

WIELKI KRAKÓW

STUDYA DO SPRAWY PRZYŁĄCZENIA © GMIN SĄSIEDNICH © DO MIASTA KRAKOWA

MAGISTRAT STOŁ. KRÓL. MIASTA KRAKOWA.

1905.

Magistrat stoł. król. m. Krakowa.

STUDYA
do sprawy przyłączenia
gmin sąsiednich
do miasta Krakowa.

Nakładem gminy miasta Krakowa

1905.

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

Magistrat stol. Krakowa

III . 27. 817

W KRAKOWIE — CZCIONKAMI DRUKARNI ZWIĄZKOWEJ
POD ZARZĄDEM A. SZYJEWSKIEGO.

Akc. Nr. K-859 157

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

WSTĘP.

Historyczny stosunek gmin sąsiednich do miasta Krakowa w ciągu XIX stulecia. — Dotychczasowy przebieg traktowania sprawy przyłączenia gmin sąsiednich do miasta Krakowa. — Plan niniejszego elaboratu.

Za śladem aktów senackich, jak również za śladem dawnych aktów Magistratu, gminy wiejskie, po lewym brzegu Wisły położone i bezpośrednio z Krakowem graniczące, a mianowicie gminy: Półwie Zwierzynieckie, Zwierzyniec, Czarna Wieś, Kawiorzy, Nowa Wieś Narodowa, Krowodrza, tudzież Grzegórzki i Piaski, a nawet dalsze gminy: Łobzów, gmina Gramatyka, stanowiąca dziś część Łobzowa, oraz Dąbie, Beszcz i Głębinów należały do lat sześćdziesiątych zeszłego stulecia, krócej lub dłużej, do związku miasta Krakowa, podlegając jurysdykcji władz miejskich.

C. k. Rząd austriacki, zajmując Kraków przy końcu XVIII stulecia, zastał administracyjny podział miasta na sekcyje. Z tych sekcyja III obejmowała obok przedmieścia Piasek oraz Nowy Świat także sąsiednią gminę Czarna Wieś, która dokumentem króla Kazimierza Wielkiego z r. 1363, sprzedana za 100 grzywien groszy pragskich miastu i poddana władzy rajców miasta, od tego czasu do jego związku należała. Ten stan rzeczy dotrwał do przejścia Krakowa z częścią Galicyi pod zarząd Księstwa Warszawskiego.

Również za rządów tego Księstwa, kiedy to w miejsce dotychczasowego podziału miasta na sekcyje wprowadzono nowy podział miasta na gminy, jak i za czasów Wolnego m. Krakowa, a nawet i później aż do roku 1867 podlega gmina Czarna Wieś stale jurysdykcji tutejszych władz miejskich, tworzy więc z Krakowem jedną gminę. Należy ona w latach 1810 do 1815 razem z przedmieściem Kleparz i Piasek do gminy miejskiej III, następnie od r. 1815 aż do r. 1859 razem z częścią przedmieścia Piasek i z przedmieściem Nowy Świat do gminy IX miasta, a wreszcie aż do r. 1867 do t. zw. wiejskiego okręgu miasta Krakowa.

Rozporządzeniem z dnia 7 grudnia 1838 r. (Dziennik rządowy L. 86 i 87) wprowadził Senat rządzący — obok dotychczasowego podziału miasta na 11 gmin, który to podział utrzymał się do r. 1858 — nowy polityczno-administracyjny podział Krakowa na 5 cyrkułów. Ten ostatni polityczno-administracyjny podział poddaje jurysdykcji miejskiej cały szereg innych gmin sąsiednich, a mianowicie gminy: Kawiorzy, Nową Wieś Narodową, Łobzów, Gramatykę i Krowodrzę, zaliczone obok części Śródmieścia i obok przedmieść Piasek i Kleparz do cyrkułu II, dalej gminy: Piaski i Grzegórzki, wcielone obok dalszej części Śródmieścia i obok przedmieścia Wesola do III cyrkułu miejskiego, a wreszcie gminy: Półwie Zwierzynieckie i Zwie-

rzyniec, które przydzielono do cyrkułu IV miasta, obejmującego nadto gminę Czarna Wieś, tudzież przedmieście Nowy Świat z Rybakami.

Po ponownem zajęciu Krakowa przez Rząd austriacki, a w szczególności na mocy rozp. Ministerstwa spraw wewnętrznych, skarbu i sprawiedliwości z 24 kwietnia r. 1854 L. 111 dz. p. p., wydanego na podstawie Najwyższego rozp. z 19 września 1852 r. i zaprowadzającego nową organizację polityczno-administracyjną Galicyi, wyłączono w r. 1855 z pod jurysdykcyi m. Krakowa gminy Półwieś Zwierzynieckie, Zwierzyniec, Łobzów, Gramatykę, Nową Wieś Narodową, tudzież Krowdrzę i przydzielono je do okręgu urzędów powiatowych Liszki, względnie Mogiła; natomiast pozostawiono i nadal pod jurysdykcyą Magistratu krakowskiego — obok Czarnej Wsi, jako części IX gminy miasta — gminy Kawiory, Grzegórzki i Piaski, a nadto poddano tej jurysdykcyi gminę Dąbie z jej dzisiejszymi przysiółkami Beszczem i Głębinowem.

Wszystkie te ostatnie gminy tworzyły od roku 1859, w którym wszedł w życie zaprowadzony rozp. Rządu krajowego z 24 grudnia r. 1858 L. 36546 nowy, do dziś istniejący, podział miasta na 8 dzielnic, osobny t. zw. okrąg wiejski miasta, i odpadły od jurysdykcyi Magistratu m. Krakowa dopiero z dniem 28 lutego 1867 r., kiedy to po dokonanej w myśl Najwyższego postanowienia z 14 grudnia 1866 r. reorganizacji władz politycznych w kraju wcielone zostały do okręgu c. k. Starostwa w Krakowie i ukonstytuowały się na mocy krajowej ustawy gminnej z r. 1866, jako samoistne gminy polityczne.

Co do gmin sąsiednich, po prawym brzegu Wisły położonych, znaleziono w aktach senackich jedynie odnośnie do m. Podgórze ślad, że miasto to stanowiło w czasie rządów W. Ks. Warszawskiego IV gminę m. Krakowa, a odpadło od Krakowa w r. 1815.

Jak wskazują akta Magistratu m. Krakowa, od r. 1867 począwszy, wyłaniała się kilkakrotnie sprawa przyłączenia gmin sąsiednich, po lewym brzegu Wisły położonych, do miasta Krakowa, już to wskutek podań samychże gmin podmiejskich, już też wskutek uchwał Reprezentacyi m. Krakowa, — lecz sprawa ta nie przybrała dotąd konkretnych kształtów. I tak:

1) Zaraz w r. 1867, a więc zaraz po ukonstytuowaniu się gminy miasta na podstawie poprzedniego tymczasowego statutu miejskiego, wniosły gminy Czarna Wieś, Kawiory i Grzegórzki prośby do Rady miasta o przyłączenie ich do Krakowa, ostatecznego jednak załatwienia tych podań akta nie wykazują.

2) W r. 1873 ponowiła gmina Grzegórzki za pośrednictwem Rady szkolnej okręgowej dla powiatu krakowskiego starania o przyłączenie jej do miasta, a to z okazji wdrożenia przez wspomnianą Radę szkolną kroków, celem budowy szkoły dla gminy Grzegórzki.

Rada miasta Krakowa uchwałą z 1 maja 1879 oświadczyła się jednak co do tej prośby „na razie“ odmownie ze względu na wydatki, jakieby na miasto wskutek tego przyłączenia spadły. Od tego czasu przez 10 lat sprawa powiększenia Krakowa nie była wznawiana i dopiero:

3) w dniu 25 kwietnia 1889 r. Rada miasta powzięła następującą uchwałę: „Wzywa się Magistrat, aby poczynił ogólne przedwstępne kroki co do uregulowania różnorodnych stosunków, pomiędzy gminą miasta Krakowa a przyległymi gminami się wywiązujących, jak również, aby się nad tem zastanowił, czy gmin tych nie należałoby do Krakowa przyłączyć — i aby następnie swe wnioski w tej mierze Radzie miasta przedstawił“.

Prawie w tym samym czasie, bo w r. 1890, wnieśli znów:

4) Obywatele gminy Czarnej Wsi i gminy Grzegórzek do Rady miejskiej petycję o przyłączenie tychże gmin do Krakowa.

Wobec tego wdrożył Magistrat dochodzenia w sprawie ewentualnego przyłączenia do Krakowa gmin co dopiero wymienionych, a nadto gmin Półwsie Zwierzynieckie, Zwierzyniec, Krowodrza, Nowa Wieś, Łobzów, Prądnik Czerwony z Olszą i Dąbie z przysiółkami Beszczem i Głębinowem, ograniczając dochodzenia te do zebrania wyjaśnień, ile gminy wymienione uiściły w r. 1890 podatków rządowych z wszystkimi dodatkami.

Po nadejściu żądanego wykazu z c. k. głównego Urzędu podatkowego, Sekeya III Rady miasta uchwałą z 3 stycznia 1894 postanowiła zaniechać „tymczasowo“ dalszych w tej sprawie kroków z uwagi na to, iż po przyłączeniu wspomnianych gmin do Krakowa gmina miasta musiałaby ponosić zbyt wielkie ciężary, otrzymując w zamian małe tylko korzyści.

5) Z okazji postępowania spadkowego po ś. p. X. Mikołaju Czekalskim, kapelanie miejskiego cmentarza w Prądniku Czerwonym, zakwestyonował c. k. Sąd spadkowy kompetencję Magistratu co do prawa zrzeczenia się na rzecz krewnych zmarłego $\frac{1}{3}$ części spadku, na ubogich miejscowych przypadającego, z tego powodu, że spadkodawca zmarł na cmentarzu, który leży w Prądniku Czerwonym.

Stąd wywiązał się między Magistratem a c. k. Starostwem w Krakowie spór o kompetencję co do wykonywania jurysdykcji polityczno-administracyjnej na cmentarzu miejskim.

Sprawa ta nie została przez władze wyższe stanowczo załatwioną i pozostał nadal istniejący dotąd *status quo ante*, t. j. że jurysdykcję na cmentarzu miejskim wykonuje Magistrat; dała ona jednak powód do tego, że w dniu 28 września 1897 r. przedstawił Magistrat Sekeyi III Rady miasta wniosek o poczynienie odpowiednich kroków, celem wyłączenia cmentarza ze związku gminy Prądnika Czerwonego i przydzielenia go do Krakowa. Sekeya wniosku tego nie przyjęła, lecz poleciła Magistratowi, aby poczynił wnioski na wdrożenie kroków, celem przyłączenia nie tylko cmentarza, ale i sąsiednich gmin do obrębu administracyjnego Krakowa.

6) Przedtem jeszcze, bo uchwałą Sekeyi ekonomicznej Rady miasta z 24 lutego 1897 r. otrzymał Magistrat wezwanie od tejże Sekeyi, aby się zajął sprawą przyłączenia do Krakowa gminy Grzegórzki a ewentualnie i innych gmin podmiejskich, a

7) uchwałą Rady miasta, powziętą w dniu 5 stycznia 1898 r. na wniosek rady miejskiego Dra Górskiego, z okazji wydania zakazu przyjmowania dzieci z gmin sąsiednich do miejskich szkół ludowych, polecono również Magistratowi rozpatrzyć sprawę wcielenia gmin okolicznych do miasta.

8) Z kolei gmina Czarna Wieś pod wrażeniem wspomnianego wyżej pod 7) zakazu i w celu uchronienia się od wydatków, jakieby ponieść musiała na budowę własnej szkoły, wniosła znów w r. 1899 tak do Rady miasta Krakowa, jak i do c. k. Starostwa tutejszego prośbę o wcielenie jej do Krakowa. Podanie, wniesione do c. k. Starostwa, przesłała też władza Magistratowi do oświadczenia się, podanie zaś, skierowane do Rady miasta, przedłożył Magistrat Sekeyi I Rady miasta do objawienia swego zdania — odpowiadając równocześnie c. k. Starostwu w Krakowie, iż na razie nie może złożyć żądanego oświadczenia, gdyż sprawa ta zależeć będzie prawdopodobnie od stanowiska, jakie zajmie reszta gmin okolicznych

w sprawie do przyłączenia ich do miasta, tudzież od uchwały Rady miasta, która jeszcze nie zapadła.

Równocześnie z wystosowaniem powyższej odpowiedzi i z przedłożeniem petycji gminy Czarna Wieś Sekcyi I Rady miasta zwrócił się Magistrat do Zwierzchności gmin: a) Grzegórzki – Piaski, b) Prądnik Czerwony, c) Krowodrza, d) Nowa Wieś Narodowa, e) Łobzów, f) Zwierzyniec i g) Półwsie Zwierzynieckie, o rozpatrzenie sprawy przyłączenia tych gmin do Krakowa i o nadesłanie w tym względzie oświadczenia. Wszystkie powyższe gminy — z wyjątkiem gminy Zwierzyniec i Prądnik Czerwony, które na powyższe pismo Magistratu nie dały żadnej odpowiedzi i z wyjątkiem gminy Grzegórzki — Piaski, która na podstawie uchwały Rady gminnej z dnia 30 maja 1901 r., ośmioma głosami przeciw trzem zapadłej, oświadczyła, iż godzi się na przyłączenie do Krakowa, lecz pod pewnymi warunkami, oznajmiły, iż nie godzą się na połączenie się z naszym miastem.

W odmownych swych odpowiedziach odnośnie Zwierzchności gminne jużto nie podają żadnych motywów odmowy (Łobzów), już też nadmieniają tylko, że w połączeniu się z Krakowem nie widzą żadnych korzyści (Krowodrza, Nowa Wieś, Półwsie Zwierzynieckie).

W roku 1902 a względnie w r. 1903 oświadczyły się za wdrożeniem rokowań w sprawie przyłączenia się do Krakowa gminy: Dębniki, Półwsie Zwierzynieckie, tudzież gmina Ludwinów i Zakrzówek.

Niezależnie od agendy powyższej, której rezultat co dopiero przedstawiono, wdrożył Magistrat w tej samej sprawie, lecz w innym kierunku dochodzenia, a to wskutek uchwały Sekcyi I Rady miasta z 15 maja 1901 r., powziętej z okazji rozpatrywania wspomnianej wyżej petycji gminy Czarna Wieś o przyłączenie jej do Krakowa. Sekcja I. Rady miasta, wychodząc z zapatrywania, że przyłączenie samej Czarnej Wsi do miasta pociągnęłoby za sobą ze względu na niekorzystną konfigurację tej gminy bardzo znaczne i do obszaru tej gminy niestosunkowo wielkie wydatki na ubezpieczenie i strzeżenie linii akcyzowej, wstrzymała w sprawie tej powzięcie uchwały i wezwała Magistrat, by obliczył aproksymatywnie koszt, jakie spowoduje przyłączenie Czarnej Wsi i innych gmin podmiejskich do Krakowa, oraz by podał w przybliżeniu dochody, jakie miasto z tego przyłączenia osiągnąć może.

Nim Magistrat zdołał zebrać daty, do wykonania uchwały Sekcyi I potrzebne, na jednym z posiedzeń ukonstytuowanej w międzyczasie miejskiej komisji dla sprawy kanału wodnego i portu przy Krakowie, a w szczególności na posiedzeniu w dniu 6 lutego 1902 r. odbytem, podniósł ówczesny I. Wiceprezydent miasta Dr. Juliusz Leo, iż wobec zamierzonej przez państwo budowy kanału Wiedeń-Kraków z portem przy Krakowie kwestya wcielenia gmin podmiejskich do Krakowa staje się aktualną. Komisya, dzielając powyższe zapatrywanie, postanowiła sprawę powiększenia okręgu administracyjnego Krakowa traktować łącznie ze sprawą budowy kanału i portu, wybierając I. Wiceprezydenta miasta Dra Juliusza Leo referentem omawianej sprawy.

Celem uzyskania podstawy dla wszechstronnego ocenienia rzeczy i dalszego pokierowania sprawą, otrzymał Magistrat polecenie zebrania dat do tego potrzebnych, a to przy rozciągnięciu dochodzenia na gminy: Półwsie Zwierzynieckie, Zwierzyniec, Czarna Wieś z Kawiorami, Nowa Wieś Narodowa, Łobzów, Krowodrza, Prądnik Biały, Prądnik Czerwony, Rakowice, Olsza, Grzegórzki-Piaski i Dąbie, a nadto z uwagi na projektowaną budowę portu także na leżące po prawym brzegu Wisły gminy: Dębniki, Ludwinów, Zakrzówek, Podgórze i Płaszów.

W wykonaniu tego polecenia, stosownie do wskazówek, udzielonych przez ówczesnego I. Wiceprezydenta miasta Dra Leo oraz pod jego kierownictwem, podjęto dochodzenia w dwóch kierunkach, a mianowicie: z jednej strony w celu otrzymania podstaw do zaznajomienia się ze stosunkami, panującymi w wymienionych wyżej gminach, z drugiej zaś strony w celu zebrania materiału dla oceny, jakie jednorazowe, a jakie stałe roczne wydatki czekałyby miasto po przyłączeniu odnośnych gmin do Krakowa, tudzież jakieby stąd powstały dla miasta dochody. Dochodzenie to prowadzono w r. 1902 i 1903 tak w drodze korespondencji z odnośnymi władzami i urzędami, jak i przez zasięgnięcie opinii poszczególnych Wydziałów Magistratu tutejszego i Urzędów miejskich, a o ile zebrany w ten sposób materiał okazał się niedostatecznym do należytego przedstawienia rzeczy, starano się go uzupełnić w drodze osobistej informacji.

Obok tego postarano się o wygotowanie przez Budownictwo miejskie mapy katastralnej Krakowa i gmin sąsiednich, która do dalszych w tej sprawie kroków będzie niezbędnie potrzebną, oraz o zebranie bliższych szczegółów co do dokonanego w Austrii w ostatnich dziesiątkach lat powiększenia obrębu Wiednia, Pragi, Insbrucku i Rzeszowa.

Zestawienie wyników powyższej pracy jest właśnie przedmiotem niniejszego elaboratu.

Elaborat ten zawiera trzy części:

Część I obejmie powody, uzasadniające potrzebę przyłączenia gmin sąsiednich do Krakowa,

Część II zawierać będzie opis stanu obecnego gmin sąsiednich, objętych projektem przyłączenia, a

Część III obejmie przedstawienie stosunków finansowych Wielkiego Krakowa, tudzież wykaz koniecznych jednorazowych, względnie inwestycyjnych wydatków, jakie Kraków z powodu przyłączenia gmin sąsiednich byłby zmuszony ponieść.

Szczegółowy rozkład powyższych części elaboratu podany jest na czele każdej z tych części.

Materiały podstawowe, przy pracy niniejszej użyte, tudzież źródła, z których je czerpano, przytoczone zostaną wszędzie w odpowiednich ustępach elaboratu.

Z ramienia Magistratu czynni byli przy zbieraniu materiałów i opracowaniu zebranych dat pp.: radca Magistratu Władysław Grodyński oraz kierownik Biura statystycznego, wicesekretarz Magistratu Dr. Rudolf Sikorski.

CZEŚĆ I.

Powody przemawiające za przyłączeniem gmin sąsiednich do Krakowa i terytorya, któreby przyłączyć należało, a w szczególności: *A.* 1) Ogólna dążność miast do rozszerzenia granic swych terytoryów (Wiedeń — Praga — Insbruck — Drezno — Poznań i t. d.) i szczegóły eo do przyłączenia gmin sąsiednich do Wiednia, Pragi i Rzeszowa. 2) Położenie gmin sąsiednich w stosunku do miasta Krakowa. 3) Wzrost gmin sąsiednich kosztem Krakowa. 4) Dalsze korzyści, jakie Kraków mieszkańcom gmin podmiejskich przysparza. 5) Wnioski z wywodów poprzednich. — *B.* Specyalne powody, wpływające na potrzebę wdrożenia akcyi rozszerzenia terytoryum Krakowa: 1) Sprawa budowy kanału Wiedeń-Kraków. 2) Projektowane przesunięcie wału forttecznego na przestrzeni od Wisły do Prądnika Czerwonego. 3) Obszar i gęstość zaludnienia Krakowa. 4) Budowle inwestycyjne w gminach podmiejskich w ostatnich czasach. — *C.* Gminy, któreby do Krakowa przyłączyć należało. Dalsze gminy sąsiednie. Obszary dworskie.

A.

1) Ogólna dążność miast do rozszerzenia granic swych terytoryów.

Wzrastające coraz bardziej wykształcenie wszystkich warstw ludności i coraz to większe zrozumienie potrzeb higienicznego sposobu życia powoduje, że tak społeczeństwo jak i poszczególne związki administracyjne, porwane ogólnym prądem postępu, dążą do rozwoju jak najdoskonalszego. Objaw tego wzmożonego życia, gorączkowej pracy na wszystkich polach wiedzy ludzkiej, tudzież ogromny wzrost środków kulturalnych, pozwalających na coraz to lepsze i dla coraz to szerszych warstw ludności dostępne zaspakajanie codziennych potrzeb życia, przejawia się najwybitniej we wzroście miast.

Pod naciskiem wspomnianych przyczyn pękają stare mury i wały miast, miasta rosną w ludność, a powiększająca się gwałtownie w nich ilość domów wymaga większego, niż w wiekach średnich, obszaru; nie wystarczają dla nowożytnego ruchu stare, wąskie ulice średnich wieków. Dziś potrzeba wygodnych i obszernych domów, a dla wytchnienia ciężko spracowanej ludności ogrodów prywatnych i parków publicznych.

Te przyczyny ogólne sprawiają, że dotychczasowe terytorya miast większych okazują się niedostatecznymi, że miasta te siłą rzeczy rozprzestrzeniać się muszą na gminy podmiejskie, a te ostatnie wzrastają szybko, często nierównie szybciej od sąsiednich miast większych, tak, że się z nimi ekonomicznie i topograficznie zupełnie zlewają.

Taki stan rzeczy z jednej strony wytwarza coraz więcej odczuwaną wspólność potrzeb i interesów ludności, zamieszkującej terytorya miast i gmin podmiejskich, a tem samem wywołuje coraz więcej potrzebę jednolitej administracji

i jednolitego zarządu temi terytoryami, z drugiej zaś strony podkopuje rozwój miast większych, które, rozprzestrzeniając się na terytorya gmin obcych, tracą tem samem wszystkie korzyści i cały przybytek sił ekonomicznych, z tego ich wzrostu płynących.

To też w ostatnich czasach daje się spostrzegać powszechna dążność miast większych do rozszerzenia swych granic gminnych przez przyłączenie gmin podmiejskich do swego obrębu.

Dla tych zasadniczo przyczyn dokonano w Austrii powiększenia Wiednia w roku 1890, przyczem wcielono do obrębu tegoż miasta 36 gmin w całości i 19 częściowo (*Bericht über die Verwaltung der Stadt Wien für das Jahr 1889—1893*, str. 1—12), dla tych samych przyczyn wcieliła też Praga do swego obrębu w r. 1883 sąsiednie miasto Wyszehrad, w r. 1884 gminę Holeszowice - Bubny, a 16 kwietnia 1901 r. miasto Libeń z przedmieściem Stara Libeń. Obecnie pracuje Praga nad przyłączeniem miast Karlin, Smichów, Królewskie Winohrady i Žižków (wyjaśnienia Magistratu w Pradze — akt. L. M. 23354/02), a w r. 1903 zyskała sankcye cesarską ustawa, którą orzeczono przyłączenie do Innsbruku gminy Wilten i miejscowości Pradl.

Podobną dążność w rozszerzeniu miast wykazują także Niemcy. W tym kierunku dość wspomnieć o Dreźnie, które z dniem 1 stycznia 1903 przyłączyło do swego obrębu 9 gmin sąsiednich (*Verwaltungsbericht der Stadt Dresden 1902*), a następnie o Poznaniu, który, jak wiadomo, przed kilku laty liczył tylko 70.000 mieszkańców, a który dziś z powodu przyłączania gmin sąsiednich oraz po zniesieniu jego charakteru fortecy liczy 125.000 mieszkańców i przez to prześcignął znacznie Kraków, niedawno od Poznania większy pod względem zaludnienia.

I w Galicyi zaczyna już ujawniać się podobna dążność do jednoczenia gmin podmiejskich z przyległymi miastami.

Ustawą z dnia 9 lutego 1902 r. Nr. 24 Dz. u. kraj. wcielono do Rzeszowa gminy Ruska Wieś, tudzież przysiółki gmin Staroniwy i Drabinianki: Wygnaniec, Psiarnisko, Podzamecze i Maćkówka, a w roku 1903 przyłączono do Nowego Sącza sąsiednią gminę Załubińcze.

Nim przejdziemy do zastanowienia się nad stosunkami miasta Krakowa odnośnie do jego gmin sąsiednich, uważamy za wskazane przytoczyć jeszcze w tem miejscu pokrótce specjalne okoliczności, które były bezpośrednim powodem inkorporacyi gmin sąsiednich do miast Wiednia, Pragi i Rzeszowa, tudzież kwestye, które się wyłoniły, względnie, które objęto pertraktacyami ugodowemi przy sprawach powiększenia obrębu Pragi i Rzeszowa. Omówienie tych ostatnich kwestyj uważamy za rzecz wskazaną dlatego, ponieważ może to mieć częściowo znaczenie przy rokowaniach, jakie miastu naszemu z gminami sąsiednimi w sprawie połączenia przeprowadzić wypadnie.

Najglówniejszą bezpośrednio przyczyną dokonanego w r. 1890 przyłączenia gmin do miasta Wiednia były stosunki akcyzowe, a mianowicie nierównomierność obciążenia akcyzą mieszkańców i przemysłowców w Wiedniu i w gminach sąsiednich. Przemysł i handel Wiednia jako miasta zamkniętego pod względem podatku akcyzowego, któremu podlegały niezbędne artykuły żywności i liczne surowce do produkcji przemysłowej potrzebne, z trudem już tylko mógł wytrzymać konkurencyę z przemysłem i handlem gmin sąsiednich, które dźwignęły się do rzędu miast i stykały się przeważnie bezpośrednio z Wiedniem, a wolne od akcyzy, w Wiedniu obowiązującej, nierównie lepsze, niż to miasto, dla rozwoju przemysłowego przedstawiały warunki.

Akcyja przyłączenia gmin sąsiednich do miasta Wiednia doznawała też głównie trudności z powodu oporu tych gmin przeciw zaprowadzeniu tamże ciężarów podatkowych Wiednia, a zwłaszcza przeciw obciążeniu akcyzą, w Wiedniu obowiązującą. Kwestyę tę wyrównano głównie przez dokonaną z okazji wcielenia gmin podmiejskich do obrębu akcyzowego zamkniętego miasta zmianę taryfy akcyzowej, przyczem uwolniono od podatku większą część wspomnianych już wyżej przedmiotów, dotąd w Wiedniu opodatkowanych, t. j. artykułów żywności i surowców w celach produkcji przemysłowej używanych, oraz zaprowadzono w tem opodatkowaniu jeszcze inne udogodnienia jak np. takie, że wysokość podatku od bydła unormowaną jest progresywnie według wagi bydła (*Die Gemeinde Verwaltung der Stadt Wien in den Jahren 1889—1893*).

Oprócz tego, aby nie obciążyć odrazu gmin sąsiednich wyższą stopą podatku domowo-czynszowego, w Wiedniu obowiązującą, przyznano gminom przyłączonym ustawami z dnia 9 lipca 1891 L. 97 Dz. p. p. i z dnia 5 stycznia 1896 L. 13 Dz. p. p. ulgi tego rodzaju, iż gminy te przez pierwsze siedm lat po przyłączeniu ich do Wiednia pozostały przy swej dawnej stopie podatku czynszowego (20% po potrąceniu z sumy czynszu 30% na koszt administracyi), od ósmego roku zaś otrzymały piętnastoletni okres przejściowy, w którym stopniowo równały się z wy miarem podatku czynszowego, w Wiedniu obowiązującym (26²/₃% przy 15% opuszczeniu z sumy czynszu na koszt administracyi).

Według wyjaśnień Magistratu w Pradze, miasto to było aż do r. 1876 zamknięte w całym swoim obwodzie fortyfikacyjnymi wałami. W latach 1876—1880 zburzono fortyfikacje Nowego miasta od bramy Porzyckiej aż do bramy Ślepej. Po usunięciu tych wałów powstał w sąsiednich gminach Karlinie, Żyżkowie i w Królewskich Winohradach nieoczekiwany ruch budowlany, spowodowany częścią tańszymi parcelami budowlanymi, częścią mniejszym ciężarem podatku czynszowego. Ludność miasta Pragi, znajdując na przedmieściach, bezpośrednio z Pragą sąsiadujących, tańsze mieszkania w domach nowych, wyprowadzała się tłumnie na przedmieścia. W ten sposób stało się, że w ostatnich 25 latach powstały na obwodzie miasta Pragi wielkie gminy, które mają łącznie więcej ludności niż sama Praga i które korzystają ze wszelkich dogodności głównego miasta, nie przyczyniając się do ciężarów z tem połączonych. Gmina pragska musi wszystkie swoje urządzenia i zakłady (rzeźnię, kanalizację, wodę do picia, koleje elektryczne i t. d.) urządzać tak, aby zadośćuczynić potrzebom ogółu, gminy zaś podmiejskie, cieszące się wygodniejszym swoim położeniem z powodu niższego opodatkowania, zachowują się wobec dotyczących urządzeń i zakładów całkiem biernie, pozostawiając troskę o nie gminie pragskiej. Gminy podmiejskie tworzą faktycznie z Pragą jedną łączną całość topograficzną i gospodarczo-handlową, okazało się zatem koniecznem także celem jednolitej administracyi w sprawach handlowych, ubogich i t. d., aby i *de iure* połączone były z Pragą w jedną całość.

Między głównymi powodami wreszcie, które spowodowały przyłączenie do Rzeszowa gminy Ruska Wieś i przysiółków, powyż już wyliczonych, wymieniono:

- a) szczupłość terytorium miejskiego i topograficzne położenie miasta, niekorzystne ze względu na przyległe miejscowości, które posiadały tylko granice idealne i stanowiły z Rzeszowem w naturze jedną nierozdzieloną terytoryalną całość. Z ulic jedna strona należała często do gminy sąsiedniej, a druga do miasta, często koniec ulicy Rzeszowa leżał już w gminie sąsiedniej. Wa-

źniejsze budowle Rzeszowa (oba dworce kolejowe, koszary wojskowe, park miejski) stawiać już trzeba było na gruntach gmin sąsiednich;

b) niekorzystne oddziaływanie skreślonych wyżej pod a) stosunków na gospodarkę gminy Rzeszowa, a szczególnie na wykonywanie policyi miejscowej.

Członkowie gminy Ruskiej Wsi i przysiółków, mieszkając jakby w mieście, korzystali ze wszystkich urządzeń miejskich, nie mając wobec gminy Rzeszowa żadnych obowiązków. Niektórzy członkowie tych gmin wyzyskiwali te stosunki na własną korzyść, wyrządzając dotkliwą szkodę dochodom Rzeszowa z propinacyi, rzeźni, jatek i t. d. Wykonywanie w mieście policyi bezpieczeństwa osób i mienia, policyi sanitarnej, targowej i t. p. było bardzo utrudnione, a to z powodu niezorganizowanego i nieudolnego wykonywania tych agend w gminach sąsiednich. W gminach podmiejskich powstawały liczne drobne fabryki produktów spożywczych, które pozbawione nadzoru sanitarnego, zasypywały miasto lichymi, a często dla zdrowia szkodliwymi fabrykatami. Miasto musiało bezradnie patrzeć na przekupniów, którzy tuż przy granicy miejskiej i po niskich cenach wykupywali codzienne artykuły żywności od włościan, aby je potem z podwójnym zyskiem w mieście odsprzedawać. (Sprawozdanie sejmowe Wydziału krajowego z 10 maja 1901 L. 16180/01 w przedmiocie wcielenia gminy Ruskiej Wsi etc. do miasta Rzeszowa).

Nadesłany przez Magistrat w Pradze projekt miasta Pragi z r. 1901 w sprawie przyłączenia miast Karlina, Śmichowa, Królewskich Winohradów i Žižkova, obejmuje szereg punktów, które normują zarazem sposób, w jakoby zdaniem m. Pragi należało załatwić życzenia gmin, mających być przyłączonymi i kwestye sporne w tej sprawie. Punkta te są następujące:

1) Gminy zostaną złączone pod względem administracyjnym zupełnie z Pragą i wyłączone z przynależności do poprzednich związków autonomicznych.

2) Majątek i długi gmin przyłączonych przejmuje Praga; fundusze utworzone dla specjalnych celów pozostają przy swem przeznaczeniu.

3) Urzędnicy miejscy gmin przyłączonych zostają wcieleni do grona urzędników pragskich z zatrzymaniem co najmniej płac dotychczasowych.

4) Dla spraw własnego zakresu działania utworzy się w gminach przyłączonych dla pomocy Radzie miejskiej wydziały okręgowe z przełożonym okręgu na czele, przez co otrzymają te gminy pewną autonomię*), w zakresie zaś poruczonem działania zarządzać będzie gminami przyłączonymi Magistrat miasta Pragi.

*) Wydziały okręgowe składają się z pewnej liczby członków gminy w okręgu mieszkających i przez wyborców okręgu wybranych. Sposób wyboru do wydziałów okręgowych ustanowiony być ma w nowej gminnej ordynacyi wyborczej dla m. Pragi. Zakres działalności wydziałów okręgowych ma obejmować: Załatwianie spraw, dotyczących się bezpośrednio okręgu, które mogą być w okręgu przeprowadzone zapomocą środków na to przeznaczonych, lub przez Radę miasta uchwalonych i o ile sprawy takie przydzielone będą wydziałowi okręgowemu przez regulamin czynności; zawiadywanie robotami i dostawami dla okręgu do pewnej sumy, wyznaczonej budżetem; zarządzanie prowadzenia robót brukarskich w granicach budżetu; konserwacja bruków i chodników; czyszczenie ulic, ścieków i wodociągów; staranie się o oświetlenie ulic i o zarządzenia potrzebne przy wylewach; prowadzenie spraw ubogich, zarządzanie położonymi w okręgu gminnymi domami, nieruchomościami i ogrodami, majątkiem i funduszami przeznaczonymi na cele okręgu; zarządzanie i nadzorowanie gminnych zakładów wychowawczych w okręgu, o ile to nie należy do Rady szkolnej okręgowej; udzielanie pozwolenia na stawianie budek i kiosków, na użytkowanie gruntów i placów; wydawanie opinij w sprawach, dotyczących się prawa swojszczyzny, prawa mieszczańskiego i przyznawania odznaczeń; udzielanie wyjaśnień w sprawach rękodzielniczych; załatwianie przydzielonych wydziałowi spraw szkolnictwa gminnego; wreszcie dawanie wyjaśnień i czynienie wniosków we wszystkich sprawach, dotyczących się okręgu, oraz przedkładanie Radzie miejskiej preliminarzy wydatków na zaspokojenie potrzeb okręgu.

przez, utworzyć się mające, urzędy okręgowe, jako urzędy magistrackie *). Tę decentralizację zarządu miasta uznano za konieczną w razie przyłączenia gmin Karlina, Śmichowa, Król. Winohradów i Żyżkowa ze względu na wielkość tychże gmin (Karlina 19.221, Śmichów 47.068, Król. Winohrady 52.484, Żyżkow 60.059 mieszkańców) i — co zatem idzie — ze względu na trudność dalszego zarządzania wszystkimi agendami przyszłej wielkiej Pragi jedynie z ramienia centralnych władz miejskich.

5) Gminom przyłączonym przyznaje się takie same ulgi w podatku czynszowym, jakie przyznano dla gmin w r. 1890 do Wiednia wcielonych.

6) Sprawy podatku konsumcyjnego załatwi się również w podobny sposób jak w Wiedniu.

Najważniejsze kwestye, które były przedmiotem rokowań w sprawie przyłączenia gminy Ruska Wieś i kilku przysiółków do Rzeszowa, określają artykuły IV, V i VI ustawy, przyłączenie to orzekającej. Artykuły te stanowią, że majątek gminy Ruska Wieś, tak ruchomy, jak nieruchomy, zostaje przyłączony do wspólnego majątku połączonych gmin, a natomiast gmina miasta Rzeszowa przejmuje zobowiązania gminy Ruska Wieś — dalej, że prawo mieszkańców do użytkowania z pastwisk tych gmin według dotychczasowego zwyczaju, pozostaje nienaruszone — a wreszcie, że rejony propinacyjne miasta Rzeszowa, Ruskiej Wsi, Drabinianki i Staroniwy pozostają nadal niezmienione.

W uzupełnieniu powyższych danych nadmienia się jeszcze, że c. k. Dyrekcya gal. funduszu propinacyjnego we Lwowie — od której Magistrat tut. zażądał wyjaśnień co do stosunków propinacyjnych w gminach przyległych do Krakowa, celem zużytkowania ich w pracy niniejszej — udzielając żądanych wyjaśnień, oznajmiła zarazem, iż nie będzie ze swej strony stawiać żadnych trudności przeciw przyłączeniu do Krakowa tych gmin sąsiednich, w których istnieje prawo propinacyi, byle interesa funduszu propinacyjnego zostały odpowiednio zabezpieczone. Jako sposób tego zabezpieczenia wskazała c. k. Dyrekcya gal. funduszu propinacyjnego na załatwienie tej sprawy z okazji przyłączenia Ruskiej Wsi etc. do miasta Rzeszowa.

Postanowienia odnośne, ustalone z powodu rozszerzenia obrębu Rzeszowa, są następujące:

1) Rejony propinacyjne pozostają po przyłączeniu gminy Ruska Wieś etc. nienaruszone w dotychczasowych granicach po koniec r. 1910, to znaczy, że gminie miasta Rzeszowa nie wolno w tych terytoryach zaprowadzać i pobierać opłat komunalnych od wprowadzonych trunków propinacyjnych według wyższej taryfy, niż obecnie, wogóle zaś, że wszelkie zmiany pod tym względem mogą nastąpić tylko w porozumieniu z c. k. Dyrekcją gal. funduszu propinacyjnego.

2) Obecnie istniejące i w przyszłości aż po koniec r. 1910 powstać mogące opłaty od szynków, leżących na terytoryach gal. funduszu propinacyjnego, mają

*) Urzędy okręgowe załatwiać mają w okręgach samoistnie imieniem Prezydenta, względnie Magistratu i pod nadzorem tegoż, sprawy należące do Magistratu, zastępując w tym charakterze Magistrat, jako urząd polityczny pierwszej instancyi i składać się mają z jednego lub więcej urzędników koncepcyjnych, mianowanych przez Prezydenta, oraz ze stosownej liczby urzędników rachunkowych i manipulacyjnych. Do urzędów okręgowych należy ma wyręczanie Magistratu przy wykonywaniu urzędowania w sprawach przemysłowych, w sprawach kas chorych i kas rzemieślniczych, w sprawach policyi targowej, budowlanej i zdrowotnej w obrębie okręgu i wogóle agendy polityczne, przydzielone im przez Prezydenta lub Magistrat, wreszcie wykonywanie zarządzeń i uchwał wydziałów okręgowych.

być wymierzane i pobierane po koniec roku 1910 na rzecz gal. funduszu propinacyjnego. To samo tyczy się grzywien propinacyjnych i opłat za gorzelnie, browary i miodosytnie i t. p., które na tych terytoryach powstać mogą.

Przytoczywszy powyższe przesłanki, wypada z kolei zastanowić się nad stosunkiem gmin sąsiednich Krakowa do tegoż miasta i wysnuć stąd wnioski, czy i o ile Kraków także do przyłączenia gmin sąsiednich dążyć powinien.

2) Położenie gmin sąsiednich w stosunku do miasta Krakowa.

Z planiku sytuacyjnego Krakowa i gmin sąsiednich widać, że gminy najbliższe Krakowa, po prawym brzegu Wisły położone, t. j. gminy Podgórze, Ludwinów, Zakrzówek i Dębniki, są oddzielone tylko Wisłą od naszego miasta.

Pierwszą i ostatnią z tych gmin łączą z Krakowem większe mosty, z których dwa, 1 kolejowy i 1 dla ruchu pieszego i wozowego przypada na Podgórze, most zaś trzeci, łączący Dębniki z Krakowem, służy dla obu powyższych celów. Obecnie ma powstać w przedłużeniu ulicy Starowiślniej nowy trzeci most na Wiśle, dla połączenia Krakowa z Podgórzem.

Z gmin, przylegających do Krakowa po lewym brzegu Wisły, stykają się bezpośrednio z Krakowem: gmina Zwierzyniec, która graniczy na długiej przestrzeni z terytoryum krakowskich błoń miejskich, dalej gminy Półwsie Zwierzynieckie, Czarna Wieś, Nowa Wieś Narodowa i Krowodrza, następnie Prądnik Biały (na małej przestrzeni koło rzeki Białuchy), i Prądnik Czerwony w części, na której leży cmentarz krakowski, a wreszcie Olsza oraz gmina Grzegorzki-Piaski.

Z gmin wymienionych, a położonych po obu brzegach Wisły, leżą wśród wału fortecznego twierdzy krakowskiej: część miasta Podgórze, część gmin Ludwinowa, Zakrzówka i Dębnik, Półwsia Zwierzynieckiego, Czarnej Wsi, Nowej Wsi Narodowej, Krowodrzy, Prądnika Czerwonego i Olszy oraz Grzegózek.

Wewnątrz linii akcyzowej miejskiej leżą części Półwsia Zwierzynieckiego, Czarnej Wsi, Nowej Wsi Narodowej i Krowodrzy, oraz Prądnika Czerwonego i Grzegózek; natomiast błonie miejskie, część terytoryum miasta Krakowa na północ od koszar arcyks. Rudolfa i pas tegoż terytoryum, sięgający między gruntami Prądnika Czerwonego i Krowodrzy aż do Prądnika Białego i Białuchy, leżą już poza krakowską linią akcyzową.

Z gmin sąsiednich podlega miasto Podgórze ustawie budowlanej z 28 kwietnia 1882 Dz. u. kr. Nr. 77; we wszystkich innych gminach sąsiednich, które aż do r. 1899 rządziły się ustawą budowniczno-ogniową z 28. lipca 1786 r., obowiązują obecnie przepisy ustawy budowniczej dla wsi, pomniejszych miast i miasteczek z 13 października 1899 L. 133 Dz. u. kr., dla miast większych, jak Kraków, nie wystarczającej.

O ile więc gminy powyższe przeważnie bezpośrednio z Krakowem się łączą i tworzą już dziś jakoby dalszy ciąg ulic Krakowa — że wspomniemy tu tylko Czarną Wieś, której część leży przed rogatką i z której n. p. ul. Stachowskiego, część ulicy Granicznej, Piotra Michałowskiego i ulica Czarnowiejska są faktycznie nieprzerwanymi dalszemi częściami Krakowa, zamieszkałymi wyłącznie przez ludność krakowską; część nowej Wsi, jaką stanowi prawa strona ul. Łobzowskiej od wylotu ul. Szlak do wału fortecznego; następnie Krowodrzę, do której należy

część ul. Krowoderskiej, oraz Prądnik Czerwony, którego część zwaną Morgensternówką zamieszkują również wyłącznie mieszkańcy Krakowa, a wreszcie ulicę Grzegórzecką, która należy częścią do Krakowa częścią zaś do Grzegórzek. — o tyle z drugiej strony gminy te odznaczają się bliżej Krakowa małomiasteczkowym, a w dalszych swych częściach przeważnie wiejskim charakterem. Nawet Podgórze, nie posiadające takich przepisów budowlanych jak Kraków, nie równa się budowlami swymi z domami krakowskimi.

Jeżeli w częściach gmin podmiejskich, bliższych Krakowa, właściciele realności budują domy większe i droższe, licząc na lokatorów krakowskich, to jednak i te domy zazwyczaj nie odpowiadają przepisom dla Krakowa wydanym.

Znanem jest również, w jak prymitywnym stanie znajdują się w gminach sąsiednich, zwłaszcza wiejskich, urządzenia dróg, chodników, kanalizacji, ochrony przeciwpożarom, oświetlenia, jak w ogóle urządzenia bezpieczeństwa publicznego i sanitarne (bliższe szczegóły co do tych urządzeń zobacz: Część II. B. niniejszej pracy).

Z tych powodów ani zewnętrzny wygląd gmin przyległych, ani regulacja ulic, ani ich stosunki pod względem bezpieczeństwa ogniowego, czystości i higieny społecznej, nie odpowiadają wymogom większego miasta i nie są bez ujemnego wpływu dla Krakowa.

Na wykazanie tego ujemnego wpływu pod względem zdrowotnym wystarczy nadmienić, że — jak to będzie omówione bliżej w Części II. A. ust. 3 niniejszej pracy — liczne choroby zakaźne, jak odra, ospa, dyfterya, szkarlatyna, koklusz, wybuchają bardzo często w gminach sąsiednich i tem samem zagrażają zawleczeniem ich do Krakowa. Następnie wystarczy przypomnieć ów otwarty rów w Półwsiu Zwierzynieckim, odprowadzający do Wisły nieczystości z tamtejszej rzeźni gminnej i zatruwający w porze letniej całą przyległą dzielnicę Krakowa, dalej o bagniskach tworzących się z powodu braku należytych ścieków w Prądniku Czerwonym na Morgensternówce przy ementarzu miejskim, tudzież o ściekach wierzchnich, odpływających do starego koryta Wisły z domów, nad tym korytem w Grzegórkach stojących, które to ścieki tak zatruwały powietrze pobliskiej części miasta, iż gmina m. Krakowa, chcąc usunąć ten stan rzeczy, zmuszoną była przed kilku laty wykonać własnym kosztem odpowiedni kanalik dla podziemnego odprowadzenia tych ścieków do rzeki Wisły. Wreszcie wspomnieć tu należy o znanym i na posiedzeniu Rady miasta w r. 1902 poruszonym fakcie, iż wsie sąsiednie, nie utrzymując zupełnie rakaży, są rozsadnikiem na Kraków często zjawiającej się wścieklizny u psów, wskutek czego gmina miasta, chcąc wytepić w mieście wypadki wścieklizny, i do tych gmin sąsiednich swego oprawcę wysłać musi.

Jeżeli zatem stosunki higieniczne i sanitarne gmin sąsiednich są dla Krakowa nieobojętne, to także i usiłowania Krakowa, aby mieć wygląd i porządek wielkiego miasta, urywają się zaraz za rogatkami, poza któremi stan budynków, stan ulic, ścieki często pełne zgnilizny, stan dróg, chodników, stan oświetlenia publicznego i t. p. pozostawiają wiele do życzenia.

Tu wypada także zaznaczyć, że Kraków musi się niejednokrotnie liczyć z pewnemi trudnościami administracyjnymi, wypływającemi z tego, że — jak to już wyżej wspomniano — części gmin sąsiednich leżą wewnątrz rejonu fortecznego i akcyzowego, a na odwrót i części Krakowa poza rejon akcyzowy miejski są wysunięte.

Wpływając ujemnie na stosunki regulacyjne, zewnętrznego wyglądu i na stosunki zdrowotne miasta, gminy sąsiednie odnoszą natomiast ze swego sąsiedztwa z Krakowem — i to z uszczerbkiem naszego miasta — bardzo znaczne korzyści, jak to niżej będziemy się starali wykazać.

3) Wzrost gmin sąsiednich kosztem Krakowa.

Daty statystyczne, oparte na spisach ludności z r. 1900, a podane szczegółowo w Części II. A. ust. 3 i 4 niniejszego elaboratu, wykazują, że gminy sąsiednie cieszą się w ostatnim czasie przeważnie znacznie większym, niż Kraków, rozwojem pod względem zaludnienia i zabudowania się. Niektóre z nich, zwłaszcza Ludwinów, następnie bardzo bliskie Krakowowi Dębники i najściślej z Krakowem terytoryalnie związane gminy Czarna Wieś i Grzegórzki, stojąc między gminami sąsiednimi pod względem wzrostu ludności i ruchu budowlanego na naczelnem miejscu, przewyższają w tym kierunku Kraków o kilkadziesiąt względnie sto a nawet sto kilkadziesiąt procentów.

Podczas gdy Kraków za czas od r. 1890—1900 wykazuje tylko 22·42% przyrostu ludności, a 29·56% przyrostu domów, to w tym samym czasie wzrosła liczba domów w Ludwinowie o 135·89%, w Dębnikach o 110%, w Czarnej Wsi o 60% a w Grzegórzkach o 86·48%, ludność zaś powiększyła się w powyższych gminach o 243·40% (Ludwinów), 226·25% (Dębники), 79·89% (Czarna wieś) i o 75% (Grzegórzki).

Ten ożywiony swój rozwój zawdzięczają gminy sąsiednie, z wyjątkiem poniekąd leżącego bezpośrednio przy Podgórzu Ludwinowa, głównie bliskości Krakowa.

Powszechnie wiadomo, a stwierdzają to także poniekąd szczegóły podane w Części II. C. niniejszej pracy o podatku osobisto dochodowym, płaconym z gmin sąsiednich, że znaczna ilość urzędników, funkcyjonaryuszów prywatnych instytucyj, profesorów i wojskowych, posiadających posady i wykonujących swój zawód w Krakowie, mieszka dla tanich mieszkań, dla położenia bliższego polom otwartym i dla tańszej żywności w Podgórzu, Dębnikach, Półwsiu Zwierzynieckiem, Czarnej wsi, Krowodrzy, w części Prądnika Czerwonego, najbliższej Krakowa i w Grzegórzkach. Oprócz podanej klasy ludzi mieszka w gminach sąsiednich wielu przemysłowców, posiadających sklepy i przedsiębiorstwa w Krakowie, n. p. masarzy w Grzegórzkach, lub właścicieli fiaków w Grzegórzkach, Krowodrzy itp. Cała następnie ludność wyrobnicza gmin podmiejskich, to przeważnie osoby, pracujące i zarobkujące w Krakowie. Większa część ekspresów, szwaczek, praczek, murarzy, wyrobników dziennych i t. p., wszyscy ci pracownicy zarabiają w Krakowie a mieszkają w gminach przyległych. Wreszcie także załogi wojskowe, wobec braku w Krakowie odpowiednich i tanich terenów koszarowych, coraz więcej przenoszą się z Krakowa do terytoryów gmin sąsiednich, gdzie wybudowano już liczne koszary wojskowe (Łobzów, Krowodrza, Prądnik czerwony, Dąbie etc.).

Wszystko to wpływa z jednej strony w znacznej mierze na rozwój tychże gmin, a z drugiej strony odbiera miastu Krakowowi mieszkańców, z wielką szkodą materialną dla gminy tegoż miasta, jako takiej, ze szkodą jego interesów budowlanych i handlowych.

Gminy sąsiednie rozwijają się stosunkowo szybciej od Krakowa także pod względem przemysłowym.

Zamieszczona poniżej, a zestawiona przez Biuro statystyczne miejskie na podstawie wyników spisu przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych z r. 1902 według ilości robotników tabelka porównawcza wykazuje ilość przedsiębiorstw fabrycznych i innych większych przedsiębiorstw przemysłowych, istniejących w Krakowie i w 16 gminach sąsiednich, objętych projektem przyłączenia.

Tablica I.

GMINA	W gminach przyległych i w Krakowie było w r. 1902 zakładów fabrycznych i znaczniejszych przedsiębiorstw przemysłowych, zatrudniających osób:									Razem
	do 10	11—15	16—20	21—30	31—50	51—100	101—150	151—200	ponad 200	
Płaszów	2	1	1	1	—	2	—	—	—	7
Podgórze	16	6	4	3	1	7	1	1	—	39
Ludwinów	1	1	1	—	—	—	—	—	—	3
Zakrzówek	2	—	—	1	—	—	—	—	—	3
Dębniki	4	1	—	2	1	1	—	—	—	9
Zwierzyniec	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Półwie Zwierzyniec	5	2	—	—	—	—	—	—	—	7
Czarna Wieś	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Nowa Wieś	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Łobzów	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Krowodrza	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Prądnik Biały	3	1	—	1	—	—	—	—	—	5
Prądnik Czerwony	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
Olsza	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Grzegórzki	1	1	—	1	—	1	—	—	—	4
Dąbie	3	1	—	—	—	1	—	—	—	5
Razem	39	16	7	9	3	12	1	1	—	88
Kraków	17	22	19	7	10	8	1	1	1	86
Wielki Kraków	56	38	26	16	13	20	2	2	1	174

W zestawieniu powyższem pominięto przedsiębiorstwa gospodnio szynkar-skie (kawiarnie, restauracje, hotele). tudzież przedsiębiorstwa handlowe. Rubryka przedsiębiorstw, zatrudniających do 10 osób, obejmuje tylko przedsiębiorstwa zwane fabrycznymi, dalsze rubryki wykazują tak większe przedsiębiorstwa fabryczne jak i inne większe przedsiębiorstwa przemysłowe.

Z tabelki powyższej wynika, że przedsiębiorstw produkcyjnych zwanych fabrykami, a zatrudniających do 10 ludzi, jak: fabryki moskali, śledzi, wody sodowej, mydła, pończoch, haftów, octu, wyrobów papierowych, mniejsze cegielnie,

oraz kaflarnie, wapienniki i t. p., wykazują gminy sąsiednie 39, a Kraków tylko 17. Oprócz tego przeważa w gminach sąsiednich ilość przedsiębiorstw zatrudniających od 21—30 robotników (gminy 9, Kraków 7), tudzież od 51—100 osób (gminy 12, Kraków 8), podczas gdy Kraków przewyższa gminy sąsiednie tylko ilością przedsiębiorstw przemysłowych, zatrudniających od 11—15, tudzież od 16—20, i od 31—50 robotników. Przedsiębiorstw zatrudniających ponad 100 robotników, jest w Krakowie trzy, a w gminach sąsiednich dwa (tylko w Podgórzu).

Razem omawianych przedsiębiorstw produkcyjnych i fabrycznych posiadają gminy sąsiednie wraz z Podgórzem 88 a Kraków 86, z czego wynika, że w gminach sąsiednich istnieje taka sama, a nawet nieco większa ilość przedsiębiorstw fabrycznych i innych większych przedsiębiorstw przemysłowych, niż w Krakowie, że zatem w stosunku do liczby mieszkańców (w r. 1900 w Krakowie 91.323, w gminach sąsiednich 50.635) posiadają te gminy prawie dwa razy więcej podobnych przedsiębiorstw*).

Nie dość na tem. Ze szczegółowego spisu przedsiębiorstw przemysłowych, dostarczonego przez miejskie Biuro statystyczne, a obejmującego indywidualnie wymienione przedsiębiorstwa Krakowa, w zamieszczonej wyżej tabelce w ogólnych liczbach podane, zwłaszcza przy porównaniu tych przedsiębiorstw z takimiż przedsiębiorstwami produkcyjnymi w gminach sąsiednich, uderza ta okoliczność, że znaczniejsze przedsiębiorstwa Krakowa, do których należą masarnie, ślusarnie, stolarnie, zakłady blacharskie, zakłady krawieckie i szewskie, zakłady wyrobów mydła, wódek, czekolady, zakłady instalacji wodociągów, introligatornie, browary i t. p., obliczone są głównie na zbyt miejscowy, a nawet odróżniająca Kraków od gmin sąsiednich znaczna ilość (9) większych drukarni zaspakaja też w pierwszym rzędzie potrzeby samego Krakowa. Chociaż i Kraków posiada fabryki, które także na potrzeby zamiejscowe produkują, jak fabryki maszyn i narzędzi rolniczych, wyrobów platerowanych i z chińskiego srebra, wyrobów papierowych, oleju, wyrobów masarskich i t. p., to jednak objaw ten jest w Krakowie tylko drugorzędny wobec charakteru większych przedsiębiorstw gmin sąsiednich, które reflektują wyłącznie prawie na zbyt zamiejscowy i to hurtowny. Liczne bowiem należące tu cegielnie, wapienniki, fabryki gipsu, nawozów sztucznych, dachówek, pieców kaflowych, farb, octu, wyrobów metalowych i naczyń, gwoździ, szpagatu i powrozów, szczotek, pudełek, wody sodowej, moskali, śledzi, większe

*) Z powyższych przedsiębiorstw przemysłowych znajdujemy: w **Podgórzu** 3 fabryki moskali i 1 śledzi, 3 fabryki wody sodowej, 2 fabryki mydła, 2 młyny, pralnię parową, fabrykę czyszczenia pierza, 2 drukarnie, 2 przedsiębiorstwa łamania kamienia i wypalania wapna, 1 przedsiębiorstwo łamania kamienia budowlanego, 1 fabryka gipsu, 1 fabryka portlandu i cementu, 1 fabrykę towarów betonowych, 4 cegielnie i 1 fabrykę cegieł i dachówek, 2 większe zakłady ślusarskie, fabrykę drutu i gwoździ, 2 fabryki guzików, fabrykę wyrobów platerowanych, pugilaresów, pończoch, 2 fabryki haftów, fabrykę tutek i znaczną fabrykę szpagatu i powrozów, tudzież miejski zakład elektryczny; w **Płaszowie** 2 fabryki gipsu, 4 cegielnie i 1 fabrykę dachówek i cegieł; w **Ludwinowie** 1 cegielnię, 1 wapiennik i 1 garbarnię; w **Zakrzówku** 2 cegielnie i wyrób pieców kaflowych; w **Dębnikach** 1 kamieniołom, 2 wapienniki, 2 fabryki pieców kaflowych, fabrykę wyrobów gipsowych i płyt posadzkowych, fabrykę naczyń emaliowanych, fabrykę wyrobów metalowych i fabrykę farb (przeniesioną w międzyczasie do Zwierzyńca). **Zwierzyniec** posiada fabrykę octu, musztardy i synapizmów; **Półwie Zwierzynieckie** 1 młyn, 2 fabryki octu, fabrykę szczotek, fabrykę wyrobów betonowych, większą stolarnię i ślusarnię. **Czarna Wieś** posiada 1 znaczniejszy zakład szewski (41 osób). W **Krowodrzy** jest 1 młyn i fabryka wyrobów betonowych. W **Prądniku Białym** są 3 młyny, 1 garbarnia i 1 cegielnia. **Prądnik Czerwony** ma zakład kamieniarski i fabrykę rozdrabniania drzewa opałowego (13 ludzi). **Grzegórzki** posiadają fabrykę pudełek, odlewnię żelaza z fabryką narzędzi rolniczych, parową fabrykę stolarską i fabrykę czyszczenia jelit, wreszcie w **Dąbiu** jest jedna większa i 3 mniejsze cegielnie oraz fabryka spodyumu, kleju i maki kościanej.

młyny, wreszcie zakład czyszczenia pierza w Podgórzu, są to przedsiębiorstwa obliczone na zbyt zamiejscowy.

I te pomyślne dla siebie stosunki zawdzięczają gminy sąsiednie — obok innych warunków sprzyjających większemu, niż to ma miejsce w Krakowie, rozwojowi przemysłu, jak: a) pokładom gliny, kamienia wapiennego i gipsu, istniejącym w gminach sąsiednich, co zapewnia tym gminom monopol na przemysł kamienia i ziemi, b) rozleglejszemu terytorium a tem samym dostatecznej ilości i tańszych, niż w Krakowie, gruntów i placów budowlanych, potrzebnych pod zakłady przemysłowe, c) faktowi, że w gminach podmiejskich nie ma akcyzy, w Krakowie obowiązującej, a obciążającej, podobnie jak to było pierwiej w Wiedniu, najniezbędniejsze artykuły żywności i wiele artykułów do produkcji fabrycznej i przemysłowej potrzebnych — także, i to w znacznej mierze, bliskości Krakowa.

Kraków bowiem, który jest dla przedsiębiorstw przemysłowych w gminach sąsiednich wielkim, jednym z najważniejszych konsumentów, musi już korzyści, z samej produkcji przedmiotów płynące, odstępować gminom sąsiednim, a jako konsument poważny wzbogaca właścicieli licznych okolicznych przedsiębiorstw.

Nadto, jak wiadomo, przedsiębiorstwa poprzód w Krakowie założone, powoli z Krakowa do gmin sąsiednich się wynoszą, gdyż znajdują tam wykazane wyżej dogodniejsze warunki dla swego rozwoju — że wspomniemy tu tylko znaczniejsze fabryki, jak fabrykę maszyn i odlewnię żelaza Peterseima w Grzegórkach, fabrykę stolarską Muranyego tamże, fabrykę farb Karmańskiego, obecnie w Zwierzyńcu, fabrykę wyrobów metalowych Sulikowskiego w Dębnikach, fabrykę szczotek Boguckiego (15 ludzi), fabrykę betonów Jakóba Bettera w Półwsiu Zwierzynieckim, fabrykę wyrobów betonowych Meusa i Górskiego w Krowodrzy, fabrykę łańcuchów i gwoździ Hofstädtera w Mogile i t. p., które to wszystkie przedsiębiorstwa według badań biura statystycznego miejskiego były poprzód w Krakowie założone.

Z drugiej strony przemysłowcy gmin sąsiednich, ciągnący zysk z Krakowa, nie ponosząc takich ciężarów podatkowych, jak przemysłowcy w Krakowie, mogą taniej, niż ci ostatni, produkować. Dlatego przemysł Krakowa, nie tylko wytrzymać musi trudną konkurencję z przemysłem gmin sąsiednich, ale na to narażony jest na stopniowy upadek wobec ciągle rosnącego przemysłu tychże gmin.

Jeżeli jeszcze dodamy, że jak wiadomo, rzeźnicy i masarze krakowscy posługują się nieraz rzeźniami gmin podmiejskich, przez co ponosi szkodę rzeźnia krakowska a zyskują rzeźnie gmin sąsiednich i że miasto Kraków własne zakłady budować musi na gruntach gmin podmiejskich, o czem jeszcze niżej będzie mowa, a co się także przyczynia do wzrostu tychże gmin już choćby tylko przez podniesienie się wskutek tego w gminach odnośnych konsumpcji, oraz przez utrzymywanie tamże kosztem miasta dla użytku tych zakładów dróg, gazu, wodociągów i t. p., to w tem, co dotychczas przedstawiono, nie mieszczą się jednakowoż jeszcze wszystkie korzyści, jakie mieszkańcy gmin podmiejskich, względnie te gminy jako takie z położenia swego przy Krakowie odnoszą.

4) Dalsze korzyści, jakie Kraków mieszkańcom gmin podmiejskich przysparza.

a) Mieszkając tuż przy Krakowie, mogą obywatele gmin sąsiednich korzystać z wszystkich krakowskich zakładów naukowych wyższych, średnich i facho-

wych, na równi z mieszkańcami samego Krakowa, nie potrzebując walczyć z takimi trudnościami w szukaniu pomieszczenia w mieście dla studyów, jak to czynić muszą mieszkańcy dalszych miejscowości.

Tak może korzystać młodzież Podgórska bezpośrednio z Uniwersytetu, do którego się przygotowuje we własnym gimnazjum. Synowie obywateli gmin przyległych uczęszczają do krakowskich gimnazyów, seminaryów nauczycielskich, szkoły przemysłowej, handlowej, Akademii sztuk pięknych i mogą korzystać z krakowskich bibliotek i muzeów; córki tych obywateli mają sposobność do kształcenia się we wszystkich tutejszych szkołach i zakładach żeńskich od najniższych począwszy aż do seminaryum żeńskiego nauczycielskiego, kursów im. Baranieckiego a wreszcie i Uniwersytetu. Nawet do szkół ludowych posyłają gminy sąsiednie chętnie swe dzieci do Krakowa, mieszane bowiem szkoły ludowe gmin sąsiednich nie zaspakajają wybredniejszych wymagań. Stwierdzają to cyfry zebrane na podstawie wykazów Rady szkolnej okręgowej miejskiej w Krakowie, obejmujących stan z dnia 1 października 1902 r. Według tych wykazów uczęszczało w roku szkolnym 1902/3 do tutejszych szkół ludowych miejskich z najbliższych gmin okolicznych, a mianowicie z Dąbia (14), Podgórze (49), Dębniek (45), Półwsia Zwierzynieckiego (43), Zwierzynca (7), Czarnej Wsi (24), Nowej Wsi (25), Krowodrzy (65), Prądnika Białego (2), Prądnika Czerwonego (49), i Grzegórzek (34), tudzież z Olczy (5), przeszło 360 dzieci.

b) Również mogą rodzice zamieszkali w gminach podmiejskich kształcić swe dzieci w przemyśle i handlu, a kształcąca się w Krakowie młodzież znajduje często posady w tem właśnie mieście, lub otwiera w niem handle i zakłady przemysłowe, korzystając nadal ze środków miasta, któremu zawdzięcza wykształcenie i zdobycie środków do życia.

c) Różne zakłady i instytucje Krakowa służą zarówno i mieszkańcom gmin podmiejskich, pomimo, że gminy te nie przyczyniają się niczem do utrzymania tychże zakładów i urzędów.

I tak wobec zupełnego braku fachowych straży pożarnych w wiejskich gminach sąsiednich, spieszy na pomoc tym gminom nasza straż pożarna, a wojskowość zwróciła się nawet w r. 1903 do gminy m. Krakowa z formalną propozycją, by za opłatą roczną pewnej ryczałtowej kwoty krakowska straż ogniowa pełniła służbę ratunkową na wypadek pożaru budynków wojskowych, położonych w gminach podmiejskich. Gminy podmiejskie należą do rejonu krakowskiej straży policyjnej, do utrzymania której przyczynia się, i to znaczną sumą, tylko miasto Kraków; krakowski Zakład Tallarda służy również i częściom gmin podmiejskich, leżącym w obrębie rogatek miejskich, pomimo, że składają one za to opłatę tylko tak wysoką, jak w Krakowie, a więc nie będącą w stosunku do kosztów utrzymania tego zakładu.

Wodociąg krakowski dostarcza wody także dla Czarnej Wsi i Grzegórzek, a inne miejscowości n. p. Podgórze, Dębnieki etc. zgłosiły się już do gminy Krakowskiej o przeprowadzenie do nich wodociągu. Również buduje się obecnie wodociąg do koszar wojskowych w Zakrzówku, Łobzowie, Krowodrzy i t. d.; wreszcie gaz krakowski pali się w Podgórzu, Dębniekach, Czarnej wsi i w Grzegórzkach, Półwsie Zwierzynieckie zaś czyni obecnie u miasta starania, aby krakowska gazownia dostarczyła tej gminie oświetlenia gazowego.

Do gmin sąsiednich bieży z pomocą Towarzystwo ratunkowe, na które gminą nasza znacznie stosunkowo łoży koszta, a bliskość doskonałych szpitalów

i dobrej pomocy lekarskiej, jaką gminy te znajdują w Krakowie, nie da się nawet cyfrowo ocenić.

Krakowskie zakłady i towarzystwa dobroczynne rozciągają niejednokrotnie swą działalność na gminy przyległe, sąsiadujące zaś z Krakowem i po lewym brzegu Wisły położone miejscowości, z wyjątkiem Półwsia Zwierzynieckiego i Zwierzynca, t. j. gminy Czarna Wieś, Nowa Wieś Narodowa, Łobzów, Prądnik Biały, Prądnik Czerwony, Olsza, Piaski-Grzegórzki, Dąbie, Rakowice i t. p. mają swe kościoły parafialne w Krakowie. Ta okoliczność jest dla nich korzystną raz dlatego, że kościoły krakowskie restaurowane są przeważnie z datków publicznych i subwencji rządu, kraju i miasta Krakowa, przez co parafianie tych kościołów zwolnieni są od ponoszenia na ten cel ciężarów, drugi raz dlatego, że o ile mieszkańcy gmin sąsiednich pociągani są do konkurencji w wydatkach na cele parafialne, przyczyniają się do tych wydatków razem z współparafianami krakowskimi i jako niżej od mieszkańców Krakowa opodatkowani, partycypują w tych ciężarach w mniejszym stopniu, niż mieszkańcy Krakowa.

Wspomnieć także należy, że gminy omawiane mogą korzystać z teatru miejskiego, z takim kosztem wybudowanego i utrzymywanego, tak samo korzystają one z Sokoła, Parku Dra Jordana, plantacyj miejskich, koncertów i t. p., a korzystanie ze wszystkich powyższych urządzeń Krakowa mają oni w miarę ulepszenia i potaniaenia środków komunikacyjnych (tramwaj elektryczny zbudowany w r. 1900) coraz bardziej ułatwione.

Mimo tych wszystkich korzyści, mieszkańcy gmin przyległych nie biorą udziału w ponoszeniu ciężarów miasta.

Stąd miasto Kraków, udzielając przeróżnych dogodności mieszkańcom gmin sąsiednich, musi nakładać swe ciężary tylko na swą własną ludność i to do pewnego stopnia w wyższym stosunku, niż inne podobne miasta.

5) Wnioski z wywodów poprzednich.

Z tego, co dotąd o stosunku gmin sąsiednich do naszego miasta powiedziano, widać, iż gminy te, wpływając pod wielu względami niekorzystnie na interesy miasta Krakowa, z miasta tego zarazem liczne odnoszą korzyści.

Położenie Krakowa jest w zasadzie w tym względzie zupełnie podobne do położenia innych miast, które dla usunięcia tego niekorzystnego stanu i zapewnienia sobie warunków dalszego odpowiedniego rozwoju do przyłączenia swych gmin podmiejskich już przystąpiły.

I miasto Kraków za przykładem miast powyższych pójść będzie musiało, jeżeli Administracja jego na zarzut braku przezorności i dbałości o dobro i przyszłe losy miasta narazić się nie ma.

Wspomniany ujemny wpływ gmin przyległych na stosunki i rozwój Krakowa polega w głównych zarysach:

1) na paraliżowaniu należytego faktycznego rozwoju miasta pod względem regulacyjnym, budowlanym i pod względem zewnętrznego wyglądu, oraz na istnieniu w omawianych gminach licznych a dla Krakowa nieobojętnych braków pod względem urządzeń sanitarnych, policyi bezpieczeństwa i t. p.

Powstaje to stąd, że gminy sąsiednie z jednej strony przeważnie bezpośrednio z miastem naszym się stykają, tworząc z niem już dziś często faktycznie jedną topograficzną całość — z drugiej zaś strony rządzą się one innemi, wymo-

gom miasta większego nie odpowiadającymi ustawami, tudzież posiadają odmienny, wystarczającymi środkami nie rozporządzający zarząd.

Wobec takiego stanu rzeczy te niekorzystne dla rozwoju Krakowa warunki usunąć się dadzą tylko przez złączenie powyższych gmin z Krakowem w jedną, wspólnymi przepisami się rządzącą i pod jednym wspólnym zarządem Krakowa pozostającą całość.

2) Na tej tylko drodze ominąć można na przyszłość także rozliczne trudności administracyjne, wylaniające się często dla Krakowa z przedstawionego wyżej ukształtowania granic topograficznych i akcyzowych miasta.

3) Za koniecznością takiego powiększenia obrębu Krakowa przemawia wreszcie omówiony wyżej wzrost gmin sąsiednich kosztem Krakowa pod względem zaludnienia, budowlanym i przemysłowym.

Gminy te odbierają Krakowowi ludność i środki materialne, a szczególnie zakłady przemysłowe, gdyż dla egzystencji ludności i dla rozwoju przedsiębiorstw przemysłowych posiadają one dogodniejsze, niż Kraków, warunki, jak — brak akcyzy od artykułów do życia i od pewnych surowców potrzebnych dla przedsiębiorstw przemysłowych, następnie mniejsze podatki, rozleglejsze terytorium, tańsze mieszkania, grunta, artykuły żywności, i t. p.

Taki stan rzeczy wywołać musi na przyszłość nagły, coraz szybszy rozwój gmin sąsiednich, a obniżanie się stanu ekonomicznego i powolny upadek Krakowa na korzyść gmin okolicznych, jeżeli nie zapobiegnie się mu przez utworzenie z miasta naszego i gmin sąsiednich jednej całości gminnej, która — jako Wielki Kraków — we wszystkich swych częściach z tego obecnego rozwoju gmin sąsiednich korzystaćby mogła.

4) Zresztą i wykazany wyżej, a na stosunki ekonomiczne Krakowa niekorzystnie oddziałujący fakt, iż gminy sąsiednie, korzystają także ze wszystkich prawie urządzeń naszego miasta, z urządzeń, których ciężary tylko ludność Krakowa ponosi, przemawia za tem, iż gminy te do Krakowa przyłączyć należy, w ten bowiem sposób — a jest to także rzeczą słuszności — to ich uprzywilejowane stanowisko samo przez się ustanie.

Jeżeli już te ogólne powody są dostateczną podstawą do stwierdzenia faktu, iż gmina nasza wcześniej, czy później, do inkorporacji gmin podmiejskich przystąpić musi, to sprawę tę zaostrzają i czynią ją istotnie aktualną specjalne powody, o których niżej pod B. będzie mowa.

B.

1) Sprawa budowy kanału Kraków-Wiedeń.

Na podstawie ustawy z dnia 11 czerwca 1901 L. 66 Dz. p. p. ma przystąpić c. k. Rząd do budowy kanału wodnego, łączącego Dunaj obok Wiednia z Wisłą przy Krakowie, który to kanał z portem przy Krakowie do r. 1912 wykończyć się mający, ma być następnie drogą wodną połączony z Dniestrem.

Że dzieło to dla naszego miasta, położonego geograficznie bardzo korzystnie, bo w centralnym punkcie szlaku dróg handlowych między zachodem i wschodem, tudzież północą i południem Europy, zdolne jest otworzyć lepszą przyszłość, zapewnić mu rozwój handlu i przemysłu, a tem samem podniesienie jego stosunków

ekonomicznych, zbyteczną jest rzeczą dowodzić. Uznały to sfery fachowe interesowane, uznała to zresztą i sama Rada miasta, przywiązując do sprawy tej bardzo wielką wagę. skoro wobec zamierzonej budowy kanału wodnego Dunaj-Wisła, wybrała ze swego łona osobną komisję kanałowo-wodną, wzmocnioną siłami fachowymi z poza Rady miasta, i komisji tej powierzyła czuwanie nad tem, aby przy wykonaniu powyższego dzieła interesy gminy miasta Krakowa były należycie uwzględnione.

Niestety miasto nasze w obecnych swych granicach byłoby korzyści tych pozbawione. Kanałowy port pod Krakowem budowany będzie prawdopodobnie na polach Zakrzówka i Dębnik z możliwem dalszem rozszerzeniem terenu portowego na grunta Ludwinowa, lub w Grzegórkach i Płaszowie, a to przy równoczesnem skanalizowaniu Wisły przy Krakowie od Zwierzyńca w dół.

To też, gdy jest faktem powszechnie znanym, że ruch przemysłowy i handlowy grawituje zawsze w kierunku głównych węzłów komunikacyjnych, nie można wątpić, że po wybudowaniu kanału i portu, w powyższy sposób usytuowanego, życie handlowe i przemysłowe naszego miasta przeniesie się wkrótce głównie na prawy brzeg Wisły i że gminy sąsiednie tam położone, t. j. gminy Dębniki, Zakrzówek, Ludwinów i Podgórze, jako gminy portowe, a w każdym razie nad skanalizowaną Wisłą położone, oraz gmina Płaszów, która posiada centralny dworzec kolei państwowych i w której z tego powodu w każdym razie z czasem, zwłaszcza po przedłużeniu kanału wodnego do Dniestru, powstać będzie musiał port tranzytowy dla towarów kolejną państwową dowożonych, zagarną dla siebie w pierwszej linii wszelkie spodziewane po budowie kanału i portu korzyści ekonomiczne, tudzież idącego z nimi w parze żywszego wzrostu ludności i ruchu budowlanego.

Budowa kanału i portu przyczynić się będzie musiała niewątpliwie także do ożywienia rozwoju gmin Zwierzyńca i Półwsia Zwierzynieckiego, które leżeć będą nad skanalizowaną Wisłą, dalej gmin Grzegórkki i Dąbie, które są położone bardzo korzystnie, bo również nad samą Wisłą, a z których pierwsza sąsiaduje najbliżej z Podgórzem i nadto zyska jeszcze bardzo wiele przez projektowaną budowę nowego mostu na Wiśle w przedłużeniu ulicy Starowiśniej, druga zaś sąsiaduje przez Wisłę z Płaszowem, a nawet wrzyna się w terytoryum Płaszowa znaczną przestrzenią gruntową, przeniesioną na prawy brzeg Wisły przez nowy przekop tej rzeki, przed dwudziestu kilku laty wykonany.

Kraków, nie wcieliwszy tych gmin do swego obrębu, z tego ich rozwoju a tem samem z budowy kanału i portu nie tylko nieby nie korzystał, ale nadto, pozbawiony na rzecz gmin sąsiednich wszelkiego życia handlowego i przemysłowego, byłby skazany na coraz większy, stopniowy upadek. To też było powodem, że miejska komisya kanałowo-wodna uznała wdrożenie akcyi, zmierzającej do rozszerzenia terytoryum Krakowa, wobec projektowanej budowy kanału spławnego i portu pod Krakowem za rzecz wielkiej doniosłości dla naszego miasta.

Że gmina m. Krakowa, kierując się zdrową, patrzącą w przyszłość polityką gminną, powinna przystąpić w jak najkrótszym czasie do odpowiedniego rozszerzenia swego terytoryum ze względu na przyszłe usytuowanie kanału wodnego i portu pod Krakowem, dowodem tego przykład Wiednia, które to miasto wobec akcyi budowy kanałów wodnych znalazło się w zupełnie podobnem, jak Kraków położeniu. Wiedeński port kanału spławnego Dunaj-Odra-Wisła usytuowany był na drugim brzegu Dunaju, nie należącym do Wiednia i dlatego też gmina wiedeńska, upatrując w tem konieczny warunek dla zapewnienia sobie korzyści pływ-

nających z projektowanych budowli wodnych komunikacyjnych, postarała się z góry o to, aby terytorium portowe i gminy przyległe, które z tem terytorium sąsiadują, wcielone zostały do obrębu miasta.

Wcielenie to orzeczono, jak wiadomo, ustawą krajową, przez Sejm dolnoaustriacki w r. 1904 uchwaloną, na podstawie której przyłączono do gminy wiedeńskiej gminy Florisdorf, Leopoldau, Kagrau, Hirschstetten, Stadlau, oraz części kilku innych gmin poblizkich.

Nie można jednak także nie podnieść tu szczegółowo wpływu, jaki budowa rzeczonego kanału wywrze na rozwój miasta Podgórze. Gmina ta, najznacniejsza ze wszystkich sąsiednich gmin Krakowa, już dziś pod niejednym względem stara się rywalizować z Krakowem. W razie budowania kanału, mogąc dla budowy ze swych wapienników dostarczać kamienia i wapna, ciągnąć będzie większe korzyści z przedsiębiorstwa rządowego, niż Kraków, a przytem, mając tańsze mieszkania i środki żywności, stanie się miasto to głównym dostawcą artykułów żywności, mieszkań i t. p., potrzebnych dla robotników zajętych około budowy kanału.

W tem też mieście, jako sąsiadującym z gminami portowymi lub nad skanalizowaną Wisłą leżącymi, t. j. z gminami Zakrzówek, Ludwinów i Dębniaki z jednej strony, a z drugiej strony z gminą Płaszów z jej centralnym dworcem kolejowym, skupi się głównie ruch handlowy i interes ruchu przewozowego tak, że napewne liczyć można, iż gmina Podgórze w interesie swego rozwoju postara się o przyłączenie wspomnianych wyżej gmin, a po dokonaniu tego dzieła mogłoby Wielkie Podgórze stawiać Krakowowi wygórowane warunki, gdyby to miasto, opóźniwszy się obecnie z podobną akcją, chciało następnie to swe opóźnienie naprawić.

Sama więc budowa kanału wodnego zmusza Kraków do wdrożenia akcji przyłączenia gmin sąsiednich — a w tym kierunku ze względu na powyższy fakt musi się wziąć w rachubę: 1) gminę Płaszów, 2) miasto Podgórze, 3) gminę Ludwinów, 4) gminę Zakrzówek, 5) gminę Dębniaki, 6) Półwsie Zwierzynieckie, 7) Zwierzyniec, 8) Grzegorzki, 9) Dąbie.

2) Projektowane przesunięcie wału fortecznego na przestrzeni od Wisły do Prądnika Czerwonego.

C. i k. Władze wojskowe postanowiły przesunąć część obecnej, na mapce Krakowa i gmin sąsiednich czerwoną farbą oznaczonej, linii fortecznej Krakowa, a to na przestrzeni od Wisły w Zwierzyńcu do Prądnika Czerwonego.

Trasa tej nowej linii fortecznej nie jest zupełnie dokładnie znaną, to jednak jest pewne, że ta nowa linia, zaczynając się od kopca Kościuszki, ciągnąć się będzie z jednej strony na południe do Wisły w Zwierzyńcu, z drugiej zaś strony pójdzie równoległe do drogi Zwierzyniecko-Łobzowskiej aż do toru kolei północnej w Łobzowie, wcielając szkołę kadecką i koszary artyleryi, w tej gminie istniejące, do wewnętrznego rejonu fortecznego, a przechodząc w dalszym ciągu przez tor kolei północnej, ciągnąć się będzie ku wschodowi równoległe do tegoż toru na terytorium gminy Krowodrza, aby następnie mniej więcej w pobliżu cmentarza miejskiego w Prądniku Czerwonym połączyć się z obecnym wałem fortecznym.

Po wykonaniu tej nowej linii fortecznej zostaną wcielone do wewnętrznego rejonu twierdzy tutejszej i temsamem zwolnione od przymusu rewersów demolacyjnych gminy Półwsie Zwierzynieckie, Czarna Wieś i Nowa Wieś Narodowa w całości, z gmin zaś Zwierzyniec, Łobzów i Krowodrza pozostaną zewnątrz rejonu fortecznego tylko części daleko od Krakowa położone i obecnie niezabudo-

wane, gdy części tych gmin, bliższe Krakowa, również od rewersów demolacyjnych zwolnione będą.

Jeżeli się zważy, że gminy powyższe, jak to już wykazano, podobnie jak i inne gminy sąsiednie obecnie już w znacznej mierze kosztem Krakowa się rozwijają i zabudowują, nabrać się musi przekonania, że po uwolnieniu ich terytorium od rewersów demolacyjnych i przy znanej drożyznie gruntów budowlanych w Krakowie z jednej, a przy dostatecznej ilości i taniości takichże gruntów w gminach omawianych z drugiej strony, rozwój ich budowlany przybierze znaczne rozmiary, że gminy te będą się szybko zabudowywać domami o charakterze miejskim, miasto zaś nasze, nie wcieliwszy ich do swego obrębu, tracić będzie na rzecz tychże gmin coraz więcej ludności, która znajdując tamże dostateczną ilość dogodnych i tanich mieszkań, coraz więcej do tych gmin wyprowadzać się będzie, powodując temsamem wyludnienie się Krakowa.

Że zwolnienie omawianych gmin od rewersów demolacyjnych istotnie będzie w stanie wywołać powyższe skutki, dowodem tego miasto Praga, które wskutek uwolnienia gmin podmiejskich od rewersów demolacyjnych i spowodowanego przez to wyludnienia się swego a raptownego wzrostu rzeczonych gmin podmiejskich, inkorporację tych gmin częściowo już przeprowadziło, a częściowo obecnie dokonuje.

Ktokolwiekby twierdził, że z akcją połączenia tych gmin z Krakowem czekać wypada aż do czasu, kiedy gminy te spotężnią i kiedy temsamem przyłączenie ich do miasta będzie korzystniejsze przedstawiać widoki finansowe odnośnie do dochodów i wydatków, z tego połączenia dla Krakowa wyniknąć mogących, odstąpi od tego zdania i uzna potrzebę przystąpienia do tej akcji już w obecnej dobie, jeżeli zważy, iż od spełnienia powyższego dezyderatu zależą w znacznej mierze przyszłe stosunki naszego miasta pod względem regulacyjnym, komunikacyjnym, a nawet zdrowotnym.

Gminy omawiane mianowicie rządzą się, jak to już powyżej nadmieniono, inną niż miasto Kraków i dla miasta większego niewystarczającą ustawą budownictwa, a nadto posiadają ustrój gminny, który nie daje najmniejszych gwarancyj, iżby nawet inna w przyszłości ustawa budowlana, była należycie wykonywana.

To też powinna gmina m. Krakowa z góry już starać się o to, aby zabudowanie się wszystkich rzeczonych gmin dokonało się w sposób wymogom większego miasta i wspólnym wymogom regulacyjnym odpowiadający, powinna zatem starać się o wczesne uzyskanie w tym kierunku wpływu decydującego, czyli dążyć już obecnie do wcielenia tych gmin do Krakowa. Jest to bowiem jedyna pewna, prowadząca do powyższego celu, droga.

Ponieważ z powodu budowy portu nastąpić musi przesunięcie wału fortecznego w Dębnikach, Zakrzówku, Ludwinowie i Podgórzu, oraz prawdopodobnie w Płaszowie i Grzegórkach, tesame więc względy przemawiają za przyspieszeniem wcielenia powyższych gmin, zwłaszcza wiejskich, do Krakowa, celem poddania ich w najbliższej już przyszłości staranniejszej opiece administracyjnej pod względem regulacyjnym, budowlanym i ogniowym.

3) Szczupłość obszaru i nadmierna gęstość zaludnienia Krakowa.

Do powodów przemawiających za wcieleniem gmin podmiejskich do naszego miasta dodać należy jeszcze jeden moment, czyniący zrealizowanie inkor-

poracy omawianych gmin koniecznym warunkiem przyszłego, normalnego rozwoju miasta.

Licząc już dziś wraz z załogą wojskową na szczupłym obszarze 6·88 klm.² przeszło 91.000 ludności*), należy Kraków do miast nie tylko w Galicyi, ale i w Austrii stosunkowo terytoryalnie najmniejszych, a nadto najgęściej zabudowanych i zaludnionych.

Na dowód tego przytacza się w zamieszczonej poniżej tabelce obszar i gęstość zaludnienia Krakowa w stosunku do obszaru i gęstości zaludnienia 21 innych miast austriackich.

Tablica II.

MIASTO	Liczba ludności z r. 1900	Obszar w klm. ²	Na 1 klm. ² przypada ludności w r. 1900	Stosunek liczby ludności Krakowa do liczby ludności	Stosunek obszaru Krakowa do obszaru
				wymienionego miasta	
Wiedeń	1,674.957	178	9.410	1 : 17·24	1 : 25·85
Praga **)	201.589	14	14.399	1 : 2·20	1 : 2·04
Lwów	159.877	32	4.996	1 : 1·75	1 : 4·65
Graz	138.080	22	6.276	1 : 1·51	1 : 3·19
Berno	109.346	17	6.432	1 : 1·19	1 : 2·46
Czerniowce	67.622	58	1.166	1 : 0·74	1 : 8·43
Linz	58.791	18	3.266	1 : 0·64	1 : 2·62
Przemyśl	46.349	16·47	2.813	1 : 0·57	1 : 2·39
Lublana	36.547	35	1.044	1 : 0·40	1 : 5·08
Kołomyja	34.188	40·53	843	1 : 0·37	1 : 5·89
Salzburg	33.067	9	3.674	1 : 0·36	1 : 1·31
Tarnopol	30.368	53·64	566	1 : 0·33	1 : 7·79
Wiener-Neustadt	28.700	61	470	1 : 0·30	1 : 8·86
Opawa	26.748	11	2.431	1 : 0·29	1 : 1·59
Gorycyja	25.432	23	1.106	1 : 0·28	1 : 3·34
Trydent	24.868	18	1.381	1 : 0·27	1 : 2·62
Stryj	23.673	30·93	765	1 : 0·26	1 : 4·49
Ołomuniec	21.707	18	1.206	1 : 0·23	1 : 2·62
Podgórze	18.155	5·48	3.312	1 : 0·19	1 : 0·79
Nowy Sącz	15.724	11·30	1.393	1 : 0·17	1 : 1·64
Kraków	91.323	z błońmi 6·88 bez błońi 5·77	13.273 15.851	—	—

*) W r. 1905 = 100.000.

**) W r. 1901 wskutek przyłączenia do Pragi gminy Libeń powiększyła się ludność miasta Pragi o 21.300 głów, a obszar o 6·77 klm.².

Z tabelki powyższej, zestawionej na podstawie dat podanych w dziele „Osterreichische Statistik, Band LXIII. Heft 1. Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31/XII 1900“ widoczna, że Wiedeń, z ludnością 1,674.957, a więc tylko nieco więcej niż 17 razy większą od ludności Krakowa, rozciąga się na obszarze 178 klm.², zatem na obszarze blisko 26 razy większym od terytorium Krakowa; Lwów z ludnością 159.877 głów, a więc tylko około 1³/₄ razy większą, posiada obszar 32 klm.², czyli blisko 5 razy większy od obszaru naszego miasta; obszar Grazu z ludnością 138.080, a więc 1·51 razy większą od ludności Krakowa, obejmuje 22 klm.², czyli przestrzeń przeszło 3 razy większą od terytorium Krakowa; terytorium Berna, mającego 109.346 mieszkańców, a więc tylko o kilkanaście tysięcy głów więcej od Krakowa, zajmuje 17 klm.², jest więc blisko 2¹/₂ razy większe od obszaru Krakowa; Czerniowce, z ludnością 67.622 głów, mierzą 58 klm.² obszaru; Linz, z ludnością 58.791 głów, rozciąga się na obszarze 18 klm.².

Nawet miasta o zaludnieniu znacznie mniejszem od zaludnienia Krakowa przewyższają o wiele nasze miasto pod względem obszaru.

Lublana o ludności 36.547 głów rozciąga się na obszarze 35 klm.²; obszar Salzburga z 33.067 mieszkańców wynosi 9 klm.²; Wiener-Neustadt, z ludnością 28.700 głów, ma obszaru 61 klm.²; Opawa, licząca 26.748 mieszkańców, ma obszaru 11 klm.²; Gorycyca mieści na obszarze, aż 23 klm.² wynoszącym, a ma tylko 25.432 mieszkańców; Trydent na 24.868 mieszkańców ma 18 klm.² obszaru; Ołomuniec, liczący 21.707 mieszkańców, mierzy obszaru 18 klm.².

I znaczniejsze miasta galicyjskie, jak Przemyśl (46.349 mieszkańców — obszar 16·47 klm.²), Kołomyja (34.188 mieszkańców — obszar 40·53 klm.²), Tarnopol (30.368 mieszkańców — obszar 53·64 klm.²), Stryj (23.673 mieszkańców — obszar 30·93 klm.²), tudzież Nowy Sącz (15.724 mieszkańców — obszar 11·30 klm.²), choć ludnością znacznie mniejsze od Krakowa, przewyższają jednak to miasto znacznie pod względem wielkości terytorium gminnego.

Jedynie Podgórze z większych miast galicyjskich jest wprawdzie co do obszaru nieco mniejsze od naszego miasta, gdyż obejmuje tylko 5·48 klm.² powierzchni, w każdym jednak razie miasto to, posiadając tylko 1/5 część ludności Krakowa przy obszarze równym prawie Krakowowi bez błoń (5·77 klm.), jest w położeniu korzystniejszym niż Kraków i swobodnie jeszcze w przyszłości rozwijać się może.

Z dat przytoczonych wynika dalej, że Kraków przewyższa wszystkie wyżej wymienione miasta pod względem gęstości zaludnienia.

Podczas gdy na 1 klm.² przypadało w r. 1900 w Wiedniu 9.410, we Lwowie 4.996, w Grazu 6.276, w Bernie 6.432, w Czerniowcach 1.166, w Linzu 3.266, w Lublanie 1.044, w Salzburgu 3.674, w Wiener-Neustadt 470, w Opawie 2.431, w Gorycyi 1.106, w Trydencie 1.381, w Ołomuńcu 1.206, w Przemyślu 2.813, w Kołomyi 843, w Tarnopolu 566, w Stryju 765, w Podgórzu 3.312, a w Nowym Sączu 1.393 mieszkańców, Kraków liczył, biorąc obszar z błońmi, 13.273, a bez błoń 15.851 głów na 1 klm.².

Jedynie miasto Praga wykazuje pod względem gęstości zaludnienia prawie podobne jak Kraków stosunki, stosunki te jednak układają się w Pradze coraz korzystniej przez stopniowe włączanie gmin podmiejskich do obrębu miasta.

Miasto Kraków jest też tak gęsto zabudowane, że przewyższa w tym kierunku stan, jaki panował nawet w Wiedniu przed weicieleniem do niego gmin podmiejskich, w r. 1890 przyłączonych.

Podczas bowiem gdy według dat przytoczonych dalej w Części II. A. ust. 3 niniejszej pracy, miasto nasze posiada 23·27% powierzchni zabudowanej, w danym Wiedniu na 5.539·9.824 ha łącznej powierzchni, przypadało na przestrzenie zabudowane 1.229·4.110 ha (Statistisches Jahrbuch der Stadt Wien für das Jahr 1889, str. 10), a więc tylko 22.19% całego obszaru.

Przedstawione wyżej wprost fatalne stosunki naszego miasta pod względem szczupłości obszaru i gęstości zabudowania, już dziś w skutkach swych Krakowowi dotkliwie czuć się dają.

Brak gruntów i nadzwyczajna wskutek tego drożyzna parcel budowlanych i placów, powoduje zakładanie stosunkowo wąskich, a więc dzisiejszym wymogom sanitarnym i komunikacyjnym nie odpowiadających ulic. Gmina nie ma miejsce na założenie odpowiednich placów targowych, co połączone jest z dotkliwą ujmą dla stosunków zdrowotnych, dla wygody mieszkańców, a nawet dla stosunków komunikacyjnych w mieście, wiadomo bowiem że n. p. fury włościańskie, przybywające w jesieni do miasta na targ z produktami, umieszczane być muszą w ulicach, gdzie tamują komunikację. Nieliczne istniejące w mieście place publiczne, a nawet przepiękne, tak słusznie cenione plantacje miejskie, służyć już musiały na cele stawiania gmachów publicznych (gmach Tow. Sztuk pięknych na placu Szechańskim, Collegium Novum na plantach, Strażnica wojskowa w Rynku gł.), lub służyć będą na ten cel w najbliższej przyszłości. Ogrody publiczne, których w granicach Krakowa zupełny brak, urządzane być muszą poza terytoryum miasta. Na rozmieszczenie szkół miejskich trudno już dziś wyszukać odpowiednie grunta, a niektóre zakłady publiczne musiano już z uszczerbkiem dla miasta, i z korzyścią dla gmin sąsiednich poza Krakowem umieścić. Wymienić tu można dawny Zakład kontumacyjny w Prądniku Białym, rzeźnię miejską w Grzegórkach, miejską targowicę centralną tamże, lej w Dąbiu, stację doświadczalną studyum rolniczego w Prądniku Czerwonym, Zakład Lubomirskich w Olszy, centralny dworzec kolei państwowej w Płaszowie i teatr letni w parku krakowskim, leżącym już na terytoryum Nowej Wsi Narodowej.

Wreszcie wykazano już wyżej, przy omówieniu korzyści, jakie czerpią gminy sąsiednie z bliskości Krakowa, że liczne koszary wojskowe dla załogi krakowskiej wybudowano już w gminach sąsiednich i że fabryki powoli z Krakowa do gmin sąsiednich się przenoszą, do czego skłania je w znacznej mierze między innymi także drogość gruntów i szczupłość tychże w Krakowie. Po opróżnieniu Wawelu będzie dalsza część koszar wojskowych wraz ze szpitalem garnizonowym znowu poza dzisiejszy obręb Krakowa przeniesioną.

Wszystko to już dziś utrudnia w wysokim stopniu należyty rozwój miasta, utrudnia jego administrację, podkopuje handel i przemysł w mieście oraz dobrobyt mieszkańców na rzecz gmin sąsiednich, a stan ten jest dowodem, że rozwój m. Krakowa w jego dotychczasowych granicach już wprost z powodu braku rozporządzalnego terenu nie może dalej naprzód postępować, i że w każdym razie jest on bez porównania więcej utrudniony, niż rozwój gmin sąsiednich, które nadto w najbliższej przyszłości wobec budowy kanału i portu, oraz przesunięcia wału fortecznego, znajdą się w znacznie jeszcze dogodniejszych dla siebie warunkach.

Z powyższego też, łącznie z tem, co o budowie kanału Wiedeń-Kraków, oraz przesunięciu wałów fortecznych Krakowa powiedziano, nabrać można przekonania, że teraz właśnie znalazł się Kraków na przełomie, od którego datować

się będzie albo lepsza przyszłość jego, jeżeli stanie na wysokości zadania i rozszerzy swe terytorium na gminy sąsiednie, albo też w przeciwnym razie popaść on musi w zupełny zastój, gdyż gminy sąsiednie odbiorą mu i ludność i przemysł a z tem i środki dalszego rozwoju.

Położenie Krakowa w tym ostatnim wypadku byłoby niemal podobne do stanowiska, jakie zajmują śródmieścia w środowiskach wielkomiejskich, wiadomą bowiem jest rzeczą, że ludność śródmieścia okazuje tam od pewnego punktu rozwojowej tendencję emigracyjną ku przedmieściom.

Miasto nasze, nie stanawszy na wysokości zadań danej epoki, nie mogłoby nawet, nie włączywszy gmin sąsiednich, podołać zadaniom, które dzisiaj wykonuje.

4) Budowle inwestycyjne w gminach sąsiednich.

Nie bez znaczenia jest jeszcze jeden wzgląd, przemawiający za przyspieszeniem akcji w sprawie Wielkiego Krakowa, t. j. wzgląd na coraz więcej objawiającą się w gminach sąsiednich ruchliwość w podejmowaniu inwestycji gminnych.

Jak to widoczna z dat, przytoczonych w Części II. C. niniejszego elaboratu przy omawianiu długów gmin sąsiednich, w gminach tych spostrzegać się daje w ostatnich czasach, przeważnie dopiero od r. 1895, silne zapotrzebowanie kapitału, a to głównie na cele inwestycyjne, jak na budowę szkół, rzeźni, zakładu elektrycznego w Podgórzu, hali targowej tamże i t. p.

Gminy sąsiednie zatem zaciągają coraz większą ilość pożyczek, które gmina krakowska po przyłączeniu tych gmin spłacać będzie musiała, a pożyczki te obracane są na inwestycje, które dla Wielkiego Krakowa mogą być nieodpowiednie, lub nawet wobec zakładów, jakie Kraków obecnie już posiada, zupełnie zbyteczne.

Ten intensywny ruch w zakresie inwestycji wzrośnie w gminach sąsiednich bez wątpienia nierównie więcej po wybudowaniu kanału i portu, co Wielki Kraków, w miarę zwłoki w przyłączeniu rzeczonych gmin, na coraz większe, a częściowo przynajmniej na zbyteczne i bezowocne ciężary narazićby musiało.

C.

I. Gminy, któreby do Krakowa przyłączyć należało.

Co do kwestyi, które z gmin sąsiednich przyłączyłoby do Krakowa należało, — widocznem jest, że budowa kanału Kraków-Wiedeń nasuwa potrzebę przyłączenia do Krakowa gmin Płaszowa, Podgórze, Ludwinowa, Zakrzówka i Dębik, oraz Dąbia, Grzegórzek, Półwsia Zwierzynieckiego i Zwierzyńca — a przesunięcie rejonu fortecznego, które również przemawia za przyłączeniem niemal wszystkich wymienionych już gmin, czyni nadto koniecznem wcielenie gminy Czarna Wieś, tej odwiecznej części m. Krakowa, która do dziś dnia tworzy z naszym miastem jedną gminę katastralną, a następnie gmin Nowa Wieś Narodowa, Łobzów i Krowodrza.

Oprócz przyłączenia wymienionych już gmin sąsiednich wypadałoby również dążyć do rozszerzenia obrębu Krakowa na terytorium gminy katastralnej

Olsza, będącej obecnie przysiółkiem Prądnika Czerwonego, tudzież na część Prądnika Czerwonego, położoną między Olszą i Krakowem, wreszcie na część Prądnika Białego, wrzynającą się czworobokiem w terytoryum Krowodrzy, aż do linii łączącej północno-zachodni i północno-wschodni narożnik tegoż czworoboku i na Piaski ad Grzegórzki, a to już choćby tylko dla odpowiedniego zaokrąglenia granic przyszłego Wielkiego Krakowa. Przez przyłączenie bowiem tych obszarów rozszerzy Kraków swe terytoryum na mniej więcej jednostajnie szeroki i dokoła go otaczający pierścień nowych posiadłości.

Za przyłączeniem wspomnianej części Prądnika Białego i Czerwonego, tudzież przysiółka Olszy, przemawia nadto ta okoliczność, że w ten sposób wcieli się do Krakowa tak leżącą w odnośnej części Prądnika Białego wielką posiadłość miejską b. Zakładu kontumacyjnego, jak i terytoryum cmentarza miejskiego, leżące w objętej projektem przyłączenia części Prądnika Czerwonego, co już Magistrat i Sekcyja prawnicza Rady miejskiej za pożądane uznała, a dalej, że na gruntach Olszy, na których leży już Zakład ks. Lubomirskiego dla osieroconych chłopców, staną wkrótce koszary wojskowe dla części załogi z Wawelu, co przyspieszy niewątpliwie zabudowanie się przynajmniej tej części Olszy, która leży w obrębie wałów fortecznych Krakowa.

Dodać tu także należy, że przez przyłączenie Półwsia Zwierzynieckiego i Zwierzynca dojdzie miasto napowrót do posiadania znacznej przestrzeni błonia miejskiego, którą swego czasu odstąpiło powyższym gminom i przez to samo uzyska łatwiejszą możność odpowiedniego użycia całego kompleksu błon n. p. na utworzenie tam z czasem projektowanej dzielnicy willowej wraz z parkiem ludowym. Za szybkim przyłączeniem Grzegórzek przemawia także okoliczność, że w ten sposób ułatwi sobie miasto o d w o d n i e n i e względnie uzdrowotnienie Dzielnicy VI. miasta, w którym to celu koniecznem jest wybudowanie kanału od ogrodu botanicznego do głównego kolektora przy rzeźni miejskiej, w całości przez grunta gminy Grzegórzki iść mającego, a następnie że wielka część omawianej gminy należy do obrębu akcyzowego miejskiego. Ta ostatnia okoliczność może, jeżeli się Grzegórzek nie wcieli do miasta, przyprawić gminę naszą o straty, wiadomo bowiem, że dzierżawca propinacyi w Grzegórzkach, popierany i przez gminę Grzegórzki, od dłuższego czasu czyni starania u Władz o uzyskanie zasadniczego orzeczenia, że nie jest obowiązany do opłacania na rzecz Krakowa opłat akcyzowych, kwestyonując wogóle prawność wcielenia odnośnej części Grzegórzek do obrębu akcyzowego miejskiego. Sprawa ta znajduje się już dziś w c. k. Ministerjum, a wyniku jej przewidzieć trudno.

W końcu wypada podnieść, że w gminie Dąbie, która w razie założenia portu tranzytowego w Płaszowie, jako naprzeciwległy teren na składy handlowe i t. p., bardzo ważne mieć będzie znaczenie, posiada miasto lej i znaczne przestrzenie gruntowe, których odpowiednie zużytkowanie po przyłączeniu do Krakowa byłoby bardzo ułatwionem, pomijając już, że grunta powyższe, leżąc w Krakowie, podniosą się w swej wartości.

Część Prądnika Czerwonego po Białuchę obejmuje 65 domów, między nimi ul. Morgensterna, część parku kolei północnej, magazyny wojskowe przed cmentarzem, naprzeciw Zakładu Lubomirskich położone. W całej tej części Prądnika Czerwonego mieszkało podczas spisu ludności w 1900 r. 1.441 mieszkańców. Przysiółek Prądnika Czerwonego Olsza z obszarem dworskim liczy 224 mieszkańców i 20

domów. Pozostała część Prądnika Czerwonego, która liczyć będzie 129 domów i 2616 mieszkańców — a wśród nich około 900 wojska — będzie mogła istnieć nadal jako samodzielna gmina.

Toż samo powiedzieć można o Prądniku Białym, którego część do przyłączenia projektowana, oprócz b. Zakładu kontumacyjnego, nie ma żadnych innych zabudowań.

Obie powyższe gminy, po odcięciu dotyczących ich części, posiadać też będą dostateczną siłę podatkową, aby zadaniom swym podołać mogły, jak to okaże się w części II. C. niniejszego elaboratu.

W ten sposób obecna akcja powiększenia Krakowa objąćby powinna gminy:

- 1) Płaszów.
- 2) Miasto Podgórze,
- 3) Ludwinów,
- 4) Zakrzówek,
- 5) Dębniki,
- 6) Półwie Zwierzynieckie,
- 7) Zwierzyniec,
- 8) Czarną Wieś z Kawiorami,
- 9) Nową Wieś Narodową,
- 10) Łobzów,
- 11) Krowodrzę,
- 12) Część Prądnika Białego z Zakładem kontumacyjnym, o ile się wrzyna w terytoryum Krowodrzy,
- 13) Część Prądnika Czerwonego położoną między Olszą a Krakowem,
- 14) Olszę,
- 15) Grzegórzki-Piaski,
- 16) Dąbie.

II. Dalsze gminy sąsiednie.

Oprócz gmin wyżej wykazanych, możnaby jeszcze wziąć w rachubę w sprawie Wielkiego Krakowa:

- 1) dalszą część Prądnika Białego,
- 2) dalszą część Prądnika Czerwonego,
- 3) gminę Rakowice.

Terytoryów tych nie objęto obecnym projektem rozszerzenia Krakowa, gdyż z jednej strony za wcieleniem ich do miasta na teraz żadne szczególne nie przemawiają względy, z drugiej zaś strony Kraków, wcielając już 16 innych gmin, względnie części tychże, niejedną będzie musiał ponieść ofiarę, a objęcie wspomnianych dalszych obszarów w administrację miejską podniosłoby nieproporcjonalnie wydatki miasta w stosunku do spodziewanych z tego terytoryum dochodów. Są to bowiem obszary dość rozległe, a ubogie w ludność.

I tak, gdy Kraków wraz z objętymi projektem przyłączenia 16 gminami, lub ich częściami, posiadałby 48·85 klm.² obszaru, to wspomniane dalsze terytorya rozciągają się na 11·49 klm.² i rozszerzyłyby obszar Krakowa do 60·34 klm.², a gdy prawie wszystkie gminy, objęte projektem przyłączenia, liczą wyżej 500,

przeważna ich część ponad 1.000, a nawet n. p. Czarna Wieś, i Nowa Wieś Narodowa wyżej 2.000, Podgórze i Ludwinów wyżej 3.000, a Półwsie Zwierzynieckie wyżej 7.000 mieszkańców na 1 klm.², to z dalszych terytoriów wykazuje wyłączona od przyłączenia część Prądnika Czerwonego 445, także część Prądnika Białego 269, a gmina Rakowice 399 mieszkańców na 1 klm.².

Obszary te posiadają jeszcze dziś czysto wiejski charakter, który dopiero przez bezpośrednie sąsiedztwo z Krakowem, w razie przyłączenia bliższych gmin podmiejskich, zamieni się niezawodnie z czasem na małomiasteczkowy, względnie podobny do tego, jaki posiadają dziś gminy bliżej Krakowa położone.

Wprawdzie i proponowane do włączenia gminy Płaszów, tudzież Dąbie, wykazują tylko 288, względnie 440 mieszkańców na 1 klm.² i są gminami o czysto wiejskim charakterze, w przyłączeniu jednak tych gmin jest miasto już dziś z powodów, które wyżej podano, bezpośrednio interesowane.

III. Obszary dworskie.

Załatwiwszy się w ten sposób z kwestyą, które gminy do Krakowa przyłączyłoby należało, wypada jeszcze zauważyć, że przez gminy, które wyżej objęto projektem przyłączenia, rozumiano całe gminy katastralne, a więc tak terytoria gmin miejscowych t. j. rustykalne, jak i terytoria samoistnych obszarów dworskich, o ile te ostatnie w odnośnych miejscowościach istnieją.

Z gmin objętych projektem przyłączenia posiadają samoistne obszary dworskie gminy Płaszów, Ludwinów, Zakrzówek, Dębniki, Zwierzyniec, Półwsie Zwierzynieckie, Łobzów, Olsza i Piaski ad Grzegórzki *).

Wcielenie tych obszarów razem z terytoriami rustykalnymi gmin sąsiednich jest wskazane i konieczne, gdyż:

a) Zbadano na podstawie operatów katastralnych, że z wyjątkiem obszarów dworskich w Dębnikach, Olszy i w Piaskach, które posiadają częściowe znacznie większe kompleksa gruntowe, nieprzerwane gruntami rustykalnymi, grunta innych z wymienionych obszarów wchodzi prawie w całości w terytoria gruntów rustykalnych odnośnych gmin i są przez nie otoczone tak, że pominąwszy już nadzwyczajną trudność, prawie niemożliwość, wytknięcia granicy między obszarami dworskimi a przyłączonymi terytoriami rustykalnymi, wspomniane przestrzenie obszarów dworskich musiałyby, jako leżące wśród przyłączonych terytoriów rustykalnych, z chwilą przyłączenia tych ostatnich już wprost z mocy ustawy być wcieleno do m. Krakowa. Wynika to z przepisu §. 1 ustawy o obszarach dworskich (w brzmieniu noweli z 21 marca 1888 L. 41 Dz. u. kraj.), który stanowi, że posiadłości niegdyś dominikalne, położone w obrębie miast, w każdym razie należą do związku gminnego tego miasta.

b) Po skutecznieniu projektowanego przesunięcia linii fortecznej Krakowa od Wisły w Zwierzyniec do Prądnika Czerwonego, jak również po skutecznieniu przesunięcia linii fortecznej, które będzie musiało nastąpić z powodu budowy kanału wodnego i portu, terytoria wszystkich wymienionych obszarów dworskich znajdują się w całości, lub co najmniej w bardzo przeważnej części razem z teryto-

*) Gminy Prądnik Biały i Prądnik Czerwony mają także obszary dworskie, te jednak nie wchodzi tu w rachubę, gdyż grunta do nich należące leżą wyłącznie poza częściami powyższych gmin, które do przyłączenia zaprojektowano.

ryami rustykalnemi odnośnych gmin miejscowych w obrębie wałów fortecznych twierdzy krakowskiej i wolne będą od przymusu rewersów demolacyjnych. Tem samem należą one do przestrzeni, do przyłączenia których miasto Kraków wobec nastąpić mającego przesunięcia linii fortecznej, oraz budowy kanału i portu, ze znanych już powodów bezwarunkowo dążyć powinno.

Bliższe szczegóły co do powyższych obszarów dworskich podane będą w części II. A. niniejszej pracy, która w dalszym ciągu ograniczy się tylko do terytoryów, objętych w całości lub częściowo projektem przyłączenia.

CZEŚĆ II.

Szczegółowy opis obecnego stanu gmin sąsiednich, objętych projektem przyłączenia do Krakowa, w szczególności: **Część II. A.** 1) Ukształtowanie pod względem politycznym, autonomicznym i katastralnym. 2) Obszar. 3) Ilość domów, podział budynków na przemysłowe, gospodarcze i fabryczne. 4) Zaludnienie (liczba ludności pod względem płci i wyznania, gęstość zaludnienia). 5) Ruch ludności i choroby zakaźne. 6) Istniejące przedsiębiorstwa przemysłowe i handlowe z poglądem na zajęcia ludności. — **Część II. B.** Wszystkie ważniejsze działy zakresu działania gmin: 1) Zarząd główny. 2) Urządzenia w zakresie bezpieczeństwa publicznego: α) obrona przeciw pożarom, β) straż policyjna, γ) oświetlenia publiczne i zakład elektryczny w Podgórzu. 3) Drogi, ulice, bruki, chodniki, zakłady wodne. 4) Urządzenia targowe. 5) Urządzenia w zakresie zdrowotnym, a mianowicie: α) służba zdrowia, β) szpitale gminne, γ) kanalizacja i czyszczenie dołów kloacalnych, δ) czyszczenie ulic i placów, ϵ) rzeźnie, ζ) wodociągi. 6) Opieka nad ubogimi. 7) Szkolnictwo. 8) Sprawy kościelne i cmentarne. 9) Sprawy wojskowe, a mianowicie: α) ilość załóg wojskowych, β) koszary. — **Część II. C.** 1) Majątek i długi gmin sąsiednich, a w szczególności, *A*) Majątek: *a*) grunta, *b*) budynki, *c*) zakłady i przedsiębiorstwa, *d*) kapitały i fundusze, *e*) prawa majątkowe, *f*) ruchomości, *g*) pogląd ogólny na majątek gmin sąsiednich i gminy m. Krakowa. *B*) Długi. *C*) Bilans majątku gmin sąsiednich. *D*) Fundusze obce. 2) Dochody i wydatki gmin sąsiednich. 3) Podatki a w szczególności, *A*) Podatki bezpośrednie: *a*) podatek domowo-czynszowy i domowo-klasowy, *b*) podatek gruntowy, *c*) podatek zarobkowy, *d*) podatek rentowy i pensyjny, *e*) ogólny pogląd na siłę podatkową gmin sąsiednich i m. Krakowa, *f*) podatek osobisto-dochodowy. *B* Dodatki do podatków bezpośrednich na cele krajowe, powiatowe i gminne. *C*) Podatki konsumcyjne: *a*) rządowe podatki konsumcyjne, *b*) dodatki gminne do podatków konsumcyjnych i gminne opłaty konsumcyjne. 4) Konsumcja piwa, wina, wódki i mięsa. 5) Propinacja i pogląd na ukształtowanie się stosunków propinacyjnych w razie przyłączenia gmin sąsiednich do Krakowa.

CZEŚĆ II. A.

1. Ukształtowanie gmin pod względem politycznym, administracyjnym i katastralnym.

Gminy: Płaszów, Podgórze, Ludwinów, Zakrzówek i Dębniki, t. j. gminy leżące po prawym brzegu Wisły, należą pod względem politycznym do c. k. Starostwa w Podgórzu, pod względem autonomicznym do okręgu Rady powiatowej wielickiej; gminy: Zwierzyniec, Półwsie Zwierzynieckie, Czarna Wieś, Nowa Wieś Narodowa, Łobzów, Krowodrza, Prądnik Biały, Prądnik Czerwony, Grzegórzki-Piaski i Dąbie, t. j. gminy leżące po lewym brzegu Wisły, podlegają w sprawach politycznych c. k. Starostwu w Krakowie, a pod względem autonomicznym Radzie powiatowej krakowskiej.

Pod względem podziału topograficznego i ustroju administracyjnego wykazują gminy powyższe różne właściwości. Mianowicie według wykazu miejscowości

z r. 1890, wydanego przez c. k. Centralną Komisję Statystyczną w Wiedniu:

- 1) Płaszów dzieli się na Płaszów duży i mały, Wólkę Lasowską i Ugory;
- 2) Podgórze posiada części miasta noszące odrębne nazwy Bonarka i Zabłocie;
- 3) Zakrzówek stanowią złączone pod względem administracyjnym wsi Kapelanka i Zakrzówek z wólką Zagórze;
- 4) w gminie Dębники spotykamy odrębnie nazwaną część Rybaki;
- 5) gmina Zwierzyniec posiada zabudowania odległe od reszty wsi i noszące osobną nazwę „Fortyfikacye około kopca Kościuszki i Hamernia“;
- 6) gminę Czarna Wieś z Kawiorami tworzą wsi Kawiorzy i Czarna Wieś, połączone w jedną gminę administracyjną;
- 7) w Nowej Wsi Narodowej rozróżnia się folwark z karczmą, zwany Świńska Krzywda;
- 8) w Łobzowie obok wsi leży wólka (tyle co przedwieś) Gramatyka i osobne domy zwane „Na kolejackim“ i „Szaniec obozowy“;
- 9) w Krowodrzy istnieje osobny dom zwany „Na Błoniu“;
- 10) Prądnik Czerwony stanowi jedną gminę administracyjną z Olszą, która jest przysiółkiem gminy poprzedniej, a oprócz tego wyróżnia się w Prądniku osobne zabudowanie zwane „Vorwerk“;
- 11) wsi odrębne Grzegórzki i Piaski połączone są w jedną gminę administracyjną, toż samo miejscowości Beszcz i Głębinów są przysiółkami Dąbia, stanowiąc z niem jedną gminę administracyjną.

Obok gmin wymienionych istnieją następujące obszary dworskie:

a) Po prawym brzegu Wisły:

- 1) Obszar dworski w Płaszowie (właściciel Karol de Lindenwald Czech);
- 2) obszar dworski w Ludwinowie (własność Józefa Batko i sp.);
- 3) obszar dworski w Zakrzówku (własność Antoniego i Maryi Batko)

i w Kapelance (własność Antoniego Jeżowskiego);

4) obszar dworski w Dębnikach (właściciel Bronisław hr. Lasocki i sp.).

b) Po lewym brzegu Wisły:

- 5) obszar dworski na Zwierzyńcu (klasztor i folwark P. P. Norbertanek);
- 6) obszar dworski w Półwsiu Zwierzynieckim (własność P. P. Norbertanek);
- 7) obszar dworski w Łobzowie (właściciel Maciej Prus Biesiadecki);
- 8) obszar dworski w Prądniku Białym (własność Władysława Jaroszewskiego);
- 9) obszar dworski w Prądniku Czerwonym, którego części noszą nazwy

Bosackie, Celarówka, Dominikańskie, Nowy Metz, Tadeuszkówka z osobnym domem zwanym Pociuszka i Tynieckie (własność Szpitala św. Łazarza, względnie Klasztoru O. O. Dominikanów w Krakowie);

10) obszar dworski w Olszy (Anny hr. Potockiej), w końcu

11) obszar dworski w Piaskach ad Grzegórzki, gdzie się znajdują osobno położone domy zwane „Murowana“ i „Pod Snopkiem“ (własność Anny hr. Potockiej).

Grunta obszarów dworskich w Prądniku Białym i w Prądniku Czerwonym leżą w całości poza obrębem terytoriów tych gmin, do przyłączenia zaprojektowanych, jak to już raz w Części I. tego elaboratu zaznaczono.

W gminach Czarna Wieś z Kawiorami, Nowa Wieś Narodowa, Krowodrza, Dąbie i w mieście Podgórze obszarów dworskich niema.

Według informacji ustnej, zasięgniętej w c. k. Ewidencji katastru podatku gruntowego w Krakowie, wszystkie wyżej wymienione gminy administracyjne tworzą wraz z obszarami dworskimi, o ile one przy tych gminach istnieją, osobne

Tablica III.

Tablica porównawcza obszaru, ilości domów oraz ludności

Miejscowość	Obszar w klm. □			Ilość domów w r. 1890			Ilość domów w r. 1900			Ludność według spisu z r. 1880		
	wieś lub miasto	obszar dworski	Razem	wieś lub miasto	obszar dworski	Razem	wieś lub miasto	obszar dworski	Razem	wieś lub miasto	obszar dworski	Razem
Płaszów	4·88	2·84	7·72	143	9	152	173	5	178	750	80	830
Podgórze	5·48	—	5·48	423	—	423	498	—	498	7672	—	7672
Ludwinów	0·46	0·22	0·68	39	2	41	92	1	93	287	29	316
Zakrzówek	2·29	0·99	3·28	86	5	91	109	6	115	577	53	630
Dębniaki	1·15	1·17	2·32	70	3	73	147	5	152	412	46	458
Zwierzyniec	3·56	1·68	5·24	160	5	165	213	5	218	1234	67	1301
Półwsie Zwierzynieckie	0·35	0·20	0·55	70	4	74	84	5	89	1168	142	1310
Czarna Wieś z Kawiorami	1·45	—	1·45	70	—	70	112	—	112	966	—	966
Nowa Wieś Narodowa	0·92	—	0·92	113	—	113	146	—	146	957	—	957
Łobzów	1·41	0·35	1·76	73	3	76	86	3	89	596	22	618
Krowodrza	4·21	—	4·21	138	—	138	187	—	187	1483	15	1498
Część Prądnika Białego z Zakładem kontumacyjnym	0·31	—	0·31	—	—	—	1	—	1	—	—	—
Część Prądnika Czerwonego do Białuchy	0·97	—	0·97	51	—	51	65	—	65	373	—	373
Olsza	0·30	0·72	1·02	11	7	18	10	10	20	81	67	148
Grzegórzki-Piaski	1·52	1·14	2·66	74	8	82	138	8	146	993	103	1096
Dąbie	3·40	—	3·40	101	—	101	119	—	119	540	—	540
Powyższe miejscowości Razem	32·66	9·31	41·97	1622	46	1668	2180	48	2228	18080	624	18713
%	—	—	85·92	—	—	50·73	—	—	51·50	—	—	22·07
Kraków razem z łożami	6·88	—	6·88¹⁾	1620	—	1620	2099	—	2099	66097	—	66097
%	—	—	14·08	—	—	49·27	—	—	48·50	—	—	77·93
Ogółem	39·54	9·31	48·85	3242	46	3288	4279	48	4327	84186	624	84810
%	—	—	100	—	—	100	—	—	100	—	—	100
Cały Prądnik Biały i Prądnik												
Prądnik Biały	2·60	0·22	2·88	39	6	45	47	7	54	960	198	1158
Prądnik Czerwony z Olszą	5·18	3·01	8·19	155	11	166	194	20	214	1207	229	1436

¹⁾ Bez łoż 5·77 klm. □

w miejscowościach sąsiednich i w mieście Krakowie.

Ludność według spisu z r. 1890			Ludność według spisu z r. 1900					Na 1 km ² przypada ludności według spisu z r. 1900		Procent wzrostu w dziesięcioleciu 1890—1900 ilości			
wieś lub miasto	obszar dworski	Razem	wieś lub miasto			obszar dworski	Ogółem	w gminie		domów		ludności	
			ludność cywilna	ludność wojskowa	Razem			bez obszarów dworskich	z obszarami dworskimi	bez obszarów dworskich	z obszarami dworskimi	bez obszarów dworskich	z obszarami dworskimi
974	145	1119	1408	—	1408	84	1492	288	193	20·97	17·10	44·55	33·34
13144	—	13144	17673	482	18155	—	18155	3312	—	17·73	—	38·12	—
609	28	637	2089	—	2089	19	2108	4541	3100	135·89	126·82	243·40	230·92
1173	98	1271	1258	276	1534	79	1613	669	491	26·74	26·37	30·77	26·90
819	83	902	2672	—	2672	59	2731	2323	1177	110·—	108·21	226·25	202·77
2688	91	2779	2486	490	2976	101	3077	836	587	33·12	32·15	15·29	10·72
2072	145	2217	2705	—	2705	170	2875	7728	5227	20·—	20·27	30·55	29·68
1666	—	1666	2995	2	2997	—	2997	2066	—	60·—	—	79·89	—
1822	—	1822	2373	—	2373	—	2373	2579	—	29·20	—	30·02	—
817	21	838 ²⁾	836	528	1364	26	1390	967	789	17·80	17·10	62·76	65·87
2620	13	2633	4212	877	5089	—	5089	1208	—	35·50	—	94·40	—
—	—	—	29	—	29	—	29	94	—	—	—	—	—
837	—	837	1441	—	1441	—	1441	1470	—	27·45	—	72·16	—
115	70	185	153	—	153	71	224	510	219	9·10	11·12	33·04	21·08
1976	124	2100	3369	89	3458	84	3542 ²⁾	2275	1331	86·48	78·04	75·—	68·67
737	—	737	1072	427	1499	—	1499	440	—	17·82	—	103·39	—
32069	818	32887	46771	3171	49942	693	50635	1528	1206	34·40	33·46	55·73	53·97
—	—	30·59	—	—	—	—	35·67	—	—	—	—	—	—
74601	—	74601	85274	6049	91323	—	91323	13273 ⁴⁾	—	29·56	—	22·42	—
—	—	69·41	—	—	—	—	64·33	—	—	—	—	—	—
106670	818	107488	132045	9220	141265	693	141958	3572	2906	31·98	31·60	32·39	32·07
—	—	100	—	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—

Czerwon y z Olsz ą

615	56	671	686	—	686	90	776	264	269	20·50	20·—	11·54	15·77
2487	263	2750 ⁵⁾	3022	973	3995	286	4281	771	521	25·16	22·22	60·63	55·67

²⁾ W czem wojska 95.

³⁾ Same Piaski: we wsi 404, na obszarze dworskim 84, razem 488 głów.

⁴⁾ Bez błoi 15,851 m.

⁵⁾ W czem wojska 741.

gminy katastralne; tylko Czarna Wieś z Kawiorami, tworząc osobną gminę administracyjną, należy katastralnie do gminy m. Krakowa, a Olsza, złączona w jedną gminę administracyjną z Prądnikiem Czerwonym, stanowi osobną gminę katastralną.

2. Obszar.

Wielkość obszaru terytoryów objętych projektem przyłączenia i m. Krakowa wykazuje zamieszczona wyżej tablica III., która nadto obejmuje daty, odnoszące się do ilości domów i zaludnienia na powyższych terytoryach.

Jak to widoczna z tej tablicy, objęte planem przyłączenia gminy Płaszów, Podgórze, Ludwinów, Zakrzówek, Dębniki, Zwierzyniec, Półwie Zwierzynieckie, Czarna Wieś z Kawiorami, Nowa Wieś Narodowa, Łobzów, Krowodrza, Olsza, Grzegórzki-Piaski i Dąbie posiadają razem z projektowanymi do przyłączenia częściami Prądnika Białego i Czerwonego, a bez obszarów dworskich, 32·66 km.² powierzchni, powierzchnia zaś leżących przy tych gminach obszarów dworskich wynosi razem 9·31 km.². Terytorya powyższe wraz z obszarami dworskimi zajmują 41·97 km.² powierzchni, która razem z obszarem Krakowa, wynoszącym 6·88 km.², tworzyłaby obszar Wielkiego Krakowa, wynoszący 48·85 km.².

W obszarze tym powierzchnia Krakowa stanowiłaby zaledwie $\frac{1}{7}$ część (14·08%), reszta zaś, czyli przeszło $\frac{6}{7}$ obszaru (85·92%), przypadłoby na powierzchnię terytoryów przyłączonych.

Uwzględniając same gminy bez obszarów dworskich, tudzież powierzchnię części Prądnika Białego i Czerwonego, widzimy z tablicy III., że z powyższych gmin przyległych najznaczniejsze pod względem obszaru jest Podgórze, mające 5·48 km.² powierzchni, a więc równające się prawie obszarowi Krakowa, po odliczeniu obszaru błon (5·77 km.²).

Do największych gmin sąsiednich należy następnie Płaszów (4·88 km.²), dalej Krowodrza (4·21 km.²), Zwierzyniec (3·56 km.²), Dąbie (3·40 km.²) i Zakrzówek (2·29 km.²); do najmniejszych zaś Olsza (0·30 km.²), Półwie Zwierzynieckie (0·35 km.²) i Ludwinów (0·46 km.²).

Powierzchnie części Prądnika Białego i Czerwonego, projektowanych do wcielenia do Krakowa, wynoszą (według obliczenia Budownictwa miej.) 0·31, względnie 0·97 km.².

Z obszarów dworskich największe terytorya zajmują obszary położone:

- 1) przy Płaszowie (2·84 km.²),
- 2) przy wsi Zwierzyniec (1·58 km.²),
- 3) przy wsi Piaski (1·14 km.²) i
- 4) obszar dworski w Dębnikach (1·17 km.²).

Z zamieszczonej obok tablicy IV., w której podano cyfry odnoszące się do obszaru zabudowanego i niezabudowanego w terytoryach sąsiednich i w Krakowie, a to na podstawie operatów katastralnych, widzimy, że obszary gmin, o których mowa, są bardzo nierównomiernie zabudowane.

I tak, po mieście Krakowie, którego powierzchnia zabudowana stanowi 23·27% całej powierzchni i którego terytoryum, jak to już w Części I. wykazano, należy do najgęściej zabudowanych w Austrii (gęściej niż w Wiedniu przed przyłączeniem gmin podmiejskich), z gmin sąsiednich, objętych projektem przyłączenia, najbardziej zabudowane są Grzegórzki-Piaski, gdzie obszar zabudowany wynosi 18·27% całej powierzchni. Z kolei najgęściej zabudowane jest Półwie Zwierzynieckie (11·76% całej powierzchni), a następnie Nowa Wieś Narodowa (8·18%), część

Wykaz obszaru zabudowanego i niezabudowanego w miejscowościach przyległych i w mieście Krakowie.

Gmina	Obszar w hektarach i w procentach								
	Gminy			Obszaru dworskiego			Gminy z obszarem dworskim		
	gruntów zabudowanych i podwórzy	gruntów niezabudowanych	Ogólny	gruntów zabudowanych i podwórzy	gruntów niezabudowanych	Ogólny	gruntów zabudowanych i podwórzy	gruntów niezabudowanych	Ogólny
	h. a. m. ²	h. a. m. ²	h. a. m. ²	h. a. m. ²	h. a. m. ²	h. a. m. ²	h. a. m. ²	h. a. m. ²	h. a. m. ²
Płaszów	1·33% 6 44 42	98·67% 481 42 59	100% 487 87 01	0·53% 1 52 90	99·47% 282 77 77	100% 284 30 67	1·03% 7 97 32	98·97% 764 20 36	100% 772 17 68
Podgórze	6·87% 37 69 92	93·13% 510 67 56	100% 548 37 48	— — —	— — —	— — —	6·87% 37 69 92	93·13% 510 67 56	100% 548 37 48
Ludwinów	4·98% 2 27 26	95·02% 43 42 10	100% 45 69 36	2·91% — 63 48	97·09% 21 24 88	100% 21 88 36	4·30% 2 90 74	95·70% 64 66 98	100% 67 57 72
Zakrzówek	1·61% 3 69 22	98·39% 225 55 11	100% 229 24 33	0·52% — 51 50	99·48% 98 55 38	100% 99 06 88	1·28% 4 20 72	98·72% 324 10 49	100% 328 31 21
Dębniki	3·99% 4 58 30	96·01% 110 10 89	100% 114 69 19	0·54% — 62 36	99·46% 116 52 06	100% 117 14 42	2·25% 5 20 66	97·75% 226 62 95	100% 231 83 61
Zwierzyniec	3·28% 11 71 16	96·72% 344 27 23	100% 355 98 39	0·67% 1 10 70	99·33% 166 54 59	100% 167 65 29	2·45% 12 81 86	97·55% 510 81 82	100% 523 63 68
Półwie Zwierzynieckie	11·76% 4 12 84	88·24% 30 99 18	100% 35 12 02	6·49% 1 30 63	93·51% 18 79 18	100% 20 09 81	9·81% 5 43 47	90·19% 49 78 36	100% 55 21 83
Zarna Wieś z Kawiorami	2·64% 3 81 11	97·36% 140 81 51	100% 144 62 62	— — —	— — —	— — —	2·64% 3 81 11	97·36% 140 81 51	100% 144 62 62
Nowa Wieś Narodowa	8·18% 7 55 33	91·82% 84 70 25	100% 92 25 58	— — —	— — —	— — —	8·18% 7 55 33	91·82% 84 70 25	100% 92 25 58
Łobzów	6·31% 8 87 69	93·69% 132 — 42	100% 140 88 11	0·98% — 34 14	99·02% 34 44 49	100% 34 78 63	5·25% 9 21 83	94·75% 166 44 91	100% 175 66 74
Krowodrza	4·75% 20 03 14	95·25% 401 31 41	100% 421 34 55	— — —	— — —	— — —	4·75% 20 03 14	95·25% 401 31 41	100% 421 34 55
Część Prądnika Biały z Zakładem kontumacyjnym	1·80% 0 55 72	98·20% 30 35 28	100% 30 91 —	— — —	— — —	— — —	1·80% — 55 72	98·20% 30 35 28	100% 30 91 —
Część Prądnika czerwonego po Białuchę	11·36% 11 07 03	88·64% 86 30 49	100% 97 37 52	— — —	— — —	— — —	11·36% 11 07 03	88·64% 86 30 49	100% 97 37 52
Olsza	7·45% 2 26 42	92·55% 28 16 40	100% 30 42 82	1·36% — 98 11	98·64% 70 91 46	100% 71 89 57	3·17% 3 24 53	96·83% 99 07 86	100% 102 32 39
Grzegórzki — Piaski	18·27% 27 74 50	81·73% 124 14 90	100% 151 89 40	0·49% — 55 81	99·51% 113 25 93	100% 113 81 74	10·65% 28 30 31	89·35% 237 40 83	100% 265 71 14
Dąbie	1·45% 4 91 23	98·55% 334 67 34	100% 339 58 57	— — —	— — —	— — —	1·45% 4 91 23	98·55% 334 67 34	100% 339 58 57
Powyższe gminy Razem	4·81% 157 35 29	95·19% 3.108 92 66	100% 3.266 27 95	0·82% 7 59 63	99·18% 923 05 74	100% 930 65 37	3·93% 164 94 92	96·07% 4.031 98 40	100% 4.196 93 32
Kraków	23·27% 159 98 38	76·73% 527 57 99	100% 687 56 47	— — —	— — —	— — —	23·27% 159 98 48	76·73% 527 57 99	100% 687 56 47
Ogółem	8·02% 317 33 77	91·98% 3.636 50 65	100% 3.953 84 42	0·82% 7 59 63	99·18% 923 05 74	100% 930 65 37	6·65% 324 93 40	93·35% 4.559 56 39	100% 4.884 49 79

Prądnika Czerwonego po Białuchę (11·36%), Olsza (7·45%) i Podgórze (6·87%). Inne gminy sąsiednie są już mniej gęsto zabudowane, a do najrzadziej zabudowanych należą gminy Płaszów (1·33% powierzchni zabudowanej), Dąbie (1·45% powierzchni zabudowanej), Zakrzówek (1·61% powierzchni zabudowanej), Część Prądnika Białego (1·80% powierzchni zabudowanej) i Czarna Wieś, gdzie powierzchnia zabudowana wynosi tylko 2·64%.

Powierzchnia zabudowana całego pierścienia gmin przyległych (bez obszarów dworskich) wynosi 4·81%, a gminy sąsiednie łącznie z Krakowem tworzyłyby obszar, który do 8·02% byłby zabudowanym.

Z sąsiednich obszarów dworskich, gdzie siłą rzeczy przeważać musi powierzchnia pod uprawę wzięta, a więc niezabudowana, najwyższy procent zabudowanej powierzchni przedstawia Półwsie Zwierzynieckie (6·49% pow. zabud.), a następnie Ludwinów (2·91% pow. zabud.) i Olsza, gdzie powierzchnia zabudowana wynosi 1·36%. Wszystkie inne obszary dworskie wykazują poniżej 1% powierzchni zabudowanej.

Cały obszar objętych projektem przyłączenia terytoriów gminnych razem z obszarami dworskimi, złączony z Krakowem, posiadałby powierzchni zabudowanej 6·65%, czyli 3·25 klm.², a powierzchni niezabudowanej 93·35%, czyli 45·60 klm.².

Z powyższych cyfr widoczna, że stosunek powierzchni zabudowanej do niezabudowanej w Wielkim Krakowie zmieniłby się w porównaniu ze stanem, dziś w Krakowie istniejącym, w sposób bardzo pomyślny.

3. Ilość domów, podział budynków na gospodarcze, przemysłowe i fabryczne.

Uwzględniając stan z r. 1900 widzimy z tablicy III., że największą z gmin sąsiednich ze względu na ilość domów (498) jest miasto Podgórze, które także ze wszystkich gmin przyległych ma zarazem i najlepiej zbudowane domy.

Gmina Podgórze, zaliczona do tych 30 miast galicyjskich, dla których wydaną została odrębna ustawa budowlana z r. 1882, jest wprawdzie w kraju jednym z większych miast, ale drugorzędnych, w którym — jak wiadomo — jest typową przewagą domów jednopiętrowych, tak jak w Krakowie dwupiętrowych.

Z innych gmin sąsiednich odznaczają się jeszcze znaczną ilością domów: Zwierzyniec (z obszar. dwor. 218), Krowodrza (187), Płaszów (z obszar. dwor. 178), Dębniki (z obszar. dwor. 152), Nowa Wieś Narodowa (146) i Grzegórzki-Piaski, gdzie znajdujemy (przy uwzględnieniu także obszaru dworskiego) 146 domów.

Najmniej domów wykazuje projektowana do włączenia do miasta część Prądnika Białego, w której znajduje się tylko były Zakład kontumacyjny miejski, dalej Olsza (z obszar. dwor. 20), część Prądnika Czerwonego po Białuchę (65), Łobzów (z obszar. dwor. 89), Półwsie (z obszar. dwor. 89) i Ludwinów (z obszar. dwor. 93 domy).

Wszystkie wzięte w rachubę gminy sąsiednie razem posiadają 2.228 domów. Domy te zliczone z ilością domów Krakowa (2.099), **tworzyłyby Wielki Kraków o ilości 4.327 domów**, czyli miasto pod względem ilości domów zbliżone do Lwowa (4.409), a przewyższające Berno (3.047 domów), ustępujące jednak przed Grazem (5.384 domów).

Tu zaznaczyć wypada, że przez domy rozumieć należy realności zabudowane, opatrzone odrębnymi numerami orientacyjnymi, tak bowiem domy przy spisie liczone. W rzeczywistości jednak istnieć może w każdej realności i po kilka domów odrębnych n. p. w podworcu, lub w ogrodzie położonych, wobec czego wykazy domów, dostarczone przez zwierzchności gminne, które różnią się często od wykazów rządowych i o których niżej będzie mowa, z tem zastrzeżeniem badać należy.

Z ilości domów (realności) Wielkiego Krakowa przypada 48·50% na Kraków obecny, a 51·50% na pierścień gmin przyległych.

W 1890 roku wynosił ten sam stosunek dla Krakowa 49·27%, a 50·73% dla terytoriów przyległych, objętych planem przyłączenia. Zestawienie to wskazuje, że gminy sąsiednie zabudowały się w ostatnim dziesięcioleciu lepiej, aniżeli Kraków, gdyż w Wielkim Krakowie stanowiła ilość domów gmin podmiejskich w 1890 r. 50·73%, a w 1900 r. już 51·50%.

Nader zajmujących dat dostarcza badanie przyrostu ilości domów w gminach sąsiednich od r. 1890—1900. Otóż tablica III. wykazuje pod tym względem, że w Krakowie stan ilości domów w ostatnim dziesięcioleciu podniósł się o 29·56%, w gminach sąsiednich zaś, objętych projektem przyłączenia, wynosił ten przyrost 34·40%, a licząc do gmin i obszary dworskie 33·46%. Jeżeli już te ogólne cyfry względne wykazują, że przyrost domów w gminach sąsiednich był większy niż w Krakowie, to jeszcze bardziej charakterystyczne daty pod względem przyrostu domów wykazują gminy badane z osobna. I tak z 16 gmin, objętych projektem przyłączenia (jeśli i części Prądnika Białego i Czerwonego za gminy osobne będziemy uważali), gminy Płaszów (+ 20·97% — z obsz. dwor. + 17·10%), Podgórze (+ 17·73%), Zakrzówek (+ 26·74% — z obsz. dwor. + 26·37%), Półwieś Zwierzynieckie (+ 20·00% — z obsz. dwor. + 20·27%), Nowa Wieś (+ 29·20%) Łobzów, (+ 17·80% — z obsz. dwor. + 17·10%), Część Prądnika Czerwonego po Białuchę (+ 27·45%) i Dąbie (+ 17·82%) wykazują wprawdzie mniejszy niż Kraków, lecz zawsze znaczny przyrost ilości domów, przyczem gminy Zakrzówek, Nowa Wieś Narodowa i część Prądnika Czerwonego zbliżają się pod tym względem do Krakowa; natomiast reszta gmin, a mianowicie: Ludwinów, Dębniki, Zwierzyniec, Czarna Wieś, Krowodrza i Grzegórzki-Piaski, wzrosły pod względem liczby domów znacznie więcej aniżeli Kraków.

Naczelne miejsce w tym kierunku zajmują gminy Ludwinów i Dębniki, z których pierwsza wykazuje + 135·89% (z obsz. dwor. + 126·82%), a druga + 110% (z obsz. dwor. + 108·21%) przyrostu ilości domów, z kolei zaś idą gminy Grzegórzki-Piaski (+ 86·48% — z obsz. dwor. + 78·04%), Czarna Wieś (+ 60%), Krowodrza (+ 35·50%) i Zwierzyniec (+ 33·12% — z obsz. dwor. + 32·15% przyrostu domów).

Nadzwyczajny, bo przeszło 100% wynoszący wzrost budowlany Ludwinowa i Dębniki dowodzi, że obie te gminy posiadały w ostatnim dziesięcioleciu najlepsze warunki rozwoju — i niewątpliwie tę samą rolę odgrywał Ludwinów wobec Podgórze, co Dębniki wobec Krakowa, kosztem których to miast obie te gminy wzrosły.

Również bardzo ożywiony ruch budowlany, bo ponad 50% przyrostu ilości domów, wykazują Grzegórzki-Piaski i Czarna Wieś, a Krowodrza (+ 35·50%) i Zwierzyniec (+ 33·12% względnie + 32·15%), zawsze jeszcze przewyższają ruch budowlany Krakowa.

Olsza posiada bez obszaru dworskiego — 9·10%, a z obszarem dworskim + 11·12% przyrostu domów, część zaś Prądnika Białego nie wchodzi tu w rachubę, gdyż oprócz b. Zakładu kontumacyjnego nie ma ona żadnych innych budynków.

W końcu zaznaczyć wypada okoliczność, świadcząca również o większym niż w Krakowie ruchu budowlanym w dziesięcioleciu 1890—1900 w terytoryach podmiejskich, t. j. że wzrost ilości domów w Wielkim Krakowie od r. 1890—1900 wynosi + 31·98%, a przy uwzględnieniu i obszarów dworskich + 31·60%, że więc nawet w tej całości, obejmującej tak Kraków jak i gminy przyległe, jest on znaczniejszy niż w Krakowie samym, gdzie wynosił + 29·56%.

Tablica V.

G M I N A	Domy mieszkalne	Zabudowania gospodarcze	Zabudowania fabryczne i przemysłowe	Razem
Płaszów	163	115	6	284
Podgórze	534	17	21	572
Ludwinów	93	7	3	103
Zakrzówek	105	120	2	227
Dębniaki	136	13	6	155
Zwierzyniec	138	69	3	210
Półwie Zwierynieckie	90	2	3	95
Czarna wieś z Kawiorami	110	21	5	136
Nowa Wieś Narodowa	154	23	—	177
Łobzów	66	23	—	89
Krowodrza	114	74	2	190
Część Prądnika Białego z Zakładem kontumacyjny	Zakład kontumacyjny 1	—	—	1
Część Prądnika Czerwonego po Bia- łuchę	65	42	1	108
Olsza	19	13	—	32
Grzegórzki-Piaski	141	54	2	197
Dąbie, Beszcz, Głębinów	105	22	4	131
Ogółem	2.034	615	58	2.707

Uwaga 1. W całym Prądniku Białym i w Prądniku Czerwonym wykazały Zwierzchności gminne: domów mieszkalnych 54, względnie 196, zabudowań gospodarczych 41, względnie 129, a zabudowań fabrycznych 4, względnie 3.

Uwaga 2. Ilość zabudowań gospodarczych w części Prądnika Czerwonego po Białuchę, podano z obliczenia w stosunku do ilości domów mieszkalnych w całej gminie i w części po Białuchę.

Daty służące do poznania domów gmin podmiejskich według ich przeznaczenia, przedstawia zamieszczona powyżej tablica V., która wyszczególnia ilość domów mieszkalnych, zabudowań gospodarczych, oraz zabudowań fabrycznych i przemy-

słowych, w gminach sąsiednich (z obszarami dworskimi) się znajdujących i jest zestawiona na podstawie wspomnianych już wyżej wykazów domów, dostarczonych wprost przez Zwierzchności gminne.

Z tablicy powyższej okazuje się, że w terytoriach objętych projektem przyłączenia jest 2.034 domów mieszkalnych, 615 budynków gospodarczych, jak szopy, stodoły i stajen, oraz 58 zabudowań fabrycznych i przemysłowych.

Według dodatkowego spisu zarządzonego przez miejskie Biuro Statystyczne stwierdzono na początku 1901 roku, że 2.099 realności Krakowa obejmowało 3.335 odrębnych domów zamieszkałych, 214 domów niezamieszkałych, przeznaczonych przeważnie na cele przemysłowe i 22 domów będących w budowie, nadto zaś 1254 budynków pomocniczych, a wśród nich 649 budynków pomocniczych gospodarskich, 242 użytych na cele przemysłowe, 102 na cele handlowe (składy), a 261 na inne cele (altany, szopy i t. p.).

Oprócz tego istniało w Krakowie 40 kościołów i 9 publicznych kaplic; w gminach zaś sąsiednich 4 kościoły większe (1 w Podgórzu, 1 w Czarnej Wsi, 1 w Półwsiu Zwierz., a 1 w Zwierzyńcu) i 4 małe o charakterze kaplic (1 w Podgórzu, 1 w Dębnikach, 2 w Zwierzyńcu).

Łącząc budynki rozdzielone według kategorii tak w Krakowie jak w gminach sąsiednich razem i uważając zarazem w Krakowie domy niezamieszkałe i domy będące w budowie za domy mieszkalne, a budynki pomocnicze za gospodarskie — okaże się, że Wielki Kraków liczyłby 5.605 odrębnych domów mieszkalnych, 1.927 budynków gospodarskich, fabrycznych, przemysłowych i pomocniczych, oraz 44 kościołów większych i 4 mniejsze, tudzież 9 kaplic publicznych.

4. Liczba ludności, ludność pod względem płci i wyznania, gęstość zaludnienia.

W tablicy III. znajduje się także przedstawiony stan ludności gmin przyłączonych i m. Krakowa według trzech ostatnich spisów z lat 1880, 1890 i 1900, tudzież procent wzrostu ludności w dziesięcioleciu 1890—1900 w terytoriach objętych projektem przyłączenia i w mieście Krakowie.

Z tablicy wspomnianej widzimy, że gminy Łobzów, Krowodrza, Dąbie i Prądnik Czerwony swój bardzo znamienity, od r. 1890 datujący się przyrost ludności, zawdzięczają przeważnie dyslokacyi do nich wojska z Krakowa; z gmin tych jednak Krowodrza i Prądnik Czerwony wykazują także znaczny wzrost ludności cywilnej.

Inne gminy rozwijały się drogą naturalną, lecz z przeważnie wielkiego i przyrostu ludności Krakowa znacznie przewyższającego wzrostu ludności tychże gmin jest widocznem, że w ostatnim dziesięcioleciu także i ludność Krakowa przesiedlała się chętnie do gmin sąsiednich. Gdy bowiem Kraków od r. 1890—1900 wykazuje + 22.42% przyrostu ludności, a więc przyrost znacznie większy niż w r. 1880 lub 1890, który według zestawionej przez miej. Biuro Statystyczne Statystyki m. Krakowa (Zeszyt VIII. ex 1902 str. 9) wynosił 20.05%, względnie 15.54%, to terytorya sąsiednie, objęte projektem przyłączenia, mają w tym samym czasokresie razem 55.73%, a przy uwzględnieniu i obszarów dworskich 53.97% przyrostu ludności.

Z gmin sąsiednich, które objęto projektem przyłączenia, tylko Zwierzyniec wykazuje mniejszy procent przyrostu ludności niż Kraków (+ 15.29%), wszystkie zaś inne gminy miasto to pod powyższym względem znacznie przewyższają.

I znów te same gminy, które okazały największy procent przyrostu domów, a więc Ludwinów i Dębniki, wzrosły także najwięcej i co do ludności, w Ludwinowie bowiem przyrost ludności wynosił + 243·40%, a w Dębnikach + 226·25%.

Jeśli więc w gminach tych w przeciągu lat 10 przybyło więcej niż jeszcze raz tyle domów, ile gminy te posiadały w 1890 r., to ludność tychże gmin wzrosła od tego czasu blisko 2½ razy.

Gdy się zważy, że także niektóre inne gminy sąsiednie wykazują bardzo wielki bo 100%, a względnie 50% przechodzący wzrost ludności w ostatnim dziesięcioleciu, (Dąbie + 103·39%, Czarna Wieś + 79·89%, Łobzów + 62·76%, Krowodrza + 94·40%, część Prądnika Czerwonego po Białuchę + 72·16% i Grzegórzki-Piaski + 75%), to zastanowić musi ten niezwykły wzrost gmin sąsiednich, nieprzerwany, dalszy ciąg miasta stanowiących, lub w jego pobliżu leżących. Widocznym jest z tego ruchu, podnoszącego o wiele szybciej ludność gmin przyległych, że miasto Kraków nie posiada już dogodnych warunków do swego rozwoju, i że miasto to samą siłą rzeczy rozszerza się na gminy przyległe, których ludność żyje prawie wyłącznie z Krakowa i dla Krakowa.

Przytoczone co dopiero cyfry wzrostu ludności w pojedynczych gminach odnoszą się tylko do gmin miejscowych bez obszarów dworskich. Modyfikacje, jakich doznają te cyfry przy uwzględnieniu także i obszarów dworskich, są tylko nieznaczące, jak to zresztą z tablicy III. widoczna.

Nader ważnych dat dostarcza podany również we wspomnionym wyżej zeszycie VIII wydawnictwa miej. Biura Statystycznego (str. 32) stosunek ludności miasta Krakowa do ludności gmin sąsiednich z trzech ostatnich spisów.

Przy przyjęciu ludności Krakowa i gmin sąsiednich razem za 100, stosunek ten wynosił:

	Kraków	Gminy sąsiednie
w r. 1880 =	75·76% :	24·24%
„ „ 1890 =	67·20% :	30·80%
„ „ 1900 =	62·08% :	37·92%

Cyfry powyższe obejmują wprawdzie nie tylko te terytoria sąsiednie, które do przyłączenia zaprojektowano, ale także cały Prądnik Biały, cały Prądnik Czerwony i gminę Rakowice, mimo to jednak wykazują one dobitnie coraz to szybsze, niż w Krakowie, wzrastanie w ludność pierścienia gmin okalających Kraków, a tem samem wskazują, że Kraków w interesie swego rozwoju postarać się powinien o dogodniejsze warunki, rozwój własny umożliwiające.

Według spisu ludności za rok 1900 wykazują wszystkie terytoria, objęte projektem przyłączenia, razem 50.635 (wraz z wojskiem), a Kraków 91.323 mieszkańców — Wielki Kraków zatem tworzyłby miasto o 141.958 mieszkańcach.

Daty wyjaśniające podział ludności według płci i wyznań obejmuje tablica VI., zestawiona na podstawie wyników spisu ludności z r. 1900.

Z tablicy tej widać, że stosunki, istniejące w Krakowie, są mniej więcej równe stosunkom, istniejącym w gminach sąsiednich; ostatnie jednak wykazują stosunkowo więcej mężczyzn niż Kraków. I tak, gdy w Krakowie w r. 1900 było 44.973 mężczyzn (49·25%), a kobiet 46.350 (50·75% ludności), to terytoria sąsiednie, projektowane do przyłączenia, wraz z obszarami dworskimi wykazują 26.033 mężczyzn (51·41%), a 24.602 kobiet (48·59% ludności ogólnej).

Tablica VI.

Ludność gmin przyległych do Krakowa według płci i wyznań.

L. P.	Gminy sąsiednie i obszary dworskie	Ludność według spisu z r. 1900			Rozkład ludności według wyznań							
		Ogółem	płeć męska	płeć żeńska	rzymsko- katol.	gre- cko- katol.	orm.- katol.	gr.- o- ryent.	ewangelicy		izraelici	inne wyznania
									wyzn. aug.	wyzn. helw.		
1	Płaszów	{ Gmina 1408	708	700	1366	3	—	—	—	—	39	—
		{ obsz. dw. 84	41	43	84	—	—	—	—	—	—	—
2	Podgórze	18155	9024	9131	12585	93	—	—	47	7	5422	1
3	Ludwinów	{ Gmina 2089	1040	1049	1958	—	—	—	7	—	124	—
		{ obsz. dw. 19	10	9	19	—	—	—	—	—	—	—
4	Zakrzówek	{ Gmina 1534	895	639	1500	—	—	—	12	—	22	—
		{ obsz. dw. 79	37	42	66	—	—	—	—	—	13	—
5	Dębniki	{ Gmina 2672	1241	1431	2606	21	—	—	8	—	36	1
		{ obsz. dw. 59	32	27	37	2	—	—	—	—	20	—
6	Zwierzyniec	{ Gmina 2976	1701	1275	2870	13	—	3	50	—	40	—
		{ obsz. dw. 101	44	57	101	—	—	—	—	—	—	—
7	Półwsie Zwierzyn.	{ Gmina 2705	1282	1423	2418	35	—	—	1	2	249	—
		{ obsz. dw. 170	47	123	170	—	—	—	—	—	—	—
8	Czarna Wieś z Kawiorami	2997	1344	1653	2867	12	2	1	15	—	100	—
9	Nowa Wieś Narodowa	2373	1129	1244	2271	3	—	—	7	—	92	—
10	Łobzów	{ Gmina 1364	926	438	1301	16	—	5	15	—	27	—
		{ obsz. dw. 26	13	13	12	—	—	—	—	—	14	—
11	Krowodrza	5089	2955	2134	4934	9	—	—	25	—	121	—
12	Część Prądnika B. z Zakł. kont.	29	14	15	29	—	—	—	—	—	—	—
13	Część Prądnika C. po Białuchę	1441	703	738	1345	11	—	1	6	—	78	—
14	Olsza	{ Gmina 153	70	83	153	—	—	—	—	—	—	—
		{ obsz. dw. 71	33	38	70	1	—	—	—	—	—	—
15	Grzegórzki-Piaski	{ Gmina 3458	1738	1720	3361	24	1	—	8	—	64	—
		{ obsz. dw. 84	43	41	84	—	—	—	—	—	—	—
16	Dąbie	1499	963	536	1453	1	—	—	14	—	31	—
Miejscowości sąsiednie razem		50635	26033	24602	43660	244	3	10	215	9	6492	2
%		100	51·41	48·59	86·23	0·48	0·00	0·02	0·43	0·02	12·82	0·00
Kraków		91323	44973	46350	64209	727	12	38	633	22	25670	12
%		100	49·25	50·75	70·31	0·80	0·01	0·04	0·69	0·03	28·11	0·01
Ogółem		141958	71006	70952	107869	971	15	48	848	31	32162	14
%		100	50·02	49·98	75·99	0·68	0·01	0·03	0·60	0·02	22·66	0·01

Cały Prądnik Biały i Prądnik Czerwony z Olszą wraz z obszarami dworskimi.

Prądnik Biały	1480	720	760	1413	—	—	—	—	—	—	67	—
Prądnik Czerwony z Olszą	4281	2594	1687	4007	31	—	3	19	—	—	221	—

Skonstatowana w Krakowie przewaga ilości kobiet jest zjawiskiem i w innych większych miastach się powtarzającym, tłumaczy ją zaś znaczna zwykle w podobnych miastach liczba służby żeńskiej, która ilością wojska nie bywa zazwyczaj zrównoważoną.

Terytorya sąsiednie wraz z Krakowem, czyli Wielki Kraków, wykazuje już pewną przewagę ilości mężczyzn (50·02%) nad ilością kobiet (49·98%).

Wyznanie mieszkańców Krakowa jest prawie takie same, jak wyznanie ludności podmiejskiej. Różnicę w cyfrach względnych powoduje tylko ilość izraelitów znaczniejsza w Krakowie (28·11%) niż w gminach sąsiednich (12·82%).

Najwybitniejszym wyznaniem tak ludności Krakowa (70·31%) jak i gmin przyległych (86·23%) jest rzymsko-katolickie; inne wyznania, jak gr.-kat. (0·80% w Krakowie, 0·48% w terytoryach sąsiednich) i ewangelickie (Kraków 0·72%, sąsiednie terytorya 0·45%), reprezentowane są w mieście tylko słabo, a jeszcze słabiej w gminach sąsiednich.

Dwa główne wyznania tak ludności gmin sąsiednich, jak i ludności Krakowa, t. j. rzymsko-katolickie i mojżeszowe, będą przodować również i w Wielkim Krakowie, w którym według stanu z r. 1900 byłoby:

- 75·99% katolików (107.869 osób),
- 0·68% grecko-katolików (971 osób),
- 0·01% ormiańsko-katolików (15 osób),
- 0·03 prawosławnych (48 osób),
- 0·62% protestantów (879 osób),
- 22·66% izraelitów (32.162 osób), i
- 0·01% osób innego wyznania lub bezwyznaniowych.

Przechodząc w końcu do gęstości zaludnienia w gminach sąsiednich, którą ilustruje tablica III i przypominając, że w Krakowie przypada na 1 km.² po wyłączeniu błoń 15.851, a wraz z błoniami 13.273 mieszkańców, należy zarazem podnieść, że żadna z gmin sąsiednich nie jest tak gęsto zaludniona, jak Kraków.

Z gmin tych (bez obszarów dworskich) najgęściej zaludnionem jest Półwieś Zwierzynieckie (7.728 osób na 1 km.²), które przewyższa w tym kierunku nawet Lwów (4.996 m. na 1 km.²), Graz (6.276 m. na 1 km.²) i Berno (6.432 m. na 1 km.²). Gęstość zaludnienia wszystkich innych gmin jest już znacznie mniejsza i oprócz Ludwinowa (4.541 m. na 1 km.²) i Podgórze (3.312 m. na 1 km.²) nie przenosi w żadnym z innych terytoryów sąsiednich 3.000 m. na 1 km.².

Ponad 2.000 mieszkańców na 1 km.² posiadają jeszcze — przy uwzględnieniu gmin bez obszarów dworskich — gminy Dębny (2.323 głów), Czarna Wieś (2.066 głów), Nowa Wieś (2.579 głów) i Grzegórzki-Piaski (2.275 głów); ponad 1.000 mieszkańców na 1 km.² wykazują Krowodrza (1.208 głów) i część Prądnika Czerwonego po Białuchę (1.470 głów), poniżej zaś 1000 osób na 1 km.² posiadają Płaszów (288 głów), Zakrzówek (669 osób), Zwierzyniec (836 osób), Łobzów (967 osób), Olsza (510 osób) i Dąbie (440 osób).

Część Prądnika Białego z Zakładem kontumacyjnym wykazuje wprawdzie według obliczenia z r. 1900 na 1 km.² osób 94, dziś jednak, po zamknięciu zupełnym Zakładu kontumacyjnego, który tej przestrzeni Prądnika jedynie dawał ludność, część ta, z wyjątkiem stróża budynków wspomnianego zakładu, nie posiada żadnych mieszkańców.

Obszary dworskie, doliczone do obszaru gmin sąsiednich, obniżają przez swe mało zaludnione powierzchnie gęstość zaludnienia powyżej podaną, a to w stosunku wskazanym tablicą III.

Gęstość zaludnienia Wielkiego Krakowa wynosiłaby bez obszarów dworskich 3.572, a z tymiż obszarami 2.906 mieszkańców na 1 klm.², a więc około 4, względnie 5 razy mniej, niż dotychczas w Krakowie samym, a stosunkowo także mniej, niż obecnie n. p. we Lwowie, Bernie i Gracu, co jednak tylko za korzystny objaw uważać należy.

5. Ruch ludności i choroby zakaźne.

I. Ruch ludności.

Dla zbadania ruchu ludności (małżeństw, urodzin i skonów) w gminach sąsiednich, zwrócono się o materiały urzędowe do fizykatów c. k. Starostw w Krakowie i w Podgórzu, daty jednak, jakie od władz powyższych otrzymać można było (a mianowicie ze Starostwa krakowskiego od r. 1895, a ze Starostwa podgórskiego od r. 1897), stanowią materiał zanadto szczupły, aby z niego z całą pewnością można wysnuć wnioski co do prawideł, którym podlega ruch ludności w gminach, sąsiadujących z Krakowem. Wobec tego poprzestać się też musi na datach przybliżonych. Dla jednostajności zaś przyjęto do opracowania ruchu ludności w gminach sąsiednich i w Krakowie okres czasu od r. 1897—1900, a więc okres lat czterech. Tak zebrane daty objęte są zamieszczonymi niżej tablicami VII., VIII. i IX. W tablicy VII. wykazuje się ruch ludności Krakowa, przyczem śmiertelność w Krakowie przedstawioną jest podwójnie t. j. wraz z obcymi, zmarłymi w Krakowie, i z wyłączeniem obcych; w tablicy VIII. przedstawiono ruch ludności w gminach sąsiadujących z Krakowem i to sumarycznie, lecz osobno dla gmin, leżących po lewym brzegu Wisły, osobno dla gmin, leżących po prawym brzegu Wisły, a w końcu dla wszystkich gmin sąsiednich razem. Aby zaś dać szczegółowy przegląd ruchu ludności w poszczególnych gminach sąsiednich, sporządzono tablicę IX., w której wykazany jest ruch ludności w tychże gminach według stanu w r. 1900 i w porównaniu z ruchem ludności Krakowa.

Powyższe tablice przedstawiają następujące rezultaty:

a) Małżeństwa.

Z tablicy VII. i VIII. widzimy, że ilość małżeństw, przypadających w Krakowie za czas od r. 1897—1900 na 1000 mieszkańców, przewyższa takąż ilość małżeństw zawieranych w gminach sąsiednich, po lewym brzegu Wisły położonych. I tak, podczas gdy przeciętna cyfra z czasu powyższego wynosi w Krakowie 8·9 małżeństw na 1.000 ludności, to ta sama cyfra z gmin po lewym brzegu Wisły daje tylko 7·8 małżeństw na 1.000 ludności.

Natomiast w gminach po prawym brzegu Wisły przypada w przecięciu z lat 4 od r. 1897—1900 na 1.000 mieszkańców 9·3 małżeństw, cyfra ta zatem jest nawet pomyślniejszą od tej, jaką wykazuje m. Kraków.

b) Urodzenia.

Ilość urodzeń, przypadających w r. 1900 (Tablica IX.) na 1.000 mieszkańców w 16 gminach sąsiednich (39·2), przewyższa takąż ilość urodzeń w Krakowie, gdzie na 1.000 mieszkańców w r. 1900 przypada tylko 36·5 urodzeń. Cyfra urodzeń

Tablica VII.

Ruch ludności w mieście

Ilość skonów obejmuje także

Rok	Ludność	Ilość małżeństw	Ilość urodzeń				I l o ś ć							
			ślubnych	nieślubnych	nieżywych	Ogółem	1	2	3	4	5	6	7	8
							Rozwój niedostateczny	Gruźlica	Zapalenie płuc	Dławiec i błonica	Krzusiec	Ospa	Płonica	Odra
1897	85945	778	1906	1195	140	3241	81	529	346	77	7	1	64	2
1898	87701	798	1955	1234	125	3314	89	539	348	65	4	6	92	6
1899	89494	840	2007	1242	162	3411	75	628	501	63	24	11	52	68
1900	91323	752	1901	1306	130	3337	93	680	372	40	8	14	26	2
Przeciętna	88616	792	1942	1244	139	3325	84	594	392	61	10	8	58	19
%			58·41	37·41 ^{*)}	4·18	100	3·09	21·85	14·42	2·24	0·37	0·29	2·13	0·69

Na 1000 mieszkańców: małżeństw 8·9 — urodzeń 37·5 — skonów wraz z obcymi zmarłymi w Krakowie — 30·6.

*) Urodzenia nieślubne obejmują i urodzenia z małżeństw rytualnych izraelskich.

Śmiertelność w Krakowie

1897							80	305	235	33	6	—	28	—
1898							78	314	254	20	3	4	50	3
1899							67	349	362	24	25	7	29	52
1900							86	412	278	11	8	12	14	2
Przeciętna							78	345	282	22	10	6	30	14
%							4·46	19·75	16·14	1·26	0·57	0·34	1·72	0·80

Na 1000 mieszkańców zmarło tutejszych nie licząc obcych 19·7.

Przeciętna ilość ludności, małżeństw, urodzin i skonów

Przeciętna	52883	450	1805	263	56	2124	9	247	307	11	13	4	8	5
%			84·9	12·5	2·6	100	0·74	20·73	25·79	0·91	1·09	0·34	0·67	0·42

Na 1000 mieszkańców: 8·5 — urodzeń 40·2 — 22·6.

Krakowie od r. 1897—1900.

obcych zmarłych w Krakowie.

s k o n ó w w e d ł u g c h o r ó b

9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	Ogółem
Dur osutkowy	Dur brzuszny	Czerwonka	Cholera azyatycka	Cholera niemowląt	Cholera swojska	Gorączka połogowa	Zakażenie przyranne	Inne choroby zakaźne	Choroby zwi-rząt przenośne	Udar mózgu	Wady org. serca i chor. naczyn.	Nowotwory	Reszta przyczyn śmierci natural.	Śmierć przypadkowa	Samobójstwo	Zabójstwo i morderstwo	
3	43	29	—	218	4	21	79	52	3	54	223	206	522	29	43	5	2641
1	38	10	—	191	11	11	115	34	4	52	235	194	517	33	23	1	2619
—	25	11	—	189	4	24	106	28	—	55	227	196	535	39	19	4	2884
—	35	13	—	189	—	5	87	29	2	38	350	181	518	42	30	2	2756
1	35	15	—	196	5	15	97	35	2	49	259	194	523	35	29	3	2719
0:04	1:29	0:55	—	7:21	0:18	0:55	3:57	1:29	0:07	1:80	9:53	7:13	19:24	1:29	1:07	0:11	100

p o w y ł ą c z e n i u o b c y c h.

1	30	14	—	191	2	9	35	29	—	50	148	108	323	15	28	4	1674
—	27	3	—	147	7	5	45	20	—	45	158	107	341	12	12	1	1656
—	13	8	—	146	3	13	53	20	—	35	160	109	332	25	12	1	1845
—	21	5	—	165	—	3	45	20	—	36	226	91	325	29	22	2	1813
—	23	7	—	162	3	8	45	22	—	42	173	104	330	20	19	2	1747
—	1:32	0:40	—	9:28	0:17	0:46	2:58	1:26	—	2:41	9:90	5:95	18:89	1:41	1:09	0:11	100

w 16 gminach sąsiednich w czasie od r. 1897—1900.

2	7	—	—	170	—	1	2	2	—	15	17	19	339	11	3	1	1195
0:14	0:59	—	—	14:28	—	0:09	0:14	0:17	—	1:26	1:42	1:58	28:20	0:92	0:23	0:09	100

Ruch ludności w mieście Podgórzu i w gminach

Zestawienie sumaryczne

Rok	Ludność	Ilość małżeństw	Ilość urodzeń				I l o ś ć							
			ślubnych	nieślubnych	nieżywych	Ogółem	1	2	3	4	5	6	7	8
							Rozwój niedostateczny	Gruźlica	Zapalenie płuc	Dławiec i błonica	Krzusiec	Ospa	Płonica	Odra
1897	23390	243	793	200	44	1037	—	117	115	4	4	—	6	—
1898	24293	208	799	179	53	1031	1	146	119	2	3	—	3	—
1899	25196	235	832	184	45	1061	—	159	276	10	20	8	1	3
1900	26099	236	875	179	25	1079	2	129	207	1	3	8	—	1
Przeciętna	24745	230	825	185	42	1052	—	138	179	4	7	4	2	1
%			78.43	17.58	3.99	100	—	23.55	30.55	0.68	1.19	0.68	0.34	0.17

Na 1000 mieszkańców: małżeństw 9.3 — urodzeń 42.5 — skonów 23.6.

Ruch ludności w 11 gminach przyległych do miasta Krakowa na lewym brzegu z Kawiorami, Nowa Wieś Narodowa, Łobzów, Krowodrza, Prądnik

Zestawienie sumaryczne

1897	26587	213	938	77	14	1029	4	124	108	6	—	—	6	—
1898	27621	228	925	90	18	1033	10	97	134	5	1	—	10	1
1899	28655	219	1040	75	8	1123	13	110	150	5	19	—	9	12
1900	29689	219	1018	67	18	1103	9	106	122	11	3	—	1	3
Przeciętna	28138	220	980	78	14	1072	9	109	128	7	6	—	6	4
%			91.42	7.28	1.30	100	1.48	17.90	21.02	1.15	0.98	—	0.98	0.66

Na 1000 mieszkańców: małżeństw 7.8 — urodzeń 38 — skonów 21.6.

Przeciętna ilość ludności, małżeństw, urodzin i skonów

Przeciętna	52883	450	1805	263	56	2124	9	247	307	11	13	4	8	5
%			84.9	12.5	2.6	100	0.74	20.73	25.79	0.91	1.09	0.34	0.67	0.42

Na 1000 mieszkańców: małżeństw 8.5 — urodzeń 40.2 — skonów 22.6.

Płaszów, Ludwinów, Zakrzówek oraz Dębniki.

za lata od 1897—1900.

s k o n ó w w e d ł u g c h o r ó b

9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	Ogółem
Dur osutkowy	Dur brzuszny	Czerwonka	Cholera azyatycka	Cholera niemowląt	Cholera swojska	Gorączka potogowa	Zakażenie przyrpane	Inne choroby zakaźne	Choroby zwi-rząt przenosne	Udar mózgu	Wady org. serca i chor. naczyn.	Nowotwory	Reszta przyczyn śmierci natural.	Śmierć przypadkowa	Samobójstwo	Zabójstwo i morderstwo	
—	—	—	—	135	—	—	—	2	—	15	7	7	143	10	1	2	568
—	6	—	—	118	—	2	—	2	—	11	13	7	104	4	3	2	546
—	5	—	—	82	—	—	—	2	—	5	8	9	100	—	1	1	690
—	1	—	—	73	—	2	2	—	—	3	5	6	114	1	—	—	558
—	3	—	—	102	—	1	—	1	—	8	8	7	115	4	1	1	586
—	0·52	—	—	17·41	—	0·17	—	0·17	—	1·37	1·37	1·19	19·62	0·68	0·17	0·17	100

Wisły, a mianowicie w gminach: Zwierzyniec, Półwie Zwierzynieckie, Czarna Wieś Białe, Prądnik Czerwony, Olsza, Grzegórzki-Piaski i Dąbie.

za lata 1897—1900.

—	2	1	—	150	—	1	1	4	—	4	12	17	152	9	1	2	604
—	4	—	—	122	—	—	2	1	—	6	12	9	143	3	3	—	563
7	3	—	—	—	—	—	3	—	—	12	3	11	290	9	3	—	659
—	7	1	—	—	—	1	1	—	—	5	11	11	312	6	2	—	612
2	4	—	—	68	—	—	2	1	—	7	9	12	224	7	2	—	609
0·28	0·66	—	—	11·16	—	—	0·28	0·16	—	1·15	1·48	1·97	36·78	1·15	0·28	—	100

w 16 gminach sąsiednich w czasie od r. 1897—1900.

2	7	—	—	170	—	1	2	2	—	15	17	19	339	11	3	1	1195
0·14	0·59	—	—	14·28	—	0·09	0·14	0·17	—	1·26	1·42	1·58	28·20	0·92	0·23	0·09	100

Przegląd porównawczy ruchu ludności w Kra-

Tablica IX.

Gmina podmiejska	Ilość małżeństw	Ilość urodzin			I l o ś ć							
		Ogółem	w tem urodzeń		1 Rozwój nieodstateczny	2 Gruźlica	3 Zapalenie płuc	4 Dławiec i błonica	5 Krzusiec	6 Ospa	7 Płonica	8 Odra
			nieślubnych	nieżywych								
Płaszów	10	93	4	2	2	22	19	—	—	—	—	—
Podgórze	170	781	154	20	—	56	85	—	—	7	—	—
Ludwinów	19	99	11	—	—	31	45	1	2	—	—	—
Zakrzówek	15	62	3	2	—	11	30	—	—	—	—	1
Dębniki	22	44	7	1	—	9	28	—	1	1	—	—
Zwierzyniec	20	110	9	7	—	7	16	—	—	—	—	—
Półwie Zwierzynieckie	25	102	9	8	—	6	16	—	—	—	—	—
Czarna Wieś z Kawiorami	15	107	5	—	1	13	14	—	—	—	—	2
Nowa Wieś Narodowa	31	96	5	—	2	12	17	4	—	—	—	—
Łobzów	6	40	4	—	—	3	8	2	1	—	—	—
Krowodrza	30	182	15	1	—	8	24	2	—	—	—	—
Prądnik Biały	20	72	—	1	1	12	5	—	—	—	—	—
Prądnik Czerwony z Olszą	24	144	4	1	4	14	5	—	1	—	—	1
Rakowice	7	35	4	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Grzegórzki-Piaski	29	162	10	—	1	22	14	3	1	—	1	—
Dąbie-Beszczy-Głębinów	12	53	2	—	—	7	3	—	—	—	—	—
Ogółem we wszystkich gminach . . .	455	2182	246	43	11	235	329	12	6	8	1	4
%	—	100	11·27	1·97	0·94	20·09	28·12	1·03	0·51	0·68	0·09	0·34
<i>Na 1000 mieszkańców</i>	<i>8·11</i>	<i>39·2</i>										
W Krakowie wraz z obcymi zmar- łymi w szpitalach	752	3337	1306	130	93	680	372	40	8	14	26	2
%	—	100	39·13	3·89	3·99	24·68	13·57	1·45	0·29	0·50	0·94	0·07
<i>Na 1000 mieszkańców</i>	<i>8·23</i>	<i>36·5</i>										
Śmiertelność w Krakowie po wyłączeniu obcych					86	412	278	11	8	12	14	2
%					4·74	22·72	15·33	0·67	0·49	0·62	0·77	0·11

kowie i w 16 gminach podmiejskich w r. 1900.

s k o n ó w w e d ł u g c h o r ó b

9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	Ogółem	Na 1000 mieszkań- ców zmarło
Dur osutkowy	Dur brzuszny	Czerwonka	Cholera azyatycka	Cholera niemowląt	Cholera swojska	Gorączka pofogowa	Zakażenie przyranne	Inne choroby zakaźne	Choroby zwie- rzał przenośne	Udar mózgu	Choroby na- rządów krążenia	Nowotwory	Reszta przyczyn śmierci natur.	Śmierć przypadkowa	Samobójstwo	Zabójstwo i morderstwo		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	14	—	—	—	58	38·87
—	1	—	—	64	—	2	2	—	—	2	5	4	71	1	—	—	300	16·52
—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	1	—	—	12	—	—	—	98	46·48
—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	7	—	—	—	51	31·61
—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	51	18·67
—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	39	2	1	—	72	23·39
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	3	—	—	55	19·13
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26	1	—	—	58	19·35
—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	1	3	24	—	—	—	66	27·81
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	5	—	—	—	20	14·38
—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	2	36	—	—	—	76	14·86
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22	—	—	—	40	27·02
—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	56	—	—	—	83	19·38
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	—	—	—	16	14·73
—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1	43	—	1	—	92	25·97
—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22	—	—	—	34	22·68
—	8	1	—	73	—	3	3	—	—	8	16	17	426	7	2	—	1170	20·97
—	0·68	0·09	—	6·24	—	0·26	0·26	—	—	0·68	1·37	1·45	36·41	0·59	0·17	—	100	—
—	35	13	—	189	—	5	87	29	2	38	350	181	518	42	30	2	2756	30·17
—	1·26	0·47	—	7·18	—	0·18	3·15	1·05	0·07	1·37	12·69	6·56	18·79	1·52	0·15	0·07	100	—
—	21	5	—	165	—	3	45	20	—	36	226	91	325	29	22	2	1813	19·85
—	1·16	0·27	—	9·10	—	0·16	2·48	1·10	—	1·99	12·47	5·02	17·93	1·60	1·22	0·11	100	—

w gminach sąsiednich wykazuje stosunki pomyślne, zwykle u nas u ludności rolniczej i w klasach wyrobniczych; cyfra krakowska zaś wykazuje stosunki dobre, lecz cechujące już warstwy więcej wykształcone miast większych, w których ilość dzieci przypadających na 1 małżeństwo jest mniejsza, niż u ludności rolniczej i w klasach wyrobniczych.

Liczba urodzeń z przecięcia lat 4 (od r. 1897—1900) wynosi w Krakowie w porównaniu z przeciętną ilością ludności z tychże lat 37·5 na 1.000 mieszkańców (Tablica VII.). Taką samą liczbą urodzeń przedstawia się w gminach sąsiednich po lewym brzegu Wisły 38, a w gminach po prawej stronie Wisły 42·5 na 1.000 mieszkańców (Tablica VIII.). Cyfry te potwierdzają wyniki już poprzednio za r. 1900 wyprowadzone. Ogółem bowiem we wszystkich 16 gminach przyległych przeciętna cyfra urodzeń z 4-lecia od r. 1897—1900 wynosi 40·2 na 1.000 mieszkańców (Tab. VIII.), wobec 37·5 urodzeń w Krakowie.

Ilość urodzeń nieprawych, gdyby się nawet wszystkie urodzenia z rytualnych małżeństw żydowskich uważało za prawe, tudzież ilość urodzeń nieżywych, przewyższa w Krakowie stosunkowo także ilości urodzeń w gminach sąsiednich. Zasadniczo bowiem z urodzeń chrześcijańskich $\frac{1}{4}$ część przypada na nieprawe, a na objaw ten wpływają szpitale krakowskie, które powodują napływ kobiet (służby) z prowincyi, przybywających dla odbycia położu do miasta.

Gminy po lewym brzegu Wisły wykazują stosunkowo prawie tylko $\frac{1}{4}$ część ilości urodzeń nieżywych, przypadających na Kraków; gminy natomiast, po prawym brzegu Wisły leżące, zbliżają się pod tym względem do stosunków krakowskich.

c) Skony.

Z tablicy VII. wynika, że od r. 1897—1900, a więc w ciągu lat 4, porównując przeciętną ilość zmarłych z liczbą ludności z powyższego 4-letniego okresu i wyłączając obcych, zmarłych w Krakowie, umierało w tem mieście przeciętnie na 1.000 mieszkańców 19·7 osób; licząc wraz z obcymi przypada w Krakowie na 1.000 mieszkańców 30·6 skonów.

W 16 gminach sąsiednich przypada w tym samym czasokresie na 1.000 mieszkańców skonów 22·6 (Tab. VIII.). Śmiertelność zatem w Krakowie, po wyłączeniu obcych, zmarłych w tem mieście, sama przez się pomyślna, jest znacznie mniejsza, niż w gminach sąsiednich. Badając przyczyny śmiertelności dla Krakowa i gmin sąsiednich po lewym brzegu Wisły, tudzież dla gmin sąsiednich po prawym brzegu Wisły z omawianego okresu 4 lat (tablica VII. i VIII.), widzimy, że śmiertelność noworodków z powodu niedostatecznego rozwoju jest wyższą w Krakowie, niż w gminach sąsiednich, a gminy ze strony Podgórza przedstawiają się pod tym względem nawet bardzo pomyślnie. Objaw ten tłumaczy się większą siłą fizyczną mieszkańców gmin podmiejskich, którzy, oddając się przeważnie rolnemu gospodarstwu, używają więcej ruchu na świeżem powietrzu, niż go mieć mogą mieszkańcy większego miasta. Oprócz tego mieszkańcy gmin sąsiednich nie żyją w tak niezdrowem skupieniu jak w Krakowie, gdzie wiele osób klasy wyrobniczej, z powodu drożyzny mieszkań, przebywać musi w suterrenach.

Śmiertelność z powodu gruźlicy jest największą po prawej stronie Wisły (23·55% z ogólnej śmiertelności), a słabszą niż w Krakowie (19·75%) jest w gminach po lewej stronie Wisły (17·90%). Natomiast wszystkie gminy sąsiednie

(25·79% z ogólnej śmiertelności), a szczególnie gminy po stronie Podgórze (30·55%) — zapewne ze względu na położenie ponad rzeką — wykazują większą stosunkowo niż Kraków (16·14%) ilość wypadków innych chorób płucnych, szczególnie zaś zapalenia płuc.

W cyfrach śmiertelności na choroby płucne okazuje się najwięcej charakterystyczna różnica stosunków zdrowotności Krakowa a gmin podmiejskich, tak jak uwagę również zwraca znaczniejsza, niż w Krakowie, śmiertelność z gruźlicy w gminach po stronie Podgórze, gdzie wapienniki, cegielnie i kamieniołomy wpływają niewątpliwie na liczniejsze zapadanie na tę chorobę.

Z chorób zakaźnych, jako przyczyny śmierci, żadna w okresie omawianym nie panuje wybitnie. Jedynie cholera niemowląt zabiera stosunkowo więcej ofiar w gminach sąsiednich, niż w Krakowie, co jest właściwem ludności przeważnie wyrobniczej, gdzie i matki zarabiać muszą pracą ręczną, na czym cierpi doglądanie dzieci. Natomiast wypadki śmierci z powodu zakażenia przyrannego i innych chorób zakaźnych przeważają w Krakowie, na co wpływają szpitale i kliniki.

Po prawej stronie Wisły zabiera jeszcze często ofiary krztusiec i ospa, która zjawia się w Krakowie coraz rzadziej i to najwięcej tylko u osób zamieszcowych, leczonych w szpitalu Bonifratrów.

Po lewej stronie Wisły powoduje znaczniejszą śmiertelność dyfterya, płonica i odra, z której śmiertelność jest wyższą, niż w Krakowie.

Udar mózgu, choroby serca i naczyń krwionośnych, tudzież nowotwory, przeważają jako przyczyna śmierci w Krakowie, gdyż życie umysłowe, dobrobyt i ograniczony ruch w mieście więcej podobnym chorobom sprzyjają.

Również przeważają w Krakowie, jako większem mieście, wypadki śmierci przypadkowej, samobójstwa i t. p.

Gminy podmiejskie doznają niezawodnie, po przyłączeniu ich do Krakowa korzystnej zmiany pod względem śmiertelności, gdyż przez zabudowanie się tych gmin zmieniają się na lepsze warunki ekonomiczne ich mieszkańców; większy zarobek w wielkiem mieście, lepsze mieszkania i skuteczniejsza opieka lekarska zmniejszą śmiertelność z choroby płuc, gruźlicy i ospy, a większa ilość posad dostępna dla mężczyzn dozwoli kobietom na lepsze pielęgnowanie dzieci, przez co zmniejszy się śmiertelność z chorób u dzieci, pochodzących ze złego i nieregularnego karmienia.

Z czasem wyrównają się zupełnie pod względem sanitarnym przyłączone gminy podmiejskie z Krakowem, zachowując lokalne właściwości tylko tam, gdzie specjalne warunki n. p. fabryki gipsu, wapienniki, kamieniołomy, cegielnie (Podgórze, Ludwinów, Płaszów) pewnym chorobom n. p. płuc, więcej sprzyjać będą.

II. Choroby zakaźne.

Zamieszczona niżej tablica X., przedstawiająca panowanie chorób zakaźnych w gminach sąsiednich i w Krakowie od roku 1898—1901, a więc w przeciągu lat czterech, wykazuje wyraźnie gwałtowny, epidemiczny charakter tych chorób w razie ich wystąpienia, obejmuje jednak za krótki okres czasu, aby z całą ścisłością oznaczyć stosunki, jakie zachodzą między Krakowem a gminami sąsiednimi pod względem chorób zakaźnych. Żałować wypada, że nie ma dat odnośnych z dłuższego okresu czasu, gdyż stosunki omawiane należą do najdonioślejszych, jakie wogóle pomiędzy wielkiem miastem, a jego sąsiednimi gminami zachodzić mogą.

Wypadki zachorowań zakaźnych w 16 gminach przyległych do Krakowa

Gmina sąsiednia	Ospa				Płonica (szkarlatyna)				Odra				Dławiec i błonica (dyfterya, krup)			
	1898	1899	1900	1901	1898	1899	1900	1901	1898	1899	1900	1901	1898	1899	1900	1901
Płaszów	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	—	—	—
Podgórze	1	15	34	—	—	—	—	76	—	—	—	182	—	3	—	5
Ludwinów	—	5	2	—	5	—	—	1	5	—	—	—	3	—	—	1
Zakrzówek	—	2	—	—	—	—	—	—	—	11	—	—	—	1	—	—
Dębniki	—	—	—	—	4	—	2	4	—	—	5	—	—	—	5	2
Razem	1	22	36	—	9	—	2	83	5	11	5	182	4	4	5	8
Zwierzyniec	—	1	—	—	9	3	1	2	—	46	—	38	1	1	—	11
Półwie Zwierzyn.	—	2	—	—	6	—	3	11	9	35	—	52	—	—	3	—
Czarna Wieś	—	—	—	—	—	7	1	2	—	43	12	64	2	3	1	5
Nowa Wieś	—	—	—	—	5	7	2	3	—	48	6	84	—	—	4	4
Łobzów	—	—	—	—	—	—	—	3	—	33	—	81	—	3	—	—
Krowodrza	—	—	—	—	2	7	—	7	—	68	1	83	—	1	—	3
Prądnik Biały	—	—	—	—	—	—	—	34	—	20	—	—	—	—	3	—
Prądnik Czerwony z Olszą	—	—	—	—	—	—	—	29	—	62	—	—	—	—	—	1
Grzegórzki - Piaski	—	2	5	—	5	—	1	10	11	26	—	61	—	1	7	—
Dąbie-Beszczy-Głębinów	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24	—	—	—	—	—	—
Rakowice	—	—	—	—	—	—	—	9	—	22	—	—	—	—	—	—
Razem	—	5	5	—	27	24	8	110	20	427	19	463	3	9	18	24
Ogółem od roku 1898 do 1901	69				263				1132				75			
Przeciętnie rocznie	17				66				283				19			
%	3·66				14·19				60·86				4·09			
W Krakowie bez obcych od r. 1898 do 1901	18	39	62	—	255	122	73	252	113	233	22	490	81	95	80	85
Przeciętnie rocznie	119				702				858				341			
%	30				175				216				85			
%	3·34				25·29				31·21				12·28			

po prawym i po lewym brzegu Wisły od roku 1898 do roku 1901.

Krzusiec (koklusz)				Dur osutkowy				Dur brzuszny				Czerwonka				Inne choroby zakaźne			
1898	1899	1900	1901	1898	1899	1900	1901	1898	1899	1900	1901	1898	1899	1900	1901	1898	1899	1900	1901
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	1	—	—	—	—	—	—	—	—
54	16	—	—	—	—	—	—	—	10	7	—	—	—	—	—	—	—	—	1
14	5	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	3	—	—	—	—	3	—
—	22	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	28	3	3	—	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	23	—	—	—	—	—	1	—	8	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	6	—	—	—	—	—	—	—
—	35	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—
—	—	—	17	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
68	106	3	51	2	—	—	—	5	22	23	6	—	3	1	—	—	—	3	7
228				2				72				4				16			
57				—				18				1				4			
12:26				—				3:89				0:21				0:86			
22	80	19	35	2	1	—	—	97	58	89	76	10	18	15	2	45	17	51	48
156				3				320				45				219			
39				1				80				11				55			
5:64				0:14				11:56				1:59				7:95			

Już z przedstawionego 4-lecia dają się poznać fakta, że:

1) Kraków i jego gminy sąsiednie ze względu na choroby zakaźne w ścisłej pozostają łączności. Choroby zakaźne, często wybuchające w gminach sąsiednich, zawlekają się zazwyczaj i do Krakowa, w którym nieraz, ze względu na ogromne ścięśnienie ludności na zbyt małym terytorium, panują groźniej, niż w gminach sąsiednich (n. p. ospa w r. 1899 i 1900, płonica w r. 1898 i 1901 i t. p.).

W niczem może złe pomieszczenie szczególnie ubogiej ludności wyrobniczej w Krakowie, nie objawia się tak wybitnie, jak we wrażliwości tej warstwy ludności, żyjącej w ciemnych izbach podwórzy, lub w suterrenach, na choroby zakaźne, które następnie całej ludności, chociażby i lepiej sytuowanej, silnie zagrażają.

2) Drugą charakterystyczną cechą gmin sąsiednich jest, że nieraz wybuchają w nich choroby zakaźne silniej niż w Krakowie, jak n. p. odra w r. 1899, krztusiec w r. 1899 i 1901, tudzież że nieraz choroba wybuchła ogranicza się tylko na kilka miejscowości, jak n. p. w r. 1901 odra po prawej stronie Wisły tylko w Podgórzu, krztusiec w r. 1898 tylko na Zwierzyńcu i w Półwsiu, a w r. 1899 w Czarnej Wsi, Nowej Wsi, na Zwierzyńcu i w Dąbiu. Ospa panuje w r. 1899 i 1900 w gminach po prawej stronie Wisły, głównie w Podgórzu, a równocześnie rozszerza się na Kraków i na Grzegórzki, nie przechodzi zaś na dalsze gminy po lewym brzegu Wisły położone.

Daty podane są dowodem, że gminy sąsiednie ulegają także epidemiom samodzielnie, i że mogą stanowić ogniska chorób zakaźnych, zagrażających i miastu Krakowowi. Zdanie to jest tem więcej uzasadnione, że jak to z cyfr Tabeli X. i z porównania ich z ilością ludności z r. 1900 wynika, w gminach sąsiednich są choroby zakaźne stosunkowo częstszym zjawiskiem niż w Krakowie, na 1000 bowiem mieszkańców Krakowa zapada przeciętnie rocznie na choroby epidemiczne 7·5, a w gminach sąsiednich 8·5 osób.

O ile Kraków może stanowić źródło chorób zakaźnych, któreby na gminy sąsiednie się rozszerzało, trudno stwierdzić na podstawie cyfr, tabelą X. objętych, chociaż możliwość takiego faktu nie jest wykluczona. Dur brzuszny n. p. grasował do r. 1901 stosunkowo o wiele silniej w Krakowie niż w gminach sąsiednich, lecz objaw ten, uwzględniając naturę choroby, wywoływać mogły przyczyny lokalne i z niego o zawlekaniu choroby z Krakowa do gmin sąsiednich wnioskować nie można, tem więcej, że niektóre gminy sąsiednie posiadają złą wodę do picia, a na ogół stosunki higieniczne w tychże gminach wiele pozostawiają do życzenia.

3) Dalsza łączność gmin sąsiednich z Krakowem objawia się w fakcie, który już w Części I. tego elaboratu podniesiono, że wiele chorych z gmin sąsiednich, zapadłych na choroby zakaźne, bywa przyjmowanych do szpitali krakowskich.

Dla przykładu podaje się obok Tablicę XI. sporządzoną na podstawie dat miejskiego Biura statystycznego za r. 1899, która stwierdza, że ilość takich osób z gmin sąsiednich przekroczyła w r. 1899 liczbę 160. W r. 1904, od którego miejskie Biuro statystyczne utrzymuje w tym kierunku stałą ewidencję, liczba takichże osób doszła do 190.

Z tego wszystkiego, co wyżej powiedziano, wynika, że jak z jednej strony ścięśnione położenie Krakowa w najżywotniejszym interesie jego ludności domaga się koniecznego rozszerzenia granic miasta i stworzenia lepszych, więcej higienicznych warunków bytu, lepszych mieszkań dla ludności wyrobniczej, większej

Tablica XI.

Wykaz ilości osób z gmin sąsiednich, leczonych w r. 1899 na choroby zakaźne w szpitalach krak.

G M I N Y	N A Z W A C H O R O B Y									Razem
	Ospa	Płonica	Odra	Dławiec i błonica	Krzyszczak	Dur osutkowy	Dur brzuszny	Czerwonka	Inne choroby zakaźne	
Płaszów	—	1	—	1	—	—	—	—	—	2
Podgórze	3	4	4	25	6	—	7	—	4	53
Ludwinów	2	—	—	3	1	—	1	1	—	8
Zakrzówek	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Dębniki	—	—	1	2	2	—	—	—	—	5
Podgórze i gminy po prawej stronie Wisły razem	5	5	5	32	9	—	8	1	4	69
Zwierzyniec	—	—	1	3	—	1	4	3	1	13
Półwie Zwierzynieckie	—	1	—	3	—	—	—	1	—	5
Czarna Wieś	—	1	2	9	2	—	1	1	1	17
Nowa Wieś	—	1	1	2	—	—	1	—	—	5
Łobzów	—	1	—	5	—	—	1	—	—	7
Krowodrza	—	3	2	7	—	—	2	—	—	14
Prądnik Biały	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Prądnik Czerwony	—	—	1	1	1	—	—	—	—	3
Grzegórzki-Piaski	—	4	7	8	2	—	4	—	—	29
Dąbie z Beszczem	—	2	1	1	—	—	1	—	—	5
Gminy po lewej stronie Wisły razem	4	13	15	40	5	1	14	5	2	99
Ogółem	9	18	20	72	14	1	22	6	6	168

przeźreni dla ludności wogóle, ogrodów, parków i t. p., tak znowu z drugiej strony uregulowanie stosunków w gminach sąsiednich, usunięcie niezdrowych studzien, rowów przydrożnych, ścieków, zaprowadzenie z czasem ogólnej kanalizacji, poddanie gmin pod lepsze przepisy budowlane i t. p., usunie w gminach sąsiednich niejedną przyczynę powstawania chorób zakaźnych i uchroni ich mieszkańców od ciężkich przejść, a Kraków od możności zawleczenia chorób zakaźnych z gmin sąsiednich do tego miasta.

6. Ilość przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych w gminach przyległych i w Krakowie, oraz pogląd na zajęcia ludności w tychże miejscowościach.

Charakterystykę przemysłu wielkiego w gminach sąsiednich i stosunek jego do takiegoż przemysłu Krakowa przedstawiono już w Części I. tego elaboratu przy omawianiu korzyści, jakie gminom sąsiednim przysparza ich położenie przy Krakowie; w tem miejscu zamierzamy przedstawić ogólny pogląd na ilość i rodzaj przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych Krakowa, jakoteż gmin przyległych, oraz wyciągnąć stąd wnioski co do zajęć ludności w gminach sąsiednich.

Wykaz ilości przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych w Krakowie i w gminach sąsiednich przedstawia tablica XII. wyjęta z zeszytu VIII. Statystyki m. Krakowa i uzupełniona na podstawie innych materiałów Biura statystycznego miejskiego, według stanu z czerwca r. 1902, to jest z czasu, w którym dokonany został państwowy spis powyższych przedsiębiorstw.

Z 25 klas, na które tablica powyższa dzieli przemysł i handel:

Klasa I. „Produkcya pierwotna“, obejmuje głównie ogrodnictwo handlowe i rybołówstwo. Ostatnie posiada tylko w Dębnikach 8 przedsiębiorstw. Ogrodnictwo handlowe, które ma w Krakowie 4, w gminach sąsiednich 20 przedsiębiorstw, nie przedstawia jeszcze wszystkich przedsiębiorstw gmin przyległych, zajmujących się produkcją i sprzedażą jarzyn, lecz tylko wybitniejsze z nich, handel za główne zajęcie wykazujące, pomniejsze bowiem takie przedsiębiorstwa liczone przy spisie do gospodarstw rolnych, które w sąsiednich gminach większą ilością swą są przeważające.

Klasa II. „Przemysł hutniczy“ nie jest ani w Krakowie ani w gminach sąsiednich reprezentowany.

Do klasy III. „Przemysł kamieniarski, ziemny, gliniany i szklany“ liczą się kamieniołomy, kamieniarstwo, fabrykacya wapna, gipsu, cementu, wyrobów betonowych, wydobywanie piasku i żwiru, cegielnie, kaflarstwo, wyroby fajansowe, porcelanowe i szklane wraz z przemysłami ubocznymi, jak malowanie na porcelanie, rytowanie na szkle i t. p. W tej klasie gminy sąsiednie (56 przedsiębiorstw) przewyższają Kraków (35 przedsiębiorstw) tak ilością jak i jakością przedsiębiorstw. Podczas bowiem gdy na przemysł wyrobów z kamienia i ziemi przypada w Krakowie 13 przedsiębiorstw kamieniarskich, 5 zakładów wyrobów betonowych i 13 majstrów kaflarskich, stawiających piece, 1 przedsiębiorstwo wydobywania piasku, 1 malowania na porcelanie, 1 rytowania na szkle, — które to przedsiębiorstwa są przeważnie rękodzielnicze — to w gminach sąsiednich charakter przedsiębiorstw tej klasy przedstawia prawie wyłącznie przemysł wielki, do tego bowiem zaliczyć należy kilkanaście większych cegielń i 2 fabryki dachówek gmin sąsiednich, oraz 5 wapienników, 3 fabryki gipsu, 1 cementu, 5 kamieniołomów i 3 fabryki kafla, oraz 3 zakłady wyrobów betonowych. Dla rozwoju przemysłu ziemnego istnieje w Podgórzu szkoła ceramiczna.

W klasie IV. „Przerabianie metali“ i w klasie V. „Wyrób maszyn, aparatów, instrumentów i środków przewozowych“ góruje ilością przedsiębiorstw Kraków, w pierwszej bowiem ma to miasto 199 (gminy sąsiednie 86), w drugiej 99 (gminy 23) przedsiębiorstw.

Do czwartej klasy liczą się głównie: kowale (Kraków 13 — gminy sąs. 27), ślusarze (Kraków 44 — gminy 22), blacharze (Kraków 63 — gminy 14), złotnicy i jubilerzy (Kraków 43 — gminy 6 przedsiębiorstw).

Tablica XII.

Wykaz przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych w gminach sąsiednich i w Krakowie.

Klasy przedsiębiorstw	Gminy sąsiednie															Kraków	Ogółem	% ilości przedsiębiorstw	
	po prawej stronie					po lewej stronie Wisły													
	Płaszów	Podgórze	Ludwinów	Zakrzówek	Dębniki	Zwierzyniec	Półwieś Zwierzynieckie	Czarna Wieś	Nowa Wieś	Łobzów	Krowodrza	Prądnik Biały	Prądnik Czerwony z Olszą	Grzegórzki-Piaski	Dąbie, Beszcz, Głębinów				
I. Produkcya pierwotna	—	2	—	2	8	—	2	—	—	—	—	1	—	12	2	29	5	34	0.35
II. Przemysł hutniczy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III. Przemysł wyrobów z kamieni, ziemi i t. p.	6	16	2	4	10	4	5	—	—	1	1	1	2	4	56	35	91	0.92	
IV. Przerabianie metali	2	47	5	1	5	4	4	1	1	1	4	1	1	7	2	86	199	285	2.87
V. Wyrób maszyn, instrumentów i środków przewozowych	—	13	—	—	—	1	—	—	4	—	1	—	—	4	—	23	99	122	1.23
VI. Przemysł drzewny	—	51	10	—	15	3	8	3	—	—	—	—	—	8	5	103	167	270	2.71
VII. Wyrób towarów z kauczuku i t. p.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	0.02
VIII. Przerób skór, szpeci, piór itp.	—	7	2	—	1	1	1	1	—	1	1	2	—	1	—	18	45	63	0.63
IX. Przemysł tkacki	—	14	1	—	1	—	1	—	12	—	—	—	—	—	—	29	67	96	0.96
X. Przemysł tapicerski	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	44	46	0.46
XI. Wyrób odzienia i towarów modnych	1	335	41	8	50	8	52	6	11	1	11	1	3	11	3	542	1990	2532	25.40
XII. Przemysł papierowy	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	8	40	48	0.48
XIII. Przemysł wyrobów spożywczych	—	47	2	—	4	3	20	4	—	1	7	9	9	10	2	118	225	343	3.46
XIV. Przemysł gospod.-szynkarski	7	83	4	8	10	11	11	6	1	3	9	5	13	11	3	185	520	705	7.12
XV. Przemysł chemiczny	—	10	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1	14	30	44	0.44
XVI. Przemysł budowlany	1	83	44	3	14	3	4	8	—	3	3	—	2	5	4	177	250	427	4.28
XVII. Przemysł graficzny	2	2	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	7	31	38	0.39
XVIII. Zakłady dla przenoszenia siły światła	1	4	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	8	7	15	0.15
XIX. Przemysł wędrowny	—	33	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	44	3	47	0.47
XX. Handel towarów ze stałym miejscem zarobk.	8	444	27	16	21	23	59	61	6	80	135	6	23	46	10	965	2738	3703	37.19
XXI. Wędrowny handel tow.	—	18	5	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	26	164	190	1.91
XXII. Zakłady kredytowe i asekur.	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	75	80	0.80
XXIII. Zawody pomocnicze handl.	—	60	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	65	435	500	5.01
XXIV. Przemysł komunikacyjny	—	35	4	—	2	1	1	—	—	3	16	—	2	41	6	111	143	254	2.55
XXV. Inne zawody i przemysły	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	17	20	0.20
Razem	28	1321	161	43	143	62	171	91	35	93	189	26	56	163	42	2624	7331	9955	100

Przemysł

Handel

W klasie V. oprócz 1 fabryki kotłów i maszyn w Krakowie i 3 fabryk maszyn rolniczych (2 w Krakowie, 1 w Grzegórkach), należy do tej grupy głównie powroźnictwo i kołodziejstwo (Kraków 8, gminy 14 przedsiębiorstw), dalej mechanicy i optycy (Kraków 18, gminy 2 przedsiębiorstwa), oraz zegarmistrze (Kraków 38, gminy 4).

Klasa VI. „Przemysł drzewny“ obejmuje głównie bednarstwo (w Krakowie 10, w Podgórzu 9), tudzież stolarstwo (Kraków 88 majstrów i 19 czeladzi samodzielnie pracującej, gminy sąsiednie 33 majstrów i 31 czeladzi t. zw. domowników). Oprócz tego należy tu wyrób listew i ram (Kraków 10, gminy sąsiednie 4), wyrób koszyków (Kraków 3, gminy sąsiednie 8), wyrób zabawek (Kraków 18, gminy sąsiednie 2), oraz rzeźbiarstwo (Kraków 8, gminy sąsiednie 9 przedsiębiorstw).

Na 270 przedsiębiorstw tej klasy pracuje na własną rękę w Krakowie 29, a w gminach sąsiednich 52, razem więc 81 czeladzi, produkując w nędznym bycie tanie wyroby, przez handlarzy mebli w Krakowie sprzedawane.

Klasa VII. „Wyroby z kauczuku i t. p.“, ma tylko w Krakowie 2 przedsiębiorstwa, z klasy zaś VIII. „Przerabianie skór, szczeci i piór“ wykazuje Kraków 2, a gminy sąsiednie 3 garbarnie, Kraków 22 przedsiębiorstw rymarskich i siodlarskich i oprócz tego 4 także przedsiębiorstwa przez czeladź utrzymywane, gminy sąsiednie zaś 4 (oprócz tego 4 domownicze).

Podgórze posiada znaczną fabrykę czyszczenia pierza, Kraków zaś 2 zakłady wyrobów z piór. Oprócz tego jest w Krakowie 7, a w gminach przyległych 6 majstrów szczotkarskich, w czym policzono także 1 fabrykę szczotek na Półwsiu.

Klasa IX. „Przemysł tkacki“ przeważa ilością przedsiębiorstw w Krakowie (Kraków 67, gminy sąsiednie 29), gdzie się nań składają powroźnictwo, pasamonicstwo, wyroby towarów pończoszkowych i haftów. Podgórze posiada w tym dziale wielką, na eksport produkującą, fabrykę szpagatu i nici konopnych, utrzymywaną przez filię Banku hipotecznego.

Klasa X. „Przemysł tapicerski“, który obejmuje wyrób pościeli i tapicerstwo dekoracyjne, osiadł prawie wyłącznie w Krakowie. Kraków wykazuje tu 44 przedsiębiorstw, gminy zaś sąsiednie 2, które istnieją w Podgórzu.

Klasa XI. „Wyrób odzienia i towarów modnych“ (krawiectwo męskie i damskie, wyrób bielizny, kapeluszy, krawatek, rękawiczek, obuwia, czyszczenia bielizny, fryzjerstwo, modniarstwo) przedstawia najliczniejszą ilość przedsiębiorstw przemysłowych tak w Krakowie (1.990), jak i w gminach sąsiednich (542, z czego 335 w Podgórzu). Na 2.532 przedsiębiorstw tej klasy w Wielkim Krakowie, 1.116 wykazało przy spisie przemysłowym posiadanie karty przemysłowej, z czego wynika, że reszta 1.416 przedsiębiorstw funkcjonowało bez upoważnienia ze strony władzy przemysłowej. Do ostatnich przedsiębiorstw należą liczne szwaczki, krawców, oraz czeladnicy krawieccy i szewscy, pracujący u siebie w mieszkaniu, a oprócz tego praczki, których ilość wynosi w Krakowie 332, w gminach sąsiednich 86, (z tego 72 w Podgórzu).

W klasie XII. „Przemysł papierowy“ przeważa również Kraków, gdzie jest 31 introligatorów, naprzeciw 5 w gminach przyległych. W klasie tej posiada Kraków 4 znaczne fabryki tutek do papierosów i 2 fabryki pudełek. Z gmin sąsiednich tylko Grzegórkki mają jedną znaczniejszą fabrykę pudełek.

XIII. klasa „Przemysł wyrobów spożywczych“ wykazuje z głównych przedsiębiorstw:

	W Krakowie	w Podgórzu	w innych gminach sąsiednich
młynów	2	2	6
piekarni	47	17	18
wyrobu czekolady	14	—	—
cukierków	25	1	4
rzeźników	72	9	35
masarzy	21	5	3

Oprócz tego należą tu wyroby piwa, miodu, octu, słodu, wód mineralnych i wody sodowej. Znaczna i stosunkowo większa niż w Krakowie ilość piekarzy i rzeźników w gminach sąsiednich dowodzi, że rękodzielnicy ci zaopatrują wyrobami i ludność Krakowa, bliżej gmin sąsiednich mieszkającą.

W klasie XIV. „Przemysł gospodnio-szynkarski“ góruje znowu Kraków. 57 zajazdów i hoteli Krakowa (gminy sąsiednie 5), tudzież 324 wyszynków i restauracyi (Podgórze 71, gminy sąsiednie 168), oraz 128 kawiarni (gminy sąsiednie 11) liczą się z potrzebami wielkomięjskimi i osób przejezdnych.

Klasa ta w dziale przemysłu jest w Krakowie — obok wyrobu odzieży (Klasa XI.) — drugim z rzędu najliczniejszym źródłem zarobkowym ludności i wielkością przedsiębiorstw przewyższa podobne przedsiębiorstwa gmin sąsiednich.

Klasę XV. „Przemysł chemiczny“ reprezentuje w gminach sąsiednich 1 przedsiębiorstwo wyrobów chemicznych, 2 apteki w Podgórzu i 1 w Półwsiu Zwierz. (w Krakowie 11), 1 fabryka farb (pierwej w Dębnikach, dziś w Zwierzyniecu), 5 przedsiębiorstw wyrobów mydła (w Krakowie 5), oraz fabryka kleju, spodyum i sztucznych nawozów w Dąbiu.

Klasa XVI. „Przemysł budowlany“ obejmuje:

	W Krakowie	w Podgórzu	w innych gminach sąsiednich
a) przedsiębiorców budowlanych	6	5	2
b) architektów	18	—	—
c) budowniczych	22	—	—
d) majstrów murarskich:			
koncesyonowanych	21	2	10
niekoncesyonowanych	26	40	36
e) cieśli: koncesyonowanych	13	1	5
niekoncesyonowanych	15	15	17
f) instalatorów wodociągowych	17	—	—
g) szklarzy	29	6	—
h) malarzy pokojowych	44	9	3
i) kominiarzy	10	1	3

a oprócz tego należą do tej klasy pokostnicy, brukarze, studniarze i t. p.

W klasie tej, jakoteż w następnej klasie XVII. „Przemysł graficzny“, „drukarnie“ (Kraków 9, gminy 1), „zakłady fotograficzne“ (Kraków 13,

gminy 3) górują przedsiębiorstwa krakowskie ilością i jakością nad przedsiębiorstwami gmin sąsiednich, a osoby pracujące w przemyśle budowlanym (murarze, cieśle, brukarze) zarobkują przeważnie w Krakowie.

Klasa XVIII. „Zakłady do przenoszenia siły i oświetlenia“ wykazuje w Krakowie 6, w Podgórzu 4, a w innych gminach 4 przedsiębiorstwa produkujące elektryczność.

Z powyższego wynika, że większe zakłady fabryczne gmin sąsiednich używają światła elektrycznego, przez nie same wytwarzanego.

O zakładzie elektrycznym miejskim w Podgórzu będzie mowa w części II. B. niniejszej pracy.

Pomijając klasę XIX. „przemysłu wędrownego“ (druciarze, szlifi-rze, którzy mieszkają przeważnie w Podgórzu i w Ludwinowie, a zarabiają w Krakowie), przechodzimy do przedsiębiorstw handlowych.

Klasa XX. „Handel towarami ze stałym miejscem zarobkowania“ posiada w Krakowie 2.738, w Podgórzu 444, a w innych gminach sąsiednich 521 przedsiębiorstw; wędrowny handel towarami (klasa XXI.) wykazuje w Krakowie 164, w gminach przyległych 26, zawody zaś pomocnicze handlu (klasa XXIII.) w Krakowie 435, a w gminach sąsiednich 65 przedsiębiorstw.

Z liczb tych widać, że ze względu na ilość przedsiębiorstw handel jest najgłówniejszym źródłem zarobku ludności tak Krakowa, jak i gmin sąsiednich, po nim zaś następują dopiero przedsiębiorstwa przemysłowe wyrobów odzieży i przedsiębiorstwa gospodnio-szynkarskie. Gdy jednak Kraków przewyższa ogół gmin sąsiednich tylko niespełna dwa razy pod względem liczby ludności, to cyfra jego przedsiębiorstw handlowych ze stałym miejscem zarobkowania jest 3 razy wyższą od liczby takichże przedsiębiorstw, wykazanych we wspomnianych gminach. Z tego wynika, że o ile gminy sąsiednie sprzyjają rozwojowi wielkiego przemysłu, o tyle znów Kraków, sądząc po ilości przedsiębiorstw, przedstawia pomyślniejsze warunki dla rozwoju handlu.

Do klasy XXIII. „zawody pomocnicze handlu“ zaliczają się zakłady spedycyjne (Kraków 17 — Podgórze 3), tudzież agenci i faktorzy (Kraków 418 — Podgórze 56 — inne gminy sąsiednie 5), a w klasie XXII, „zakłady kredytowe i asekuracje“ znajdujemy w Krakowie 75, w gminach zaś sąsiednich (tylko w Podgórzu) 5 przedsiębiorstw.

Ostatnią znaczniejszą XXIV. klasę stanowi „przemysł komunikacyjny“. Tu podnieść należy jako najgłówniejsze przedsiębiorstwa, przedsiębiorstwa przewozu osób i rzeczy (Kraków 47, Podgórze 20, Krowodrza 14, Grzegórzki 41, inne gminy sąsiednie 12), oraz pośrednictwo prywatne (Kraków 61, gminy sąsiednie 11 przedsiębiorstw). W dziale tym zastanawia przedewszystkiem znaczna ilość przedsiębiorstw fiakerskich i przewozowych, zarabiających w Krakowie, a mieszkających dla stajen i łatwiejszego wyżywienia koni w gminach sąsiednich.

Pomijając nieznaczną ostatnią klasę (XXV.) „inne przemysły“ prze-stępujemy, do zebrania razem ogólnych cech przemysłu i handlu w gminach sąsiednich w porównaniu z Krakowem.

1) Gminy sąsiednie sprzyjają rozwojowi wielkiego przemysłu, posiadają bowiem dla tego rozwoju dogodne warunki, do których — jak to już wspomniano w części I. tej pracy — należą:

a) Znajdujące się w tych gminach pokłady gliny, kamienia wapiennego i gipsu, co im zapewnia monopol na przemysł kamienia i ziemi, oraz większe,

a więc i tańsze niż w ścieśnionym Krakowie, wolne przestrzenie gruntowe i place budowlane, co ułatwia zakładanie w gminach sąsiednich fabryk, wymagających większych a tanich przestrzeni, miejsce obszernych pod składy i t. p.

b) Pomyślnie położenie przemysłu w Podgórzu i w gminach sąsiednich, nie obciążonych akcyzą, posiadających wolny obrót handlowy i łatwość zaopatrzenia się w środki żywności, tudzież w surowce potrzebne do fabrykacyi, jak węgiel, drzewo, tłuszcze, spirytus.

Wprowadzone ustawą z 1903 r. uwolnienia spirytusu denaturowanego od gminnej akcyzy krakowskiej, oraz przyznana zasadniczo przez rząd reforma całej akcyzowej taryfy na wzór Wiednia (uwolnienie od akcyzy wszystkich materiałów, surowców, środków opałowych np. węgla i t. p.) zmieni bardzo na korzyść warunki dla produkcji fabrycznej na terytorium m. Krakowa.

c) Pomyślnie położenie przy Krakowie, wielkim naturalnym odbiorcy wielu produktowanych artykułów i przedmiotów.

Kraków zużywa nie tylko liczne wytwory większych przedsiębiorstw gmin sąsiednich, szczególnie cegły, dachówki, wapno, gips, kafle i t. p.; ale także i mniejszy przemysł w zakresie wyrobów środków spożywczych, drzewa, tudzież w przemyśle budowlanym i komunikacyjnym zbywa swe wytwory do Krakowa, lub zarabia wyłącznie w Krakowie.

2) Jakkolwiek handel Krakowa jest ze względu na ilość przedsiębiorstw większy stosunkowo, niż handel gmin sąsiednich, należy wziąć pod uwagę, że handel szczególnie Podgórza przybiera już dziś, głównie co do handlu mąki, jaj, śledzi, oraz masła, charakter handlu hurtownego, dalsze zaś wiadomości zaczerpnięte w tutejszej Izbie handlowej, że fabryki gmin sąsiednich mają zbyt na swe wyroby i poza granicami Monarchii, jak na farby, pierze czyszczone, guziki, naczynia blaszane — a do Galicyi na: cement, dachówki, gwoździe, drut, guziki, okucia i wyroby ślusarskie (fabryka w Zabłociu), szpagat i nici konopne (duża fabryka w Podgórzu) są dowodem, że tak wielki przemysł, jak większy handel gmin sąsiednich jest bardzo ruchliwy i produkuje więcej na eksport, niż przedsiębiorstwa krakowskie.

Ze względu na przyszły rozwój przemysłu i handlu gmin sąsiednich podnieść jeszcze należy wpływ budowy kanału wodnego i projektowanego przesunięcia rejonu fortecznego na te gałęzie zarobkowania. Obie te okoliczności niewątpliwie rozbudzą ruch handlowy i przemysłowy odnośnych gmin przyległych, gdyż tak obrót towarów w gminach, leżących przy porcie kanałowym, jak i szybkie zabudowywanie się gmin przyległych zwolnionych od rewersów demolacyjnych, dokonać się może tylko z uszczerbkiem przemysłu i handlu Krakowa, czemu tylko przyłączenie gmin sąsiednich zapobiedz zdoła.

Wielki Kraków, nie mówiąc o przemyśle fabrycznym, będzie posiadał najwięcej przedsiębiorstw handlowych ze stałym miejscem zarobkowania (3.703—37·19%); drugim najliczniejszym źródłem zarobkowania będzie w Wielkim Krakowie wyrób odzienia i modniarstwo (2.532 przedsiębiorstw — 25·40%), trzecim z rzędu źródłem będzie przemysł gospodnio-szynkarski (705 przedsiębiorstw — 7·12%), a potem dopiero następować będą zawody pomocnicze handlu, przemysł budowlany i komunikacyjny.

Ponieważ co do zajęć ludności w gminach sąsiednich nie ma materiałów specjalnych, przeto wnioskować o nich wypada z rodzaju i ilości przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych w tychże gminach.

Otóż oprócz licznych rodzin urzędniczych i osób wojskowych, tudzież rękodzielniczych i wyrobniczych z Krakowa, którzy jako już wyżej w części I. wspomniano, licznie w gminach sąsiednich mieszkają, posiadają gminy sąsiednie jako najliczniejszą ludność rolniczo-ogrodniczą, pozatem zaś ludność rzemieślniczo-wyrobniczą. Potem dopiero następuje warstwa ludności oddana zajęciom handlowym (1.061 przedsiębiorstw — w tem Podgórze 522) i obrotowym. Podgórze ze względu na swe urzędy i szkoły posiada także pewną warstwę osób oddanych zawodom wolnym.

Po przyłączeniu gmin sąsiednich do Krakowa, Wielki Kraków wykazałby znaczny wzrost osób żyjących z rolnictwa (Kraków w r. 1900 — 1·22%), tudzież wydatny wzrost ilości osób żyjących z przemysłu (Kraków — 26·30%) i handlu (Kraków — 34·55%), mniejszy zaś wzrost w zawodach wolnych, które są naczelnymi w Krakowie (37·93%).

Oprócz dotychczasowych najliczniejszych źródeł zajęć mieszkańców Krakowa, po przyłączeniu gmin, dłuższy czas kwitnąć będzie w Wielkim Krakowie wielki przemysł budowlany, wyrównujący różnice budowlane między Krakowem i gminami sąsiednimi, budowa zaś portu przy Krakowie powinna również wywrzeć wpływ na wzrost ilości zajęć w przemyśle budowlanym i handlowym. Poza tem przyłączenie gmin wpłynie na powiększenie ilości urzędników wszelkiej kategorii i osób oddanych zawodom wolnym, a przez to ożywi się w Wielkim Krakowie handel i przemysł, słowem otworzą się liczne pola pracy, umożliwiające wielu osobom z miasta i z gmin sąsiednich osiągnięcie lepszych warunków bytu, niż je dostarczają dzisiejsze stosunki.

CZEŚĆ II. B.

1. Zarząd główny.*)

Dla załatwienia agend urzędowych własnego i poruczonego zakresu działania w gminach, objętych projektem przyłączenia, istnieje tylko w Podgórzu Magistrat zorganizowany po myśli ustawy dla 30 miast z 13 marca 1889 L. 23 Dz. u. k.

Magistrat ten, jak to widoczna z budżetu miasta Podgórza z r. 1902, obok burmistrza, zastępcy tegoż i asesorów, posiada personal conceptowy złożony z 2 sekretarzy, 1 koncepcisty, 1 asystenta, i 1 rewidenta rachunkowego, dalej 3 urzędników manipulacyjnych, 3 urzędników kasowych, 1 budowniczego, 1 komisarza, 1 inspektora policji, 1 lekarza, 1 weterynarza i 1 drogomistrza miejskiego.

Służba miejska składa się z 2 woźnych i 1 posługacza, 2 akuszerki, następnie z personalu policji miejskiej, liczącego 1 sierżanta, 1 plutonowego, 2 kaprali i 20 policjantów.

W innych gminach, objętych projektem przyłączenia, obok naczelników gmin, względnie ich zastępców, istnieją tylko pisarze gminni, po jednym w każdej gminie, którzy równocześnie pełnią często podobne obowiązki i w innych gminach.

Służba tych gmin składa się najczęściej z 1 lub 2 policjantów (pachołków), którzy używani są także do posług kancelaryjnych.

Według budżetu z r. 1902 wydatki na zarząd główny w Podgórzu, licząc w to także funkcyjonariuszów zdrowia i policji miejskiej, wynoszą ogółem 89.975 K po doliczeniu zaś do tej kwoty płacy drogomistrza (2120 K), którego pobory, jako pokrywane z osobnego gminnego funduszu drogowego, a nie z funduszu obrotowego miejskiego, nie są objęte budżetem administracyjnym miasta i dochodzą sumy 92.095 K. Z tego przypada:

- 1) Na reprezentację (burmistrz, zastępca i asesor płatny) 7.800 K.
- 2) Na personal urzędniczy 45.500 K.
- 3) Na służbę (18.932 K), dyurna (1.200 K), koszta podróży (1000 K), koszta kancelaryjne (3.620 K), na syndyka i notaryusza (1.800 K), na remuneracje (1.600 K), i na emerytury bieżące (1.743 K) wraz z datkiem z funduszu miejskiego na fundusz emerytalny (3.200 K) — razem 38.795 K.

Odjąwszy od powyższych wydatków wydatki na policję miejską (26.896 K), które w budżecie m. Krakowa zalicza się do działu V. „Bezpieczeństwo publiczne“, tudzież wydatki na służbę zdrowia (6.336 K), zaliczane w Krakowie do działu IX.

*) Opracowano na podstawie budżetów gminnych za rok 1902 i zamknięcia rachunkowego funduszu drogowego m. Podgórza za r. 1901.

budżetu „Zdrowotność gminy“, otrzymamy na właściwy zarząd główny w Podgórzu wydatek w wysokości 58.863 K., podczas gdy w Krakowie preliminowano na ten dział w r. 1902 sumę 608.136 K. Porównanie powyższych dwóch liczb, przy równoczesnem uwzględnieniu ludności obu omawianych gmin, wskazuje, że zakres zadań zarządu głównego w Krakowie jest przeszło dwa razy intensywniejszy, niż w Podgórzu.

Wydatki na zarząd główny w innych gminach są bardzo skromne. I tak, nie licząc wydatków na policyantów (pachołków) i na służbę zdrowia, które się uwzględni w odrębnych ustępach, na wydatki zarządu głównego (płaca wójta, zastępcy, asesorów, pisarza, wydatki na kancelaryę, dziennik ustaw państwa i na ewentualne koszta podróży członków zwierzchności gminnej), preliminowano w r. 1902:

1) w Płaszowie	1.184 K
2) w Ludwinowie	1.044 „
3) w Zakrzówku	814 „
4) w Dębnikach	1.154 „
5) w Zwierzyńcu	1.050 „
6) w Półwsiu Zwierzynieckim	2.250 „
7) w Czarnej Wsi	910 „
8) w Nowej Wsi	1.096 „
9) w Łobzowie	518 „
10) w Krowodrzy	1.135 „
11) w gminie Grzegórzki-Piaski	932 „
12) w Dąbiu	858 „

W gminach Prądnik Czerwony z Olszą i w Prądniku Białym wstawiono do budżetu za r. 1902 na zarząd główny 1.175, względnie 259 K.

Funkcyonaryusze gmin sąsiednich, objętych projektem przyłączenia, nie mają wogóle prawa do emerytury, w budżetach też tych gmin nie znajdujemy na powyższy cel żadnych kwot preliminowanych. Wyjątek w tym kierunku stanowi tylko m. Podgórze.

Według zasiągniętych informacyj Rada miasta Podgórza uchwaliła w roku 1895 statut emerytalny dla swych urzędników i sług, stale mianowanych, który to statut wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1896.

Statutem tym ustanowiono osobny fundusz emerytalny, administrowany przez Magistrat pod kontrolą Rady miejskiej. Fundusz ten stanowi własność gminy miasta Podgórza, obciążony jest jednak obowiązkiem płacenia emerytur, tudzież zaopatrzeń i powstaje:

a) z dotacyi, wstawiać się mającej corocznie do budżetu gminnego tak długo, dopóki fundusz emerytalny nie wzrośnie do tej wysokości, iżby procenta od niego wystarczały na potrzeby emerytalne;

b) z opłat uiszczanych przez zarobkowe przedsiębiorstwa gminne w wysokości 10% od płac funkcyonaryuszy;

c) z opłat urzędników, funkcyonaryuszy i sług, a to z opłat stałych w wysokości 2% od pobieranej płacy etatowej i z opłat jednorazowych, w wysokości płacy miesięcznej przy przejściu na etat stały, tudzież w wysokości, odpowiadającej różnicy między dawną a nową płacą miesięczną, przy każdym awansie w płacy;

d) z kar dyscyplinarnych i porządkowych;

e) z procentów od kapitału funduszu emerytalnego;

f) z innych nieprzewidzianych dochodów (darowizn, zapisów itp.).

O ile procenta od funduszu emerytalnego nie wystarczają na wypełnienie zobowiązań na cele emerytalne, na tym funduszu ciężących, brakującą sumę wstawia się corocznie do budżetu miejskiego.

Każdy stały urzędnik i sługa Magistratu, zarobkowych przedsiębiorstw gminnych, straży pożarnej i policji miejskiej, nabywa prawo do emerytury, jeżeli obok opłacania przepisanych wkładek pozostawał w służbie gminy przynajmniej lat 9 i stał się niezdolnym do pracy; po wysłużeniu 35 lat, lub po ukończeniu 65 roku życia ma urzędnik prawo żądać przeniesienia w stan spoczynku bez udowodnienia niezdolności do pracy.

Wysokość emerytury oblicza się w stosunku do lat służby i wysokości płacy bez dodatków osobistych w ten sposób, iż wynosi ona po wysłużeniu 9 lat $\frac{1}{4}$ płacy etatowej, a za każdy następny rok służby po 2·8% tej płacy. Emerytura nie może jednak przewyższać ostatniej płacy w czynnej służbie pobieranej.

Zaopatrzenie wdów wynosi połowę pensji emerytalnej, do jakiej mąż nabył prawo, lub jaką już pobierał, sieroty zaś po funkcyjnaryuszach, którzy nabyli prawo do emerytury, otrzymują do wieku normalnego, (chłopcy do ukończenia 20, dziewczęta do ukończenia 18 roku życia), tytułem pensji sierocińskiej 10% pensji emerytalnej pobieranej lub zasłużonej przez ojca, a gdyby matka nie żyła, lub utraciła prawo do pensji wdowiej, $\frac{1}{4}$ część pensji emerytalnej ojca, względnie $\frac{1}{2}$ pensji matki.

Wydatki, jakie ponosi fundusz miejski w Podgórzu na emerytury, wykazano już wyżej, tu zaś nadmieniamy jeszcze, że wysokość funduszu emerytalnego w Podgórzu wynosiła według inwentarza z końcem roku 1901 K 33979, zaczem — wobec tego, iż fundusz wspomniany założono od 1 stycznia 1896 — roczny przyrost jego wynosił przecięciowo około 5500 K.

Którzy funkcyjnaryusze miejscy w Podgórzu są stałymi i mają prawo do emerytury, sprawdzić nie zdołano.

2. Urządzenia w zakresie bezpieczeństwa publicznego.

α) Obrona przeciw pożarom.)*

Z gmin objętych projektem przyłączenia tylko miasto Podgórze ma zorganizowaną własną, zawodową straż ogniową. Straż ta składa się z 1 sierżanta, 1 nadpompiera i 8 pompierów.

Co do innych gmin powyższych, to jedynie gminy Czarna Wieś, Nowa Wieś Narodowa i Krowodrza mają straże ogniowe ochotnicze.

Rekwizyta pożarne straży ogniowej w Podgórzu, szacowane są w inwentarzu gminnym na 14.452 K. Z reszty gmin proponowanych w całości do przyłączenia posiadają tylko: Płaszów 2 sikawki przenośne wartości 400 K i beczkowiez wartości 80 K; Zakrzówek 1 sikawkę konną wartości 900 K; Zwierzyniec 1 sikawkę wartości 500 K, beczkę, latarnię i 4 wiaderka płócienne wartości łącznej 12 K; Półwieś Zwierzynieckie 1 sikawkę czterokołową wartości 1.250 K i 1 sikawkę przenośną wartości 200 K, drabinę składaną do wysokości III. piętra wartości 120 K, oraz 2 beczkowsy wartości 650 K; Czarna Wieś 2 sikawki, z tych jedną cylindrową wartości 4.411 K, drugą czterokołową wartości 1.250 K; Nowa Wieś

*) Opracowano na podstawie sprawozdania komendy Straży ogniowej miejskiej w Krakowie, tudzież budżetów za rok 1902 i inwentarzy gminnych.

i Krowodrza po 1 sikawce z beczkowitzem wartości K 1.138-94, względnie 1.120 K; wreszcie Dąbie 1 sikawkę ssącą z beczkowitzem wartości 480 K.

Inwentarze gmin Prądnika Czerwonego z Olszą i Prądnika Białego wykazują po jednej sikawce pompowej wartości 290, względnie 150 K.

Co do zaprzęgów, to znów tylko m. Podgórze utrzymuje własne zaprzęgi (17 koni), które, obok służby przy straży ogniowej, używane są i do innych celów gminnych.

Wydatki preliminowane w Podgórzu na r. 1902 na cele bezpieczeństwa ogniowego wynoszą 8.784 K, w czym mieści się 7.284 K na pobory personalu straży ogniowej, 1000 K na narzędzia ogniowe, a 500 K na utrzymanie telefonu i inne wydatki. Z innych gmin, objętych w całości projektem przyłączenia, preliminowały w tym dziale na r. 1902 drobne kwoty tylko gminy Płaszów (300 K), Zakrzówek (400 K), Zwierzyniec (20 K), Nowa Wieś (80 K), Krowodrza (60 K), oraz gmina Dąbie (200 K), i to tylko na sprawienie lub utrzymanie przyrządów pożarnych.

Na takiż sam cel znajdujemy w budżetach gmin Prądnik Czerwony z Olszą i Prądnik Białą sumy 140, względnie 20 K.

Utrzymanie zaprzęgów miejskich w Podgórzu kosztuje rocznie (według preliminarza wydatków na r. 1902) 14.584 K.

W Krakowie, gdzie straż ogniowa liczy oprócz naczelnika, 4 brandmistrzów, 6 sierżantów, 7 nadpompierów, 23 pompierów i 3 trębaczy, czyli razem 44 osób, preliminowano na rok 1902 na utrzymanie tejże straży i na przyrządy pożarne sumę 64.127 K, a na zaprzęgi miejskie 30.335 K.

Z powyższego widoczna, że w sąsiednich gminach wiejskich niema wogóle gminnej służby bezpieczeństwa ogniowego, a u przeważnej ich liczby nie ma także straży ogniowej ochotniczej. Wobec tego, po wcieleniu tych gmin do Krakowa, miasto ponieść będzie musiało w tym kierunku pewne ofiary, o czym szczegółowo będzie mowa w części III. niniejszej pracy.

β) *Straż policyjna.* *)

1) Zorganizowaną straż policyjną posiada tylko miasto Podgórze.

Straż ta składa się: z 1 komisarza, 1 inspektora, 1 sierżanta, 1 plutonowego, z 2 kaprali i 20 policyantów.

Wydatek roczny na straż powyższą wynosi według budżetu na rok 1902 26.896 K, licząc w to umundurowanie straży (4.000 K) i ubezpieczenie jej od wypadków.

Sąsiednie gminy wiejskie utrzymują tylko stróżów nocnych i jednego lub dwóch policyantów (pachołków) — którzy używani są, jakto już wyżej w ustępie „Zarząd główny“ wspomniano, do wykonywania służby policyjnej, a zarazem i do posług kancelaryjnych.

Według budżetów gminnych za r. 1902 z gmin tych utrzymują:

2) gmina Płaszów 1 policyanta i 1 stróża nocnego, za wynagrodzeniem rocznym 250 K, względnie 300 K;

3) gmina Ludwinów tylko stróża nocnego, który jest zarazem policyantem, z wynagrodzeniem 410 K rocznie;

4) gmina Zakrzówek również tylko stróża nocnego za rocznym wynagrodzeniem 200 K;

*) Opracowano na podstawie budżetów gminnych za rok 1902.

5) gmina Dębniki 2 stróżów nocnych (800 K) i 2 policyantów (916 K).

Dalej preliminowały za r. 1902:

6) gmina Zwierzyniec na straż policyjną 600 K;

7) gmina Półwsie Zwierzynieckie na 2 pachołków, wraz z ich umundowaniem 1.544 K;

8) gmina Czarna Wieś na straż policyjną 400 K;

9) gmina Nowa Wieś Narodowa na straż policyjną 180 K;

10) gmina Łobzów na ten sam cel 290 K;

11) gmina Krowodrza na straż policyjną i na stróża rzeźni — razem 768 K;

12) gmina Grzegórzki-Piaski na straż policyjną 300 K;

13) gmina Dąbie na płacę policyanta 160 K;

14) gmina Prądnik Biały na straż policyjną 50 K, a wreszcie

15) gmina Prądnik Czerwony na straż policyjną 712 K.

Powyższe gminy, bez Podgórze, wydają razem na utrzymanie służby policyjnej 7.880 K, czyli sumę, która stanowi zaledwie nieco więcej jak trzecią część wydatków na ten sam cel przez miasto Podgórze ponoszonych.

Oprócz tego budżety gmin sąsiednich obejmują bardzo małe wydatki na areszta i szupas, które w jednej gminie (nie licząc Podgórze i Prądnika Czerwonego) nie przekraczają kwoty 20 K, tylko w Łobzowie preliminowano na areszta 82 K, w czym jednak są i koszty reparacji lokalu aresztów.

W Podgórzu na areszta i szupas wstawiono do budżetu za rok 1902 kwotę 200 K, a Prądnik Czerwony preliminował na ten sam cel 120 K.

W budżetach gmin przyległych znajdują się jeszcze wydatki na utrzymanie straży polowej, na którą za r. 1902 preliminowano:

W Podgórzu	760 K
W Płaszowie	160 „
W Zakrzówku	30 „
W Zwierzyńcu	48 „
W Nowej Wsi Narodowej	300 „
W Łobzowie	40 „
W Krowodrzy	480 „
W gminie Grzegórzki-Piaski	60 „
W Prądniku Białym	40 „
W Prądniku Czerwonym	180 „
W Dąbiu	100 „

W końcu jeszcze, i to jedynie m. Podgórze, utrzymuje latem (podobnie jak Kraków) straż kąpielową na Wiśle, na którą w r. 1902 preliminowano 200 K wydatku.

Tu zaznaczyć wypada, że stróże nocni i wogóle służba policyjna w wiejskich gminach sąsiednich nie jest stałą i — z wyjątkiem polowych — nie jest zaprzyjęzyczną.

W Krakowie wydaje się tytułem dodatku na utrzymanie policji państwowej według budżetu z 1902 r. 33.858 K, gdy się zaś do tego doliczy wydatek 17.114 K, preliminowany w r. 1902 na utrzymanie 36 stróżów nocnych, to się okazuje, że miasto Kraków przy ludności 5 razy większej od zaludnienia Podgórze, wydaje na utrzymanie policji bezpieczeństwa 50.972 K, t. j. tylko niespełna dwa razy tyle, co Podgórze (26.896 K).

Natomiast miasto Kraków łoży na utrzymanie arestów gminnych i na szupas 19.190 K, podczas gdy Podgórze prelinuje na ten cel tylko 200 K.

Na straż polową i na straż kąpielową wydaje miasto Kraków według budżetu za r. 1902 sumę 1.839, względnie 1.400 K rocznie.

Wobec tego, że miasto Kraków posiada policję państwową wypadnie po przyłączeniu gmin sąsiednich policję tę zaprowadzić w całym obrębie Wielkiego Krakowa, a równocześnie znieść policję miejską, obecnie w Podgórzu istniejącą. Na ten wypadek personal policyjny miejski w Podgórzu użyćby musiano do innej służby miejskiej, która w Wielkim Krakowie z natury rzeczy będzie musiała być powiększoną. Jakie to pociągnie za sobą koszta, omówi się w części III. tej pracy.

*γ) Oświetlenie publiczne, zakład elektryczny w Podgórzu *).*

W budżetach gmin Płaszów, Ludwinów, Zakrzówek i Dąbie, podobnie jak i w budżetach obu Prądników, nie spotyka się żadnych kwot na koszta oświetlenia publicznego, budżety zaś dalszych wiejskich gmin sąsiednich obejmują w tym dziale tylko drobne stosunkowo kwoty (Dębniaki 500 K, Zwierzyniec 152 K, Półwie Zwierzyniec 500 K, Czarna Wieś 90 K, Nowa Wieś Narodowa 160 K, Łobzów 30 K, Krowodrza 500 K, Grzegórzki-Piaski 120 K.). W tych więc tylko ostatnich gminach mówić można o istnieniu urządzeń dla oświetlenia publicznego, a jest ono naftowe i — jak z cyfr budżetowych widoczna — niedostateczne. Jedynie ulice w części Czarnej Wsi, leżące wewnątrz wału fortecznego i stanowiące faktycznie część m. Krakowa, oświetlone są gazem przez tutejszą gazownię miejską, a nadto oświetlenie gazowe, dostarczane także przez gazownię krakowską, istnieje częściowo w gminach Dębniaki i Grzegórzki.

W Dębnikach pali się od r. 1903 piętnaście gazowych latarni ulicznych, w Grzegórkach zaś oświetla Kraków na własny koszt 19 latarniami gazowymi drogę ku rogatce i drogę do rzeźni miejskiej, a to pierwszą na zasadzie umowy zawartej z gminą Grzegórzki z powodu przydzielenia do Krakowa terytoriów rzeźni, targowicy miejskiej i dworca kolei Kraków-Kocmyrzów, drugą zaś ze względu na potrzeby krakowskiej rzeźni miejskiej.

W Podgórzu aż do r. 1897 oświetlała ulice i place miasta krakowska gazownia miejska, która wykonała tam inwestycje wartości bilansowej 30.535 K. W r. 1897 skończył się układ między gminą m. Podgórze a krakowską gazownią miejską, a m. Podgórze zaprowadziło następnie elektryczne oświetlenie ulic i placów, zapomocą własnej stacji elektrycznej, wybudowanej przez firmę Křižik w Pradze, kosztem około 200.000 K (wartość budynków stacji z urządzeniem maszynowym i oświetlenia ulicznego podaje inwentarz m. Podgórze za r. 1901 na sumę łączną 210.078 K.).

Od tego czasu zmniejsza się stale w Podgórzu konsumpcja gazu, podczas bowiem gdy w r. 1896 wynosiła ona 66.166 m³ (miasto 20.847 — prywatni 45.319 m³), to w r. 1897 dochodzi tylko do 62.066 m³, a następnie spada w r. 1898, w którym użycie gazu ograniczało się już wyłącznie do odbiorców prywatnych, na 59.559, w r. 1899 na 57.120, w r. 1900 na 47.308, a w r. 1901 na 32.098 m³.

Gmina Podgórze stara się wszelkimi sposobami zyskać odbiorców elektryczności, rugując stale konsumpcję gazu, a ta walka elektryczności podgórskiej

*) Opracowano na podstawie budżetów gminnych za r. 1902, względnie wyjaśnień Zarządu gazowni miejskiej w Krakowie.

z gazem nie odbywa się jednak bez ofiar ze strony m. Podgórze, które na swej stacji elektrycznej nie tylko nie zarabia, ale nawet traci, konkurować bowiem nie może inaczej, jak niskimi cenami.

Już sam budżet Podgórze z roku 1902 wykazuje w dziale oświetlenia miasta 12.000 K niedoboru (wydatki: na oświetlenie miasta z utrzymaniem zakładu elektrycznego 28.000 K i na instalacje światła u prywatnych 4.000 K, razem 32.000 K, dochody: z prądu elektrycznego 16.000 K i zwroty za instalację prywatną 4.000 K, razem 20.000 K) — niedobór ten jest jednak w rzeczywistości jeszcze większy, doliczyć bowiem do niego należy procenta od kapitału dłużnego Křiżikowi za budowę stacji elektrycznej (w budżecie m. za r. 1902 preliminowano na ten cel sumę 7.422 K, tytułem 5% od niespłaconej sumy 148.486 K 8 hal.), dalej oprocentowanie upłaconego już Křiżikowi własnego kapitału (za rok 1902 około 50.000 K) i amortyzowanie budynków i urządzeń stacji elektrycznej.

Natomiast w razie zatrzymania nadal oświetlenia gazowego, miasto Podgórze płacić miało Krakowowi za toż oświetlenie tylko sumę 10.000 K rocznie.

Z powyższego widoczna, że miasto Podgórze ponosi dotkliwie straty na swej elektrowni, byle tylko wytrzymać konkurencyę z gazownią krakowską.

Dla rozwoju gazowni krakowskiej, której produkcya, ciągle wzrastająca, wynosiła w r. 1902 przeszło 4,100.000 m³ gazu, ubytek nawet całej konsumeyi w Podgórze (około 70.000 m³) nie jest bardzo dotkliwy, ale w każdym razie nie jest on także bez znaczenia, a to nie tylko ze względu na sam ubytek konsumeyi i ze względu na inwestycje przez gazownię miejską w Podgórze poczynione, a coraz więcej nieużyteczne, lecz także ze względu na utracone zyski przyszłe, gdyż miasto Podgórze byłoby w miarę rozwoju bardzo poważnym konsumentem gazu

Z chwilą połączenia się miasta Podgórze z Krakowem, ustałaby walka konkurencyjna zakładów, należących dziś do przeciwnych obozów, a zakład elektryczny w Podgórze mógłby być korzystnie użyty jako rezerwa miejskiego centralnego zakładu elektrycznego w Krakowie.

Koszta oświetlenia publicznego w gminach przyległych, po ich przyłączeniu do Krakowa, przedstawione zostaną w części III. tego elaboratu.

3. Drogi, ulice, bruki i chodniki *) — zakłady wodne **).

a) Drogi, ulice, bruki i chodniki.

Opisując stan dróg w gminach sąsiednich, rozróżniamy drogi państwowe, krajowe, powiatowe i gminne, a wśród ostatnich ulice gminne i zwykłe drogi komunikacyjne, nie mające charakteru ulic, tudzież drogi polne.

Długość i powierzchnię każdej powyżej wymienionej kategorii dróg w gminach sąsiednich podaje zamieszczona niżej tablica XIII., która obejmuje także drogi, istniejące na obszarach dworskich, o ile te obszary przy gminach się znajdują, a nadto wykazuje bruki, chodniki i kanały, w tych gminach istniejące.

*) Opracowano na podstawie sprawozdania Budownictwa miejsk. i budżetów gminnych za r. 1902.

***) Opracowano na podstawie ksiąg wodnych i budżetów gminnych za r. 1902.

Wykaz dróg państwowych, krajowych, powiatowych i gminnych,

G M I N A	D r o g i					
	państwowe		krajowe		powiatowe	
	o długości	o powierz- chni	o długości	o powierz- chni	o długości	o powierz- chni
	m. b.	m. ²	m. b.	m. ²	m. b.	m. ²
Płaszów	300	4200	—	—	—	—
Podgórze	4150	50000	—	—	—	—
Ludwinów	—	—	—	—	450	5400
Zakrzówek	—	—	—	—	500	6000
Dębniki	—	—	—	—	800	9600
Zwierzyniec	—	—	2350	23500	—	—
Półwie Zwierzynieckie	—	—	950	9000	—	—
Czarna Wieś z Kawiorami	—	—	—	—	—	—
Nowa Wieś Narodowa	550	5500	—	—	—	—
Łobzów	900	9000	—	—	—	—
Krowodrza	—	—	—	—	—	—
Część Prądnika Białego z Zakładem kontumacyjnym	—	—	—	—	—	—
Część Prądnika Czerwonego po Bia- łuchę	1800	25000	—	—	—	—
Olsza	—	—	—	—	—	—
Grzegórzki-Piaski	—	—	1000	12000	1200	12000
Dąbie	—	—	360	4300	600	6000
Razem	7700	93700	4660	48800	3550	39000

Cały Prądnik Biały i Prądnik

Prądnik Biały	—	—	—	—	—	—
Prądnik Czerwony	4600	64000	—	—	—	—

oraz bruków, chodników i kanałów w gminach sąsiednich.

G m i n n e						I s t n i e j ą c e				
ulice		drogi komunikacyjne nie mające charakteru ulic		drogi polne		szosy brukowane		ulice z chodnikami		kanały
o długości	o powierzchni	o długości	o powierzchni	o długości	o powierzchni			po jednej stronie	po obu stronach	
m. b.	m. ²	m. b.	m. ²	m. b.	m. ²	m. b.	m. ²	w metrach bieżących		
4300	51600	9000	63000	2000	10000 ¹⁾	—	—	—	—	—
13000	224000	2000	200000	4000	20000	662 ²⁾	7282 ²⁾	3500	3000	4670
3800	38000	—	—	—	—	—	—	—	—	40 ³⁾
1500	15000	4500	31500	1500	7500	—	—	—	—	—
1500	15000	3000	21000	1000	5000	—	—	—	500	60 ^{3) 4)}
1500	18000	3400	34000	11600	46400	—	—	—	—	—
2700	30000	—	—	—	—	—	—	—	950	80 ³⁾
2500	32000	500	5000	—	—	—	—	400	200	320
1600	16000	—	—	—	—	—	—	500	—	—
2050	24600	—	—	—	—	—	—	900	—	—
3000	36000	2500	25000	1300	5200	—	—	450	—	—
—	—	645	9675	1160	5800	—	—	—	—	—
1200	14400	—	—	1500	6000	—	—	—	—	—
800	10000	1300	13000	1000	4000	—	—	—	—	—
4000	41000	4000	30000	1800	7200	—	—	300	—	60 ³⁾
1800	18000	2000	14000	1500	8000	—	—	—	—	—
45250	583600	32845	446175	28360	125100	662	7282	6050	4650	5230

Czerwony (bez Olszy).

1500	18000	4800	48000	1600	5800	—	—	—	—	—
1500	18000	4500	45000	6000	24000	—	—	—	—	—

¹⁾ Nadto dojazd kolejowy 700 m. b. a 8400 m.²

²⁾ Droga rządowa.

³⁾ Przepusty drogowe.

⁴⁾ Ulica Pocztowa.

Ogółem znajduje się w gminach sąsiednich, objętych projektem przyłączenia, oraz w takichże częściach Prądnika Białego i Prądnika Czerwonego 122.365 m. bież. dróg, które się rozpadają na następujące kategorie:

1) Dróg państwowych	7.700 m. b. =	6·29%
2) „ krajowych	4.660 „ „ =	3·81%
3) „ powiatowych	3.550 „ „ =	2·90%
4) Ulic gminnych	45.250 „ „ =	36·98%
5) Zwykłych dróg gminnych	32.845 „ „ =	26·85%
6) Dróg polnych	28.360 „ „ =	23·17%
Razem	122.365 m. b. =	100·00%

Z powyższej kategorii dróg przypada:

1) w Płaszowie

na gościniec państwowy	300 m. dług.
„ ulice gminne	4.300 „ „
„ zwykłe drogi gminne komunikacyjne	9.000 „ „
„ drogi polne	2.000 „ „

Nadto istnieje tam dojazd kolejowy długości 700 m.

Drogi i ulice gminne w Płaszowie są, jak zwykle w gminach wiejskich, prymitywnie urządzone i utrzymywane. Bruków i chodników brak tam zupełny.

2) Miasto Podgórze posiada

drogi państwowej	4.150 m. dług.
ulic gminnych	13.000 „ „
zwykłych dróg gminnych komunikacyjnych	2.000 „ „
dróg polnych	4.000 „ „

Z dróg tych jedynie rządowa jest na długości 662 m. brukowana, a to na powierzchni 4.634 m² pieńkami lwowskimi, na powierzchni 1.324 m² porfirem łamanym, a na powierzchni 1.324 m² wapieniem łamanym. Razem tedy z gościńca rządowego jest brukowanych 7.282 m². Reszta tej drogi jest szosowana.

Ulice i drogi gminne w Podgórzu są wszystkie szosami szutrowanymi i to tylko szutrem wapiennym, a nie porfirowym. Ulice te mają na długości 3.500 m. chodniki jednostronne, a na długości 3.000 m. chodniki po obu stronach drogi jezdnej. Chodniki są w ulicach głównych dobre, ale w ulicach bocznych pozostawiają wiele do życzenia.

3) W Ludwinowie jest 450 m. b. drogi powiatowej i 3.800 m. b. ulic gminnych. Droga powiatowa jest dość dobrze utrzymana, natomiast ulice gminne są zaniedbane, źle szutrowane i bez chodników.

4) W Zakrzówku znajdujemy 500 m. b. drogi powiatowej, 1.500 m. b. ulic gminnych, 4.500 m. b. zwykłych dróg gminnych komunikacyjnych i 1.500 m. b. dróg polnych.

Wszystkie te drogi, wyjąwszy powiatowej, której stan jest znośny, znajdują się według opinii Budownictwa miejskiego w stanie dzikim.

5) W Dębnikach przechodzi droga powiatowa 800 m. długości, a następnie 1.500 m. b. ulic gminnych, 3.000 m. b. zwykłych dróg gminnych komunikacyjnych i 1.000 m. b. dróg polnych. Kilka ulic gminnych posiada już 500 m. b. obustronnych chodników z wapienia. Stan dróg jezdnych, z wyjątkiem drogi powiatowej, jest lichy. Nie mają one twardego podkładu i są źle utrzymywane.

6) W Zwierzyniecu jest 2.350 m. b. gościńca krajowego, 1.500 m. b. ulic gminnych, 3.400 m. b. zwykłych dróg gminnych komunikacyjnych i 11.600 m. b. dróg polnych. Stosunki w tej gminie są podobne do stosunków w poprzednich gminach, t. j. gościniec krajowy jest dobry, a drogi gminne licho utrzymane.

7) Półwsie Zwierzynieckie przerywa w całej długości (950 m.) gościniec krajowy, który jest szosą dobrze utrzymaną i którego ścieki w Półwsiu są brukowane wapieniem. Z obu stron tej drogi są chodniki z kamienia łamanego, nie-dobrze jednak utrzymane. Ulice gminne (2.700 m. b.) są źle utrzymane, droga prowadząca na Błonia jest zupełnie pierwotna i jedynie w ulicy Senatorskiej jest po jednej stronie chodnik z kamienia wapiennego.

8) W Czarnej Wsi są tylko drogi gminne, a mianowicie ulic 2.500 m. b. i dróg zwykłych komunikacyjnych 500 m. b. Ulice gminne posiadają na długości 400 m. chodnik jednostronny, a na długości 200 m. chodnik po obu stronach drogi jezdnej. Ulice Czarnej Wsi, leżące przed rogatkami, są dobrze utrzymane, ulice zaś poza rogatkami jużby wymagały rekonstrukcji i poprawek, jak zwykle w każdej z gmin podmiejskich.

9) W Nowej Wsi Narodowej na długości 550 m. i w łączącym się z nią Łobzowie na długości 900 m. przechodzi gościniec państwowy. Oprócz tego istnieje w Nowej Wsi 1.600 m. b., w Łobzowie zaś 2.050 m. b. ulic gminnych. W Nowej Wsi jest 500, a w Łobzowie 900 m. b. chodnika po jednej stronie ulicy.

10) W Krowodrzy, gdzie znajduje się 450 m. b. chodnika po jednej stronie ulicy, są same tylko ulice i drogi gminne, a z tych ulic 3 000 m. b., zwykłych dróg gminnych komunikacyjnych 2.500 m. b. i 1.300 m. b. dróg polnych.

11) W projektowanej do przyłączenia części Prądnika Białego z Zakładem kontumacyjny jest 645 m. b. drogi gminnej i 1.160 m. b. dróg polnych.

12) Przez takąż część Prądnika Czerwonego przechodzi 1.800 m. b. gościńca rządowego, 1.200 m. b. ulic gminnych i 1.500 m. b. dróg polnych.

13) W Olszy znajdujemy 800 m. b. ulic gminnych, 1.300 m. b. zwykłych dróg komunikacyjnych i 1.000 m. b. dróg polnych.

Do wszystkich tych dróg stosuje się to co i poprzednio już powiedziano; drogi państwowe są dobrze utrzymane, ulice gminne wykazują wady i braki, a zwykłe drogi komunikacyjne gminne, nie mające charakteru ulic i chodniki, o ile istnieją, wyglądają przeważnie bardzo prymitywnie.

14) W gminie Grzegórzki-Piaski jest 1.000 m. b. drogi krajowej i 1.200 m. b. gościńca powiatowego, z którego część od granic miasta po rogatkę, pozostaje w utrzymaniu miasta Krakowa. Z 4.000 m. b. częściowo zabudowanych ulic gminnych i 4.000 m. b. zwykłych dróg gminnych komunikacyjnych, pomijając już 1.800 m. b. dróg polnych, wszystkie są źle utrzymane i źle od początku założone. W gminie tej ma tylko jedna ulica chodnik jednostronny o długości 300 m. Wreszcie

15) w Dąbiu znajduje się drogi krajowej 360 m. b., 600 m. b. drogi powiatowej, a dalej ulic gminnych 1.800 m. b., zwykłych dróg gminnych komunikacyjnych 2.000 m. b. i 1.500 m. b. dróg polnych. Stan tych dróg nędzny, podobnie jak w innych gminach.

Drogi i ulice gminne w wiejskich gminach sąsiednich wraz z drogami na obszarach dworskich, utrzymywane są w miarę postanowień ustawy drogowej z 5 lipca 1897 L. 43 Dz. u. kraj. z prestacyj drogowych, które się nakłada na mieszkańców gmin lub obszarów dworskich, tudzież z powiatowego funduszu dróg

gminnych, budżety więc tych gmin nie dają obrazu o kosztach na cele dróg gminnych ponoszonych.

Z budżetów powyższych obejmują pewne i to drobne wydatki na cele drogowe jedynie budżety gmin Piaszów (200 K), Dębniki (100 K), Nowa Wieś Narodowa (400 K), Krowodrza (510 K) i Prądnik Czerwony (30 K).

W Podgórzu koszta utrzymania dróg gminnych pokrywane są z miejscowego funduszu drogowego, administrowanego przez Magistrat osobno od innych funduszy gminnych, a do funduszu tego wpływają w myśl § 43 ust. drog. dodatki do podatków bezpośrednich, nakładane przez gminę na mieszkańców miasta tytułem ekwiwalentu za prestacye drogowe (w r. 1901 = 9%), oraz 4% dochodu z dodatków powiatowych, płaconych z Podgórza na cele powiatowego funduszu dróg gminnych.

Według zamknięcia rachunkowego podgórskiego funduszu drogowego za r. 1901 wynosił roczny dochód tegoż funduszu 15.413.57 K, a bi. żące jego wydatki stanowiły: płaca drogomistrza 2.120 K, utrzymanie dróg 9.665.45 K i zwrot funduszowi obrotowemu miejsk. za furmanki miejskie, użyte do robót drogowych 5.400 K. Oprócz tego miasto Podgórze prelininuje także z funduszu obrotowego miejskiego pewne sumy na budowę i utrzymanie ulic i placów, jak na zakupno kamienia do bruków, chodników i ścieków, roboty brukarskie, naprawę poręczy i t. d. Suma ta wynosiła według budżetu miejskiego za r. 1902 kwotę łączną 9.200 K, w czym mieści się 4.000 K jako roczna dotacya dla c. k. Rządu na wybrukowanie państwowego gościńca w Podgórzu *).

W ten sposób cały roczny wydatek m. Podgórza na cele drogowe wynosi razem 26.385.45 K, jeżeli zaś od tej sumy odliczymy płacę drogomistrza (2.120 K), którą, idąc za układem budżetu m. Krakowa, uwzględniono wyżej przy omówieniu Zarządu głównego, oraz subwencyę dla c. k. Rządu (4 000 K), jako nie będącą wydatkiem na drogi gminne i jako wydatek przejściowy, właściwy wydatek gminy m. Podgórza na cele dróg gminnych da sumę roczną 20.265 K, naprzeciw której stoi Kraków z kwotą 113.127 K na r. 1902 na utrzymanie dróg, bruków, chodników i t. p. prelininowaną.

Przedstawiony wyżej stan dróg i ulic w gminach sąsiednich prowadzi do przekonania, że w razie przyłączenia gmin sąsiednich, w tym dziele miasto Kraków będą czekały bardzo znaczne wydatki, co w części ostatniej tego referatu szczegółowo będzie wykazane.

b) Zakłady wodne.

Według ksiąg wodnych z zakładów wodnych znajdują się:

- 1) w Podgórzu cztery wyloty kanałów miejskich i cztery łaźienki miejskie na Wiśle *);
- 2) w Zakrzówku stawy na Kapelance (prywatne);
- 3) w Zwierzyńcu zbiornik wody z pompą (własność PP. Norbertanek), tudzież młyn klasztorny);

*) według zasiągniętej informacyi ostatnia rata roczna z tego tytułu w sumie 4000 K przypada do zapłacenia c. k. Rządowi w r. 1904.

**) Według zasiągniętych informacyj miasto Podgórze nie posiada od r. 1901 żadnych łaźienek miejskich.

4) w Półwsiu Zwierzynieckim stawy klasztorne, przystań gminna na Wiśle (100 m. długa), przystań klasztorna oraz łazienki prywatne na Wiśle;

5) w Nowej Wsi Narodowej płuczki gminne po obu stronach głównej drogi państwowej;

6) w Łobzowie pływalnia wojskowa i płuczki gminne, jak w Nowej Wsi Narodowej.

7) w Krowodrzy prywatny staw, zasilany wodą z Rudawy.

8) w Prądniku Białym dwa młyny prywatne, a w Prądniku Czerwonym młyn, należący do klasztoru OO. Dominikanów, które to zakłady leżą po za obrębem terytoryów projektem przyłączenia objętych, wreszcie

9) w Grzegórkach prywatne stawy cegielniane.

Gmina Płaszów wykazuje w budżecie za r. 1902 wydatek 400 K na czyszczenie stawów, stawów tych jednak księga wodna nie obejmuje.

Z powyższego okazuje się, że wodne zakłady gminne znajdują się tylko:

a) w Podgórzu (4 wyloty kanałów);

b) w Półwsiu Zwierzynieckim (przystań na Wiśle);

c) w Nowej Wsi i w Łobzowie (płuczki obok gościńca).

Odnosnie do tych zakładów gminnych nie wykazują budżety gmin Podgórza, Nowej Wsi Narodowej i Łobzowa żadnych wydatków ani dochodów; natomiast z budżetu Półwsia Zwierzynieckiego z r. 1902 wynika, że tamtejsza przystań na Wiśle przynosi gminie 1000 K rocznego dochodu, któremu, pomijając jednorazowy nadzwyczajny, na rok 1902 preliminowany wydatek 400 K na naprawę przystani, przeciwstawić należy wydatek roczny, stały 120 K tytułem czynszu za używanie brzegu Wisły pod powyższy zakład wodny.

4. Urządzenia targowe *).

Wiadomo, że z gmin sąsiednich, objętych projektem przyłączenia, regularne targi odbywają się jedynie w Półwsiu Zwierzynieckim (codzienna sprzedaż artykułów żywności na ulicy) i w mieście Podgórzu, gdzie mają miejsce codzienne targi artykułami żywności i co wtorku i piątku targi na bydło. Nadto odbywa się w Podgórzu 12 jarmarków rocznie, a to na podstawie uprawnienia, nadanego temu miastu listem ces. Ferdynanda w dniu 23 listopada 1839 r.

W tem też jedynie mieście znajdujemy większe odpowiednie urządzenia targowe.

Mianowicie istnieją tam 2 targowice, z tych nowa z szopą, stajnią i domkiem murowanym, oraz studnią, przeznaczona jest na targi bydła, druga starsza na „Małym Rynku“, i plac z domkiem kancelaryjnym na gruntach „Za koleją“ przeznaczone są na jarmarki. Wartość tych urządzeń szacuje inwentarz m. Podgórza na 59.517 K.

Oprócz tego inwentarz Podgórza wykazuje jatki i kramy gminne, a wedle zasiągniętej wiadomości, w ostatnich czasach zbudowało nadto Podgórze halę targową z chłodnią, na co wyłożono 125.000 K.

W innych gminach sąsiednich znajdujemy tylko w Dębnikach 2 jatki gminne murowane, w Półwsiu Zwierzynieckim 12 kramów murowanych (jatki rzeźnicze) i kilkadziesiąt straganów na artykuły żywności, oraz w Krowodrzy jatki gminne murowane.

*) Zestawiono na podstawie inwentarzy gminnych za r. 1901 i budżetów gminnych za r. 1902.

Co do dochodów z działu targowego, to również tylko Podgórze wykazuje za r. 1902 znacznieszą cyfrę. Mianowicie dochód ten przedstawia łączną sumę 33.900 K, w czym mieści się 11.400 K z hali targowej, 14.000 K z targowicy bydłowej, 3.000 K z targowego od fur i mleczarek, a 5.500 K z targów i jarmarków.

Z osobnych kramów i jatek, szacowanych w inwentarzu na 30.400 K, budżet Podgórza za r. 1902 nie podaje żadnego dochodu, z czego by wynikało, iż kramy te po wybudowaniu hali targowej zamknięto.

Z wydatków tego działu widzimy w Podgórzu 1.000 K na utrzymanie targowicy i 600 K na stróża jatek, razem 1.600 K.

Porównanie wydatków powyższych z sumą dochodu, w dziale targowym przez Podgórze na 33.900 K preliminowaną, wskazuje, jak dobrze i świadomie miasto to wyzyskuje pomyślnie swe warunki pod względem targowym.

W Krakowie w dziale zarządu targowego wstawiono w budżet za r. 1902 sumę 32.972 K tytułem dochodu, a sumę 8.629 K tytułem wydatków. Czysty więc dochód z zarządu targowego w Krakowie (24.343 K) jest znacznie niższy niż w Podgórzu. Zauważyć jednak należy, że od roku 1903, w którym miasto Kraków urządziło nową centralną targowicę bydłą przy rzeźni miejskiej, przynoszącą rocznie przeciętnie do 28.000 K dochodu, dochód Krakowa z działu targowego przedstawia się znacznie korzystniej.

Z innych gmin sąsiednich preliminują w dziale targowym tytułem dochodu tylko Dębники 390 K (z jatek), Półwie Zwierzynieckie 1.861 K (w czym mieści się 961 K dochodu z jatek i 900 K z placowego i straganowego), Krowodrza 216 K (z jatek) i Prądnik Czerwony 200 K (tytułem placowego).

W wydatkach działu targowego wykazuje tylko Półwie Zwierzynieckie wydatek nadzwyczajny 300 K na naprawę jatek i straganów.

5) Zdrowotność gminy.

a) Służba zdrowia *).

Z gmin sąsiadujących z Krakowem jedynie gmina miasta Podgórza utrzymuje stały personal sanitarny, składający się z lekarza i weterynarza gminnego, oraz 2 akuszerki miejskich, ponosząc na ten cel 6.336 K wydatku rocznego. (Budżet Krakowa za r. 1902 wykazuje wydatek na służbę zdrowia w sumie 23.955 K). Poza Podgórzem znajdujemy w budżetach gmin:

- 1) Zwierzyniec 480 K dla lekarza i 80 K dla oglądacza bydła;
- 2) Półwie Zwierzynieckie 800 K dla lekarza, 600 K dla weterynarza i 200 K dla jego zastępcy;
- 3) Czarna Wieś dla lekarza 300 K;
- 4) Łobzów dla lekarza 100 K;
- 5) Krowodrza dla lekarza i akuszerki 480 K, dla weterynarza 250 K;
- 6) Prądnik Czerwony z Olszą dla lekarza i akuszerki 300 K, dla oglądacza bydła 488 K;
- 7) Grzegórzki-Piaski na lekarza 200 K, dla oglądacza bydła 120 K.

W innych gminach sąsiednich, jak w Płaszowie (40 K), w Ludwinowie (50 K), w Zakrzówku (20 K), w Nowej Wsi Narodowej (80 K), w Prądniku Białym (15 K), w Dąbiu (40 K), a nawet w Dębnikach (40 K), znajdujemy tylko dotacje na oglą-

*) Opracowano na podstawie budżetów gminnych z r. 1902.

dacza zwłok, oprócz tego zaś w Płaszowie (60 K), w Ludwinowie i Zakrzówku (po 30 K), w Dębnikach (48 K), w Czarnej Wsi (60 K), w Łobzowie (70 K), w Prądniku Białym (20 K) i w Dąbiu (60 K) dotacje na ogładaczy bydła.

Lekarze i weterynarze, pełniący służbę w powyższych gminach wiejskich, nie są, podobnie jak cały personal tych gmin wogóle, funkcyonaryuszami stałymi — i nie mają prawa do emerytury, lecz pełnią swe obowiązki za umówionem rocznem wynagrodzeniem. Na weterynarzy łożą przeważnie te gminy, które posiadają własne rzeźnie.

Oprócz powyższych wydatków na personal sanitarny, znajdujemy jeszcze w budżetach niektórych gmin sąsiednich, z zakresu służby zdrowia, wydatki na tłumienie epidemii (Zwierzyniec 100 K, Półwsie Zwierzynieckie 50 K, Krowodrza 200 K, Prądnik Czerwony 260 K i Grzegórzki-Piaski 100 K), w budżecie zaś miasta Podgórze figuruje wydatek w sumie 150 K, na pomoc w razach nagłych, dalej na inne niewymienione bliżej wydatki policyjno-zdrowotne w sumie 600 K, a wreszcie na ryczałt w kwocie 600 K dla oprawcy.

Budżet miasta Podgórze jest jedynym z budżetów gmin sąsiednich, obejmującym wydatek na oprawcę, z czego wynika, że poza Podgórzem, żadna z omawianych gmin nie utrzymuje oprawcy.

Wspomnieć tu jeszcze należy, że gminy Dębniaki i Czarna Wieś zapewniają sobie pomoc „Towarzystwa ratunkowego“ w Krakowie, wstawiając w budżet swój na ten cel 30, względnie 20 K, a Półwsie Zwierzynieckie, Nowa Wieś Narodowa i Krowodrza wykazują również drobne kwoty tytułem subwencji, płaconych na Towarzystwo Czerwonego Krzyża.

β) Szpitale gminne *).

Z gmin przyległych, tylko gmina Podgórze posiada stały gminny szpital epidemiczny.

Na ten cel istnieje tam osobny budynek (wartości inwentarycznej 6.000 K), zwany szpitalem cholerycznym, który obejmuje 2 ubikacje dla dozorey, pokój ordynacyjny, 2 sale dla chorych, każda o 12 łózkach, 2 sale dla rekonwalescentów, wozownię i pralnię. Ponadto tylko jeszcze gmina Zwierzyniec posiada domek o 4 izbach, obecnie wynajmowany na mieszkania, który w czasie epidemii służył ma za szpital epidemiczny (wartości szacunkowej 1.500 K), a w Nowej Wsi Narodowej, w budynku gminnym l. 120, obejmującym 2 izby na areszta, są także 2 izby, obecnie również wynajmowane, które na wypadek potrzeby mają służyć na pomieszczenie chorych epidemicznych.

Budżety gmin sąsiednich nie obejmują żadnych wydatków na utrzymanie szpitala, natomiast gmina m. Krakowa prelinowała na ten cel za 1902 r. 6000 K (na utrzymanie miejskiego szpitala epidemicznego w budynku Braci miłosierdzia).

γ) Kanalizacja i czyszczenie dołów kloacalnych **).

Co do kanalizacji, to jak to widoczna z zamieszczonej wyżej na str. 75 Tablicy XIII, z gmin sąsiednich tylko Podgórze i Czarna Wieś posiadają rzeczywiste kanały betonowe.

*) Opracowano na podstawie inwentarzy gminnych za r. 1901 i budżetów gminnych za r. 1902.

**) Zestawiono na podstawie sprawozdań Budownictwa miejskiego, tudzież budżetów gminnych za rok 1902.

W Podgórzu, na podstawie jednolitego planu kanalizacji, wypracowanego przez inżynierów Świerzyńskiego i Dąbrowskiego, przystąpiono do skanalowania ulic miejskich w r. 1890 i do r. 1903 wykonano w najgłówniejszych ulicach 4.670 m. bież. kanałów betonowych, w Czarnej Wsi zaś otrzymała dotąd kanał ulica Stachowskiego (320 m. długości), który łączy się z siecią kanałów krakowskich.

W innych gminach znajdują się tylko przy drogach przepusty dla wody ze ścieków przydrożnych, a tych jest 40 m. b. w Ludwinowie, 60 m. b. w Dębnikach, 80 m. b. w Półwsiu i 60 m. b. w Grzegórkach.

Naprzeciw tej ilości kanałów w gminach sąsiednich posiadał Kraków w roku 1900 (dane z Budownictwa miejsk. zawarte w zeszycie VIII. Statystyki m. Krakowa na str. 110) 37.32 km. kanałów głównych i 12.80 km. kanałów domowych, czyli razem 49.100 metrów kanałów, a z tego 28.500 m. kanałów z rur betonowych i 8.800 m. z cegły.

Tu należy także wspomnieć, że oprócz Podgórza i Półwsia Zwierzynieckiego, oraz Czarnej Wsi, gdzie są ścieki brukowane, w innych gminach, częściowo tylko, przy najgłówniejszych ulicach, znaleźć można ścieki kamieniem wyłożone, zwykle zaś drogi komunikacyjne i drogi polne, a nawet ulice w gminach dalszych, posiadają tylko rowy przydrożne dla ścieków i to zazwyczaj zaniedbane.

Z dat podanych jest widoczne, że uporządkowanie tylko ścieków i utworzenie części najkonieczniejszych kanałów w gminach, objętych projektem przyłączenia, przysporzy poważnych zadań dla Krakowa. O wydatkach jakie z tego tytułu „Wielki Kraków“ będzie musiał ponieść, będzie mowa w III. części elaboratu.

Przechodząc do czyszczenia dołów kloacnych, wypada nadmienić, że w Podgórzu, w częściach gmin sąsiednich, leżących wewnątrz rejonu fortecznego, które to terytoria są nowszymi i większymi domami zabudowane, będą i wychodki i doły kloacne porządniejsze i podobnie jak w Krakowie urządzone; natomiast w innych gminach sąsiednich, lub w ich częściach, więcej od Krakowa oddalonych, dołów kloacnych, należyście urządzonych, prawie niema.

Z gmin sąsiednich tylko Podgórze wykonuje wywóz nieczystości systemem Tallarda i własnymi przyrządami (według inwentarza za r. 1901: dwie maszynki do pompowania, 3 beczkowozy żelazne, 1 wózek rekwizytowy, 8 węży gumowych i 10 węży galw. z hermet. zasuwkami), a — jak to już wspomniano w części I. tej pracy — w gminach sąsiednich, położonych w obrębie rogatek miejskich, obsługuje domy także krakowski zakład Tallarda na koszt właścicieli.

Według wyjaśnień Budownictwa miejsk. jest takich domów w Półwsiu Zwierzynieckim 3, w Czarnej Wsi 29, w Krowodrzy 7 i w Grzegórkach (z rzeźnią miejską) 15.

Z budżetów gmin sąsiednich, jedynie budżet Podgórza obejmuje wydatek 2.800 K na wywóz nieczystości Tallardem (dochód za wywóz preliminowany na 9.000 K) i 600 K na czyszczenie kanałów. Z innych gmin, o których mowa, jedynie Krowodrzy i Prądnik Czerwony preliminowały w tym dziale tylko w wydatkach kwotę 280 K, względnie 300 K, i to tylko na wywóz nieczystości z rzeźni.

Budżet m. Krakowa za r. 1902 wykazuje wydatek łączny 98.101 K na utrzymanie i czyszczenie kanałów i śluz, oraz na czyszczenie dołów kloacnych, a to wobec dochodu 24.940 K preliminowanego na tenże sam rok za czyszczenie dołów kloacnych.

δ) *Czyszczenie ulic i placów* *).

Na czyszczenie ulic preliminowano tylko w budżecie miasta Podgórze za r. 1902 w dziale „Utrzymanie ulic“ 4.000 K. Zresztą w żadnej gminie sąsiedniej nie spotykamy wydatków na czyszczenie ulic, wydatki zaś najkonieczniejsze na utrzymanie ścieków, pokrywane będą zapewne z omówionych już wyżej dotacji, jakie kilka gmin na cele drogowe w budżety swe wstawiło.

Nad kosztami, jakie gmina W. Krakowa ponosićby musiała w tym dziale wydatków, zastanowimy się niżej w części III. elaboratu.

ε) *Rzeźnie* **).

Z gmin sąsiednich posiadają rzeźnie gminne:

1) Miasto Podgórze, wartości inwentarycznej 44.200 K. Rzeźnia ta składa się z murowanej rzeźalni i osobnej murowanej stajni, którą jednak w ostatnich czasach miano powiększyć kosztem około 40.000 K;

2) gmina Półwsie Zwierzynieckie, gdzie rzeźnia (oszacowana na 40.000 K) składa się z hali murowanej dla rzezi bydła, trzody i oczyszczenia jelit, ze stajni murowanej na bydło, ubikacyi na rzeź drobiu, z chlewów dla trzody i z murowanej lodowni;

3) gmina Krowodrza, której rzeźnia składa się z budynku murowanego, o 2 ubikacyach na rzeź, z mieszkaniem dla stróża, i ze stajni (wartość z oszacowania 8.000 K), oraz

4) gmina Prądnik Czerwony (budynek murowany, wartości szacunkowej 5.000 K). Nadto

5) w Piaskach ad Grzegórzki istnieje mała rzeźnia prywatna.

Rzeźnie powyższe zaopatrują w mięso także gminy okoliczne.

Ilość bydła bitego w rzeźniach gmin sąsiednich podaje się w części II. C. tego elaboratu, w dziale traktującym o konsumcyi mięsa, tu zaś dla bliższego poznania wielkości każdej z podanych wyżej rzeźni gminnych, wykażemy tylko dochody wstawione z nich w budżety gmin dotyczących na r. 1902.

Otóż w Podgórzu dochód ten preliminowano na 7.000 K, a z opłatami za odbywające się przed rzezią bydła oględziny weterynarskie (1.000 K) na 8.000 K. Ponieważ budżet m. Podgórze obejmuje na utrzymanie rzeźni wydatek 1928 K, przeto czysty dochód z tej rzeźni przewidziano na sumę 6.072 K.

W Półwsiu Zwierzynieckim przewidziano dochód z rzeźni na 4.000 K, a za oględziny 1.100 K, z wydatków zaś tylko 600 K na weterynarza i 200 K dla zastępcy tegoż. W ten sposób czysty zysk z tej rzeźni przedstawia się na sumę 4.300 K.

Budżet Krowodrzy wykazuje dochód z rzeźni na 1.900 K, a z oględzin bydła na 127 K, wobec czego po otrąceniu 250 K preliminowanych tytułem wydatku na weterynarza, pozostaje czysty dochód 1777 K.

Podobny czysty dochód z rzeźni Prądnika Czerwonego wynosi 1.912 K.

W Krakowie według budżetu za r. 1902 czysty dochód z rzeźni wynosił 83.728 K (103.766 K dochody — 20.038 K wydatki).

Tu jeszcze się zauważa, co już zaznaczono w Części I. tej pracy, że rzeźnicy i masarze krakowscy posługują się nieraz rzeźniami gmin sąsiednich. Według n. p.

*) Opracowano na podstawie budżetów gminnych za r. 1902.

***) Opracowano na podstawie budżetów gminnych za r. 1902 i inwentarzy gminnych za r. 1901, oraz sprawozdania Administracyi akeyzy miejskiej w Krakowie.

wyjaśnienia miej. Administracyi akcyzy w Krakowie jeden z masarzy krakowskich bije rocznie w rzeźni Półwsia Zwierzynieckiego około 4.000 sztuk nierogacizny.

η) *Wodociągi* *).

Z gmin sąsiednich żadna nie posiada wodociągu własnego, natomiast w niektórych z nich zaprowadzone są rurociągi wodociągu krakowskiego.

I tak:

1) W Czarnej wsi istnieje wodociąg w całej jej części — leżącej w obrębie wału fortecznego, tudzież za tymże wałem na długości 600 m. b. wzdłuż traktu głównego (z 20 hydrantami podziemnymi i 4 studniami publicznymi). Za wodę płaci gmina Czarna Wieś funduszowi wodociągowemu krakowskiemu 5.000 K rocznie.

2) W Grzegórkach prowadzi krakowski wodociąg aż do rzeźni (z 5 hydrantami podziemnymi). Oprócz tego otwartą jest dla tej gminy jedna studnia publiczna wodociągowa. Gmina Grzegórzki płaci do funduszu wodociągowego krakowskiego 120 K rocznie.

Oprócz tego gmina Kraków zaprowadziła częściowo wodociąg:

3) w Półwsiu Zwierzynieckim, od granicy miasta na gościńcu krajowym w długości 600 m. b. (z 6 hydrantami podziemnymi), tudzież

4) w Olszy rurociąg od rogatki Rakowickiej do cmentarza miejskiego w długości 700 m. b. (z 7 hydrantami podziemnymi).

W końcu wspomnieć wypada, iż gmina Kraków buduje obecnie wodociąg do koszar wojskowych w okolicznych gminach, jak w Zakrzówku, Łobzowie i w Krowodrzy.

6) *Opieka nad ubogimi* **).

Z materiałów, zebranych przez Wydział VI. Magistratu, a dotyczących stosunków opieki nad ubogimi w gminach sąsiednich, okazuje się, że w gminach tych nie ma uregulowanej opieki nad ubogimi, ani żadnych zakładów dla tak zwanej opieki przytulkowej.

W gminach przyległych, nie wyłączając Podgórze, co do którego jak i gmin Płaszowa, Ludwinowa, Zakrzówka i Dębnik, Wydział Rady powiatowej Wielickiej nie chciał dać żadnego wyjaśnienia, istnieją tylko fundusze ubogich, które zbierały się z ustawowych wpływów do tychże funduszy, lub z dobroczynności prywatnej, a więc zapisów i fundacyi.

Według wyjaśnienia udzielonego przez Radę powiatową krakowską, wpływy do funduszy ubogich są następujące:

- 1) grzywny sądowe i administracyjne;
- 2) małe dochody ze sprzedaży rzeczy skonfiskowanych lub znalezionych;
- 3) taksy za pozwolenie otwarcia szynków po godzinie policyjnej;
- 4) taksy za pozwolenia na muzykę z tańcami w lokalach publicznych.

Z dochodów, jakie fundusze ubogich z wpływów powyższych otrzymują, lub gdy te nie wystarczają, ze zwykłych dochodów gminnych, przypada gminom czynić następujące wydatki:

*) Opracowano na podstawie wyjaśnień biura wodociągowego.

***) Opracowano na podstawie sprawozdania Wydziału VI. Magistratu, oraz budżetów gminnych za r. 1902 i inwentarzy gminnych za r. 1901.

- 1) udzielanie wsparć stałych i chwilowych ubogim przynależnym;
- 2) ponoszenie kosztów leczenia ubogich przynależnych;
- 3) utrzymywanie osieroconych dzieci osób przynależnych.

Oprócz tych wydatków zwracają gminy wsparcia udzielone ubogim przynależnym przez inne gminy i wydatki na sieroty.

Stan funduszków ubogich wiejskich gmin sąsiednich, które to fundusze pozostają w depozytach Rad powiatowych i są ulokowane już to w papierach wartościowych, już to w książeczkach powiatowych Kas Oszczędności — był w r. 1901 następujący:

1) Płaszów	K 1.600·36
2) Ludwinów	„ 2.239·85
3) Zakrzówek	„ 1.655·58
4) Dębniki	„ 1.485·44
5) Zwierzyniec	„ 427·94
6) Półwsie Zwierzynieckie	„ 885·69
7) Czarna Wieś	„ 1.304·61
8) Nowa Wieś	„ 316·62
9) Łobzów	„ 54·85
10) Krowodrza	„ 906·83
11) Prądnik Biały	„ 337·26
12) Prądnik Czerwony z Olszą	„ 1.424·94
13) Grzegórzki-Piaski	„ 1.358·45
14) Dąbie	„ 1.049·88
	<hr/>
	Razem K 15.148·30

Inwentarz miasta Podgórze za r. 1901 wykazuje stan funduszu ubogich tejże gminy na 29.599 K, co razem z wyszczególnionymi wyżej funduszami ubogich gmin wiejskich daje sumę 44.747·30 K.

Według opinii Wydziału VI., o której się już tutaj nadmieniam, a o czem szczegółowiej będzie mowa w części III. tego elaboratu, z przyłączeniem gmin sąsiednich nie przyrosną gminie naszej na opiekę nad ubogimi, przynajmniej w pierwszych początkach, prawie żadne, lub tylko bardzo nieznaczne wydatki — zwłaszcza, że w gminach sąsiednich, o których mowa, mieszka obecnie około 300 ubogich, do Krakowa przynależnych, których gmina nasza już dziś zaopatruje. Dochód ustawowy, wpływający w tych gminach do funduszków ubogich i procenta z funduszków ubogich, które stanowią mogą zawiązek osobnego funduszu ubogich Wielkiego Krakowa, pokryją w gminach tych znaczną część wydatków.

Wydatki na ubogich prelimitowano w Krakowie w r. 1902 na 122.728 K, a w gminach, objętych projektem przyłączenia, na 10.329·34 K. Z kwoty tej 8.812 K, czyli blisko 90%, przypada na miasto Podgórze, a ponad 100 K wydatków na ubogich wykazują jeszcze tylko gminy Półwsie (150 K), Nowa Wieś (460 K), Krowodrza (120 K), Prądnik Czerwony z Olszą (260 K) i Grzegórzki (110 K). Inne gminy prelimitują na wsparcie ubogich tylko kwoty poniżej 100, a nawet poniżej 50 K.

Dochody na dział dobroczynności prelimitowały na r. 1902 tylko gmina Płaszów (71·09 K), Podgórze (1.354 K), Ludwinów (16 K), Zakrzówek (80·34 K), Dębniki (71 K) i gmina Półwsie Zwierzynieckie (150 K). Łączny dochód tego działu, przewidziany budżetami gmin sąsiednich na r. 1902, reprezentuje zatem sumę

1.742.43 K, a więc tylko nieco więcej jak 3% dochodu, przewidzianego w dziale X. budżetu m. Krakowa za r. 1902 na dobroczynność w sumie 54.059 K.

Dochody ustawowe funduszu ubogich wpływają w Krakowie do funduszu obrotowego, z którym fundusz ubogich jest połączony.

7) Szkoły *).

Stosunki szkolne w gminach sąsiednich i w mieście Krakowie ilustruje szczegółowo zamieszczona niżej tablica XIV., wykazująca:

- a) okręgi szkolne i frekwencye dzieci do szkół; i
- b) ilość i kategorye szkół ludowych publicznych, istniejące szkoły prywatne;
- c) budynki szkolne gminne, oraz ich stan i wartość według inwentarzy;
- d) ilość szkół, względnie klas pomieszczonych w lokalach wynajmowanych i wreszcie
- e) wydatki roczne na szkoły według budżetów gminnych za r. 1902;

Daty wyszczególnione wyżej pod a) b) c) d) opierają się na stanie z roku szkolnego 1901/2, przyczem uwzględniono jednak zmiany, zaszłe w międzyczasie co do okręgów szkolnych wskutek kreowania od 1 października 1903 r. osobnych szkół w Ludwinowie i Zakrzówku, które to gminy tworzyły przedtem wspólne okręgi szkolne z Podgórzem, względnie z Dębnikami, — oraz zmiany, zaszłe w latach 1903/4 co do budynków szkolnych w Podgórzu i w latach 1902--1904 co do budynków szkolnych w Krakowie.

a) Okręgi szkolne i frekwencja dzieci w gminach sąsiednich.

Z gmin sąsiednich tworzą gmina Łobzów z Nową Wsią Narodową i Zwierzyniec z Półwsiem po jednym wspólnym okręgu szkolnym, natomiast gminy Podgórze, Ludwinów, Zakrzówek, Dębniaki, Płaszów, Czarna wieś, Prądnik Biały, Prądnik Czerwony-Olsza, Grzegórzki-Piaski i Dąbie stanowią każda dla siebie samoistne okręgi szkolne.

Ilość dzieci, obowiązanych do nauki szkolnej, jest największą w okręgu szkolnym Podgórze (razem z Ludwinowem 2.673 dzieci), potem w okręgu szkolnym Zwierzyniec (252) — Półwsie Zwierzynieckie (432), liczącym razem 684 dzieci, następnie w gminie Grzegórzki-Piaski (520 dzieci, obowiązanych do nauki szkolnej).

Z kolei, według wielkości liczby dzieci w wieku szkolnym, następują okręgi szkolne Krowodrza (456), Łobzów-Nowa Wieś Narodowa (404), Dębniaki i Zakrzówek (razem 398), Prądnik Czerwony-Olsza (282), oraz Czarna Wieś (280). Okręg szkolny Płaszów wykazuje 159, Dąbie 152 a Prądnik Biały tylko 84 dzieci, obowiązanych do nauki.

Z porównania ilości dzieci, obowiązanych do nauki szkolnej, z ilością dzieci, uczęszczających do szkoły, okazuje się, że z nauki szkolnej nie korzysta dzieci, będących w wieku szkolnym, w okręgu Płaszów 29, w okręgach Podgórze i Ludwinów 201, w okręgach Zakrzówek i Dębniaki 35, Zwierzyniec-Półwsie 18, Nowa Wieś Narodowa-Łobzów 26, Krowodrza 92, Grzegórzki-Piaski 146.

W Czarnej Wsi, w Prądniku Białym, w Prądniku Czerwonym z Olszą i w Dąbiu wszystkie dzieci, do nauki obowiązane, pobierają naukę szkolną.

Ogółem na 6.091 dzieci, obowiązanych do nauki szkolnej w gminach sąsiednich, uczęszcza do szkół gminnych 5.544 dzieci, reszta 547 dzieci, t. j. przeszło 8% liczby dzieci, będących w wieku szkolnym, przypadłoby na dzieci, które z nauki nie korzystają.

*) Opracowano na podstawie sprawozdania Wydziału IV: Magistratu i budżetów gminnych za r. 1902.

Liczba ta jednak nie odpowiada rzeczywistości, gdyż wiadomo, że pokaźna liczba dzieci z gmin sąsiednich uczęszcza do szkół tak miejskich jak i prywatnych w Krakowie, co już w części I. niniejszego elaboratu wykazano, a nadto znaczną liczbę dzieci, nie uczęszczających do szkół publicznych w Podgórzu, kształci bez wątpienia, istniejąca tamże, prywatna szkoła żeńska trzechklasowa.

W powyższych cyfrach objęto cały Prądnik Czerwony z Olszą. Jeżeli zaś uwzględnimy tylko część Prądnika Czerwonego po Białuchę z Olszą, na które to terytoria z liczby dzieci, obowiązanych do nauki szkolnej, w całym Prądniku Czerwonym z Olszą (282) przypada w stosunku do liczby ludności dzieci 87, i gdy nie uwzględnimy wcale dzieci, obowiązanych do nauki szkolnej, z gminy Prądnika Białego, gdyż część tej gminy, do wcielenia projektowana, nie jest zamieszkałą, to liczba dzieci, będących w wieku szkolnym, wynosiłaby z całego terytorium przyłączyć się mającego do Krakowa 5.812, przyczem ilość dzieci z tych terytorjów, nie uczęszczających do szkół publicznych i w wieku szkolnym będących, nie uległaby zmianie, gdyż w Prądniku Czerwonym i Białym wszystkie dzieci, do nauki obowiązane, naukę tę pobierają.

Ponieważ w Krakowie liczba dzieci, obowiązanych do nauki szkolnej, w r. 1901/2 wynosiła 11.014, przeto Wielki Kraków, w proponowanych granicach, liczyłby, według stanu z r. 1901/2, w przybliżeniu 16.826 dzieci, obowiązanych ze względu na wiek do uczęszczania do szkoły.

Według otrzymanych informacyj, liczba dzieci zapisanych na naukę do nowych, z dniem 1 września 1903 kreowanych szkół w Ludwinowie i w Zakrzówku, wynosiła w r. 1903/4 w pierwszej gminie 250, a w drugiej 111, o te więc ilości mniejszą byłaby frekwencya dzieci do szkół w Podgórzu, względnie w Dębnikach.

b) Ilość i kategorie szkół ludowych.

Istniejące szkoły publiczne są we wszystkich okręgach szkolnych gmin sąsiednich, z wyjątkiem Podgórza, mieszane t. j. wspólne dla chłopców i dziewcząt, i to:

w okr. szk.	Płaszów	1	szkoła	dwuklasowa.
"	"	Ludwinów	1	" "
"	"	Zakrzówek	1	" "
"	"	Dębniiki	1	" pięcioklasowa
"	"	Zwierzyniec-Półwsie	1	szkoła pięcioklasowa (w Półwsiu) i 1 szkoła czteroklasowa (w Zwierzyńcu).
"	"	Czarna Wieś	1	szkoła pięcioklasowa.
"	"	Nowa Wieś-Łobzów	1	szkoła czteroklasowa (w Łobzowie).
"	"	Krowodrza	1	szkoła czteroklasowa.
"	"	Prądnik Biały	1	szkoła jednoklasowa.
"	"	Prądnik Czerwony z Olszą	1	szkoła dwuklasowa.
"	"	Grzegórzki-Piaski	1	szkoła czteroklasowa.
"	"	Dąbie	1	szkoła dwuklasowa.

W Podgórzu istnieje 8 szkół ludowych publicznych, t. j. 1 szkoła trzechklasowa wydziałowa żeńska z 4-o klasową pospolitą, 1 szkoła pospolita męska 6-o klasowa, 3 szkoły pospolite 4-o klasowe, dla dziewcząt i 3 także szkoły dla chłopców.

Ogółem liczą gminy sąsiednie szkół ludowych publicznych wszelkiej kategorii 21, a Kraków 24.

Gmina	Okręg szkolny	Ilość dzieci obowiązanych do nauki szkolnej	Ilość dzieci uczęszczających do szkoły	Ilość i kategorie szkół publicznych ludowych
Płaszów	1	159	130	1 szkoła mieszana 2-klasowa
Podgórze	1	2.672	2.471	1 szkoła 3-klas. wydz. żeńska z 4 klas. posp. 1 „ pospolita męska 6-klasowa 3 szkoły pospolite męskie 4-klasowe 3 „ „ żeńskie „
Ludwinów	1			1 szkoła mieszana 2-klasowa
Zakrzówek	1	398	363	1 szkoła mieszana 2-klasowa
Dębniaki	1			1 szkoła mieszana 5-klasowa
Zwierzyniec	1	684	666	1 szkoła mieszana 4-klasowa
Półwsie Zwierzynieckie . . .				1 szkoła mieszana 5-klasowa
Czarna Wieś z Kawiorami . .	1	280	280	1 szkoła mieszana 5-klasowa
Nowa Wieś Narodowa	1	404	378	—
Łobzów				1 szkoła mieszana 4-klasowa
Krowodrza	1	456	364	1 szkoła mieszana 4-klasowa
Prądnik Biały	1	84	84	1 szkoła mieszana 1-klasowa
Prądnik Czerwony z Olszą . .	1	282	282	1 szkoła mieszana 2-klasowa
Grzegórzki - Piaski	1	520	374	1 szkoła mieszana 4-klasowa
Dąbie	1	152	152	1 szkoła mieszana 2-klasowa
Powyższe gminy razem	—	6.091	5.544	21 szkół
Gmina Kraków w r. 1902/3 . . .	—	11.014	11.147	6 szkół wydziałowych żeńskich 3 szkoły wydziałowe męskie 7 szkół pospolitych 4-klasowych żeńsk. 8 „ „ „ męsk.

Razem 8 szkół

Razem 24 szkół

Szkoły prywatne	Budynki szkolne własne w gminie istniejące	Wartość inwentaryczna budynków szkolnych własnych	Ilość szkół pomieszczo-nych w ubika-cyach wy-najętych	Stan budyn-ków szkol-nych własnych	Wydatki roczne na utrzymanie bu-dynków szkolnych sprzętów, opał, najem sal szkol-nych, pomieszczeń dla nauczycieli etc.
		Koron			Koron
—	1 budynek murowany o 2 klasach z mieszkaniem dla kierownika	4.000	—	dobry	5.006 ⁵⁰
1 żeńska 3-klasowa	1 budynek o 17 salach bez mieszkania dla kierownika, 1 budynek o 17 klasach, z mieszkaniem dla kierownika, 1 nowy w r. 1904 ukończony budynek murowany o 14 klasach, z kaplicą, (przy ul. Lwowskiej)	90.400 150.000 124.000 ¹⁾	2 szkoły pospolite, cztero-klasowe ²⁾	dobry	26.000 [—]
—	—	—	1	—	1.338 ⁸⁰
—	—	—	1	—	590 ⁴⁶
—	1 budynek murowany o 7 klasach z mieszkaniem dla kierownika	42.817	—	dobry bud.nowy	3.158 ⁹⁰
—	1 budynek murowany o 5 klasach z mieszkaniem dla kierownika	50.000	—	dobry	1.102 ⁴⁸
—	1 budynek murowany o 6 klasach z mieszkaniem dla kierownika	50.000	3 klasy	dobry	1.370 ⁰²
—	1 budynek murowany o 6 klasach z mieszkaniem dla kierownika	60.000	—	dobry bud.nowy	3.324 [—]
—	—	—	—	—	1.733 ³⁰
—	1 budynek murowany o 4 klasach z mieszkaniem dla kierownika	30.000	3 klasy	budynek wilgotny	647 ⁹⁸
—	1 budynek murowany o 5 klasach z mieszkaniem dla kierownika	40.000	2 klasy winnym budynku gm.	dobry	1.653 ⁷⁰
—	1 budynek murowany o 1 klasie z mieszkaniem dla kierownika	10.000	—	dobry	513 ⁰²
—	1 budynek murowany o 5 klasach z mieszkaniem dla kierownika	40.000	—	dobry	1.061 [—]
—	1 budynek murowany o 6 klasach bez mieszkania dla kierownika	30.000	—	dobry	2.249 ⁴⁰
—	1 budynek murowany o 2 klasach z mieszkaniem dla kierownika	20.000	—	b. dobry	1.215 ¹⁰
1	14 budynków	741.217	4 szkoły i 6 klas	—	46.964 ⁶⁶
20	16 budynków szkolnych, w tem 5 barakowych	2,116.959	3 szkoły	—	413.248 [—]

¹⁾ Koszt budowy. ²⁾ Nadto w r. 1904 umieszczono 2 szkoły pospolite 4-klasowe w skrzydle domu gminnego przy Szeffińskiej, gdzie do 31 sierpnia 1904 F. Karłowicz (Sęd. Starosta).

Ze szkół prywatnych znajduje się w gminach sąsiednich tylko 1 szkoła żeńska 3 klasowa w Podgórzu, w Krakowie zaś jest takich szkół, przeważnie żeńskich, 20.

c) Budynki szkolne gminne, ich wartość i stan.

Na pomieszczenie szkół gminnych wyżej pod b) wymienionych, istnieje 15 budynków gminnych; a w szczególności:

1) w Płaszowie: 1 budynek o 2 ubikacyach, wartości inwentarycznej 4.000 K;

2) w Podgórzu 4 budynki, t. j. 1 budynek szkoły żeńskiej, wydziałowej z 4-o klasową pospolitą o 17 salach (l. k. 493), wartości inwentarycznej 90.400 K, jeden budynek dla 6-cio klasowej szkoły męskiej o 17 salach (l. k. 464), wartości inwentarycznej 150.000 K, 1 budynek nowy przy ul. Lwowskiej, w którym się mieści jedna szkoła pospolita 4-o klasowa męska i także jedna szkoła żeńska, o 14 salach, z kaplicą, oddany do użytku szkolnego w r. 1904 (koszt budowy według zasiągniętej informacji około 124.000 K). Nadto w skrzydle budynku głównego, przy ul. Józefińskiej, które do r. 1904 zajmowało c. k. Starostwo, mieszczą się, od 1. września 1904, 2 szkoły pospolite 4-o klasowe, jedna męska i jedna żeńska;

3) w gminie Dębniki 1 budynek o 7 klasach, który to budynek postawiono w r. 1901, kosztem 42.817 K;

4) w Zwierzyńcu 1 budynek o 5 klasach, wartości inwentarycznej 50.000 K i

5) w Półwsiu Zwierzynieckim 1 budynek o 6 klasach, wartości 50.000 K;

6) w Czarnej Wsi 1 budynek o 6 klasach, wartości 60.000 K (nowo wystawiony);

7) w Łobzowie (wspólny i dla Nowej Wsi) 1 budynek o 4 klasach, wartości 30.000 K;

8) w Krowodrzy 1 budynek o 5 klasach, wartości 40.000 K;

9) w Prądniku Białym 1 budynek o 1 klasie, z mieszkaniem dla kierownika, wartości 10.000 K;

10) w Prądniku Czerwonym 1 budynek o 5 klasach, wartości 40.000 K;

11) w gminie Grzegórzki-Piaski 1 budynek o 6 klasach, wartości 30.000 K, wreszcie

12) w Dąbiu 1 budynek o 2 klasach, z mieszkaniem dla kierownika, wartości inwentarycznej 20.000 K.

Wszystkie wyżej wymienione budynki szkolne obejmują także mieszkania dla kierowników, wyjąwszy 2-eh budynków szkolnych w Podgórzu i budynku w gminie Grzegórzki-Piaski.

Budynki szkolne w gminach sąsiednich są wszystkie murowane i wykazują dobry stan budowlany tak, że przeznaczeniu swemu i po przyłączeniu gmin sąsiednich do Krakowa odpowiadać będą; jedynie budynek w Łobzowie jest wilgotny i na szkołę nieodpowiedni.

Istniejąca w gminach sąsiednich ilość budynków nie wystarcza już dziś w zupełności na pomieszczenie wszystkich dzieci, uczęszczających do szkoły, już bowiem w Podgórzu, gdzie na 8 istniejących szkół, 6 mieści się we własnych budynkach gminnych, 2 szkoły ludowe pomieszczone są w lokalach wynajętych,

a oprócz tego w Półwsiu Zwierzynieckim i w Łobzowie wynajmują się, w każdej z tych gmin, po 3 sale na pomieszczenie klas szkolnych. W Krowodrzy 2 klasy pomieszczone są w innym budynku gminnym, w Grzegórkach zaś okazuje się już także brak pomieszczenia dla jednej klasy.

Szkoły dwuklasowe w Ludwinowie i w Zakrzówku, mieszczą się także w lokalach wynajętych, gminy te bowiem dotąd nie posiadają własnych budynków szkolnych.

W końcu wspomnieć wypada, że gmina Nowa Wieś Narodowa, zamierzając utworzyć osobny okręg szkolny, przystąpiła również w r. 1904 do budowy nowego II. piętrowego gmachu szkolnego, o 7 salach szkolnych i kancelaryi z mieszkaniem dla kierownika (koszt budowy według kosztorysu 55.000 K).

Ogólna wartość wymienionych budynków szkół ludowych w gminach sąsiednich, objętych projektem przyłączenia, wynosi — bez budującego się gmachu szkolnego w Nowej Wsi Narodowej — 831.217 K.

Gmina m. Krakowa posiada (bez gmachu Akademii sztuk pięknych) 16 budynków szkolnych, t. j. 11 budynków, wymienionych na stronie 131 zamknięcia rachunkowego funduszu miasta za r. 1901 (w tem 3 barakowe), łącznej wartości 1.874.000 K, a nadto 5 budynków dalszych, t. j. 1 budynek barakowy w ul. Dietlowskiej, wybudowany w roku 1899 kosztem 30.192 K i 4 nowe budynki, postawione po r. 1901, a mianowicie szkołę barakową w ul. Wygoda (koszt budowy 35.267 K), szkołę wydziałową przy Rynku kleparskim, (koszt budowy 150.000 K), oraz szkołę wydziałową przy ul. Topolowej i takąż szkołę przy ul. Lubomirskiego (łącznie koszt budowy 327.500 K). Wartość wszystkich 16 budynków szkolnych, o których mowa, wynosi razem 2.116.959 K.

Wszystkie wydatki roczne na cele szkół ludowych (ryczałt na sprzęty, przybory etc. na najem sal szkolnych i mieszkań dla kierowników) preliminowane w budżetach gmin, objętych projektem przyłączenia, a wyszczególnione w tabelicy XIV., co do każdej z tych gmin osobno, wynoszą łącznie 46.964 K 66 h., będą one jednak obecnie — wskutek otwarcia osobnych szkół w Ludwinowie i Zakrzówku — nieco większe.

Budżet Krakowa za r. 1902, wykazuje na cele oświaty wydatek w sumie 413.248 K.

Wykazanie wydatków na szkoły, czekających miasto Kraków z powodu przyłączenia gmin sąsiednich, pozostawiamy do Części III. niniejszej pracy.

8) Sprawy kościelne i cmentarne *).

Stosunki kościelne gmin sąsiednich i stosunki pod względem cmentarzy wykazuje zamieszczona poniżej tablica XV.

Z tabelki tej widoczna, że z gmin sąsiednich posiadają kościoły parafialne tylko miasto Podgórze i gmina Zwierzyniec.

Z gmin, proponowanych do przyłączenia, należą do parafii podgórskiej gminy Płaszów, Ludwinów, Zakrzówek i Dębniaki, do parafii zaś w Zwierzyńcu, oprócz Zwierzyńca, także Półwsie Zwierzynieckie.

Inne gminy, objęte w całości lub częściowo projektem przyłączenia, należą do parafii krakowskich, a z tych Czarna Wieś, Nowa Wieś Narodowa, Łobzów

*) Opracowano na podstawie sprawozdania Wydziału IV. Magistratu, względnie na podstawie budżetów gminnych za r. 1902 i informacji w krótkiej drodze zasięgniętych.

Tablica XV.

G M I N A	Parafia, do której gmina sąsiednia przynależy i kościół parafialny	Ilość cmentarzy	Obszar cmentarny
Płaszów		—	—
Podgórze		1 nowy	2 morgi 474° □
Ludwinów	Parafia i kościół parafialny w Podgórzu	—	—
Zakrzówek		—	—
Dębniaki		—	—
Zwierzyniec		Parafia i kościół parafialny św. Salwatora w Zwierzyncu	1
Półwie Zwierzynieckie . . .	—		—
Czarna Wieś z Kawiorami .		—	—
Nowa Wieś Narodowa . . .	Parafia i kościół parafialny św. Szczepana w Krakowie	—	—
Łobzów		—	—
Krowodrza		—	—
Prądnik Biały		Parafia i kościół parafialny św. Krzyża w Krakowie	—
Prądnik Czerwony z Olszą .		—	—
Grzegórzki-Piaski	Parafia i kościół parafialny św. Mikołaja w Krakowie	—	—
Dąbie, Beszcz, Głębinów .		—	—

i Krowodrza do parafii św. Szczepana, Prądnik Biały do parafii św. Krzyża, a Prądnik Czerwony, Olsza, Grzegórzki-Piaski i Dąbie do parafii św. Mikołaja.

Gminy sąsiednie Podgórze i Zwierzyniec, które posiadają parafie, mają także i cmentarze. Miasto Podgórze posiada obok cmentarza starego, na którym chowa się zmarłych tylko w istniejących tam już grobach murowanych familijnych, drugi cmentarz nowy, o przeszło dwóch morgach, nie otoczony murem, Zwierzyniec zaś cmentarz dwumorgowy.

Z gmin objętych projektem przyłączenia grzebią zmarłych na cmentarzu w Podgórzu gminy Podgórze, Ludwinów, Zakrzówek i Dębniaki, a na cmentarzu w Zwierzyncu oprócz tej gminy, także Półwsie Zwierzynieckie. Reszta gmin sąsiednich, objętych projektem przyłączenia, grzebie zmarłych na cmentarzu krakowskim.

Grunt cmentarny w Podgórzu zainstabulowany jest na gminę miasta Podgórze, mimo to jednak cmentarz nie jest miejskim, lecz parafialnym. Cmentarzem tym zarządza Komitet, złożony z reprezentantów gminy i proboszcza, a na opędzenie wydatków cmentarnych istnieje fundusz cmentarny, administrowany osobno w Kasie miejskiej pod kierunkiem wspomnianego Komitetu.

Do funduszu powyższego wpływają opłaty za groby wieczyste, za pokładne, za kopanie grobów i za oglądanie zwłok, tudzież opłaty za grunta pod pomniki. Według zamknięcia rachunkowego tego funduszu za rok 1901, dochody z rzeczonych źródeł wynosiły 2.676·40 K, wydatki zaś na administrację (gróbarze etc. 1.062 K, na roboty około cmentarza 1.790·76 K, różne inne 80 K), razem 2.932·76 K. Końcowy stan funduszu cmentarnego wynosił z dniem 31 grudnia 1901 K 891·72.

W razie przyłączenia Podgórze do Krakowa czekałby gminę z czasem wydatek na obmurowanie nowego cmentarza, tudzież na wybudowanie domu przedpogrzebowego i kaplicy, której tamże braknie, oraz na rozszerzenie cmentarza (o czym już dziś Podgórze myśli), a to wszystko o tyle, o ileby cmentarz ten zamieniono na cmentarz miejski tak, jak to ma miejsce w Krakowie.

Cmentarz w Zwierzyncu jest cmentarzem parafialnym i zainstabulowanym na parafię rzymsko-kat. św. Salwatora w Zwierzyncu. Cmentarz ten został w roku 1901 do dwóch morgów obszaru rozszerzony i otoczony murem; koszta tego przedsięwzięcia pokryto drogą konkurencyi. Na utrzymanie powyższego cmentarza nie ma żadnych funduszy.

Wydatki na cele kościelne i cmentarne, objęte budżetami gminnymi gmin sąsiednich, wykazane będą szczegółowo w Części II. C. tego elaboratu. Tu nadmieniam się tylko, że obejmują one drobniejsze sumy na utrzymanie i asekurację budynków plebańskich, względnie i na najem mieszkania dla proboszcza i służby kościelnej, dalej (w Zwierzyncu i Półwsiu) na rozszerzenie cmentarza, a wreszcie i to w gminach, po prawej stronie Wisły położonych, także raty konkurencyjne na budowę nowego kościoła parafialnego w Podgórzu.

9) Sprawy wojskowe*).

a) Załogi wojskowe.

Załogi wojskowe w gminach sąsiednich ulokowane i rodzaj ich kwatowania poznać można z zamieszczonej poniżej tablicy XVI.

*) Opracowano na podstawie sprawozdania Wydziału V. Magistratu, względnie spisów ludności za rok 1900.

Tablica XVI.

GMINA	Załogi wojskowe	Załogi obok wymienione rozmieszczone są w budynkach	
		gminnych	rządowych
Płaszów	—	—	—
Podgórze	4 oddziały kawaleryi 1 bateria artylerii konnej 3 kompanie artylerii wałowej	1 (jeden oddział kawaleryi)	1 (cała reszta załogi)
Ludwinów	—	—	—
Zakrzówek	3 szwadrony kawaleryi	—	1
Dębniki	—	—	—
Zwierzyniec	1 szwadron kawaleryi	—	1
Półwieś Zwierzynieckie	2½ baterii artylerii konnej	—	1
Czarna Wieś z Kawiorami	—	—	—
Nowa Wieś Narodowa	—	—	—
Łobzów	1 pułk artylerii ze sztabem szkoła kadecka	—	1
Krowodrza	2 bataliony obrony krajowej 1 batalion kadry rezerwowej, oraz sztab pułkowy i batalionowe	—	1
Prądnik Biały	—	—	—
Prądnik Czerwony	Magazyn prowiantowy (w części gminy do wcielenia proponowanej) i 3 bataliony piechoty ze sztabem (w dalszej części gminy)	—	1
Olsza	—	—	—
Grzegórzki-Piaski	—	—	—
Dąbie, Beszcz, Głębinów	1 pułk artylerii dywizyjnej ze sztabem	—	1

W uzupełnieniu dat, powyższą tablicą objętych, wypada nadmienić, co następuje:

Według spisu ludności z r. 1900 (k. k. Statist. Central-Commission: Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1900) ilość wojska w poszczególnych gminach sąsiednich wynosiła:

1) w Podgórzu	482 głów
2) w Zakrzówku	276 „
3) w Zwierzyńcu	490 „
4) w Łobzowie	528 „
5) w Krowodrzy	877 „
6) w Prądniku Czerwonym	973 „
7) w Grzegórkach	89 „
8) w Dąbiu	427 „

Razem w gminach sąsiednich . . . 4.142 głów.

W tej ostatniej liczbie nie mieści się jednak wojsko ulokowane (według powyżej zamieszczonej tablicy) w Półwsiu Zwierzynieckim — a to z tego powodu, iż wykazy c. k. Centralnej Komisji Statystycznej, obejmujące wyniki spisu ludności za r. 1900, nie podają w Półwsiu Zwierzynieckim żadnej ilości wojska, zaliczając je zapewne do Krakowa, w którym w r. 1900 wykazano 6.049 głów załogi wojskowej.

β) Koszary.

Załogi wszystkich omawianych gmin sąsiednich mieszczą się wyłącznie w koszarach eraryalnych, jedynie gmina Podgórze wynajmuje na koszary dorywcze dla oddziału kawaleryi dom gminny lk. 181 (czynsz roczny 986 K).

Wydatki gmin sąsiednich na dział wojskowy ograniczają się do wydatków na koszt połączone z rekrutacją i ewidencją pospolitego ruszenia, z dostarczaniem podwód, a względnie i z kwaterunkiem.

Wydatki te, wyjąwszy Podgórze (600 K na kwatery przechodowe), Zwierzyńca (230 K), Nowej Wsi Narodowej (142 K) i Krowodrzy (422 K) wynoszą w innych gminach sąsiednich od 10—66 K rocznie.

Dochodów z wyjątkiem Podgórze (600 K za kwatery przechodowe), żadna z gmin sąsiednich w dziale tym nie wykazuje.

Omówiwszy stan panujący w gminach przyległych, objętych projektem przyłączenia, w najważniejszych działach administracji gminnej, z wyjątkiem stosunków finansowych gmin, oraz stosunków podatkowych, konsumcyjnych i propinacyjnych w tychże gminach, wypadnie obecnie przystąpić do rozpatrzenia rzeczy w tych ostatnich kierunkach.

CZEŚĆ II. C.

Dział ten opracowano co do majątku gmin sąsiednich, według stanu z początku r. 1902, bo na podstawie inwentarzy gminnych za r. 1901, a co do majątku Krakowa na podstawie zamknięcia rachunkowego za tenże sam rok.

Jedynie grunta, będące własnością gmin sąsiednich, po lewym brzegu Wisły położonych, zestawiono na podstawie wyciągów z operatów katastralnych, nie wszystkie bowiem inwentarze tychże gmin okazały się pod tym względem zupełnie wyczerpujące.

Inwentarze gmin sąsiednich, położonych po lewym brzegu Wisły, otrzymano w odpisie z Wydziału Rady powiatowej krakowskiej, o inwentarze zaś z gmin Dębnik, Zakrzówka, Ludwinowa i Płaszowa starać się musiano w drodze prywatnej, gdyż Rada powiatowa wielicka odmówiła udzielenia ich Magistratowi.

Z tego samego też powodu inwentarz m. Podgórze za r. 1901 zestawiono na podstawie udzielonego przez Wydział krajowy inwentarza za r. 1899, oraz takichże wykazów zmian inwentarycznych za lata 1900 i 1901.

Długi gmin sąsiednich i m. Krakowa zestawiono według stanu z dnia 31 grudnia 1902 r., a to odnośnie do gmin sąsiednich tak na podstawie wspomnianych inwentarzy gminnych, jak również (o ile te nie dawały potrzebnych szczegółów) na podstawie informacji zasiągniętych w krótkiej drodze w Radzie powiatowej krakowskiej i u Zarządów gmin, odnośnie zaś do Krakowa według budżetu miejskiego (Dział III.) za r. 1903.

Dla dania przejrzystego, a zarazem i co do szczegółów dokładnego obrazu majątku gmin sąsiednich, zestawiono wykaz i wartość tegoż w zamieszczonej niżej tablicy XVII., w cyfrach ogólnych, a zarazem wygotowano osobną, na końcu niniejszego elaboratu załączoną tablicę (załącznik I.), która wykazuje szczegółowo pojedyncze przedmioty majątkowe gmin sąsiednich i służy temsamem do bliższego objaśnienia tablicy poprzedniej.

Podstawy szacunku wartości przedmiotów majątkowych, temi tablicami objętych, podane będą poniżej przy omówieniu poszczególnych działów majątkowych.

Długi gmin sąsiednich i m. Krakowa wykazuje tablica XVIII.

A. Majątek.

a) Grunta.

Z zamieszczonej na str. 98 i 99 tablicy XVII. i z tablicy załącznik I. widoczną jest na pierwszy rzut oka różnica między majątkiem Krakowa, a między ma-

jątkiem gmin podmiejskich, posiadających po większej części jeszcze charakter wiejski lub małomiasteczkowy. Polega ona na tem, że do najcenniejszych przedmiotów majątkowych gmin sąsiednich (z wyjątkiem Podgórza) należą grunta, w Krakowie zaś poważną część majątku gminnego tworzą przedsiębiorstwa i budynki.

Omawiane gminy sąsiednie, wraz z Podgórzem, posiadają razem — nie licząc nieużytków i innych od podatku wolnych przestrzeni gruntowych, jak place publiczne, drogi, wody, cmentarze i t. p. — 657 morgów 544 $\frac{1}{2}$ ⁰ pastwisk, ról, łąk i gruntów budowlanych, łącznej wartości 879.012 K*).

W tej kategorii majątku największą wartość mają grunta m. Podgórza.

Miasto to posiada 197 morgów i 870⁰ gruntów, oszacowanych w inwentarzu na 276.985 K.

Z kolei najwięcej wartościową własność gruntową posiada gmina Zwierzyńiec, gdyż wynosi ona 39 morgów 475⁰, odstąpionych tejże gminie z błon miejskich m. Krakowa, a oszacowanych na 156.000 K — następnie gmina Dąbie (79 morgów 325⁰ pastwiska, wartości 144.000 K) i gmina Grzegórzki-Piaski, która posiada 28 morgów 1133⁰ pastwisk, wartości przyjętej na okrągłą sumę 100.000 K. Bardzo wielki obszar własności gruntowej Płaszowa (212 morgów 1.556 $\frac{1}{2}$ ⁰) oszacowano w inwentarzu tej gminy tylko na 68.470 K.

Znaczne przestrzenie gruntów posiadają jeszcze gminy Dębniki (40 morgów, wartości inwentarycznej 24.000 K), Zakrzówek (37 morgów 1.563⁰, wartości podanej w inwentarzu tylko na 6.557 K), Półwsie Zwierzynieckie (7 morgów 151⁰, w czem 7 morgów pastwisk, odstąpionych tej gminie z błon miejskich m. Krakowa i 151⁰ roli) oszacowanych na 28.000 K, a wreszcie gmina Krowodrza, która wykazuje w majątku gminnym 7 morgów 1400⁰ pastwisk, oszacowanych na 30.000 K.

Nowa Wieś Narodowa posiada 4 morgi 162⁰ gruntu, które oszacowano na 20.000 K; Łobzów 1 morg 1.564⁰ gruntu, którego wartość przyjęto, ze względu na jego przeważnie korzystne położenie, na 10.000 K, a Czarna Wieś posiada 945⁰ gruntu budowlanego, oszacowanego okrągło na 15.000 K.

Gmina Kraków posiada również znaczne przestrzenie gruntów (głównie błonia i grunt w Dąbiu), oraz kilka placów budowlanych (razem 326 morgów 652⁰), których jednak w większej części, z powodu położenia tych gruntów poza rejonem fortyfikacyjnym miasta, dotąd odpowiednio użyć nie mogła.

Wartość tychże gruntów podaje zamknięcie rachunkowe funduszków miejskich za r. 1901 1,166.000 K.

Wielki Kraków posiadałby zatem gruntów użytecznych 983 morgów 1.196 $\frac{1}{2}$ ⁰, a ich wartość według powyż podanego szacunku wynosiłaby 2,045.012 K, z czego na sam Kraków przypada

*) Powyższą wartość szacunkową oznaczono, co do Płaszowa, Podgórza (Ludwinów nie posiada własności gruntowej), Zakrzówka i Dębnik, według cen szacunkowych, podanych w inwentarzach gminnych, grunta zaś w gminach, po lewym brzegu Wisły położonych, których to gmin inwentarze cyfr odnośnych nie podają, oszacowano w przybliżeniu, w porozumieniu z Ekonomatem miejskim, uwzględniając położenie tychże gruntów. Przy tem przyjęto w przecięciu cenę 1 morgi błon zwierzynieckich i Półwsia Zwierzynieckiego na 4.000 K, 1 morgi gruntu w Nowej Wsi i Łobzowie na 5.000 K, w Grzegórkach i Piaskach na 3.500 K, a w Dąbiu na około 2.000 K. W Czarnej Wsi, która posiada tylko grunt budowlany, przyjęto wartość tego gruntu na 16 K za 1⁰, gdyż jest to grunt korzystnie położony, bo przy głównej szosie, tuż obok szkoły gminnej.

Wykaz majątku gmin

Tablica XVII.

GMINA	Grunta	B u d y n k i				Zakłady i przedsię- biorstwa	Kapitały, papiery warto- ściowe
		Domy używane na cele gminne	Domy czynszowe	Szkoły	Inne za- budowania		
W a r t o ś ć w K o r o n a c h							
Płaszów	68.470	—	—	4.000	150	—	18.122-90
Podgórze	276.985	189.600	126.000	400.400	59.650	621.163-40	556.110-52
Ludwinów	—	—	—	—	—	—	4.187-67
Zakrzówek	6.557	—	—	—	—	—	3.362-58
Dębniki	24.000	—	—	42.817	1.000	—	1.485-44
Zwierzyniec	156.000	—	5.500	50.000	—	—	427-94
Półwie Zwierzynieckie	28.000	—	35.000	50.000	6.600	40.000	1.460-69
Czarna Wieś z Kawiorami	15.000	—	—	60.000	1.600	—	1.404-61
Nowa Wieś Narodowa	20.000	3.000	—	—	1.500	—	20.378-62
Łobzów	10.000	—	—	30.000	—	—	2.502-85
Krowodrza	30.000	10.000	—	40.000	1.800	8.000	12.733-21
Część Prądnika Białego z Zakładem kontumac.	—	—	—	—	—	—	—
Część Prądnika Czerwo- nego po Białuchę	—	—	—	—	—	—	—
Olsza	—	—	—	—	—	—	—
Grzegórzki-Piaski	100.000	—	—	30.000	—	—	9.499-45
Dąbie, Beszcz, Głębinów	144.000	—	—	20.000	100	—	1.049-88
Powyższe gminy razem	879.012	202.600	166.500	727.217	72.400	669.163-40	632.726-36
Kraków	1,166.000	4,057.760	1,974.000	1,904.192	430.000	7,283.120	1,266.772
Ogółem	2,045.012	4,260.360	2,140.500	2,631.409	502.400	7,952.283-40	1,899.498-36
C a ł y P r ą d n i k B i a ł y							
Prądnik Biały	26.474	—	—	10.000	—	—	662-88
Prądnik Czerwony z Olszą	1.000	—	—	40.000	—	5.000	12.484-94

sąsiednich i m. Krakowa.

Prawa majątkowe						Rucho- mości	Razem	% wartości majątku każdej gminy, do ogółu tychże	% wartości majątku gmin sąsiednich w sto- sunku do Krakowa	% wartości majątku gmin sąsiednich i Kra- kowa w stosunku do Wielkiego Krakowa
Polowania	Rybo- łownictwa	Propinacja	Odbywania targów i jarmarków	Poboru do- chodu z myt	Inne (placowe, używanie brzegów)					
Wartość w Koronach										
750—	1.000	—	—	—	—	763—	93.255·90	1·94	0·41	0·34
1.288·33	145	1,125.208	163.423	—	70.342·13	48.459—	3,638.774·38	75·57	15·88	13·12
80—	—	—	—	—	—	84—	4.351·67	0·09	0·02	0·02
800—	—	—	—	—	—	900—	11.619·58	0·24	0·05	0·04
350—	230	—	—	—	—	647—	70.529·44	1·46	0·31	0·25
500—	—	—	—	—	—	1.148—	213.575·94	4·44	0·93	0·77
—	64	—	—	—	15.000—	2.220—	178.344·69	3·70	0·78	0·64
—	—	—	—	—	18.700—	5.889—	102.593·61	2·13	0·45	0·37
—	—	—	—	—	—	1.873—	46.751·62	0·97	0·20	0·17
300—	—	—	—	—	580—	76—	43.458·85	0·90	0·19	0·16
1.708—	—	—	—	—	—	1.453—	105.694·21	2·20	0·46	0·38
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	68	—	—	—	—	34—	139.601·45	2·90	0·61	0·50
690—	—	—	—	—	—	720—	166.559·88	3·46	0·72	0·60
6.466·33	1.507	1,125.208	163.423	—	104.622·13	64.266—	4,815.111·22	100	21·01	17·36
—	—	—	—	2,833.334	1,379.501—	620.000—	22,914.679—	—	100	82·64
6.466·33	1.507	1,125.208	163.423	2,833.334	1,484.123·13	684.266—	27,729.790·22	—	—	100

Prądnik Czerwony z Olszą.

600—	—	—	—	—	—	159·50	37.896·38	0·79	0·17	0·14
1.000—	—	—	—	—	3.300—	750·56	63.535·50	1·32	0·28	0·23

1,166.000 K, t. j. 59,3% ogólnej wartości własności gruntowej Wielkiego Krakowa.

Oprócz gruntów wyżej wspomnianych, znajdują się wśród własności gruntowej gmin sąsiednich jeszcze nieużytki w ilości 21 morgów 1.455⁰/₁₀₀, tudzież grunta zajęte pod place publiczne, drogi, cmentarze i t. p., a więc grunta wolne od podatku. Tych ostatnich gruntów wykazują gminy sąsiednie, objęte projektem przyłączenia, razem przeszło 129 morgów, a wartości ich nie wliczono ani do kwot wartości własności gruntowej, ani do ogólnej wartości majątku gmin sąsiednich.

W Krakowie wynoszą grunta ostatniej kategorii 205 morgów 900⁰/₁₀₀, przestrzeń ta jednak obejmuje także tak użyteczne i cenne dla Krakowa plantacje miejskie.

Tu zaznaczyć należy, że szacunek inwentaryczny gruntów w Płaszowie (przeciętnie po 321 K za morgę), w Zakrzówku (około 170 K za morgę), w Dębnikach (około 500 K za morgę) i w Podgórzu (przeciętnie około 1.500 K za morgę) uważać należy za zanadto niski, i że w razie przyłączenia gmin sąsiednich, grunta własnością tych gmin będące, stanowiąc będą jeden dość cenny nabytek majątkowy gminy Wielkiego Krakowa.

b) *Budynki* *).

Pod względem własności budynków Kraków przewyższa znacznie gminy sąsiednie. Ostatnie bowiem posiadają według inwentarzy za r. 1901 tylko 7 domów, używanych na cele gminne **), a to 5 w Podgórzu, wartości 189.600 K, 1 w Nowej Wsi Narodowej, wartości 3.000 K i 1 dom w Krowodrzy, wartości 10.000 K, podczas gdy Kraków wykazuje domów tej kategorii 31, wartości 4,057.760 K.

Domów czynszowych posiadają gminy sąsiednie 5 (Podgórze 2, wartości 126.000 K, Zwierzyniec 2, wartości 5.500 K i Półwie Zwierzynieckie 1, wartości 35.000 K) — Kraków zaś ma domów takich 8, wartości 1,974.000 K.

Łączna wartość domów obu powyższych kategorii wynosi w gminach przyległych okragło 369.000 K, w Krakowie zaś przeszło 6,000.000 K, czyli 16 razy więcej.

Oprócz tego posiadają gminy sąsiednie 13 budynków szkolnych, wartości łącznej 727.217 K, krakowskie jednak budynki szkolne, mimo, że ich jest tylko 13, są znacznie lepsze co do jakości, gdyż wartość ich według zamknięcia rachunkowego z roku 1901 (1,904.192 K), jest około 3 razy większa, niż wartość szkół w gminach sąsiednich ***).

*) Wartość budynków należących do gmin, po lewym brzegu Wisły położonych, podano według przybliżonego szacunku, przyjętego w porozumieniu z Ekonomatem miejskim, a to z powodu braku odnośnych dat w inwentarzach gminnych, i z wyjątkiem budynków szkolnych, których wartość wzięto z inwentarzy zamiejscowej Rady szkolnej okręgowej w Krakowie. Wartość budynków gmin, po prawym brzegu Wisły leżących, przyjęto według inwentarzy gminnych za r. 1901. Wartość jatek gmin Dębniaki, Półwie Zwierzynieckie i Krowodrzy (nie oszacowanych inwentarycznie), przyjęto w kwocie dochodu (za r. 1902), skapitalizowanego na 12%.

**) Po roku 1902 wybudowała gmina Zakrzówek dom gminny murowany, o 3 ubikacjach, wartości 4.000 K.

***) W części II. B. niniejszego elaboratu, przy omawianiu stosunków szkolnictwa ludowego w gminach sąsiednich, podano Podgórze z trzema budynkami szkolnymi, wartości łącznej 364.400 K, a Kraków z 16 takimiż budynkami łącznej wartości 2,116.959 K, podczas gdy w niniejszym dziale wykazuje się w Podgórzu 4 budynki szkolne, wartości łącznej 400.400 K, w Krakowie zaś 13 takichże budynków w ogólnej wartości 1,904.192 K.

Co do innych zabudowań, to znajdujemy w Podgórzu lodownię, skład nafty, szopę i stajnię, jatki i kramy, oraz cieplarnię, które to budynki szacuje inwentarz gminny na łączną sumę 59.650 K.

Inwentarze innych gmin sąsiednich wykazują w tym dziale budynków mniej wartościowe jatki i kramy (Dębniki, Półwsie Zwierzynieckie, Krowodrza), oraz szopy na rekwizyta pożarne (Płaszów, Czarna Wieś, Nowa Wieś i Dąbie).

Niektóre budynki gmin sąsiednich są częściowo wynajmowane, i tak: w budynku Magistratu m. Podgórza mieści się Sąd; dom gminny w Nowej Wsi, przeznaczony na areszta i szpital epidemiczny, jest częściowo wynajmowany, a w domu gminnym w Krowodrzy umieszczone są 2 klasy tamtejszej szkoły.

W jednym z domów czynszowych, będących własnością miasta Podgórza (lk. 95 przy ul. Józefińskiej), mieści się c. k. Urząd podatkowy obok 2 ludowych szkół miejskich, które, jak to już raz zaznaczono w Części II. B. niniejszego elaboratu, zostały pomieszczone w r. 1904, w skrzydle tegoż domu, opuszczonym przez c. k. Starostwo, w drugim zaś domu (lk. 181 przy ul. Wielickiej) umieszczone są koszary wojskowe.

c) Zakłady i przedsiębiorstwa.

W tym dziale majątkowym wysuwa się z terytoryów, objętych projektem przyłączenia, na pierwsze miejsce miasto Podgórze.

Miasto to posiada według inwentarza za r. 1901, 9 zakładów i przedsiębiorstw gminnych*), na ogólną ilość 11 takich przedsiębiorstw i zakładów we wszystkich gminach sąsiednich.

Z reszty gmin sąsiednich, objętych w całości projektem przyłączenia, tylko Krowodrza i Półwsie Zwierzynieckie posiadają w tym dziale majątku po 1 rzeźni.

Inwentarz Podgórza wykazuje najpierw rzeźnię miejską wartości inwentarycznej 44.200 K (rzeźnia w Półwsiu ceniona jest w porozumieniu z Ekonomatem na 40.000 K, a w Krowodrzy na 8.000 K), następnie 2 wapienniki, wartości inwentarycznej 136.260 K, 2 targowice wraz z domem targowym (wartości inwentarycznej 59.517.40 K), 3 kamieniołomy, szacowane według inwentarza na 171.108 K, a wreszcie zakład elektryczny, ten konkurencyjny zakład gazowni krakowskiej,

(Ciąg dalszy uwagi ze str. 100.) Różnice te tłumaczy okoliczność, że tu, jako w dziale, przedstawiającym majątek gmin według stanu inwentarzy gminnych, względnie (odnośnie do Krakowa) według zamknięcia rachunkowego za r. 1901, uwzględniono *a)* przy budynkach szkolnych w Podgórzu: 2 budynki szkół ludowych, objęte inwentarzem za rok 1901, wartości łącznej 240.400 K, oraz także 3 domy gminne, przeznaczone na bezpłatne pomieszczenie gimnazjum a oszacowane inwentarycznie na 160.000 K; *b)* przy budynkach szkolnych w Krakowie: 11 budynków szkół ludowych, które to budynki wykazane są w zamknięciu rachunkowym za rok 1901, o łącznej wartości 1.574.000 K i gmach gminny Akademii sztuk pięknych, wartości 300.000 K, tudzież postawioną w roku 1899 kosztem 30.192 K szkołę barakową w ul. Dietla — natomiast pominięto — jako budynki szkolne postawione w r. 1902 lub później:

a) w Podgórzu — nowy budynek szkoły ludowej przy ul. Lwowskiej, wykończony w r. 1904 kosztem 124.000 K;

b) w Krakowie — 4 szkoły miejskie, t. j. szkołę miejską wydziałową przy Rynku kleparskim, wystawioną w roku 1902, kosztem 150.000 K, szkołę barakową przy ul. Wygoda, wybudowaną w roku 1903, kosztem 35.266.94 K, tudzież szkoły wydziałowe przy ul. Topolowej i Lubomirskiego, wybudowane w roku 1904, kosztem łącznym 327.500 K.

*) Nadto posiada Podgórze nową halę targową z chłodnią, inwentarzem za rok 1901 nie objętą a wybudowaną według zasięgniętych informacji kosztem około 125.000 K w r. 1902.

którego wartość, wraz z wszystkimi urządzeniami, służącymi do oświetlenia, szacuje inwentarz na 210.078 K.

Miasto Kraków posiada*) sześć zakładów i rentujących się przedsiębiorstw gminnych (rzeźnia, targowica na Groblach, gazownia, zakład Tallarda, wodociąg i zakład desinfekcyjny), wartości łącznej 7.283.120 K, przewyższa więc swym majątkiem w tym dziale przeszło 10 razy wartość zakładów, istniejących w gminach, objętych projektem przyłączenia (669.163·40 K).

d) Kapitały i fundusze.

I w tej pozycji majątkowej przewyższa również Kraków przeszło 2 razy gminy sąsiednie.

Miasto Podgórze posiada 556.110·52 K w kapitałach, wśród których zwracają uwagę fundusz rezerwowy wapienników (23·557·96 K) i fundusz inwestycyjny, wynoszący 196.864·61 K.

Oprócz tego posiada Podgórze kapitały czynne, które z końcem r. 1901 wynosiły 25.970·48 K, dalej fundusz zakładowy (21.447·25 K), który w Krakowie w roku 1896 złączono z funduszem obrotowym miejskim, fundusz amortyzacyjny (8.332·61 K), fundusz obrotowy kamieniołomów (677·96 K), następnie fundusz szkolny 2.033 K, który powstał w r. 1873 z dochodu, jaki przyniósł bal na korzyść szkoły, fundusz ubogich (29.599·51 K), i fundusz emerytalny urzędników (33 979·14 K).

Fundusz ubogich będzie mógł w pewnej mierze zrównoważyć ciężary Wielkiego Krakowa, połączone z opieką nad ubogimi Podgórza.

Trzy na ostatku wymienione fundusze zaliczono do majątku Podgórza, chociaż one w inwentarzu tegoż miasta wykazane są między funduszami obcymi. Uczyniono to dlatego, że fundusze te służą do subsydynarnego pokrywania pewnych wydatków, na gminie, jako takiej, ciężających, są więc właściwie funduszami gminy własnymi, na specjalne cele przeznaczonymi, nie zaś funduszami obcymi. Konsekwentnie też zaliczono w tabelach majątku, do niniejszego elaboratu dołączonych, do majątku innych gmin sąsiednich, fundusze ubogich tychże gmin, a do majątku Krakowa, który nie posiada osobnego funduszu ubogich, fundusz emerytalny urzędników i służb miejskich. Do wykazanego majątku m. Podgórza w kapitałach (556.110·52 K) zaliczono wreszcie nie objętą inwentarzem sumę 213.648 K, którą budżet inwestycyjny tegoż miasta za r. 1902 wykazuje jako resztę inwestycyjnego kapitału pożyczkowego.

Wiadomo mianowicie, że m. Podgórze dokonywało po r. 1901 szeregu inwestycji (budowa hali targowej i chłodni, rozszerzenie i rekonstrukcja rzeźni, budowa stajni na strażnicy pożarnej, budowa nowej szkoły męskiej i żeńskiej przy ul. Lwowskiej), a na koszt tych inwestycji posiadało ono, według budżetu inwestycyjnego za r. 1902, sumę 213.648 K, jako resztę kapitału pożyczkowego.

Gdy budowle te nie są objęte inwentarzem m. Podgórza za r. 1901, wziętym za podstawę do niniejszego opracowania, przeto dla ścisłości wliczono do majątku Podgórza wymieniony co dopiero kapitał pożyczkowy 213.648 K, a pominięto budowle, za ten kapitał wykonać się mające.

Taksamo w Krakowie wykonywano w czasie po r. 1901 i wykonuje się obecnie szereg inwestycji (budowa targowicy przy rzeźni miejskiej, budowa

*) Bez nowej centralnej targowicy na bydło, w r. 1903, kosztem 70.000 K urządzonej.

szkoły na Kleparzu, budowa 2 szkół przy ul. Lubomirskiego i Topolowej, budowa szkoły barakowej w ulicy Wygoda, przebudowa starego teatru, budowa magazynu na dekoracje teatralne, akademii handlowej, elektrowni miejskiej i t. d.), a to z pożyczki funduszu propinacyjnego 1,000.000 K, względnie z zaciągniętej w r. 1904 pożyczki konwersyjno-inwestycyjnej 8,100.000 K, których to pożyczek, jako też i dokonanych z nich inwestycji, również ze względu na jednorodność cyfr i ściśle przedstawienie majątku Krakowa i gmin sąsiednich według stanu z początku r. 1903, nie wliczono ani do majątku, ani do długów Krakowa.

Inwentarze wszystkich innych gmin przyległych, z wyjątkiem Zwierzyńca i Dąbia, wykazują także kapitały własne, czy to w gotówce, czy to wypożyczone, czy też ulokowane w książeczkach Kas oszczędności, lub w obligacjach. Oprócz tego posiadają wszystkie gminy sąsiednie fundusze ubogich, o których już w Części II. B. tego elaboratu szczegółowo wspomniano.

Jeżeli obok innych kapitałów i funduszy gminnych, objętych inwentarzami, uwzględnimy, tak jak to uczyniono co do Podgórze, także fundusze ubogich gmin powyższych, to okaże się, że po Podgórzu najznaczniejszy majątek w tym dziale posiada gmina Nowa Wieś Narodowa (20.378.62 K, z czego 20.062 K stanowi kapitał przeznaczony na budowę szkoły, a reszta fundusz ubogich), a następnie gmina Płaszów (18.122.90 K, z czego wykazuje inwentarz 15.322.90 K jako fundusz zakładowy, 1200 K jako fundusz na budowę domu gminnego, a resztę stanowi fundusz ubogich).

Co do wielkości posiadanych kapitałów następują z kolei gmina Krowodrza (fundusz zakładowy 11.326.38 K, fundusz wypożyczony 500 K i fundusz ubogich 906.83 K, razem 12.733.21 K), dalej gmina Grzegórzki-Piaski, (9.499.45 K, w czym kapitał zakładowy 8.141 K, a reszta fundusz ubogich), następnie Ludwinów (4.187.67 K, w czym 2.339.85 K fundusz ubogich), a potem Zakrzówek (3.362.58 K, w czym, obok funduszu ubogich, mieści się 1.707 K funduszu zakładowego) i Łobzów (2448 K za sprzedany grunt i 54.85 K fundusz ubogich).

Najmniejszy kapitał wykazują: Zwierzyniec (427.94 K), Półwie Zwierzynieckie (1460.69 K), Dębniki (1485.44 K), Czarna Wieś (1404.61 K) i Dąbie (1049.88 K). Te ostatnie kapitały składają głównie, względnie wyłącznie (Zwierzyniec, Dębniki, Dąbie) fundusze ubogich.

Z gmin przyległych, nie objętych w całości projektem przyłączenia, wykazują: Prądnik Biały 662.88 K (w czym 325.62 K suma złożona w depozycie sądowym za wywłaszczony grunt, a reszta fundusz ubogich) i Prądnik Czerwony kapitał własny 11.060 K, oraz fundusz ubogich 1424.94 K, lecz tych kapitałów nie można brać w rachubę przy przyłączeniu części powyższych gmin i przysiółka Prądnika Czerwonego t. j. Olszy, gdyż terytorya obu Prądników, nie objęte projektem przyłączenia i mające stanowić nadal samodzielne gminy, a osłabione przez oddzielenie ich części, powinnyby swoje kapitały zachować nadal na swe własne cele.

e) Prawa majątkowe.

Wartość praw majątkowych uzyskano przez skapitalizowanie dochodu, uważanego przeciętnie za 6 procentową rentę.

Z gmin przyległych, ze względu na wartość praw majątkowych na pierwszym miejscu znajduje się znowu Podgórze.

Rentowne prawo propinacyi jest w inwentarzu m. Podgórze skapitalizowane według przeciętnego dochodu z 6 ostatnich lat na 1,125.208 K, prawo zaś odbywania targów i jarmarków w Podgórzu, przedstawiono w inwentarzu w skapitalizowanej wartości 163.423 K.

Oprócz tego inwentarz Podgórze wykazuje jeszcze 2 prawa, t. j. prawo poboru placowego, wartości 46.683.30 K i prawo używania brzegów Wisły, wartości 23.658.83 K.

Tu jednak zauważyć należy, że miasto Podgórze posiadać będzie prawo propinacyi tylko do r. 1910, i że chociaż w tym roku otrzyma, jak to jeszcze niżej przy omówieniu prawa propinacyi będzie wykazane, za wykupno tego prawa kapitał około 350.000 K, to jednak pozbawione bieżących dochodów z propinacyi (według budżetu za r. 1902 K 70.971.44), będzie musiało postarać się o zastąpienie tegoż dochodu innymi źródłami.

We wszystkich innych gminach znajdujemy z praw majątkowych tylko mniej wartościowe prawa polowania i rybołówstwa. Oprócz tego spotykamy, i to tylko w Półwsiu Zwierzynieckiem, prawo poboru straganowego i placowego, skapitalizowane według dochodu za r. 1902 (900 K) na 15.000 K, w Łobzowie prawo poboru czynszu wieczystego z 16 realności (dochód roczny 36 K — wartość 580 K), a wreszcie Czarna Wieś, jedyna z gmin przyległych, wykonuje prawo poboru opłat konsensowych, z którego na r. 1902 preliminowano 1120 K dochodu i które, skapitalizowane według tego dochodu, przedstawia 18.700 K wartości *).

Gminom sąsiednim przeciwstawia się Kraków z prawem poboru myta (dochód 170.000 K), przedstawiającego wartość skapitalizowaną 2,833.334 K, a oprócz tego posiada to miasto z praw, przedstawiających ze względu na dochód wartość majątkową:

1) prawo poboru czynszów ziemnych, zahipotekowanych na realnościach, (dochód roczny 270 K, wartość 4.500 K);

2) prawo poboru opłat konsensowych (dochód 48.000 K, wartość 800.000 K);

3) prawo poboru placowego od przekupniów i dorożkarzy (dochód 12.400 K, wartość 206.667 K) i

4) prawo poboru targowego (dochód w budżecie za r. 1902 K 2.100 — wartość 35.000 K). Do tego doliczyć należy jeszcze prawo poborów targowych na nowej targowicy bydła, z którego dochód roczny, przyjęty okrągło na 20.000 K, przedstawia wartość skapitalizowaną 333.334 K.

Razem wynosi wartość wymienionych wyżej praw m. Krakowa 1,379.501 K, a wraz z prawem poboru myta 4,212.835 K.

f) Ruchomości.

Wartość ruchomości gmin sąsiednich, do których zalicza się wartość sprzętów w budynkach i zakładach gminnych, a dalej obrazów, ksiąg, rekwizytów straży pożarnej i t. p., wynosi razem 64.266 K, (z tego w Podgórzu 48.459 K). Zamknięcie rachunkowe gminy m. Krakowa za r. 1901 wykazuje majątek miejski w ruchomościach na 620.000 K, w czym mieści się także wartość zbiorów Muzeum techniczno-przemysłowego i Muzeum narodowego.

*) Po odłączeniu gminy Czarna Wieś od m. Krakowa, gmina ta zatrzymała faktycznie i wykonuje dotąd prawo poboru opłat konsensowych, które tamże pierwiej, jako w części Krakowa, gmina miasta pobierała.

g) Pogląd ogólny na majątek gmin sąsiednich i gminy m. Krakowa.

Jeśli się weźmie pod uwagę majątek wszystkich gmin, objętych projektem przyłączenia, szacowany na 4,815.111,22 K, to z niego majątek:

1) m. Podgórze wynosi 3,638.774,38 K (75,72%), w czym jednak wartość propinacyi szacowaną jest na 1,125.208 K, za którą Podgórze w r. 1910, tytułem wynagrodzenia za zniesienie prawa propinacyi, co najwyżej kapitał 350.000 K otrzymać może.

I rzeczywiście z gmin sąsiednich, o których mowa, tylko gmina m. Podgórze posiada istotnie majątek znaczniejszej wartości, podczas bowiem, gdy rzeczona gmina prawie w każdym dziale majątkowym wykazuje znaczniejsze i rentujące się przedmioty, u innych gmin sąsiednich — po odjęciu z ich majątku wartości szkół, nie przynoszących dochodu, znajdujemy mały lub prawie nie rentujący się majątek.

I tak, zbierając dla lepszego poglądu razem poszczególne przedmioty majątkowe gmin sąsiednich, widzimy, że w skład majątku Podgórze wchodzi:

- a) 197 morgów 870° gruntów użytecznych, wartości 276.985 K;
- b) pomijając przeszło 30 morgów gruntów nieużytecznych, lub wolnych od podatku, znajdujemy następnie w Podgórzu:
- c) 5 budynków na cele gminne, wartości 189.600 K;
- d) 2 domy czynszowe, wartości 126.000 K;
- e) 4 szkoły, wartości 400.400 K;
- f) 4 inne budynki (lodownia, stajnia i skład nafty, kramy i jatki, cieplarnia), wartości 59.650 K;
- g) 9 zakładów i przedsiębiorstw gminnych (rzeźnia, 2 wapienniki, 2 targowice z domkiem murowanym, 3 kamieniołomy i zakład elektryczny), łącznej wartości 621.163,40 K.

Oprócz tego wykazuje Podgórze:

- h) 556.110,52 K kapitałów;
- i) a z praw majątkowych:
 - 1) prawo polowania, wartości 1.288 K;
 - 2) prawo rybołówstwa, wartości 145 K;
 - 3) prawo propinacyi, szacowane na 1.125.208 K;
 - 4) prawo odbywania targów i jarmarków, szacowane na 163.423 K i
 - 5) prawo poboru placowego, oraz używania brzegów Wisły, wartości szacunkowej 70.342,13 K;

k) gdy do powyższych przedmiotów majątkowych dodamy jeszcze wartość ruchomości gminnych, oznaczoną na 48.459 K, otrzymamy znaczną wartość majątku Podgórze, szacowaną na sumę łączną 3,638.774,38 K. *)

Majątek ten rentuje się też odpowiednio, czego dowodem, że — jak to zobaczymy niżej przy omawianiu dochodów oraz dodatków gminnych do podatków — dochód z majątku własnego uwalniał dotychczas miasto Podgórze od konieczności pobierania dodatków do podatków bezpośrednich na pokrycie znacznych sto-

*) Uwaga. Inwentarz Podgórze, zestawiony w sposób na wstępie podany, wykazuje stan czynny w kwocie 3,360.406 K, który to stan czynny jest zatem mniejszy od wykazanego wyżej majątku (3,638.774 K) o 278.368 K. Różnicę tę wyjaśnia okoliczność, przytoczona wyżej w rozdziale traktującym o kapitałach i funduszach gminnych t. j. że do majątku Podgórze w elaboracie niniejszym wliczono, obok kapitałów i funduszy gminnych, inwentarzem objętych, także fundusz ubogich, emerytalny, szkolny, oraz resztę kapitału pożyczkowego (213.648 K), a nadto, że z majątku objętego inwentarzem m. Podgórze wyeliminowano fundusz emerytalny (891 K), który jest tylko funduszem obcym, w kasie miejskiej przechowywanym.

sunkowo wydatków budżetowych (według budżetu za r. 1902 K 345.677), a gmina ta pobiera dodatki powyższe tylko na rzecz osobno administrowanego gminnego funduszu drogowego (w r. 1903 razem z 4% zasiłkiem z powiatowego funduszu dróg gminnych wynosiła stopa tego dodatku 13%).

Dla tej też istoty i wartości majątku m. Podgórze majątek ten w dalszym ciągu przy porównywaniach i poglądach na wszystkie gminy zawsze wyodrębnić będziemy. Takie traktowanie rzeczy jest konieczne dlatego, aby stan majątkowy innych gmin nie podnosił się wartością majątku gminnego Podgórze. Już bowiem

2) gmina Płaszów wykazuje majątek ogólnej wartości tylko 93.255·90 K (1·94% z ogólnego majątku gmin sąsiednich). Po odjęciu od tej sumy wartości budynku szkolnego (4.000 K) pozostaje 89.255·90 K.

Z tego przypada na rolę, łąki i pastwiska gminne (213 morgów) 68.470 K wartości, mogącej się znacznie podnieść dopiero w przyszłości wskutek budowy kanału wodnego. (Dochód 1.983 K, głównie z opłat za paszenie bydła).

Poza tem posiada Płaszów 9 morgów 389⁰ □ nieużytków i dróg, dalej kapitały — razem z funduszem ubogich (1.600 K) i z funduszem na budowę domu gminnego (1.200 K), w kwocie 18.122·90 K (dochód z procentów na r. 1902 preliminowany 496.68 K), a wreszcie prawo polowania (wartość 750 K) i prawo rybołówstwa (wartość 1.000 K), oraz ruchomości, szacowane na 763 K.

Cały dochód Płaszowa z majątku gminnego wynosi 2.590·08 K.

3) W Ludwinowie, oprócz 217⁰ □ nieużytków gruntowych, znajdujemy tylko 4.187·67 K kapitału, dalej 80 K, jako (skapitalizowaną wedle dochodu) wartość prawa polowania, oraz ruchomości wartości 84 K.

Razem tedy cały majątek gminy Ludwinowa wynosi 4.351·67 K, czyli 0·09% z sumy majątku gmin przyległych.

4) Gmina Zakrzówek wykazuje również nieznaczny, bo tylko na 11.619·58 K (0·24% z sumy majątku gmin sąsiednich) szacowany, majątek.

Na majątek ten składają się grunta, w inwentarzu gminnym tylko na 6.557 K szacowane (37 morgów, 1563⁰ □), które również, podobnie jak w Płaszowie, tylko w razie budowy kanału Kraków-Wiedeń mogą większej nabyć wartości, — a następnie, oprócz 14 morgów 273⁰ □ dróg i wód, wykazuje majątek tej gminy 3.362·58 K kapitału, 800 K wartości prawa polowania, oraz ruchomości, szacowane na 900 K.

5) Wartość całego majątku w Dębnikach wynosi 70.529·44 K (1·46% z sumy majątku gmin sąsiednich). Odjawszy z tego wartość szkoły, szacowanej na 42.817 K, pozostaje na wartość właściwego majątku tejże gminy tylko 27.712·44 K, z czego sama wartość 40 morgów pastwisk (dających tylko 280 K dochodu) wynosi sumę 24.000 K. Niewątpliwie i w Dębnikach wartość wykazanych pastwisk podnieść się przez budowę kanału wodnego, dziś jednak sama gmina Dębniaki szacuje morgę tej posiadłości zaledwie na 500 K.

Oprócz tego posiadają Dębniaki tylko 2 jatki, wartości 1.000 K, kapitałów (fundusz ubogich) 1.485·44 K, tudzież wartość prawa polowania i prawa rybołówstwa, oszacowanych na 350 K, względnie 230 K, oraz ruchomości, wartości inwentarycznej 647 K.

6) W Zwierzyńcu spotykamy najznaczniejszą wartość majątku po Podgórzu, a wynosi ona kwotę 213.575·94 K (4·44% z sumy majątku wszystkich gmin sąsiednich). Po odjęciu z tej kwoty wartości szkoły, w Zwierzyńcu istniejącej

(50.000 K), pozostaje 163.575·94 K na wartość innych przedmiotów majątkowych, z czego 39 morgów 475° □ błoń, szacowanych jest na 156.000 K. Ta wartość błoń utrzymuje się głównie przez dochód (3.321 K), jaki z niej płynie dla gminy, tytułem czynszu, płaconego przez wojsko, używające błoń tych na ćwiczenia; bez tego błonia te tylko jako pastwisko użyćby się dały, a i wartość ich użytkowa znacznieby spadła.

Nie licząc następnie 872° □ nieużytków i 16½ morgów dróg i t. p., znajdujemy w gminie Zwierzyniec tylko jeszcze 2 gminne domy czynszowe małej wartości 5.500 K (dochód 548 K), a dalej wartość prawa polowania (500 K) i ruchomości (1.148 K).

7) Wartość majątku gminnego w Półwsiu Zwierzynieckim przedstawia się na 178.344·69 K (3·70% z majątku ogółu gmin sąsiednich).

Odjąwszy od tego wartość szkoły miejscowej (50.000 K), otrzymamy jako resztę wartości majątku tej gminy sumę 128.344·69 K. Na to składa się 7 morgów błoń i 151° □ roli (wartość 28.000 K, czynsz dzierżawny z błoń od wojskowości 588 K), 1 dom czynszowy murowany, II-piętrowy (wartość 35.000 K — dochód 2.000 K), tudzież 12 kramów (jarki) i przystań na brzegu Wisły (wartości łącznej 6.600 K — dochód 1.961 K).

Oprócz tego posiada Półwsie rzeźnię z lodownią i stajnią, cenioną na 40.000 K (dochód 5.100 K z rzeźni, 1.200 K z lodowni i stajni), następnie kapitałów (z funduszem ubogich) 1.460·69 K, dalej prawo rybołówstwa, oszacowane na 64 K, a w końcu prawo poboru placowego i straganowego wartości 15.000 K, (dochód 1.861 K), oraz ruchomości, szacowane na 2.220 K.

8) Czarna Wieś z majątku swego (102.593·61 K, czyli 2·13% z majątku gmin sąsiednich) ciągnie nader mały dochód. Na majątek ten składa się mianowicie:

- 1) szkoła, wartości 60.000 K, nie dająca dochodu;
- 2) 945° □ gruntu budowlanego, który się także nie rentuje;
- 3) prawo pobierania opłat konsensowych — szacowanego na 18.700 K, które przynosi gminie dochód 1.120 K, a w końcu
- 4) 1 szopa wartości 1.600 K, kapitał — (1.404·61 K, w czym 1.304 K fundusz ubogich, przynoszący 4·20 K dochodu) — i ruchomości szacowane na 5.889 K.

Razem wykazuje gmina powyższa ze swego majątku 1.124 K dochodu i to tylko z praw majątkowych 1.120 K, a z kapitałów 4·20 K.

Majątek nieruchomy nie przynosi jej żadnego dochodu.

9) Tak samo i Nowa Wieś Narodowa majątku rentującego się prawie nie ma. Odjąwszy bowiem z wartości całego majątku gminnego (46.751·62 K, 0·97% z sumy majątku gmin przyległych) 20.062 K kapitału*), przeznaczonego na budowę szkoły, z reszty majątku, pomijając fundusz ubogich (316 K), przypada 20.000 K na wartość 4 morgów 162° □ gruntu, dającego tylko 292 K dochodu, dom zaś gminny, przeznaczony na areszt i szpital (wartość 3.000 K), oraz szopa na rekwizyta pożarne (1.500 K), i ruchomości, (wartości inwentarycznej 1.873 K), zupełnie się nie rentują.

Jedyny więc, istotny dochód tej gminy z majątku gminnego jest dochód z gruntu i wynosi zaledwie 292 K rocznie.

*) Kapitał ten użyto już w międzyczasie na budowę szkoły.

10) W Łobzowie, gdzie majątek gminy szacowany jest na 43.458,85 K (0,90% z sumy majątku gmin sąsiednich), wartość samej szkoły wynosi 30.000 K, a więc na resztę wartości majątku pozostaje 13.458,85 K. Z tego przypada 10.000 K na 1 morg 1,564⁰ □ gruntu, dającego tylko 8 K dochodu, a oprócz 11 morgów 600⁰ □ dróg i innych gruntów, wolnych od podatku, wykazuje ta gmina kapitał uzyskany za sprzedany grunt w kwocie 2.448 K (105 K dochodu), następnie fundusz ubogich 54,85 K, prawo polowania (wartość 300 K — dochód 18 K), prawo poboru czynszu wieczystego z 16 realności, szacowane na 580 K (dochód 35 K) i wreszcie ruchomości, oszacowane na 76 K.

Razem więc posiada Łobzów ze swego majątku 166 K rocznego dochodu.

11) W Krowodrzy majątek gminy szacowany jest na 105.694,21 K (2,20% z majątku ogółu gmin sąsiednich).

Gdy się z tej sumy odejmie wartość szkoły (40.000 K), zostanie na wartość właściwego majątku 65.694,21 K — z czego przypada na 7 morgów 1.400⁰ □ gruntów 30.000 K, na dom gminny 10.000 K (dochód 144 K), na rzeźnię 8.000 K, na jatki 1.800 K, na kapitały 12.733,21 K (w czym fundusz ubogich 906,83 K), na wartość prawa polowania 1.708 K i na ruchomości 1.453 K.

Dochód z całego majątku gminnego — jak to poniżej przy omawianiu dochodów gmin będzie wykazane — wynosi 2.809 K, w czym sam dochód z rzeźni 2.027 K.

Gmina więc Krowodrza, dzięki dochodowi z rzeźni, jest po Podgórzu, Półwsiu i Zwierzyńcu, ze względu na wielkość dochodu, płynącego z przedmiotów majątkowych, czwartą z rzędu gminą wśród gmin sąsiednich.

12) Pomijając, objęte projektem przyłączenia, Części obu Prądników i Olszę, dla których, jak to już wspomniano, nie obliczano stosunkowo części z majątku gminy Prądnika Białego — szacowanego na 37.896,38 K (szkoła 10.000 K, 14 morgów 305⁰ □ gruntu 26.474 K, kapitał wraz z funduszem ubogich 662,88 K, prawo polowania 600 K i ruchomości 159,50 K), względnie z majątku gminy Prądnika Czerwonego, wynoszącego 63.535,50 K, (w czym wartość szkoły 40.000 K, wartość rzeźni 5.000 K, kapitałów wraz z funduszem ubogich 12.484,94 K, gruntów użytecznych 1.000 K, prawo polowania 1.000 K, prawo poboru placowego i straganowego 3.000 K i wartość ruchomości 750,56 K) — przejść należy w dalszym ciągu do

13) Gminy Grzegórzki-Piaski, która w ogólnej wartości swego majątku, szacowanej na 139.601,45 K (2,90% sumy majątku gmin sąsiednich), po odjęciu wartości szkoły (30.000 K), wykazuje 100.000 K, jako wartość 28 morgów 1.133⁰ □ gruntów, przeważnie pastwisk (522 K dochodu).

Oprócz tego wynosi kapitał zakładowy tej gminy 8.141 K, fundusz ubogich 1.358,45 K, a następnie wartość prawa rybołówstwa 68 K i ruchomości 34 K.

14) W ostatniej gminie, objętej projektem przyłączenia, t. j. w gminie Dąbie znajdujemy majątek wartości ogólnej 166.559,88 K, (3,46% z majątku wszystkich gmin sąsiednich), w czym wartość budynku szkolnego 20.000 K.

Na resztę majątku składa się 79 morgów 325⁰ □ łąk, pastwisk etc. (wartość 144.000 K — dochód 128 K), szopa wartości 100 K, fundusz ubogich 1.049,88 K, prawo polowania 690 K, (dochód 41 K) i ruchomości 720 K.

Z przedstawienia tego widocznem jest, że istotnie z gmin sąsiednich, objętych projektem przyłączenia, oprócz Podgórza, tylko Półwsie i Krowodrza wykazują pewne dochody z majątku gminnego, Zwierzyńiec zaś tylko wobec czynszu, po-

bieranego od wojskowości, znajduje się w tem położeniu, że grunta, własnością tej gminy będące, stosunkowo dobrze się fruktyfikują.

W innych gminach dochody z majątku, do którego w ogólnem znaczeniu zaliczyć także wypadało i wartość szkół, są z wyjątkiem Płaszowa minimalne, a użytek z gruntów, przeważnie naturalny, przedstawia tylko wartość lokalną dla dotyczących gmin.

Majątek tychże gmin sąsiednich, umieszczony głównie w gruntach, mógłby jedynie kosztem Krakowa dojść z czasem do podniesienia się w swej wartości, tak jak to już częściowo w Czarnej Wsi, w Dębnikach, Półwsiu, Krowodrzy i Prądniku Czerwonym dziś nastąpiło, gdyż te gminy przedewszystkiem zaludniają się stopniowo czysto krakowską publicznością i dla niej się korzystnie zabudowują.

O ile więc jedynie miasto Podgórze, w razie przyłączenia, rzeczywisty i wydatniej rentujący się majątek naszemu miastu przynieść może, o tyle w innych gminach ciężary z ich przyłączeniem do Krakowa związane, wartością majątku gminnego tych miejscowości zrównoważone nie będą.

Wartość majątku gmin sąsiednich, objętych projektem przyłączenia, 4,815.111·22 K, wynosi w stosunku do wartości majątku gminy m. Krakowa (22,914.679 K = 100%) 21·01% tegoż majątku (w tem Podgórze 15·88%), a w Wielkim Krakowie (27,729.790·22 K = 100%) wartość majątku Krakowa do wartości majątku gmin sąsiednich tworzy stosunek 82·64 : 17·36.

Odnosnie do stosunków majątkowych gmin sąsiednich zauważyć jeszcze należy, że wartość majątku tychże gmin, po przyłączeniu ich do Krakowa, bez wątpienia się podniesie, a szczególnie doznają, jak to już wyżej nadmieniono, wzrostu wartości grunta, położone w przyszłym terenie kanałowo-portowym, t. j. grunta Zwierzyńca, Półwsia, Dębnik, Zakrzówka, Grzegórzek, Dąbia i Płaszowa.

Oprócz tego przez przesunięcie rejonu fortyfikacyjnego wzrośnie wartość gruntów także we wszystkich gminach od Półwsia Zwierzynieckiego aż do Olszy. Rozszerzając się jednak na przyłączone gminy, miasto Kraków dozna również wzrostu renty gruntowej i wartości domów o tyle, o ile centralne urzędy, zakłady i handel coraz to większego miasta, cisnąć się będą głównie do Śródmieścia t. j. do obrębu dzisiejszego Krakowa.

B. Długi.

Bliższe daty co do długów gmin sąsiednich, objętych projektem przyłączenia, zawiera zamieszczona obok tablica XVIII.

Z tablicy tej widzimy przedewszystkiem, że, pomijając pierwsze cztery pożyczki m. Podgórze, co do których nie można było sprawdzić, w których latach je zaciągano — ostatnia pożyczka tegoż miasta, 400.000 K, zaciągniętą została w roku 1901, a wszystkie pożyczki innych gmin sąsiednich, z wyjątkiem 1 pożyczki gminy Półwsie Zwierzynieckie i 1 pożyczki gminy Grzegórzki, pochodzą z czasów ostatnich, t. j. z roku 1895 i z lat późniejszych.

Ta okoliczność łącznie z faktem, stwierdzonym w drodze informacji, że gminy sąsiednie zaciągały powyższe pożyczki głównie dla celów inwestycyjnych, jest jednym z licznych motywów, przemawiających za spiesznem traktowaniem akcyi utworzenia Wielkiego Krakowa, jak to w Części I. niniejszego elaboratu na str. 29 bliżej uzasadniono.

Pożyczki gmin sąsiednich oprocentowane są przeważnie na $4\frac{1}{2}$ do $5\frac{1}{2}$ ‰. Oprócz tego wykazuje Półwsie Zwierzynieckie, Czarna Wieś i Krowodrza 3 pożyczki z funduszu laudemialnego Krakowskiego na 4‰ i na taki sam procent posiada Czarna Wieś pożyczkę z cechu ogrodniczego.

Grzegórzki-Piaski wykazują bezprocentową pożyczkę z własnego funduszu zakładowego, Czarna Wieś zaś bezprocentową pożyczkę z funduszu szkolnego krajowego (20.000 K), a gmina Zakrzówek bezprocentową pożyczkę zapomogową z Rady powiatowej.

Podgórze zaciągało pożyczki wyłącznie w Banku krajowym (5 pożyczek), i to przeważnie w formie pożyczek komunalnych (4 komunalne, 1 hipoteczna), a oprócz Podgórza posiada tylko jeszcze Półwsie Zwierzynieckie 1 pożyczkę hipoteczną (60.000 K), również w Banku krajowym zaciągniętą.

Inne gminy, a szczególnie gminy po lewym brzegu Wisły położone, korzystały najwięcej z kredytu powiatowej Kasy Oszczędności w Krakowie.

Pożyczki z tej Kasy wykazują gminy: Dębniki (20.000 K), Zwierzyniec (8.000 i 7.000 K), Półwsie Zwierzynieckie (20.000 i 5.100 K), Czarna Wieś (24.000 K) i Grzegórzki-Piaski (16.000 K).

Oprócz tego w powiatowej Kasie Oszczędności w Krakowie zaciągnął pożyczkę Prądnik Czerwony (w wysokości 3.800 K), a z niespłaconej jej części na część Prądnika Czerwonego po Białuchę przypada według liczby ludności 806, na Olszę zaś 126 K.

Z Kasy Oszczędności m. Krakowa zaciągnęła pożyczkę, i to hipoteczną (40.000 K), tylko 1 gmina, t. j. Półwsie Zwierzynieckie.

Ponadto m. Podgórze winno jest firmie Křižik w Pradze za urządzenie zakładu elektrycznego jeszcze sumę 136.486 K, na 5‰ oprocentowaną, pochodzącą z pierwotnej kwoty około 200.000 K. Na spłatę tej sumy preliminowano w budżecie za rok 1902 ratę 12.000 K na kapitał i 7.422 K na procent.

C. Bilans majątku gmin sąsiednich.

Jeżeli się przyjmie za podstawę obliczenia kwoty długów gmin sąsiednich, przypadających jeszcze do spłacenia z dniem 31 grudnia 1902 r., to się okazuje, że najwięcej obciążenia posiada Podgórze (1,035.698-98 K), potem Półwsie Zwierzynieckie (107.590-78 K) i Czarna Wieś (53.552 K). Długi Podgórza dosięgają swą wysokością $\frac{1}{3}$ części majątku tej gminy, jak to widzimy z zamieszczonej obok tablicy XIX., obejmującej bilans majątku i długów gmin sąsiednich i m. Krakowa.

Potrąciwszy z majątku Podgórza wartość prawa propinacyi w okrągłej kwocie 1,125.000 K, otrzymamy stosunek długów do majątku tej gminy jak 1:2:35.

Długi Półwsia Zwierzynieckiego i Czarnej Wsi przenoszą swą wysokością $\frac{1}{2}$ wartości majątkowej tych gmin.

Inne gminy sąsiednie wykazują już mniejsze długi.

I tak, długi gminy Grzegórzki (15.725 K) stanowią zaledwie $\frac{1}{9}$ część wartości majątkowej tej gminy, w Dębnikach (19.562 K) blisko $\frac{1}{3}$ część, w Zwierzyncu (13.899 K) $\frac{1}{15}$ część, a w Krowodrzy (4.824-74 K) $\frac{1}{19}$ część majątku gminnego.

Gminy Płaszów, Ludwinów, Nowa Wieś Narodowa*), Łobzów i Dąbie przy majątku swym, podanym na 93.255-90 K, względnie 4.351-67 K, 46.751-62 K, 43.458-85 K i 166.559-88 K, nie wykazują żadnych długów.

*) Gmina Nowa Wieś Narodowa zaciągnęła w roku 1904 bezprocentową pożyczkę 20.000 K z funduszu szkolnego krajowego na budowę szkoły.

Bilans majątku i długów gmin sąsiednich i miasta Krakowa.

GMINA	Wartość majątku	Długi z końcem roku 1902	Przewyżka stanu biernego nad czynny	Stan czynny
	K o r o n			
Płaszów	93.255·90	—	—	93.255·90
Podgórze	*)2.863.466·38	1.035.698·98	—	*)1.827.767·40
Ludwinów	4.351·67	—	—	4.351·67
Zakrzówek	11.619·58	970—	—	10.649·58
Dębniaki	70.529·44	19.562·05	—	50.967·39
Zwierzyniec	213.575·94	13.899·44	—	199.676·50
Półwsie Zwierzynieckie	178.344·69	107.590·78	—	70.753·91
Czarna Wieś z Kawiorami	102.593·61	53.552·37	—	49.041·24
Nowa Wieś Narodowa	46.751·62	—	—	46.751·62
Łobzów	43.458·85	—	—	43.458·85
Krowodrza	105.694·21	4.824·74	—	100.869·47
Część Prądnika Białego z Zakładem kontumacyjnym	—	—	—	—
Część Prądnika Czerwonego po Białuchę	—	806—	806—	—806·00
Olsza	—	126—	126—	—126·00
Grzegórzki-Piaski	139.601·45	15.725·11	—	123.876·34
Dąbie, Beszez, Głębinów	166.559·88	—	—	166.559·88
Powyższe gminy — razem	4.039.803·22 100%	1.252.755·47 31·01%	932—	2.787.047·75 68·99%
Kraków	22.914.679— 100%	10.836.224·61 47·29%	—	12.078.454·39 52·71%
Ogółem	26,954.482·22 100%	12,088.980·08 44·85%	932—	14,865.502·14 55·15%
Prądnik Biały i Prądnik Czerwony z Olszą.				
Prądnik Biały	37.896·38	—	—	37.896·38
Prądnik Czerwony	63.535·50	2.394·96	—	61.140·54

*) Bez skapitalizowanego prawa propinacyi, z uwzględnieniem jednak kapitału, za znięszą propinację w r. 1910 wypłacić się mającego, którego wysokość obliczono na 350.000 K.

Przyjmując na część Prądnika Czerwonego, objętą projektem przyłączenia, i na Olszę stosunkową do ilości ludności część długów gminy Prądnik Czerwony, które wynoszą 2.394.96 K, a nie biorąc w rachubę majątku tejże gminy, wynoszącego (wraz z wartością budynku szkoły ludowej) 63.535.50 K, otrzymamy długi, przypadające na rzeczoną część Prądnika Czerwonego, w kwocie 806 K, a na Olszę w kwocie 126 K.

Prądnik Biały, którego część również projektowaną jest do włączenia, przy majątku 37.896.38 K nie wykazuje żadnych długów.

Długi gmin sąsiednich razem wynoszą z końcem roku 1902 sumę 1,252.755.47 K, czyli 31.01% wartości majątku tych gmin, wobec czego czysty stan majątkowy tych gmin przedstawia sumę 2,787.047.75 K, czyli 68.99% majątku tychże gmin.

W Podgórzu wstawiono przy powyższem zestawieniu do sumy majątku zamiast kwoty 1,125.208 K, przedstawiającej skapitalizowaną wartość prawa propinacyi, kwotę 350.000 K, jaką miasto Podgórze za zniesienie prawa propinacyi w roku 1910 w przybliżeniu otrzymać może.

Ponieważ długi Krakowa wynoszą według budżetu z r. 1903, licząc pełny dług zaciągnięty na wodociąg, 10,836.224.61 K, a majątek według stanu z początku r. 1902 — przy wliczeniu do niego wartości wodociągu, skapitalizowanej w stosunku do 6% według dochodu (w budżecie z r. 1903 dochód podany na 362.800 K), okrągło na 4,000.000 K — daje sumę 22,914.679 K, to stan czynny według liczb powyższych, porównany z biernym, przedstawia się w Krakowie w stosunku cyfr 52.71% : 47.29%.

Ten sam stosunek w Wielkim Krakowie wynosiłby 55.15% : 44.85%.

Z zestawień tych wynika, że gminy sąsiednie są mniej obciążone, aniżeli Kraków, lecz cyfry powyższe doznać powinny modyfikacyi przez przeciwstawienie długom Krakowa rzeczywistej dzisiejszej wartości majątku gminnego, szczególnie zaś zakładów gminnych, jak rzeźnia i gazownia, których wartość w rzeczywistości jest znacznie wyższą od przedstawionej w księgach rachunkowych.

W końcu wreszcie zaznaczyć należy, że długi miasta Krakowa oceniać należy ze stanowiska inwestycyi z nich poczynionych i pod tym względem jedynie miasto Podgórze, oraz ze względu na swe rzeźnie, gminy Krowodrza i Półwsie Zwierzynieckie mogą być poniekąd z Krakowem porównywane.

W innych gminach kredyty używane były przeważnie na budowę szkół, a więc na spełnienie obowiązków gminy, produktywnych tylko moralnie, Podgórze natomiast, jeśli się pominie dwie inne powyżej wymienione gminy sąsiednie, kredytu swego również używało na inwestycye, jak na rozszerzenie rzeźni, które według informacyi, zasiągniętych w ostatnich czasach, już wykonano, następnie na budowę hali targowej i chłodni, zakładu elektrycznego, targowiec i t. p. O ile jednak inwestycye Podgórza lokalnie wartość mają i dochody przynoszą, o tyle inwestycye Krakowa tak swą wielkością i zdolnością rozwoju i dostosowania się produktywnością do obrębu Wielkiego Krakowa, jak również i pod względem dochodu o wiele przewyższają inwestycye Podgórza.

W tym względzie wystarczy wziąć pod uwagę n. p. rzeźnię krakowską, szacowaną w zamknięciu rachunkowem m. Krakowa za rok 1902 na 565.000 K, a dającą 110.459 K dochodu (rzeźnia Podgórza szacowana jest na 44.200 K, a dochód z niej w 1902 roku prelinowano na 8.000 K); następnie należałoby porównać, n. p. z zakładem elektrycznym w Podgórzu, gazownię miejską krakowską, której wartość według zamknięcia rachunkowego za rok 1902 wynosi 1,942.120 K, a z której w r. 1901 było po opłaceniu raty amortyzacyjnej od pożyczki gazowni, następnie

po przelaniu do Kasy miejskiej 56.562 K na naprawę bruków i 149.482 K zwrotu za oświetlenie, 67.419 K czystego zysku (zakład elektryczny Podgórze przedstawia wartość 210.000 K i — jak to już wyżej w Części II. B. wykazano — przynosi niedobór).

Pomijając wodociąg krakowski dlatego, że zakładu takiego żadna z gmin sąsiednich nie ma, z cyfr przytoczonych można nabrać przekonania, że — co powyżej już zaznaczono — wobec inwestycji krakowskich, długi m. Krakowa nie tyle za ciężar, ile za wyraz gospodarczej przedsiębiorczości zarządu m. Krakowa uważać należy.

D. Fundusze obce.

Oprócz praw i przedmiotów majątkowych gminnych wykazuje jeszcze Podgórze i Zwierzyniec fundusze obce.

Podgórze — oprócz funduszu ubogich (29.599 K), szkolnego (2.033 K) i emerytalnego (33.979 K), które przy omawianiu majątku gmin sąsiednich zaliczono do funduszy gminnych, m. Podgórze własnych — wykazuje nadto jako fundusze obce: depozyta i kaucyje (86.657 K), tudzież fundusz na odbudowanie kościoła (109.152 K), który według informacji, w krótkiej drodze zasiągniętej, powstał i powiększa się dobrowolnymi corocznymi datkami gminy (w budżecie za rok 1902 wstawiono na ten cel 3.065 K) i ma służyć na wewnętrzne urządzenie nowego kościoła.

Inwentarz gminy Zwierzyniec obejmuje fundusz Michała Kotlińskiego, przeznaczony na msze i ubogich (400 K).

W Krakowie fundusze obce, pod zarząd gminy oddane, wynoszą według zamknięcia rachunkowego za rok 1901 pokaźną sumę 2,060.507·21 K.

2) Dochody i wydatki gmin sąsiednich.

Za podstawę do poznania stosunków gmin sąsiednich pod względem ich dochodów i wydatków postarano się o zamknięcia rachunkowe za rok 1901 i budżety tychże gmin za r. 1902.

Przy opracowaniu niniejszego działu oparto się jednak na budżetach wydatków i dochodów gminnych, wychodząc z tego zapatrywania, że budżety, jako zestawiane zwykle z przecięcia kilku lat ostatnich, dają wierniejszy obraz stanu rzeczy aniżeli zamknięcia rachunkowe z jednego roku.

Celem należytego przeglądu, jak również dla jednostajności przedstawienia rzeczy i uzyskania wyników, nadających się do porównania ze stosunkami Krakowa — zestawiono dochody i wydatki gmin sąsiednich tak pod względem formalnym jak i przedmiotowym według działów budżetów miasta Krakowa.

Tak zestawiony wykaz wydatków i dochodów gmin sąsiednich przedstawia tabela XX., a szczegółowe objaśnienie tej tablicy przez wyszczególnienie pojedynczych pozycji, składających się na cyfry, w tablicy XX. w każdym dziale podane, zawierają zamieszczone na końcu tego elaboratu, co do dochodów tablica załącznik II., co do wydatków zaś tablica załącznik III.

A. Dochody.

Ogólny dochód gmin sąsiednich wynosił w r. 1902 K 458.564·59, dochód zaś Krakowa 2,460.450 K.

Jeżeli uwzględnimy stosunek dochodów gminnych i wartości majątku gmin sąsiednich do dochodów i wartości majątku miasta Krakowa, widzimy, że gdy majątek gmin sąsiednich wynosił 20·98% majątku Krakowa (= 100), to dochody tychże gmin stanowią tylko 18·63% dochodów Krakowa (= 100), z czego dochód samego Podgórzka wynosi 14·37%.

W Wielkim Krakowie (= 100) stosunek dochodu Krakowa do dochodu gmin sąsiednich przedstawiają cyfry 84·29 : 15·71, stosunek zaś majątku Krakowa do majątku gmin sąsiednich w Wielkim Krakowie (= 100) przedstawia się jak 82·65 : 17·35.

W powyższych cyfrach znajduje potwierdzenie okoliczność, wyżej przy omawianiu majątku gmin sąsiednich już nadmieniona, że majątek ten, z wyjątkiem majątku Podgórzka, nie jest wydajnym i że ciężary z przyłączeniem gmin do Krakowa związane, wartością majątku tychże miejscowości zrównoważone nie będą.

Z gmin sąsiednich najznaczniejszy dochód wykazuje w swym budżecie m. Podgórzka; dochód ten (353.496·57 K) stanowi — jak to już wspomniano, 14·37% dochodu Krakowa i przeszło $\frac{3}{4}$ dochodu wszystkich gmin sąsiednich.

Z kolei najznaczniejszy dochód wykazują w swych budżetach gminy: Półwie Zwierzynieckie (23.929·77 K), Czarna Wieś (18.256 K), Dębnyki (11.757·88 K) i Krowodrza (9.492 K), najmniejszy zaś dochód przypada na Dąbie 3.369·89 K, Łobzów 2.074·61 K, tudzież na Część Prądnika Białego z zakładem kontumacyjnym, Część Prądnika Czerwonego po Białuchę i na Olszę (według stosunkowego obliczenia 288·24 K, 3.011·36 K, względnie 433·13 K).

Charakterystycznym jest, że, oprócz Podgórzka (14·37% dochodu Krakowa), żadna gmina sąsiednia nie wykazuje w swym budżecie dochodu, któryby przynosił 1% dochodu Krakowa. Dochód wszystkich gmin sąsiednich, bez Podgórzka, wynosi razem tylko 4·26% dochodu m. Krakowa.

Jeśli się weźmie pod uwagę źródła dochodów gmin sąsiednich, to przede wszystkim dwa z nich zwracają uwagę, a mianowicie dochód z majątku gminnego i dochód z podatków i opłat gminnych.

Dochód z majątku gmin sąsiednich przedstawiony jest w odnośnych tablicach głównie w Dziale II., noszącym za budżetem m. Krakowa tytuł „Zarząd majątku gminnego“, gdzie uwzględniono dochody z gruntów, budynków, praw majątkowych, kapitałów, zakładów i przedsiębiorstw gminnych, lecz z wyjątkiem dochodów z zakładów do oświetlenia, z opłat za używanie placów gminnych tudzież z jatek i kramów, oraz z rzeźni i t. p. Te ostatnie dochody, będące właściwie także dochodami z majątku gminnego, wstawiono podobnie — jak to ma miejsce w budżecie m. Krakowa — do Działu V. „Bezpieczeństwo publiczne“, względnie do Działu VI. „Budowy i roboty publiczne“, do Działu VIII. „Zarząd targowy“ i do Działu IX. „Zdrowotność gminy“.

Wobec tego, aby dać dokładny pogląd na cały rzeczywisty dochód gmin z majątku gminnego, przedstawiając niżej dochód z tego źródła według Działu II. „Zarząd majątku gminnego“, uwzględniać także będziemy dochody z majątku, rozrzucone po innych działach, o ile takie dochody w odnośnych gminach istnieją.

Największy dochód z majątku (według Działu II. budżetu m. Krakowa) wykazuje w swym budżecie m. Podgórzka.

Na dochód ten składa się:

Dochód z budynków	13.602 K
„ z gruntów	12.810 „
„ z kamieniołomów i wapiennika	58.000 „
„ z lodowni	1.550 „
„ z piasku	500 „
Odsetki od kapitałów	10.108 „
Z propinacyi	70.971 „
Z polowania i rybołówstwa	89 „
Ze sprzedaży rzeczy inwent.	200 „
Razem	<u>167.830 K</u>

Dodawszy do tego dochód z rzeźni m. Podgórze 8.000 K, z gęsiarni 360 K, z zakładu elektrycznego 20.000 K i z hali targowej 11.400 K, natenczas, licząc jeszcze dochody z praw uważanych za majątkowe, jak z poboru placowego i targowego 23.070 K, oraz dochód z zaprzęgów miejskich 5.600 K, otrzymamy rzeczywisty dochód m. Podgórze z majątku gminnego za r. 1902 — w wysokości 236.260 K.

Po Podgórzu największy dochód z majątku wykazuje w swym budżecie gmina Półwsie Zwierzynieckie. Na dochód ten według Działu II. budżetu m. Krakowa składają się:

Dochód z domów gminnych	2.000— K
„ z lodowni i stajni	1.200— „
„ z przystani na Wiśle	1.000— „
„ z błoi	588— „
„ z rybołówstwa	<u>386 „</u>
Razem	4.79186 K

Po dodaniu do tego 5.100 K dochodu z rzeźni, 961 K z jatek i 900 K z placowego i targowego, okazuje się rzeczywisty dochód z majątku tej gminy 11.752 K.

Z kolei po Zwierzyni, który wykazuje 3.899 K dochodu z majątku, a w tem 3.321 K czynszu z błoi, 548 K z domów gminnych i 30 K z prawa polowania, największy dochód z majątku gminnego ma gmina Krowodrza, gdyż wynosi on 2.809 K, łącznie z dochodem z rzeźni (2.027 K) i dochodem z jatek (216 K), a następnie gmina Płaszów, którego budżet preliminaruje z tego działu 2.59008 K, w czem mieści się opłata z pastwisk 1863 K, procenta od funduszu gminnego 496 K i drobne, niżej 100 Koron wynoszące kwoty z prawa polowania, rybołówstwa i t. p.

Jeszcze Dębniiki wykazują w swym budżecie dochód z majątku gminnego w kwocie 3.270 K, na co się składa dochód z gruntów (280 K), czynsze z budynku szkolnego (2.400 K), dochód z jatek (390 K) oraz z placowego (165 K). Z tego jednak odliczyć się winno wstawioną do budżetu za r. 1902 sumę 2.400 K, obracaną na amortyzację długu, zaciągniętego na budowę szkoły, a pobieraną tytułem czynszu z budynku szkolnego z budżetu miejscowego szkolnego, czerpiącego dochody z dodatków do podatków bezpośrednich. Ponieważ jednak dochody do budżetu miejscowego szkolnego wpływają z dodatków do podatków gminnych, przeto dochód ten, który gmina Dębniiki podaje za dochód z budynku szkolnego, a więc ze swego majątku, płynie właściwie z jej dodatków do podatków bezpośrednich, i jako taki nie może być uważany za dochód z majątku gminnego. Wobec tego rzeczywisty dochód z majątku tej gminy wynosi tylko 870 K.

Również i pozostałe gminy sąsiednie posiadają ze swego majątku dochód bardzo mały lub prawie żaden, wynosi on bowiem: w Nowej Wsi Narodowej 1.183 K^{*)}, w Grzegórkach 526·20 K^{**)}, w Zakrzówku 274·75 K^{***)}, w Dąbii 169·40 K^{****)}, w Łobzowie 166 K^{*****)}, w Ludwinowie 24·84 K^{*****)} i w Czarnej Wsi (oprócz dochodu z prawa poboru opłat konsensowych) 4 K^{*****)}.

Wobec tego, prócz Podgórza, Płaszowa, Półwsia Zwierzynieckiego, Zwierzynca i Krowodrzy, wszystkie dalsze gminy sąsiednie są zdane prawie wyłącznie na dochody z dodatków do podatków bezpośrednich i konsumcyjnych.

Zestawiony według działu II. budżetu m. Krakowa dochód z majątku w gminach sąsiednich wynosi razem 184.772 K czyli 40.29% ogółu dochodów gmin sąsiednich; jeżeli zaś uwzględnimy rzeczywisty dochód z majątku gmin sąsiednich, rozrzucony po części po innych działach budżetu, jak w Dziale V., VI. VIII. i IX., to cały dochód z majątku gmin sąsiednich dochodzi do kwoty 263.035 K, w czym sam dochód z majątku m. Podgórza wynosi 236.260 K, czyli 89·06% ogółu dochodu z majątku gmin sąsiednich. Liczby powyższe wskazują, iż w rozprawach z powodu przyłączenia jedynie Podgórza ze względu na swój majątek może być przedmiotem większych układów.

Drugim z kolei najwydatniejszym źródłem dochodu gmin sąsiednich są, podatki i opłaty gminne. Źródło to ma na celu pokryć wszelkie niedobory w gminie i dlatego według wydatków, dla których gminy nie posiadają pokrycia, ustanawiają one co roku odpowiedni procent dodatków do podatków bezpośrednich na cele gminne, szkolne i parafialne, oraz dodatki do podatków konsumcyjnych od mięsa, które spotykamy w Podgórzu (dochód 20.500 K), a następnie w Półwsiu Zwierzynieckim, Czarnej Wsi, Nowej Wsi Narodowej, Krowodrzy i Grzegórkach.

Oprócz tego w Podgórzu, które pobiera 9% dodatki do podatków bezpośrednich jedynie tylko na cele drogowe, (w r. 1901 wraz z 4% wpływem z powiat. fund. drogow. 15.413·57 K wliczone w tabl. XX. do Działu III.), znajdujemy podatek konsumcyjny od wina (dochód 700 K), tudzież opłaty od trunków propinacyjnych (53.228·56 K dochodu) i opłaty konsensowe (4.640 K dochodu), które oprócz tego miasta posiada jeszcze tylko Czarna Wieś (1.120 K).

Tu wypada zauważyć, że opłaty, zwane konsensowemi a nakładane w Podgórzu, nie są jednak opłatami konsensowemi w ścisłym znaczeniu tego słowa, lecz przedstawiają się raczej jako czynsz dzierżawny z szynków gminy, jako właścicielki propinacyi. Mianowicie gmina Podgórza, chcąc wstrzymać dzierżawców prawa propinacyi od ustanowienia wysokich cen napojów, zastrzega sobie przy każdym wydzierżawieniu tego prawa wolność utrzymywania 12 szynków. Szynkarze miejscy mają prawo sprowadzania trunków, skąd im się podoba, i są niezależni od dzierżawcy propinacyi, a pozwolenie na prowadzenie szynków gminnych daje Rada miejska za opłatami według jej uznania, które się składają na wspomniany wyżej dochód.

*) Z gruntów 292 K, procenta od kapitału 891 K.

***) Z gruntów 522 K, z prawa rybołostwa 4·20 K.

*****) Z gruntów 140 K, z procentów 86·15 K i z prawa polowania 48·60 K.

*****) Z gruntów 128 K i z prawa polowania 41·40 K.

*****) Z gruntów 8 K, czynsz wieczysty 35 K, procenta 105 K i z prawa polowania 18 K.

*****) Z procentów 20 K, z prawa polowania 4·84 K.

*****) Z procentu.

Poza tem wszystkie inne gminy sąsiednie nakładają tylko dodatki do podatków bezpośrednich.

W dziale bezpieczeństwa publicznego wykazuje Podgórze 20.200 K dochodu, a w tem 20.000 K z oświetlenia elektrycznego i 200 K za nawóz ze stajen. Do działu tego należałoby wstawić pozycję 5.600 K z budżetu m. Podgórza jako dochód, czerpany z funduszu drogowego za wynajem furmanek miejskich na cele drogowe. Ponieważ jednak, dla uwydatnienia całego gospodarstwa miejskiego w Podgórzu, dochód funduszu drogowego w całości (15.413·57 K) wliczono w tabl. XX. do dochodu działu III., przeto pozycję 5.600 K należało opuścić, aby jej dwa razy nie powtarzać. Dlatego samego powodu opuścić należało w wydatkach tegoż działu kwotę 4.600 K, wstawioną w rozchodach funduszu drogowego, jako zwrot funduszowi obrotowemu za wynajem furmanek miejskich.

Najpoważniejszym dalszym źródłem dochodu jest „Zarząd targowy“, z którego Podgórze posiada 33.900 K dochodu, a w tem 11.400 K z hali targowej, resztę zaś z opłat targowych i jarmarcznych. Oprócz tego jeszcze i inne gminy wykazują dochody z jatek i straganowego, a wśród nich największy dochód posiada Półwsie Zwierzynieckie (1861 K).

W dochodach Działu „Zdrowotność gminy“ mieszczą się dochody z rzeźni, za oględziny bydła i zwłok, oraz za wywóz nieczystości (w Podgórzu Tallardem). W dziale tym wykazuje Podgórze 17.360 K dochodu, a z gmin innych wykazują większy dochód te, które posiadają własne rzeźnie t. j. Półwsie Zwierzynieckie 5.223 K (w tem z rzeźni 4.000 K) i Krowodrza 2.027 K (w tem z rzeźni 1.900 K).

Inne działy budżetu wykazują już nieznaczne tylko dochody w gminach sąsiednich, tylko ostatni XIV. Dział „dochodów różnych“ wykazuje znaczniejszą kwotę, na którą się składają głównie zwroty zaliczek i reszty kasowe z poprzedniego roku.

Tu jeszcze wspomnieć należy, że dochody Prądnika Czerwonego w r. 1902 wynosiły 8.223·72 K, a wśród nich dodatki do podatku konsumcyjnego od mięsa i do podatków bezpośrednich wynosiły 2.138·72 K, z rzeźni i oględzin bydła 2.400 K, reszta kasowa 1.827 K i kwota na cele parafialne 1.578 K, pochodząca ze zrealizowania części kapitału gminnego, ulokowanego na książeczkę kasy oszczędności.

Prądnik Biały wykazuje ogółem 997 K dochodu, w czem mieści się dochód z podatków 841·60 K.

Część dochodu przypadającego na część Prądnika Białego z zakładem kontumacyjnym, tudzież na część Prądnika Czerwonego po Białuchę i na Olszę, obliczono stosunkowo według ilości domów.

O ile gminy sąsiednie najznaczniejszy dochód (i to tylko przez wpływ Podgórza) wykazują z majątku własnego, o tyle Kraków największy dochód czerpie z opodatkowania i opłat a szczególnie z dodatków do podatków konsumcyjnych.

W Krakowie ani budżety ani zamknięcia rachunkowe — jak to już powyżej wspomniano — nie przedstawiają dokładnie dochodu z majątku gminnego, gdyż do działu tego liczyćby należało i dochody z gazowni, rozstrzelone po innych pozycjach budżetu, względnie objęte własnym gospodarstwem gazowni, tudzież do dochodów z majątku powinno się liczyć dochód z wodociągu jako przedsiębiorstwa, który ze względu na formę poboru liczony być może także i do dochodu z podatków względnie dodatków do podatków, a w rzeczywistości wykazywany jest w osobnym zamknięciu rachunkowym.

Pomimo jednak uwzględnienia uwagi poprzedniej dochód z opodatkowania i z opłat stanowić będzie w Krakowie naczelné źródło dochodu, po którym dopiero wymienić należy z kolei dochód z majątku, a trzecie źródło jest identyczne z tem, które trzeciem jest i w gminach sąsiednich a tem jest dział IX. „Zdrowotność gminy“, do którego liczą się dochody z rzeźni i za oględziny bydła.

W Wielkim Krakowie te same źródła dochodu są najznaczniejszemi, które już i w Krakowie za największe uznano.

B. Wydatki.

W dziale wydatków oprócz Krakowa (150.708 K) tylko jeszcze w Podgórzu (2.753.19 K) znajdujemy znaczniejszą nadwyżkę wydatków ponad dochody.

Niedobór znaczny w Krakowie sprawia, że suma wydatków gmin sąsiednich (460.426.41 K) stanowi tylko 17.63% wydatków Krakowa, podczas gdy dochody gmin sąsiednich wynosiły 18.63% dochodów Krakowa.

Niedobór w Krakowie sprawia również, że w Wielkim Krakowie (= 100) wydatki Krakowa wynoszą 85.01% (dochody 84.29%) — a wydatki gmin okolicznych 14.99% (dochody 15.71%).

Stosunkowo więc do dochodów, większe wydatki wykazuje Kraków, niż gminy sąsiednie, co z jednej strony jest objawem miasta, stojącego wobec mnóstwa zadań, na których pokrycie nieraz nie można dość weześnie przygotować odpowiednich dochodów, z drugiej strony zaś cyfry powyższe wykazują stosunki z jednego roku i to nie ściśle z całego gospodarstwa gminnego, gdyż jego działy poszczególne nieraz odrębnie są administrowane (gazownia, wodociąg, akeyza) i wyniki tej administracyi tak w dochodach jak i wydatkach nie znajdują w zupełności swego wyrazu w zamknięciach rachunkowych Krakowa.

Z poszczególnych gmin sąsiednich znowu Podgórzu wykazuje największe wydatki, bo sumę 356.249.76 K, czyli — 13.64% wydatków Krakowa (dochody 353.496 K = 14.37% dochodów Krakowa).

Z innych gmin żadna nie wykazuje wydatków (tak samo jak i dochodów), któreby przenosiły 1% wydatków miasta Krakowa.

Wszystkie sąsiednie gminy — wyjąwszy Podgórza — posiadają wydatki, które razem stanowią zaledwie 3.99% wydatków Krakowa.

Z poszczególnych działów budżetu wykazują gminy sąsiednie 73.332 K wydatków na zarząd główny, podczas gdy z tego źródła żadnego dochodu nie miały.

Różnica zakresu zadań w wielkim mieście (magistrat krakowski spełnia wszystkie funkcyje starostwa, a więc wydatki z tego tytułu spadają nie na państwo lecz na gminę), a w gminach mniejszych, objawia się wyraźnie przez to, że wydatki na zarząd główny stanowią w gminach sąsiednich 15.93% ogółu wydatków, a w Krakowie 23.3%.

Największym wydatkiem gmin sąsiednich, i to stosunkowo znacznie większym niż w Krakowie, jest upłata długów, na które gminy rocznie wydają 103.561.70 K t. j. 22.49% ogółu swych wydatków (Kraków 415.807 K czyli 15.9% wydatków m. Krakowa).

Z kolei wykazują gminy sąsiednie najznaczniejszy wydatek na „Bezpieczeństwo publiczne“ 93.581.80 K czyli 20.33%, w czem mieszczą się wydatki na policję, straż pożarną i oświetlenie gmin. W dziale tym z ogółu wydatków samo Podgórze wykazuje 82.664 K, czyli blisko 89%.

Następnie wydają gminy sąsiednie znacznie większą kwotę na oświatę, bo 48.420 K (w Krakowie 413.248 K), dalej na zarząd majątku (45.644·81 K) i na zdrowotność (36.457·58 K).

W obu ostatnich działach przeszło połowa wydatku przypada na Podgórze, a z zarządu majątkiem znowu przeważną część bo 81% (37.410 K) wydaje również samo m. Podgórze.

Na oświatę wogóle przeznaczają gminy sąsiednie 10·51% swych wydatków a Kraków 16%. Co do ilości bezwzględnej wydatki Krakowa na oświatę są przeszło 9 razy wyższe niż w gminach sąsiednich.

W zakresie działu „Zdrowotność publiczna“ wchodzi wydatki na lekarzy, akuszerki, oglądaczy zwłok, weterynarzy, następnie wydatki na wywóz nieczystości (tylko w Podgórzu), dalej na tłumienie epidemii i drobne subwencje dla Czerwonego Krzyża oraz Towarzystwa ratunkowego, a w końcu wydatki na utrzymanie studziń i (w Czarnej Wsi) na opłatę wody pobieranej z krakowskiego wodociągu.

Mniej znaczne wydatki prelinowano w gminach sąsiednich na budowy i roboty publiczne (18.907·76 K — w Krakowie 122.627 K) oraz wydatki na dobroczynność publiczną (10.157 K — w Krakowie przeszło 12 razy więcej, bo 122.728 K).

W dziale „Upiększenia miasta“ wydaje tylko Podgórze 3.600 K, nadto na sadzenie drzewek przy drodze prelinowała tylko Czarna Wieś 100 K (wydatek Krakowa w tym dziale wynosi 45.867 K).

Żadnego wydatku nie ponoszą gminy sąsiednie na sztukę i zabytki historyczne, na co w Krakowie prelinowano na 1902 r. 108.349 K.

Małe także wydatki wykazują gminy sąsiednie na sprawy wojskowe (1.749 K), które na Kraków spadają ciężarem 74.900 K.

Dział ostatni budżetu t. j. XIV. „Różne wydatki“ wykazuje w gminach kwotę dość znaczną 23.014 K (w Krakowie 20.270 K). Na pozycję tę składają się wydatki nieprzewidziane, oraz kwoty zbierane drogą konkurencyi na cele parafialne.

Tu jeszcze wspomnieć należy, że wydatki części Prądnika Białego z b. Zakładem kontumacyjnym, części Prądnika Czerwonego po Białuchę, oraz Olszy, obliczono z wydatków Prądnika Białego (984 K) i Prądnika Czerwonego (8.246 K) w stosunku do ilości domów.

Co do wydatków na cele parafialne zauważyć należy, że w gminach po lewym brzegu Wisły mają te wydatki na celu utrzymanie budynków plebańskich, ich asekurację i t. p., w gminach zaś po prawym brzegu Wisły, oprócz wydatków powyższych, widzimy jeszcze w dziale XIV. wydatki na raty konkurencyjne, przeznaczane na budowę kościoła parafialnego w Podgórzu.

Miejscowy komitet parafialny w Podgórzu w porozumieniu z Konsystorzem Książęco-biskupim obliczył koszt budowy kościoła parafialnego w Podgórzu na 342.600 K. C. k. Ministerstwo wyznań zatwierdziło po uskutecznieniu poprawek w planach tak plany jak i kosztorys, orzekając, że c. k. Rząd z tytułu patronatu z kwoty powyższej przejmie na siebie 30.685 K.

Resztę kwoty, potrzebnej na budowę kościoła, rozłożyło c. k. Starostwo drogą konkurencyi jak następuje:

- 1) C. k. Ministerstwo wyznań i oświaty 30.685— K.
- 2) Skarb wojskowy 1.444·36 „

3) Kolej państwowa	11.157·04 K
4) „ północna	14.075·83 „
5) Gminy z tytułu własności gminnej stosunkowo do ilości ludności katolickiej w tych gminach w 20 ratach rocznych od $\frac{1}{1}$ 1901 a mianowicie:	
Dębniki	81·13 K
Płaszów	1.402·95 „
Podgórze	18.718·68 „
Zakrzówek	58·90 „

6) Parafianie gmin:

Dębniki	w 20 ratach rocznych począwszy od 1 stycznia 1901	30.114·50 K
Ludwinów	„ „ „ „ „ „ „ „ „ „	8.939·61 „
Płaszów	„ „ „ „ „ „ „ „ „ „	7.168·37 „
Podgórze	„ „ „ „ „ „ „ „ „ „	188.911·09 „
Zakrzówek	„ „ „ „ „ „ „ „ „ „	5.184·84 „

Gmina Podgórze, przypadającą od jej majątku kwotę konkurencyjną 18.718 K, płaci ratami z własnych dochodów, a sumę na mieszkańców Podgórza przypadłą, ściąga bezpośrednio c. k. Starostwo.

Kwoty, przypadające na parafian z innych gmin sąsiednich i na gminy, jako takie, ściągane bywają w drodze dodatków do podatków i objęte są budżetami tych gmin.

3) Podatki.

A. Podatki bezpośrednie.

Rozdział ten zestawiono na podstawie wykazów dostarczonych względnie powziętych w Inspektoratach podatkowych przy c. k. Starostwach w Krakowie i Podgórzu, oraz w Administracji podatków w Krakowie według przypisów podatkowych w r. 1901. Dołączona tablica XXI. wykazuje ilość wszystkich podatków bezpośrednich, płaconych przez gminy sąsiednie i miasto Kraków, podatek osobisto-dochodowy zaś, zestawiony według poszczególnych klas, osobno przedstawia tablica XXII. Z tablic tych występuje nader charakterystycznie znaczniejsze obciążenie Krakowa, aniżeli gmin sąsiednich, i w ogóle różnica stosunków Krakowa a gmin okolicznych.

Przystępując do omówienia stosunków, istniejących pod względem podatków bezpośrednich w gminach sąsiednich i w Krakowie, wypada rozpatrzyć najprzód:

a) Podatek domowo-czynszowy i domowo-klasowy.

Wszystkie gminy sąsiednie, względnie części gmin, wzięte obecnie w rachubę, opłacają wyłącznie podatek domowo-czynszowy, tylko w gminach bezpośrednio z Krakowem nie graniczących, względnie więcej od naszego miasta oddalonych, bo w Płaszowie, Zakrzówku, Prądniku Białym i w Dąbiu, istnieje tak podatek domowo-czynszowy, jak i podatek domowo-klasowy.

W ogólnej liczbie domów, z których w proponowanym obrębie Wielkiego Krakowa wymierzono za rok 1901 podatek domowo-czynszowy (4.043 domów = 100), wynoszą domy miasta Krakowa (2.068 domów) 51·15%, domy zaś gmin sąsiednich (1.975 domów) 48·85%. Suma czynszu, wzięta za podstawę wymiaru podatku czynszowego przedstawia w Krakowie kwotę 8,124.761 K (85·85%), a w gminach sąsiednich 1,339.374 K

(14·15%), — wreszcie suma przypisanego podatku domowo-czynszowego wynosi w Krakowie 1,296.997 K (93·14%), a w gminach sąsiednich 95.505 K, czyli 6·86% z ogólnej sumy 1,392.502 K, przypisanej w całym obrębie Wielkiego Krakowa.

Nie licząc opłacanego przez 4 gminy sąsiednie podatku domowo-klasowego, w łącznej wysokości 1.969 K, wykazuje następnie tablica XXI., że w Krakowie opłaca się jeszcze tytułem 5% podatku dochodowego od czynszów z domów 102.115 K (t. j. 84·69% ogółu tego podatku, opłacanego w Wielkim Krakowie), w gminach sąsiednich zaś wynosi suma podatku 5% 18.460 K (15·31%). Na podatek idealny w Krakowie przypada 544.615 K (88·06%), a w gminach sąsiednich 73.823 K (11·94%). Z porównania, przypadającego w Wielkim Krakowie na gminy sąsiednie procentu podatku idealnego (11·94%), tudzież 5% (15·31%), z procentem podatku domowo-czynszowego (6·86%), okazuje się, że gminy sąsiednie posiadają stosunkowo więcej domów nowych niż Kraków, że więc ruch budowlany w gminach sąsiednich, a temsamem i ich rozwój jest intensywniejszy aniżeli w Krakowie.

Cyfry przytoczone wykazują także, o ile gminy sąsiednie korzystniej są położone od Krakowa, kiedy suma czynszu, wziętego za podstawę do wymiaru podatku, wynosi w gminach sąsiednich, uważanych za część składową Wielkiego Krakowa (= 100) 14·15%, a suma podatku czynszowego, płacona z tych gmin tylko 6·86% podatku czynszowego, opłacanego w roku 1901 z obrębu Wielkiego Krakowa.

Gminy sąsiednie zaliczone są mianowicie do II-giej klasy podatku domowo-czynszowego, gdzie z czynszu sprostowanego strąca się na koszt administracyi 30%, a od reszty wymierza się podatek w wysokości 20%, Kraków zaś płacił do roku 1906 podatek czynszowy według I-szej klasy, w której przy wymiarze podatku strąca się z czynszu sprostowanego tylko 15% na koszt administracyi, a od reszty wymierza się podatek w wysokości 26²/₃%. Stosunki, pod względem wymiaru podatku od domów pomiędzy Krakowem a gminami sąsiednimi, zaczęły się wyrównywać dopiero od roku 1906, ustawą bowiem z dnia 10 sierpnia 1905 r. Dz. u. p. Nr. 133, przeniesiono Kraków do rzędu miejscowości, opłacających takisam podatek czynszowy jak i gminy jego sąsiednie przy 30% opuszczeniu ze sumy czynszu na koszt administracyi. Zmiana wymiaru podatku domowo-czynszowego dokonać się ma w Krakowie w ciągu 15 lat od r. 1906—1920.

Pomyślniejsze dotychczas pod względem podatku czynszowego położenie gmin sąsiednich było jednym z ważnych powodów wzrostu tychże gmin w ludność i ilość domów — i to przeważnie większego niż w Krakowie wzrostu, który, jak to już w Części I. A. wykazano, dokonuje się kosztem miasta Krakowa. Zaczęte od roku 1906 zrównanie pod względem wymiaru podatku czynszowego stosunków Krakowa i gmin sąsiednich usuwa równocześnie jedną z poważnych przeszkód, któreby połączeniu się gmin sąsiednich z Krakowem na przeszkodzie stawać mogły.

Cyfry, powyżej podane, nie doznają żadnej znaczniejszej modyfikacyi przez to, że od 134 domów w Płaszowie, od 57 domów w Zakrzówku, 68 domów w Łobzowie i 90 domów w Dąbiu, opłaca się podatek domowo-klasowy (w ilości łącznej 1.969 K).

Bardzo ciekawych spostrzeżeń dostarcza kwota podatku domowo-czynszowego i 5% dochodowego, przypisana w poszczególnych gminach; liczby te bowiem odzwierciedlają wpływ korzystny naszego miasta na rozwój budowlany gmin sąsiednich, w miarę bliższego położenia tychże gmin przy Krakowie odbijający się wydatniej, a zarazem wykazują wpływ Krakowa na sposób zabudowywania się tychże gmin, do-

wodząc temsamem prawdziwości twierdzeń w tych kierunkach, w Części I-szej tego elaboratu poczynionych.

I tak widocznem jest z tabeli XXI., że po Podgórzu, płacącym 54.227 K podatku czynszowego, a 6.834 K pięcioprocentowego, najwięcej podatku domowo-czynszowego płacą gminy najbliższe Krakowa położone, względnie bezpośrednio z nim się łączące, z których na pierwszym miejscu, ze względu na wysokość podatku domowo-czynszowego, wymienić należy Półwsie Zwierzynieckie, gminę, stanowiącą nieprzerwany dalszy ciąg ulicy Zwierzynieckiej, dziś już dobrze zabudowaną. Gmina ta opłaca 9.527 K podatku czynszowego, a po niej z kolei opłacają jeszcze znaczniejsze kwoty tegoż podatku również gęsto zaludnione gminy: Zwierzyniec (5.341 K), Krowodrza (5.314 K), Grzegórzki-Piaski (4.757 K), Nowa Wieś Narodowa (4.323 K), Część Prądnika Czerwonego po Białuchę, zwana w części, łączącej się z ulicą Warszawską, Morgensternówką (2.807 K), a następnie Czarna Wieś (2.727 K), Dębniki (1.982 K) i Ludwinów (1.707 K).

Przeglądając cyfry podatku 5% domowego od domów nowych, znajduje się najwyższe kwoty tego podatku w tych gminach, które w ostatnim dziesięcioleciu najlepiej się zabudowały, względnie najwięcej nowych domów wystawiły. Największy podatek 5% od dochodu z domów nowych, opłaca z gmin sąsiednich po Podgórzu, Czarna Wieś (3.874 K), a następnie Dębniki (1.895 K), potem Krowodrza (1.374 K), Grzegórzki-Piaski (1.370 K), Półwsie Zwierzynieckie (800 K), Część Prądnika Czerwonego po Białuchę (758 K), Nowa Wieś Narodowa (531 K) i Ludwinów (519 K).

Z faktu, że ze względu na przypis podatku 5% domowego na pierwsze miejsce wysuwa się Czarna Wieś z kwotą 3.874 K., wysnuć można wniosek, że gmina ta z czasem zajmie także pierwsze miejsce pomiędzy gminami sąsiednimi ze względu na wysokość uiszczanych podatków bezpośrednich, a to z powodu tego, że część tej gminy, leżąca przed wałem kolejowym, należy do najlepiej zabudowanych części gmin sąsiednich (z wyjątkiem Podgórza) i dlatego ze względu na podatek czynszowy będzie najwydatniejszą.

Prądnik Czerwony, biorąc pod uwagę całą gminę (4.494 K podatku domowo-czynszowego i 1.137 K podatku 5%), zbliża się stosunkami do gmin Krowodrza, Nowa Wieś Narodowa, Zwierzyniec i Grzegórzki, część jego jednak po Białuchę i Olsza (19 domów, 336 K podatku domowo-czynszowego i 81 K 5%), są znacznie lepiej zabudowane i płacą przeszło dwa razy więcej tytułem powyższych podatków, niż części dalsze Prądnika Czerwonego, na które pozostaje 153 domów i 1.353 K podatku czynszowego a 297 K pięcioprocentowego.

Razem więc obie części Prądnika Czerwonego, objęte projektem przyłączenia, t. j. część, na której leży cmentarz krakowski i Olsza, licząc $\frac{1}{3}$ część domów tejże gminy, opłacają przeszło $\frac{2}{3}$ części podatku domowo-czynszowego, uiszczanego przez gminę Prądnik Czerwony.

b) Podatek gruntowy.

Przechodząc do podatku gruntowego, widzimy z tabeli XXI., że wszystkie gminy sąsiednie razem opłacają podatku gruntowego 16.950 K, podczas gdy w Krakowie przypisano na rok 1901 w tym podatku 4.326 K.

Z pomiędzy gmin sąsiednich przypisano na rok 1901 tytułem tego podatku najwyższą kwotę w Płaszowie, t. j. 2.837 K, który z gmin sąsiednich najwięcej się okazuje rolniczym, a następnie w Krowodrzy (2.339 K), w Podgórzu (1.828 K), a dalej

w Zwierzyńcu (1.806 K), w gminie Grzegórzki-Piaski (1.272 K), w Nowej Wsi Narodowej (985 K), w Łobzowie (973 K), w Zakrzówku (921 K), w Czarnej Wsi z Kawiorami (629 K), w Dębnikach (523 K) i wreszcie w Ludwinowie (315 K).

Z podatku gruntowego, przypisanego na cały Prądnik Czerwony z Olszą, t. j. 3.831 K, część podatku gruntowego, przypadająca na część Prądnika Czerwonego po Białuchę, w stosunku do obszaru niezabudowanego obliczona, wynosi 739 K, zaś obliczona w takisam sposób część, przypadająca na Olszę, wynosi 202 K.

c) Podatek zarobkowy.

Ilość kontrybuentów obowiązanych do płacenia powszechnego podatku zarobkowego wraz z osobami lub instytucjami, opłacającymi podatek od przedsiębiorstw wędrownych i przedsiębiorstw, obowiązanych do publicznego składania rachunków wynosi w Krakowie (3.694 kontrybuentów — 76·78%) i w gminach sąsiednich (1.117 kontrybuentów — 23·22%) razem 4.811. Gdy się zważy, że Wielki Kraków według spisu z roku 1900 posiadałby 141.958 mieszkańców, a w tem ludność gmin sąsiednich, objętych projektem przyłączenia, wynosiłaby 50.635 osób, czyli 35·67% powyższej całości, natenczas z tej okoliczności, że kontrybuentów, obowiązanych do płacenia podatku zarobkowego, gminy sąsiednie wykazują tylko 23·22%, da się wysnuć wniosek, że:

- 1) Zajęcia przemysłowe i handlowe, opłacające podatek zarobkowy, są w Krakowie, jak zwykle w wielkiem mieście, liczniejsze niż w okolicy najbliższej;
- 2) że wiele mieszkańców gmin okolicznych, innym się jeszcze zajęciom, jak rolnictwu, pracy wyrobniczej i t. p. oddaje.

Z zastrzeżeń tych wychodząc, widzimy, że kontrybuentów I-szej klasy podatku zarobkowego, jest w obrębie Wielkiego Krakowa 8, z tego w dzisiejszym Krakowie 6, w gminach sąsiednich 2.

Kontrybentów II-giej klasy wykazuje Kraków 110 (83·34%), a gminy sąsiednie 22 (16·66%); kontrybentów III-ciej klasy wykazuje Kraków 726 (88·86%), a gminy sąsiednie 91 (11·14%), a w końcu kontrybentów IV-tej klasy posiada Kraków 2.775 (73·90%), a gminy sąsiednie 980 czyli 26·10%.

W IV-tej klasie więc, w obrębie Wielkiego Krakowa, około czwarta część kontrybentów tej klasy, przypada na gminy sąsiednie, a z tej liczby przeszło połowa (524) na m. Podgórze.

Pomijając przedsiębiorstwa wędrowne, których gminy sąsiednie posiadają 9, a Kraków 51, uwagi godnym jest szczegół, że przedsiębiorstw obowiązanych do publicznego składania rachunków jest w Krakowie 26 (65·00% w stosunku do Wielkiego Krakowa == 100), a w gminach sąsiednich 14, czyli w Wielkim Krakowie 35·00%.

Szczegóły, zaznaczone co do przedsiębiorstw, obowiązanych do publicznego składania rachunków, są o tyle ważne, że przedsiębiorstwa tego rodzaju w Krakowie należą głównie do rodzaju kredytowych, w gminach sąsiednich zaś do produkcyjnych, przemysłowych.

Ciekawemi są daty dalsze, wykazujące, że 1.117 przedsiębiorstw, płacących podatek powszechny zarobkowy z gmin sąsiednich, a więc 23·22% przedsiębiorstw Wielkiego Krakowa, licząc wraz z 9 przedsiębiorstwami wędrownymi i 14 przedsiębiorstwami, obowiązkanymi do składania publicznych rachunków, pomimo, że do nich liczą się znaczniejsze przedsiębiorstwa przemysłowe gmin sąsiednich, — po doliczeniu jeszcze sumy 9.332 K, przypisanego w roku 1901 na gminy sąsiednie, podatku powszechnego zarobkowego, niekontyngentowego, płacą razem tylko 50.719 K

podatku, to jest 9·83% sumy, opłacanej z tytułu tychże samych podatków w obrębie Wielkiego Krakowa (518.537 K). Z porównania więc ilości przedsiębiorstw Wielkiego Krakowa i gmin sąsiednich, okazuje się, że te ostatnie gminy płacą przeszło o połowę mniej podatku, niżby na nie ze względu na ilość posiadanych przedsiębiorstw, podlegających podatkowi zarobkowemu, wypadało, z czego znów wynika, że wogóle w gminach sąsiednich kontrybucenci mają przeważnie mniejsze przedsiębiorstwa, niż w Krakowie.

Z kwoty 50.719 K (9·83%), opłacanej tytułem nowych podatków zarobkowych w gminach sąsiednich (w Krakowie 467.817 K — 90·17%), 28.391 K przypada na Podgórze, z kolei zaś najznaczniejszą kwotę tego podatku opłaca Płaszów (4.387 K), Półwsie Zwierzynieckie (3.157 K), oraz Grzegórzki-Piaski (3.091 K), a następnie z kolei Dąbie (2.197 K), Krowodrza (2.027 K) i Zwierzyniec (1.654 K).

Ponad 1.000 K w nowych podatkach zarobkowych opłaca jeszcze Nowa Wieś Narodowa (1.159 K) i część Prądnika Czerwonego po Białużę (1.029 K), a wszystkie inne gminy płacą poniżej 1.000 K, najmniej zaś płacą powyższych podatków Łobzów (337 K), Olsza (79 K) i Zakrzówek (552 K).

d) Podatek rentowy i pensyjny. Dawny podatek dochodowy i zarobkowy.

Ilość kontrybuentów w podatku rentowym wynosi w gminach sąsiednich 88 (19·64%), mianowicie 53 w Podgórzu, 9 w Czarnej Wsi, 5 w Dębnikach, 6 w Półwsiu, — a po 3 w Ludwinowie i Zakrzówku, po 2 w Nowej Wsi Narodowej, Olszy i w gminie Piaski-Grzegórzki, wreszcie po jednym w Zwierzyńcu, Łobzowie i Krowodrzy.

W Krakowie jest 360 (80·36% w Wielkim Krakowie) kontrybuentów w podatku rentowym, płacących 54.126 K, (97·31%).

Suma jednak podatku rentowego opłacana w gminach sąsiednich wynosi tylko 2·69% (1.494 K), a więc nierównie mniej, niżby z ilości kontrybuentów (19·64%) stosunkowo wynikać miało.

W zakresie podatku pensyjnego znajdujemy w gminach sąsiednich tylko 8 kontrybuentów, w Krakowie zaś 177. Ogólny przypis podatku pensyjnego w Wielkim Krakowie wynosił w r. 1901 K 25.457, z tego wypada na miasto Kraków 24.188 K (95·01%) a na gminy sąsiednie 1.269 K (4·99%).

Z dawnego podatku zarobkowego znajdujemy w r. 1901 tylko w Krakowie przypis na lata ubiegłe w wysokości 1.203 K, a taksamo w dawnym podatku dochodowym tylko Kraków wykazuje dodatkowy przypis na lata ubiegłe w wysokości 396 K. W zakresie obu powyższych podatków nie było już w gminach sąsiednich w r. 1901 żadnego nowego przypisu.

e) Pogląd ogólny na siłę podatkową gmin sąsiednich i m. Krakowa.

Jeśli się zliczy sumę podatków bezpośrednich, bez osobisto-dochodowego t. j. domowo-czynszowego i klasowego, zarobkowych, rentowego i pensyjnego, opłacanych w gminach sąsiednich, (186.368 K) i w Krakowie (1.951.170 K), to okaże się, że gminy sąsiednie w stosunku do Krakowa (= 100) opłacają 9·58% tych podatków, w Wielkim Krakowie zaś 91·26% z sumy wszystkich powyższych podatków (2.137.538 K) przypada na Kraków, a 8·74% na gminy sąsiednie.

Ze sumy, opłacanej tytułem podatków bezpośrednich (z wyjątkiem osobisto-dochodowego) w gminach sąsiednich razem (= 100), na samo m. Podgórze przypada 49·18% (91.884 K), a w kolejnym następstwie ze względu na wysokość sumy opłacanych powyższych podatków przez gminy sąsiednie, na Półwsie Zwierzynieckie wypada 7·43% (13.886 K), na Krowodrzę 5·92% (11.054 K), na Grzegórzki-Piaszki 5·71% (10.669 K), na Zwierzyniec 4·86% (9.084 K), na Czarną Wieś 4·64% (8.659 K), a na Płaszów 4·57% (8.530 K).

Ponad 2% z ogólnej sumy podatków bezpośrednich, opłacanych z gmin sąsiednich, wynosi jeszcze suma, uiszczana przez gminy: Nowa Wieś Narodowa — 3·82% (7.130 K), Dębniki — 3·22% (6.023 K), Część Prądnika Czerwonego po Białołękę — 3·07% (5.378 K), Dąbie — 2·17% (4.044 K) i Ludwinów — 2·03% (3.784 K).

Poniżej 2% znajdujemy: w Zakrzówku 1·43% (2.680 K), w Łobzowie 1·25% (2.348 K), następnie w Olszy 0·39% (742 K) i w części Prądnika Białego 0·31% (470 K z kontumacyi).

Na cały Prądnik Czerwony z Olszą przypadałoby 12.338 K podatków bezpośrednich — (bez osobisto-dochodowego), wobec czego z kolei ze względu na wysokość podatku gmina ta następowaćby powinna po 2-giej z rzędu gminie t. j. Półwsiu Zwierzynieckiem.

Cały Prądnik Biały wykazuje 2.270 K podatków bezpośrednich bez osobisto-dochodowego.

W porównaniu z Krakowem (1,951.170 K = 100%) wynosi — jak to już wspomniano — suma przypisanych w gminach sąsiednich podatków bezpośrednich, bez osobisto-dochodowego, 186.368 K czyli 9·58%. Z sumy tej — 4·71% (91.884 K) przypada na m. Podgórze. W żadnej zresztą innej z gmin sąsiednich suma przypisanych podatków bezpośrednich (bez podatku osobisto-dochodowego), nie wynosi nawet 1% tychże podatków, przypisanych w Krakowie, a we wszystkich gminach objętych projektem przyłączenia, razem — wyjąwszy Podgórze — suma ta wynosi zaledwie 4·87% sumy powyższych podatków, opłacanych w Krakowie.

Biorąc pod uwagę obręb Wielkiego Krakowa, w którym według stanu przed przyłączeniem gmin sąsiednich suma przypisanych podatków bezpośrednich (bez osobisto-dochodowego) wynosi 2,137.538 K (= 100%), suma tych podatków przypisana z Krakowa (1,951.170 K) = 91·26%, a ze wszystkich gmin sąsiednich razem (186.368 K) = 8·74%.

Stosunek ten ulegnie jednak zmianie z powodu zabudowywania się gmin sąsiednich, na które już w r. 1901 przypadało 73.823 K podatku idealnego, a który po ustaniu lat wolnych od podatku domowo-czynszowego, tudzież przez rozwój dalszy gmin sąsiednich wydatniejszym uczyni udział tychże gmin w opłacaniu podatków bezpośrednich w obrębie Wielkiego Krakowa.

Z powyżej podanej cyfry 8·74% udziału gmin sąsiednich w opłacaniu podatków bezpośrednich (bez osob. doch.) w obrębie Wielkiego Krakowa, przypada 4·30% na m. Podgórze, a na resztę gmin zaś, objętych projektem przyłączenia, przypada 4·44%. Oprócz więc Podgórze na żadną z innych gmin sąsiednich nie przypada nawet 1% z tejże sumy podatków, opłacanych w obrębie Wielkiego Krakowa.

Cyfry powyższe przedstawiają dokładnie siłę podatkową Krakowa i gmin przyległych, kwestya zaś, jakby się ułożyły dochody m. Krakowa ze względu na dodatki do podatków z przyłączonych do Krakowa terytoryów, rozpatrzoną będzie w części ostatniej tego referatu.

Z tablicy XXI. widzimy, że po przyłączeniu do Krakowa części Prądnika Czerwonego po Białuchę i Olszy, stanowiącej dziś przysiółek Prądnika Czerwonego, siła podatkowa gminy Prądnika Czerwonego w podatkach bezpośrednich (z wyłączeniem podatku osobisto-dochodowego) wynosiłaby 6.220 K, a więc znacznie więcej niż wynosi siła podatkowa gmin Ludwinowa, Zakrzówka, Łobzowa lub gminy Dąbie.

To dowodzi, że gmina ta i po przeprowadzeniu inkorporacji do Krakowa odnośnych jej części byłaby w stanie podolać swym zadaniom.

Siła podatkowa Prądnika Białego, po odcięciu części tej gminy z b. Zakładem kontumacyjnym, spadłaby według tabeli XXI. z 2.270 K na 1.803,59 K.

Ta jednak zniżka jest tylko pozorną, gdyż powstała ona przez uwzględnienie opłacanych na odnośną część Prądnika Białego podatków w r. 1901 z b. Zakładu kontumacyjnego (wówczas przez krajowy Związek hodowców bydła dzierzawionego).

Dziś Zakład ten stoi próżno i gmina m. Krakowa, oprócz gruntowego, nie powinna opłacać z niego żadnego innego podatku. — Wobec tego Prądnik Biały z powodu odcięcia dotyczącej jego części, faktycznie co do swej siły podatkowej żadnej ujemnej nie dozna.

f) Podatek osobisto-dochodowy.

Aby z podatków bezpośrednich mózdz uzyskać zupełnie dokładny pogląd na gminy sąsiednie, wypada jeszcze wziąć pod uwagę tablicę podatku osobisto-dochodowego.

Z obrębu Wielkiego Krakowa, z którego w r. 1901 opłacano 503.930 K podatku osobisto-dochodowego, 90,03% tej sumy (453.665 K) przypada na Kraków, a 9,97% na gminy sąsiednie (50.265 K); z kwoty zaś ostatniej 4,57% (23.004 K) przypada na m. Podgórze, w którym z ogólnej ilości 1.459 kontrybuentów w gminach sąsiednich 719 osób, opłacających ten podatek, zamieszkuje.

Z kolei najwięcej osób, opłacających ten podatek (165) mieszka w Czarnej Wsi (w ulicach Stachowskiego, Granicznej, Piotra Michałowskiego i Czarnowiejskiej), i w tej także gminie po Podgórzu opłacaną bywa największa kwota podatku osobisto-dochodowego (8.613 K).

W dalszym ciągu opłacają znaczniejsze kwoty tego podatku:

Półwsie	(3.832 K — 110 kontrybuentów),
Prądnik Czerw. bez Olszy	(3.603 „ — 80 „
Grzegórzki-Piaski	(3.148 „ — 69 „
Dębniiki	(3.092 „ — 97 „
i Krowodrza	(2.231 „ — 86 „

a więc wszystkie te gminy, które i w podatku domowo-czynszowym na czoło się wysuwały.

Małe kwoty podatku osobisto-dochodowego opłacają gminy:

Łobzów (116 K), Zakrzówek (438 K) i Ludwinów (409 K), które i innych podatków nie wiele stosunkowo opłacały.

Gmina Płaszów posiada 27 kontrybuentów w podatku osobisto-dochodowym, którzy razem opłacają 716 K.

Gmina ta o wiele znaczniejszy opłaca podatek zarobkowy, gdyż 4.117 K, z czego 2.727 K przypada na przedsiębiorstwa obowiązane do publicznego składa-

nia rachunków — w podatku zaś gruntowym płaci Płaszów najwięcej ze wszystkich gmin sąsiednich, gdyż 2.837 K.

W stosunku do Krakowa (= 100%), w którym ilość wszystkich kontrybuentów w podatku osobisto-dochodowym wynosi 6.888 osób, gminy sąsiednie, biorąc w rachubę tylko części z Prądników Białego i Czerwonego, liczą 1.459 kontrybuentów czyli 21,2% — a suma opłacanego przez tych ostatnich podatku osobisto-dochodowego (50.265 K) stanowi tylko 11,04% sumy, opłacanej przez kontrybuentów Krakowa.

I w zakresie więc podatku osobisto-dochodowego panują w gminach sąsiednich stosunki, wykazane już powyżej przy opisie podatku powszechnego-zarobkowego.

Dzieląc kontrybuentów podatku osobisto-dochodowego według klas, widzimy, że gminy sąsiednie mają jeszcze reprezentantów z klasy 47-ej, t. j. wykazującej od 30 — 32.000 K rocznego dochodu.

Ponad tę klasę posiada już tylko sam Kraków jeszcze 24 kontrybuentów w różnych klasach, aż do 2 ze 101 klasy, wykazującej od 300—310.000 K rocznego dochodu.

Ostatnią, najliczniejszą klasą w gminach sąsiednich, biorąc w rachubę cały Prądnik Czerwony z Olszą i Prądnik Biały, jest klasa 30, obejmująca 10 kontrybuentów którzy wykazują od 8.400 — 9.200 K dochodu. — Z tej ilości kontrybuentów 4 przypada na Podgórze a 2 na Grzegórzki, z których jeszcze 4 kontrybuentów należy do klas wyższych ponad klasę 30.

Uwagi godnych dat dostarczają klasy: 5-ta (1.400 — 1.500 K dochodu), następnie 6-ta (1.500 — 1.600 K dochodu) i klasa 8-ma (1.700 — 1.800 K dochodu), z klas tych bowiem, obejmujących niższych urzędników — wielu kontrybuentów wykazują gminy sąsiednie, co potwierdza wypowiedziane w Części I, zapatrywanie, że wielu urzędników i funkcyjonyuszy np. kolejowych, chętnie przesiedla się do gmin sąsiednich.

I tak z klasy 5-tej na 500 kontrybuentów Wielkiego Krakowa 383 (76,6%) mieszka w Krakowie a 117 (23,4%) w gminach sąsiednich; — z klasy 6-tej na 545 kontrybuentów 429 (78,72%) mieszka w Krakowie a 116 (21,28%) w gminach sąsiednich; — z klasy 8-mej na 438 kontrybuentów 309 (70,55%) mieszka w Krakowie a 129 (29,45%) w gminach sąsiednich, szczególnie zaś w Podgórzu, w Dębnikach, w Półwsiu Zwierzynieckim, w Czarnej Wsi i w Krowodrzy, wszyscy zaś ci kontrybueneci, wyjąwszy drobnej stosunkowo ilości urzędników zatrudnionych w Podgórzu, bez wątpienia zarabiają wyłącznie w Krakowie.

Z cech charakterystycznych poszczególnych gmin sąsiednich — wyjąwszy Podgórze — podnieść jeszcze wypada, że w podatku czynszowym przodują te gminy, które już dawniej lepiej były zabudowane — a więc: Półwsie Zwierzynieckie, Zwierzyniec i Krowodrza oraz Grzegórzki, a następnie Nowa Wieś, Część Prądnika Czerwonego po Białuchę, Czarna Wieś, Dębniiki i Ludwinów.

W podatku zarobkowym przodownictwo obejmuje Płaszów, a za nim dopiero następują: Półwsie Zwierzynieckie, Grzegórzki, Prądnik Czerwony, Krowodrza i Zwierzyniec.

W podatku rentowym, ze względu na kwotę podatku, na pierwsze miejsce wysuwa się Ludwinów, a po nim Czarna Wieś, Dębniiki, Prądnik Czerwony i Nowa Wieś.

Pomijając podatek pensyjny ze względu na nieznaczną ilość kontrybuentów i pomijając ustawicznie Podgórze, ze względu na odrębne od innych gmin stosunki, pod względem podatku osobisto-dochodowego — na czoło wysuwa się Czarna Wieś, a po niej następuje z kolei Półwsie, Prądnik Czerwony, Grzegórzki i Dębniki, a więc te wsi, które — jak to już powyżej zaznaczono — i podatku domowo-czynszowego, względnie 5% domowego, najwięcej opłacają.

4) Dodatki do podatków bezpośrednich na cele krajowe, powiatowe i gminne.

Jak to już wyżej wspomniano, okazało się, że gminy sąsiednie, wyjąwszy Podgórze, który nie pobiera dodatków gminnych do podatków bezpośrednich, ani na cele ściśle gminne, ani na cele szkolne, a tylko 9% tytułem ekwiwalentu za prestacje drogowe, inne gminy sąsiednie zmuszane są wydatki swe pokrywać przeważnie tylko z dochodów, uzyskiwanych z dodatków do podatków bezpośrednich i konsumcyjnych.

Dla dokończenia opisu stosunków podatkowych w gminach sąsiednich, przedstawione są na poniżej umieszczonej tabelce XXIII. stopy wszelkich dodatków do podatków bezpośrednich, w gminach sąsiednich w roku 1902 wymierzanych tak na cele krajowe jak na cele powiatowe i gminne.

a) Dodatki krajowe.

Na cele kraju pobierało się w r. 1902 w gminach po prawym brzegu Wisły 60% dodatków do podatków realnych, a 66% dodatków do podatków osobistych, w gminach zaś po lewym brzegu Wisły wysokość dodatków do podatków realnych wynosiła 49% a do podatków osobistych 55%.

Oprócz tego na płace nauczycieli pobierano we wszystkich gminach sąsiednich 9% dodatków do podatków bezpośrednich a w Krakowie 12%.

b) Dodatki powiatowe.

Na cele powiatów, a przede wszystkim na cele funduszu drogowego, pobierano w gminach po stronie Podgórze 10%, a w gminach po stronie Krakowa 28% dodatków do podatków bezpośrednich, na cele zaś powiatowe administracyjne płaciły gminy po prawej stronie Wisły 18%, a po lewej 9% dodatków do podatków bezpośrednich.

Ogółem płaciły gminy położone po lewym brzegu Wisły 37% a gminy położone po prawym brzegu Wisły 28% dodatków na cele swego powiatu.

c) Dodatki gminne do podatków bezpośrednich.

Wysokość dodatków gminnych do podatków bezpośrednich wynosiła najwyższy procent w Łobzowie, bo 107%.

Po tej gminie najwyższą stopę dodatków wykazuje Płaszów (86%), Dąbie (81%), Czarna Wieś (74%), a potem Dębniki (67%), Ludwinów (55%), Krowodrza (55%), Nowa Wieś (47.5%), Grzegórzki (45%) i Prądnik Biały (40%). Półwsie Zwierzynieckie wreszcie oznaczyło wysokość swych dodatków na 35%, Zakrzówek na 31%, Zwierzyniec na 24%, a Prądnik Czerwony na 14%.

Tu jeszcze wspomnieć wypada, że m. Podgórze na cele utrzymania dróg, tytułem ekwiwalentu za prestacje drogowe, ściągą 9% dodatków do podatków

Tablica XXIII.

GMINA	Do podatków bezpośrednich przypisano stopę dodatków									Ekwiwalent za prestaty- e drogowe § 43 a. ust. drogowej z r. 1897
	krajowych	na płace nauczycieli i fundusz okręgowy szkol.	powiatowych			gminnych			Razem	
			na fundusz drogowy	na inne cele administr.	Razem	na cele ściśle gminne	na cele szkolne	na cele parafialne		
w procencie od 100 K podatków bezpośrednich										
Płaszów od podatków realnych . od podatków osobistych	60 66	9	10	18	28	46	26	14	86	—
Podgórze	„	9	10	18	28	—	—	—	—	9
Ludwinów	„	9	10	18	28	25	22	8	55	—
Zakrzówek	„	9	10	18	28	—	17	14	31	—
Dębniki	„	9	10	18	28	29	25	13	67	—
Zwierzyniec od podatk. realn. od podatk. osobist.	49 55	9	28	9	37	—	24	—	24	—
Półwie Zwierzynieckie . .	„	9	28	9	37	16	9	10	35	—
Czarna Wieś z Kawiorami .	„	9	28	9	37	36	38	—	74	—
Nowa Wieś Narodowa . .	„	9	28	9	37	22	21	4·5	47·5	—
Łobzów	„	9	28	9	37	70	37	—	107	—
Krowodrza	„	9	28	9	37	35	16	4	55	—
Część Prądnika Białego z Zakładem kontumacyjn.	„	9	28	9	37	15	25	—	40	—
Część Prądnika Czerwonego po Białuchę	„	9	28	9	37	3	11	—	14	—
Olsza	„	9	28	9	37	3	11	—	14	—
Grzegórzki-Piaski	„	9	28	9	37	27	18	—	45	—
Dąbie, z Beszczem i Głębi- nowem	„	9	28	9	37	44	31	6	81	—
Powyzsze gminy razem . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
%	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kraków od podatków realnych . od podatków osobistych	49 55	12	—	—	—	10	—	—	10	—
Prądnik Biały i Prądnik Czerwony										
Prądnik Biały	49 55	9	28	9	37	15	25	—	40	—
Prądnik Czerwony bez Olszy	„	9	28	9	37	3	11	—	14	—

Tablica XXIV.

Gmina sąsiednia	Wydatność dodatków gminnych według budżetów gminnych za r. 1902 w koronach			
	na cele ściśle gminne	na cele szkolne	na cele parafialne	Razem
Płaszów	1.785·64	1.009·27	543·45	3.338·36
Podgórze	15.413·—	—	—	15.413·—*)
Ludwinów	1.476·37	1.299·20	472·44	3.248·01
Zakrzówek	—	396·93	326·88	723·81
Dębniaki	3.621·49	3.121·97	1.623·42	8.366·88
Zwierzyniec	—	1.954·47	—	1.954·47
Półwie Zwierzynieckie . .	2.400·04	1.350·02	1.500·02	5.250·08
Czarna Wieś z Kawiorami	8.204·06	8.659·84	—	16.863·90
Nowa Wieś Narodowa . .	1.869·70	1.784·71	382·44	4.036·85
Łobzów	1.235·54	653·07	—	1.888·61
Krowodrza	3.806·81	1.740·26	435·06	5.982·13
Część Prądnika Białego .	108·01	180·23	—	288·24
Część Prądnika Czerwonego	143·10	527·26	—	670·36
Olsza	18·77	69·16	—	87·93
Grzegórzki-Piaski	3.696·98	2.464·66	—	6.161·64
Dąbie, Beszcz, Głębinów .	1.713·55	1.207·27	233·67	3.154·49
Razem	45.493·06	26.418·32	5.517·38	77.428·76
—	58·75	34·12	7·13	100
—	—	—	—	—
Cały Prądnik Biały . . .	315·60	526·—	—	841·60
Cały Prądnik Czerw. z Olszą	286·80	1.051·92	—	1.338·72

Uwaga. *) Wydatność ekwiwalentu za prestację drogową (9% dodatków do podatków bezpośrednich) z 4% wpływem z 10% dodatków do funduszu powiat. drogowego (z § 43 a. ust. drog. z r. 1897).

bezpośrednich na miejscowy fundusz drogowy, a do tego funduszu wpływa jeszcze 4% z 10%-go dodatku do podatków bezpośrednich na cele funduszu drogowego powiatowego, pobieranego w Podgórzu (§ 43 a i 43 d ustawy drogowej z r. 1897).

Wydatność ekwiwalentu za prestacę drogową wraz z 4% wpływem z funduszu drogowego powiatowego wynosiła w Podgórzu w r. 1901, według zamknięcia rachunkowego miejscowego funduszu drogowego, 15.413 K.

Mieszkańcy Podgórza opłacają również dodatki parafialne na budowę kościoła, dotyczący jednak przypis sporządza e. k. Starostwo, które i ściąganiem tego dodatku się zajmuje, z powodu czego dodatki te w budżecie Podgórza nie są wykazane.

Badając wydatność dodatków do podatków bezpośrednich, przedstawioną na tablicy XXIV., a obliczoną według przypisu podatkowego wstawionego w budżety gmin z r. 1902, okazuje się, że pomijając Podgórze, najwięcej z tych dodatków uzyskała Czarna Wieś, gdyż 16.863 K, a następnie z kolei Dębniki (8.366 K), Grzegórzki (6.161 K), Półwsie Zwierzynieckie (5.250 K), Krowodrza (5.982 K), Nowa Wieś (4.036 K), Płaszów (3.338 K), Ludwinów (3.248 K), Dąbie (3.154 K), Zwierzyniec (1.954 K), Łobzów (1.888 K), a w końcu Zakrzówek (723 K).

W Prądniku Czerwonym dodatki do podatków wynoszą 1.338 K, z czego na część Prądnika Czerwonego po Białuchę przypada 670 K a na Olszę 87 K, na część Prądnika Białego zaś, projektowaną do przyłączenia, przypada z ogólnej sumy dodatków w Prądniku Białym (841 K) — stosunkowo obliczona kwota — 288 K.

W końcu jeszcze wspomnieć należy, że z sumy 77.428 K, które gminy pobierają tytułem dodatków do podatków bezpośrednich, 58.75% (45.493 K) przeznaczonych jest na cele gminne, 34.12% (26.418 K) na cele szkolne, a 7.13% (5.517 K) na cele kościelne, dla których to celów gminy sąsiednie — wyjąwszy Podgórze — układają odrębne budżety. Rzeczywista wydajność gminnych dodatków do podatków bezpośrednich, nie licząc Podgórza, wyniosła w r. 1902 K 67.795, była więc o 5.780 K wyższą, niż kwota przewidziana w budżetach gminnych.

5. Rządowe podatki konsumcyjne.

Rządowy podatek konsumcyjny od wódki i od piwa poza obrębem miast zamkniętych pobierany bywa przy wyrobie, a ponieważ w gminach sąsiednich ani gorzelni ani browarów niema, przeto kwestya poboru podatku od powyższych artykułów jest co do rzeczonych gmin bezprzedmiotową. Natomiast stosunki pod względem rządowego podatku konsumcyjnego od wina i mięsa w tychże gminach wykazuje — zamieszczona poniżej — tablica XXV.

Oдноśnie do powyższego podatku od mięsa i wina wyjaśnia się jeszcze, że ze względu na technikę poboru tych podatków rząd trzyma się systemu dzierżawy, tworząc dla tego celu, okręgi dzierżawne, w których sami dzierżawcy ściągają dotyczące podatki konsumcyjne, zatrzymując jako dochód nadwyżkę uzyskaną ponad sumę dzierżawną.

Miejscowości sąsiednie, objęte projektem przyłączenia, leżą w 3 okręgach dzierżawnych, utworzonych dla poboru podatku konsumcyjnego od mięsa i wina; z tych m. Podgórze wraz z gminami Ludwinów, Płaszów, Zakrzówek i Dębniki tworzy jeden okrąg dzierżawny; gminy Półwsie, Czarna Wieś, Krowodrza, Łobzów

Wykaz dochodu rządowego

z wydzierżawienia podatków konsumcyjnych w gminach sąsiednich, objętych projektem przyłączenia.

Tablica XXV.

L. p.	Gmina sąsiednia	Gmina należy do okręgu dzierżawnego	Dzierżawa podatku konsumcyjnego od wina			Uwaga	Dzierżawa podatku konsumcyjnego od mięsa			Uwaga
			Czas dzierżawy		Czynsz dzierżawny, obliczony na gminę		Czas dzierżawy		Czynsz dzierżawny, obliczony na gminę	
			od	do			od	do		
1	Podgórze	Podgórze, nadto 12 gmin i 11 obszarów dworskich	1/1 1903	31/12 1905	1.515·64	Dzierżawca: Towarzystwo solidarnej umowy przez pełnomocników: Israela Süßera i Mennaschego Sperlinga	1/1 1903	31/12 1906	38.125—	Dzierżawca: Gabryel Gassner
2	Płaszów		"	"	127·83		"	"	3.133—	
3	Ludwinów		"	"	180·68		"	"	4.427—	
4	Zakrzówek		"	"	138·25		"	"	3.387—	
5	Dębniaki		"	"	142·65		"	"	5.735—	
Razem		*) 2.800	Koron		2.105·05	*) 67.700	Koron		54.807—	
6	Zwierzyniec	Liszki, nadto 45 gmin i 30 obszarów dworskich	1/1 1902	31/12 1904	169·24	Dzierżawca: Abraham Brautmann	1/1 1902	31/12 1904	1.077—	Dzierżawca: Israel Löwy
7	Półwsie Zwierzynieckie .		"	"	158·12		"	"	1.066—	
8	Czarna Wieś z Kawiorami		"	"	164·84		"	"	1.019—	
9	Nowa Wieś Narodowa. .		"	"	130·52		"	"	831—	
10	Łobzów		"	"	67·45		"	"	486—	
11	Krowodrza	"	"	277·48	"	"	1.766—			
Razem		*) 2.572	Koron		967·65	*) 16.500	Koron		6.245—	
12	Część Prądnika Białego .	Mogiła, nadto 48 gmin i 41 obszarów dworskich	1/1 1904	31/12 1905	—	Dzierżawca: Abraham Brautmann	1/1 1904	31/12 1905	—	Dzierżawca: J. Hutinger
13	Część Prądnika Czerwonego po Białuchę . .		"	"	115·28		"	"	321·12	
14	Olsza		"	"	17·92		"	"	50·45	
15	Grzegórzki-Piaski		"	"	283·36		"	"	790·68	
16	Dąbie, Beszcz, Głębinów		"	"	119·92		"	"	334·70	
Razem		*) 2.218	Koron		536·48	*) 6.500	Koron		1.496·95	
Ogółem		*) 7.590	Koron		3.609·18	*) 90.700	Koron		62.548·95	

*) Kwoty czynszu dzierżawnego przypadające na cały okręg.

i Nowa Wieś wraz z kilkudziesięcioma innymi gminami tworzą okrąg lisiecki, a gminy Grzegórzki-Piaski, Prądnik Czerwony z Olszą i kilkadziesiąt innych wsi tworzy okrąg dzierżawny mogiński.

W okręgu podgórskim podatek od wina wydzierżawiono „Towarzystwu solidarnej ugody“, reprezentowanemu przez Israela Süssera i Menaschego Sperlinga, na czas od 1 stycznia 1903 do 31 grudnia 1905, za ryczałt ugodowy 2.800 K (spółka ta opłaca też 30% dod. kraj. = 752 K); podatek od mięsa wydzierżawiony jest na czas od 1 stycznia 1903 do 31 grudnia 1906 przez Gabryela Gassnera za kwotę 67.700 K.

W okręgu lisieckim podatek od wina wydzierżawił Abraham Brautmann na czas od 1 stycznia 1902 do 31 grudnia 1904 za 2.572,84 K; podatek zaś od mięsa w okręgu tym wydzierżawił Israel Löwy na czas od 1 stycznia 1902 do 31 grudnia 1904 za 16.500 K.

W okręgu mogińskim podatek od wina wydzierżawił Abraham Brautmann na czas od 1 stycznia 1904 do 31 grudnia 1906 za czynszem 2.218 K; podatek od mięsa wydzierżawił Józef Hutinger na ten sam okres za czynszem rocznym 6.500 K.

Celem wypośrodkowania, ile z czynszu pobieranego w 3 wykazanych okręgach dzierżawnych z dzierżawy podatku konsumcyjnego od mięsa i wina przypada na gminy, objęte projektem przyłączenia — tudzież celem obliczenia, ileby c. k. Rządowi przypadło tytułem dzierżawnego z podatku konsumcyjnego od wina i mięsa z gmin objętych projektem przyłączenia — obliczono stosunkowo do ludności kwoty powyższe, które w podatku od wina wynoszą w gminach sąsiednich 3.609 K, a od mięsa 62.548 K, w całych zaś okręgach wyżej wspomnianych od wina 7.590 K, a od mięsa 90.700 K.

Z systemu, użytego przez Rząd do poboru podatku konsumcyjnego od wina i mięsa drogą dzierżawy, wynika, że przy przyłączeniu gmin sąsiednich dla celów zaprowadzenia od powyższych artykułów opłat, obowiązujących w Krakowie, trzeba będzie zawrzeć ugody z obecnymi dzierżawcami, o ile właśnie w czasie przyłączenia ich termin dzierżawy się nie skończy, ze strony Rządu bowiem, który w razie przyłączenia gmin sąsiednich z ich terytoriów pobierać będzie wyższy podatek od mięsa*) i wina, żadnych w tym względzie trudności prawdopodobnie nie będzie.

6. Dodatki gminne do podatków konsumcyjnych i gminne opłaty konsumcyjne.

Oprócz dodatków do podatków bezpośrednich pobierają jeszcze niektóre gminy dodatki do podatków konsumcyjnych od mięsa a nadto Podgórze także od wina.

Dodatki te wykazuje zamieszczona na str. 134 tabl. XXVI., zestawiona na podstawie budżetów gminnych za r. 1901.

Z dodatków tych miasto Podgórze uzyskało w r. 1902 — 20.500 K, a oprócz tego z dodatku do podatku od wina 700 K.

Oprócz tego posiada m. Podgórze własną opłatę gminną od trunków propinacyjnych, z której preliminowało na r. 1902 — 53.228 K.

*) Obecnie obowiązuje w Krakowie przy opłacie od mięsa najwyższa taryfa I. klasy, w Podgórzu taryfa II., a w innych gminach sąsiednich taryfa III. klasy.

Tablica XXVI.

GMINA	Dodatki do podatków konsumcyjnych				Dochód z opłaty gminnej od trunków propinacyjnych w koronach	Dochód z opłat konsensowych w koronach	Dochód z dodatków do podatków pośred. od innych przedmiotów
	od mięsa		od wina				
	stopa dodatku	Dochód w koronach	stopa dodatku	Dochód w koronach			
Płaszów	—	—	—	—	—	—	
Podgórze	30%	20.500—	20%	700—	53.228·56	4.640—	
od grubego bydła							
od drobn. bydła	40%						
Ludwinów	—	—	—	—	—	—	
Zakrzówek	—	—	—	—	—	—	
Dębniaki	—	—	—	—	—	—	
Zwierzyniec	—	—	—	—	—	—	
Półwieś ⁷ Zwierzynieckie	30%	2.500—	—	—	—	—	
Czarna wieś z Kawiorami	20%	173—	—	—	—	1.120—	
Nowa Wieś Narodowa	20%	300—	—	—	—	—	
Łobzów	—	—	—	—	—	—	
Krowodrza	20%	300—	—	—	—	—	
Cześć ¹ Prądnika Czerwonego po Białuchę	20%	272—	—	—	—	—	
Olsza	20%	41·20	—	—	—	—	
Grzegórzki-Piaski	20%	120—	—	—	—	—	
Dąbie	—	—	—	—	—	—	
Razem	—	24.206·20	—	700—	53.228·56	5.760—	
Kraków	—	45.768—	100	45.697—	544.693—	50.000—	
						143.177—	

Uwaga: Dochód z dodatku od mięsa w części Prądnika Czerwonego po Białuchę i w Olszy obliczono w stosunku do dochodu z całego Prądnika Czerwonego z Olszą według liczby ludności.

Poniżej podane są taryfy opłat gminnych od napojów gorących, piwa i miodu, obowiązujące w Podgórzu i w Krakowie.

Tablica XXVII.

L. b.	NAZWA ARTYKUŁU	Opłata w koronach		Uwaga.
		Podgórze	Kraków *)	
1	Od 1 hl. piwa	3.40	przy wprov. i wyr. 3 K	W Krakowie od porteru i piwa angielskiego 7 K.
2	Od 1 hl. wódki czystej 50° Tr.	Najwyżej 22 K	23.—	W Podgórzu od piwa wolno pobierać opłatę, nieprzekraczającą od 1 hl. wraz z krajowym dodat- kiem konsumcyjn. (usta- now. ust. z 20 marca 1891 Nr. 35 Dz. u. kr.) kwotę 3 K 40 h.
3	Od 1 hl. wódki czystej do 50° Tr. przepędzonej przez anyż i kminek		25.—	
4	Od 1 hl. okowity od 50—75°		37.50	
5	Od 1 hl. spirytusu nad 75°	Najwyżej 11 K	50.—	Od 1 hl. miodu wyrabia- nego w Krakowie 12.50 K.
6	Od 1 hl. słodzonych wódek		50.—	
7	Od 1 hl. araku do 70° Tr.			
8	Od 1 hl. i 1° araku od 70—100°	8.—	12.74	
9	Od 1 hl. miodu, wiśniaku etc.			

Uwaga: *) Według ustawy z 4 grudnia 1903 r. Nr. 129 Dz. u. i r. kr.

Taryfę opłat od napojów spirytusowych dla m. Podgórza ustanowiła ustawa z dnia 26 stycznia 1888 r. Nr. 21 Dz. ust. kraj., którą zezwolono temuż miastu na pobór opłat od napojów gorących.

Ustawa powyższa zezwoliła miastu Podgórze na pobór opłat od napojów spirytusowych, piwa i miodu na czas od 1888—1893 r., rozporządzenie zaś Wydziału krajowego z dnia 19 stycznia 1894 L. 2.399, wydane na podstawie § 87 ustawy z dnia 13 marca 1889 Nr. 24 Dz. u. i rozp. kraj., w porozumieniu z e. k. Namiestnictwem, zezwoliło m. Podgórze na dalszy pobór tych opłat od r. 1894 do 1899 z tem jednak zastrzeżeniem, że opłata od piwa nie może przekraczać łącznie z pobieranym krajowym dodatkiem konsumcyjnym od 1 hl. kwoty 1 złr. 70 ct. (dotąd samo Podgórze tę kwotę pobierało), i że od palonych napojów spirytusowych, których stopień alkoholu da się oznaczyć 100° alkoholometrem, wolno miastu Podgórze pobierać tytułem opłaty najwyżej 11 złr. od 1 hl. (dotychczas pobierano od 12—28 złr.), od słodzonych zaś napojów spirytusowych od 1 hl. najwyżej 5 złr. 50 ct. (dotychczas od 20—24 złr.).

Podobnem rozporządzeniem Wydziału krajowego z 15 grudnia 1899, przy utrzymaniu zastrzeżeń powyżej podanych, pozwolono miastu Podgórze pobierać nadal opłaty od napojów gorących do końca r. 1904 *).

*) Rozporządzeniem Wydziału krajowego z 13 września 1904 L. 88.435 Nr. 102 Dz. u. i rozp. kraj. pozwolono miastu Podgórze na dalszy pobór opłat gminnych od trunków propinacyjnych na przeciąg lat 6, począwszy od r. 1905 pod warunkami oznaczonymi rozporządzeniem z r. 1894, z tem jednak ograniczeniem co do opłat od piwa, że w roku 1910 pobierana będzie w kwocie nie wyższej niż 2 K od 1 hl.

Z zestawienia umieszczonego na tablicy XXVII. widzimy, że opłaty od napojów gorących były do r. 1894 wyższe w Podgórzu, niż w Krakowie, po tym zaś czasie niższe od krakowskich.

Oprócz opłat powyższych pobiera jeszcze m. Podgórze opłaty t. zw. konsensowe, których istota według prywatnych informacji jest następująca:

Aby powstrzymać dzierżawców prawa propinacyi od ustanowienia wysokich cen napojów i zniewolić ich do utrzymywania napojów w dobrej jakości, zastrzega sobie m. Podgórze przy każdej umowie o wydzierżawienie prawa propinacyi prawo utrzymywania 12 szynków. Szynki te wydzierżawia miasto obecnie na 5 lat za opłatą, zwaną konsensową. Szynkarze ci uiszczają dodatki gminne do podatku konsumcyjnego do rąk dzierżawców propinacyi, wolno im jednak sprowadzać trunki skądkolwiek chcą. Z tych opłat konsensowych preliminowało m. Podgórze na r. 1902 kwotę 4.640 K.

Oprócz Podgórza jeszcze tylko Czarna Wieś pobiera od szynków opłaty konsensowe. Prawo do tego poboru nie polega na ustawie i zachowało się tam z czasów z przed r. 1867, kiedy Czarna Wieś była integralną częścią Krakowa. Z tego źródła preliminowała gmina Czarna Wieś na r. 1902 w dochodach 1.120 K. W Krakowie, a temsamem i w Czarnej Wsi, nie było i niema prawa propinacyi, ale w zamian za to służy gminie m. Krakowa prawo pobierania taks od szynkarzy (opłaty konsensowe), a to według obowiązujących do dziś dnia postanowień Senatu rządzącego z 6 grudnia 1839 r. Nr. 7.009 Dz. p. s. i z dnia 4 stycznia 1842 r. L. 59. Opłaty te uregulowano według waluty austryackiej uchwałą Rady miasta z dnia 12 kwietnia 1869 r.

Poza tem pobiera jeszcze gmina Półwieś 30% dodatku do podatku konsumcyjnego od mięsa, który tej gminie w r. 1902 przyniósł 2.500 K dochodu, a oprócz tego istnieją jeszcze 20%-we dodatki do tego samego podatku konsumcyjnego w Czarnej Wsi, Nowej Wsi, Krowodrzy, w Prądniku Czerwonym i w gminie Grzegórzki-Piaski; w żadnej jednak z tych gmin dochód z tego źródła czerpany nie przenosi 300 K.

Dodatki do podatków konsumcyjnych, nakładane w gminach sąsiednich, nie nadają się do porównania ze stosunkami istniejącymi w tym względzie w Krakowie, w mieście tem bowiem podlega o wiele więcej artykułów opodatkowaniu pośredniemu, aniżeli w gminach sąsiednich. Nadmienia się jednak, że według budżetu za rok 1902 gmina Kraków preliminowała na tenże rok tytułem dochodów z podatków konsumcyjnych, tudzież od wyrobu piwa i miodu łączną kwotę 779.334 K.

Jakby się mogły ułożyć dochody z tego działu podatków w razie powiększenia obrębu Krakowa, przedstawimy w następnej części tego elaboratu.

7. Konsumcyja piwa, wina, wódki i mięsa.

O cyfry, dotyczące konsumcyi piwa, wina, wódki i mięsa w gminach sąsiednich, odnoszono się do c. k. Dyrekeyi okręgowej Skarbu w Krakowie, władza ta jednak udzielić ich nie mogła, gdyż nie prowadzi w tym kierunku ewidencji.

Wobec tego daty co do konsumcyi powyższych artykułów w gminach sąsiednich, zamieszczone niżej na tablicy XXVIII, tudzież podane w dalszym ciągu daty co do konsumcyi mięsa w gminach sąsiednich, zestawione są na podstawie informacji, udzielonej przez Administracyę akcyzy miejskiej.

Tablica XXVIII.

GMINA	Konsumpcya roczna w litrach			Uwaga
	piwa	wina	spirytusu	
Płaszów	80.000—	6.000—	8.000—	
Podgórze	600.000—	100.000—	90.000—	
Ludwinów	10.000—	500—	3.500—	
Zakrzówek	15.000—	2.000—	3.500—	
Dębniki	60.000—	2.000—	6.000—	
Zwierzyniec	5.000—	2.000—	12.000—	
Półwie Zwierzynieckie . .	52.000—	3.000—	50.000—	
Czarna Wieś z Kawiorami	2.000—	300—	6.000—	
Nowa Wieś Narodowa . .	12.500—	500—	2.000—	
Krowodrza	40.000—	40.000—	50.000—	
Część Prądnika Białego z Zakładem kontumacyjnym .	—	—	—	
Część Prądnika Czerwonego po Białołękę	30.294·32	11.781·12	5.049·05	
Olsza	5.000—	1.000—	800—	
Łobzów	14.500—	1.500—	4.000—	
Grzegórzki-Piaski	40.000—	1.800—	9.000—	
Dąbie, Beszcz, Głębinów .	25.000—	1.500—	2.000—	
Powyższe gminy — razem .	991.294·32	173.881·12	251.849·05	Ludność w 1901 r. 50.635
%	11·88	19·76	20·73	35·67
Kraków	7,852.256—	706.219—	963.116—	Ludność w 1901 r. 91.323
%	88·12	80·24	79·27	64·33
Kraków i gminy sąsiednie razem	8,343.550·32	880.100·12	1,214.965·05	Ludność w 1901 r. 141.958
%	100	100	100	100
Cały Prądnik Biały i Czerwony				
Prądnik Biały	15.000—	200—	2.000—	
Prądnik Czerwony	90.000—	35.000—	15.000—	

Ponieważ Administracya akcyzy potrzebne do tego daty zbierała w drodze informacji prywatnej, przeto wspomniane powyżej cyfry nie są zupełnie ścisłe, lecz dają mimo to przybliżony, a możliwie dokładny obraz konsumeyi w gminach.

Z tablicy XXVIII, zamieszczonej na str. 137, okazuje się przedewszystkiem, że konsumeyca napojów, ulegających opłacie akcyzowej, wyższa jest w Krakowie, aniżeli w gminach sąsiednich. Jeśli się bowiem zważy, że wśród ilości ludności, żyjącej w r. 1901 w obrębie Wielkiego Krakowa (141.958 mieszk. = 100), wynosiła ludność Krakowa 64·33% (91.323), a ludność gmin przyległych, objętych projektem przyłączenia, 35·67% (50.635 mieszkańców), natenczas spostrzeżać się, iż w gminach sąsiednich ani konsumeyca piwa (11·88% konsumeyi w obrębie Wielkiego Krakowa), ani wina, (19·76%), ani spirytusu względnie wódek (20·73%) nie dorównywa powyżej podanemu procentowi ludności gmin sąsiednich. Badając konsumeyę pojedynczych napojów, podatkowi konsumeyjnemu podlegających, uderza przedewszystkiem najwięcej nierównomierna w gminach sąsiednich w stosunku do ilości ludności konsumeyca piwa; gdy bowiem w Krakowie (64·33% ludności Wielkiego Krakowa) konsumuje się 88·12% z całej ilości piwa, używanej przeciętnie w 1 roku w obrębie Wielkiego Krakowa (8,343.550 litrów = 100), to na gminy sąsiednie (991.294 litrów, a z tego 600.000 w Podgórzu) przypada zaledwie 11·88% z tej konsumeyi (przy 35·67% ludności).

Wyższą już jest w gminach przyległych konsumeyca wina (173.881 litrów = 19·76% konsumeyi w obrębie Wielkiego Krakowa, wynoszącej 880.100 litrów = 100).

Objaw ten powoduje niewątpliwie wyższa opłata od wina w Krakowie, niż w Podgórzu, a następnie i ten szczegół, że oprócz Podgórza w żadnej z gmin przyległych opłat na cele gminne od wina się nie pobiera.

Tu jeszcze zauważyć należy, że znaczna część z ogólnej ilości wina konsumowanego w gminach przyległych (173.881 litrów — z tego w Podgórzu około 100.000 litrów) zużywanych bywa — jak to powszechnie wiadomo — przez mieszkańców Krakowa w ogródkach restauracyjnych podmiejskich, a zwłaszcza w Prądniku Czerwonym, w Dębnikach i Półwsiu Zwierzynieckiem.

Najwyższej konsumeyi doznaje w gminach przyległych spirytus i wódki. Konsumeyca tego artykułu w gminach przyległych (251.849 litrów — a z tego w Podgórzu około 90.000 litrów, wynosi 20·73% konsumeyi Wielkiego Krakowa (1,214.965 litrów = 100, a w Krakowie 963.116 litrów = 79·27%).

Cyfry powyższe są bardzo charakterystyczne. Gminy sąsiednie zużywają 11·88% piwa, przywożonego do obrębu Wielkiego Krakowa, lub w tym obrębie wyrabianego, a 20·73% napojów spirytusowych, konsumowanych w obrębie Wielkiego Krakowa; natomiast w Krakowie, w stosunku do Wielkiego Krakowa = 100, wynosi 88·12% konsumeyca piwa, a tylko 79·27% konsumeyca wódki.

Cyfry te stwierdzają zarazem, co jest zwyczajnym przedmiotem konsumeyi ludności podmiejskiej. Gdy w Krakowie konsumeyca piwa (7,352.256 litrów) przewyższa 8 razy zużycie spirytusu i wódek (963.116 litrów), to w gminach podmiejskich konsumeyca piwa (991.294 litrów) jest wyższą niecałe 4 razy od konsumeyi napojów spirytusowych.

Stosunek powyższy jeszcze więcej rażąco okaże się dla gmin sąsiednich, z wyjątkiem Podgórza, gdy się zważy, że udział miasta Podgórza wśród gmin sąsiednich w konsumeyi napojów spirytusowych wynosi tylko 35·8% (90.000 litrów).

Z ogólnej konsumeyi piwa w gminach sąsiednich, objętych projektem przyłączenia (991.294 litrów = 100) 39·5%, czyli 391.294 litrów, przypada na gminy są-

siednie bez Podgórze, ale za to na te same gminy przypada 64% = 161.849 litrów z ogólnej konsumpcji napojów spirytusowych w gminach sąsiednich.

Najwięcej napojów spirytusowych konsumuje się, jak to wykazuje tablica XXVIII., w Krowodrzy (około 50.000 litrów), a następnie w Półwsiu (50.000 litrów), w Prądniku Czerwonym (15.000 litrów) i w Zwierzyńcu (12.000 litrów), a więc w gminach sąsiednich najludniejszych, które mają najwięcej ludności.

Przechodząc w końcu do konsumpcji mięsa w gminach sąsiednich, przedstawia się ją wedle ilości bitego bydła w rzeźniach, które gminy przyległe w mięso zaopatrują.

I tak rzeźnia w Podgórzu zaopatruje w mięso Płaszów, Ludwinów, Zakrzówek i Dębni.

W rzeźni Półwsia bije swe bydło i gmina Zwierzyńiec, oraz po części i rzeźnicy z Krakowa, z których — jak Administracja akcyzy miejskiej podaje — jeden z masarzy bije w tej rzeźni i wprowadza następnie do Krakowa około 4.000 sztuk świń.

Następnie rzeźnia w Krowodrzy zaopatruje gminy Nową Wieś, Łobzów i Czarną Wieś z Kawiorami; a z rzeźni Prądnika Czerwonego korzystają gminy Prądnik Biały, Rakowice i dalsze jeszcze gminy, które dostarczają mięsa aż do Krzeszowic, a nawet i do Niemiec.

Nadto w Piaskach ad Grzegórzki istnieje rzeźnia prywatna, która bije tylko kilkadziesiąt sztuk bydła (50 krów i 15 świń), a z której zaopatruje się w mięso także i gmina Dąbie.

Podatek konsumpcyjny od mięsa bywa pobierany w Krakowie wedle taryfy I, t. j. przeznaczonej dla miast, liczących ponad 20.000 mieszkańców. W Podgórzu pobiera się podatek konsumpcyjny od mięsa według taryfy II., obowiązującej dla miejscowości liczących od 10—20 tysięcy mieszkańców, a w innych gminach sąsiednich pobierają się opłaty od mięsa według taryfy III.

Zamieszczona na str. 140 tablica XXIX. przedstawia ilość bydła bitego przeciętnie rocznie w Krakowie i w gminach przyległych, tudzież dochód płynący dla gmin, posiadających rzeźnie, z opłat w rzeźni pobieranych, a następnie z oględzin bydła.

Z tablicy powyższej widzimy, że ilość bydła bitego np. w Podgórzu, a więc w mieście blisko 5 razy mniejszem od Krakowa, jest rzeczywiście prawie 5 razy mniejsza, stosunki podobne zaś w innych mniejszych gminach sąsiednich zacieśniają się i nie występują tak wyraźnie jak w Podgórzu z powodu tego, że z rzeźni tych gmin korzystają jeszcze i inne gminy okoliczne.

Łącząc daty wykazujące dochody z rzeźni i z oględzin bydła w gminach, posiadających rzeźnie, z liczbą dodatków do podatków konsumpcyjnych od mięsa w tychże gminach, które to daty znajdują się już na tablicy XXVI, na str. 134 podanej, okazuje się, że Podgórze z opłat z rzeźni, z opłat za oględziny bydła, a szczególnie z dodatków do podatku kons. od mięsa (razem 28.500 K) pobiera blisko $\frac{1}{5}$ część tego dochodu, który z tych źródeł czerpie m. Kraków, co odpowiada stosunkowi ludności, znajdującej się w Krakowie i w Podgórzu.

Z innych gmin sąsiednich największy dochód z rzeźni posiada Półwsie Zwierzyńskie, gdyż (razem z taksami za oględziny bydła) 5.100 K. Dochody z rzeźni względnie z dodatków do podatków pośrednich po przyłączeniu gmin sąsiednich przedstawi się według taryfy, obowiązującej w Krakowie, w Części III. tego referatu.

Tablica XXIX.

Rodzaj bydła bitego	Kraków	Podgórze	Półwsie	Krowodrza	Prądnik Czerwony	Piaski *)
	I l o ś ć b y d ł a					
Wołów	15.476	3.426	500	—	—	—
Krów		500	1.239	854	477	50
Bukatów	29.949	1.778	—	—	—	—
Cieląt		5.822	2.000	250	158	—
Baranów	592	158	124	150	30	—
Jagniąt		13	—	—	—	—
Warchlaków	22.074	20	—	—	—	—
Świń		5.642	5.000	410	140	15
Razem sztuk	68.091	17.359	8.863	1.664	805	65

Miejscowość	D o c h ó d		
	z rzeźni	za oględziny bydła	Razem
Podgórze	7.000	1.000	8.000
Półwsie	4.000	1.100	5.100
Krowodrza	1.900	127	2.027
Prądnik Czerwony	2.000	400	2.400
Piaski	680	—	680
Kraków	105.611	4.848	110.459
Uwaga	*) Rzeźnia prywatna.		

Tu tylko zaznaczyć jeszcze należy, że konsumeya w gminach sąsiednich wzrośnie po ich przyłączeniu, gdyż gminy te, zmieniwszy w krótkim czasie swą postać, zaludnią się silniej i dlatego, jeśli się rejon akcyzowy rozszerzy równocześnie z granicami miasta, można z tego źródła oczekiwać rzeczywistego wzrostu dochodów.

Rozstrzygnięcie kwestyi, czy przy przyłączeniu gmin sąsiednich nie będzie potrzeba zmienić taryfy akcyzowej, tak jak to uczyniono n. p. w Wiedniu, nie należy do zakresu niniejszej pracy.

Wielkie trudności w zakresie akcyzy miejskiej napotka się przy przyłączeniu gmin sąsiednich z powodu propinacyi, o czem będzie wzmianka w następującym ustępie.

8) Propinacya.

Stosunki propinacyjne w gminach sąsiednich przedstawia, zamieszczona poniżej, tablica XXX.

Wspomniano już przy omówieniu dodatków do podatków konsumcyjnych i opłat konsumcyjnych, że w [Czarnej Wsi prawa propinacyi niema. Prawo to istnieje zresztą we wszystkich innych gminach sąsiednich, do przyłączenia w całości lub w części proponowanych.

W Płaszowie, tworzącym własny rejon dzierżawny, prawo propinacyi jest poddzierżawione za czynszem 8.600 K, a miasto Podgórze posiada własne prawo propinacyi, dzierżawione przez spółkę z trzech osób złożoną do 31 grudnia 1905 r. za czynszem 70.971 K. Inne gminy sąsiednie, w których istnieje prawo propinacyi, ujęte są w dzierżawne rejony propinacyjne. I tak:

Zakrzówek i Ludwinów tworzą jeden rejon propinacyjny; Nowa Wieś Narodowa i Łobzów tworzą również jeden rejon, a Park Krakowski (część Nowej Wsi) stanowi odrębny rejon propinacyjny. Wszystkie zresztą inne gminy przyległe tworzą rejony propinacyjne z dalszemi gminami; i tak n. p. Dębniki z Rybakami, ze Skaleczną i z Pychowicami; Zwierzyniec i Półwsie z Bielanami, Kaszowem, Liskami, Śmierdzącą, Nową Wsią szlachecką, Przegorzałami, Prusami i Węgrzynowicami; Krowodrza z Kobylanami, Brzezinką (powiat Chrzanów), Rząską szlachecką, Bronowicami Wielkimi i Małemi oraz Rząską duchowną; Prądnik Czerwony z 23 wsiami okolicznymi; Olsza z Dąbkiem, Beszczem, Głębinowem, Piaskami (ad Grzegórzki), Witkowicami i Górką Narodową; Grzegórzki z Toniami i Ujazdem z Mościskami.

Wszystkie te rejony są wydzierżawione do 31 grudnia 1910 r. i wszystkie, wyjąwszy Podgórze, Grzegórzek z okręgiem i Parku krakowskiego, są poddzierżawione.

Daty co do rejonów propinacyjnych, osób wydzierżawiających prawo propinacyi, osób poddzierżawców, czasu dzierżawy i poddzierżawy, tudzież co do wysokości płaconych czynszów dzierżawnych i poddzierżawnych wskazuje powołana wyżej tablica XXX., tu zaś nadmienia się tylko, że daty co do rejonów propinacyjnych, osób dzierżawców, co do czynszów dzierżawnych i czasu trwania dzierżaw są uzyskane z Dyrekcyi galic. funduszu propinacyjnego, daty zaś co do stosunków poddzierżawnych, polegają na informacyach prywatnych, przez Administracyę akcyzy miejskiej, względnie częściowo przez Magistrat zebranych.

Stosunki propinacyjne będą przy przyłączeniu gmin sąsiednich, zwłaszcza w gminach wiejskich bardzo trudne do uregulowania, a to ze względu na objęcie, gmin projektowanych rejonem akcyzowym krakowskim.

Pod względem prawa propinacyi odróżnić należy miasto Podgórze od innych gmin sąsiednich. Mianowicie m. Podgórze wykonuje w myśl § 42 ustawy z 29 kwietnia 1889 L. 50 Dz. ust. kr. samo swoje własne prawo propinacyi do r. 1910 i po zniesieniu tego prawa otrzymać ma tytułem odszkodowania fundusz propinacyjny, dla tegoż miasta po myśli powołanego wyżej przepisu utworzony, a obecnie przez Wydział krajowy zarządzany. Prawo to ustaje w każdym razie z końcem r. 1910, może jednak w drodze ustawy krajowej być i wcześniej zniesione.

Prawo propinacyi w innych gminach sąsiednich, które — jak się to tu nawiasem nadmieniam — pierwiej nie miały same prawa propinacyi, lecz w których prawo to służyło uprawnionym właścicielom tabularnym, zostało już po myśli ustawy z 29 kwietnia 1889 L. 50 Dz. ust. kraj. wykupione. Od czasu wykupna aż do 31 grudnia 1910 r. wykonuje to prawo kraj przez Dyrekcyę galic. funduszu propinacyjnego w drodze wydzierżawiania, pobierając obok innych ustawowych wpływów i czynsze dzierżawne na fundusz propinacyjny.

Co się tyczy ukształtowania się stosunków prawa propinacyi w tych ostatnich gminach na wypadek przyłączenia ich do Krakowa, zauważyła Dyrekcyja gal. funduszu propinacyjnego, że żadnej przeszkody w połączeniu tych gmin z Krakowem ze swej strony stawiać nie będzie, jeśli gmina m. Krakowa odpowiednio zabezpieczy interes funduszu propinacyjnego, przyczem dodała, że zabezpieczenie to nastąpić będzie mogło w taki sposób, jak to miało miejsce w Rzeszowie przy przyłączeniu Ruskiej Wsi etc. do tego miasta.

Najważniejszymi punktami w tym kierunku są te, że — jak to już wspomniano w Części I. tego elaboratu — rejony propinacyjne muszą i po wcieleniu gmin pozostać do r. 1910 nienaruszone i że gminie powiększonej nie wolno w terytoryach przyłączonych wprowadzać i pobierać opłat komunalnych od trunków propinacyjnych według wyższych taryf niż te, które w czasie przyłączenia istnieją i że wogóle wszelkie w tym kierunku zmiany mogą nastąpić tylko w porozumieniu z Dyrekcyją galicyjskiego funduszu propinacyjnego.

Wydział krajowy reskryptem z 3 czerwca 1902 L. 21.665 oznajmił, iż nie może objawić zdania co do ukształtowania się stosunków propinacyjnych w Podgórzu na wypadek połączenia się tego miasta z Krakowem, że jednak w każdym razie w początkach musiałby być utrzymany *status quo*, a to ze względu na rozmaite kontraktowe zobowiązania w gminach Kraków i Podgórze.

Tu mógł Wydział krajowy mieć na myśli chyba tylko zobowiązania Podgórze wobec dzierżawcy propinacyi i zobowiązania Krakowa ze względu na dzierżawę poboru akcyzy wobec c. k. Skarbu państwa, choć te ostatnie właściwie na ukształtowanie się stosunków propinacyjnych w Podgórzu żadnego wpływu wywierać nie mogą.

Zachodzi przeto kwestya, na jakiej drodze mogłaby gmina m. Krakowa ze względu na prawo propinacyi przyłączone gminy wcielić do obrębu akcyzowego miejskiego.

Przytem należy mieć na oku, iż chcąc wcielić sąsiednie gminy do rejonu akcyzowego miejskiego, a temsamem i zastosować w nich pobór dodatków gminnych, pobieranych obecnie w Krakowie od trunków, należałoby w myśl zastrzeżeń Dyrekcyi galicyjskiego funduszu propinacyjnego, znieść w gminach sąsiednich

wiejskich pierwaj prawo propinacyi. Tu jeszcze zauważyć należy, że dodatki, pobierane w Krakowie od trunków są właściwie samoistnymi opłatami gminnymi i to w Krakowie, ze względu na dochód z nich płynący, tak ważnymi, że bez ich uzyskania z gmin sąsiednich wcielenie tychże gmin do rejonu akcyzowego nie miałoby większego znaczenia.

Wynika to już choćby tylko z tego zastrzeżenia Dyrekcyi galicyjskiego funduszu propinacyjnego, że w przyłączonych terytoryach nie wolnoby było gminie ze względu na fundusz propinacyjny pobierać od trunków propinacyjnych opłat większych, niż to obecnie ma miejsce w tych gminach — co — w obec faktu, że gminy te dziś żadnych opłat od trunków propinacyjnych nie mają — zaprowadzenie w nich opłat konsumcyjnych krakowskich możliwem czyni tylko przez zniesienie w gminach sąsiednich prawa propinacyi.

Ze względu zatem na istniejące w tych gminach wiejskich stosunki propinacyjne — o ile przyszłe rokowania w tej sprawie z Dyrekcyą galicyjskiego funduszu propinacyjnego nie zdołałyby skłonić tejże Dyrekcyi do zajęcia korzystniejszego dla miasta stanowiska — lub, o ileby gminie miejskiej nie udało się wbrew stanowisku wspomnianej Dyrekcyi uzyskać prawa poboru opłat komunalnych od trunków propinacyjnych w terytoryach przyległych gmin wiejskich i przed ustaniem tam prawa propinacyi — rzecz ta dałaby się załatwić w dwojaki sposób:

1) Albo pozostawi się prawo propinacyi w jego dotychczasowej formie pod warunkami widocznymi z przytoczonego już powyżej aktu c. k. Dyrekcyi funduszu propinacyjnego i zastosowanymi w Rzeszowie, a w tym razie możnaby odnośne gminy wcielić do obrębu akcyzowego dopiero po wygaśnięciu prawa propinacyi, t. j. po r. 1910, gdyż rozszerzenie rejonu akcyzowego miejskiego na omawiane terytorya bez poboru opłat komunalnych od trunków przyniosłoby gminie tylko dochód z dzierżawy akcyzy rządowej, który, jak to wykazują cyfry, w ostatniej części tego elaboratu przytoczyć się mające, byłby bardzo mały i nie pokryłby nawet kosztów administracyi i strzeżenia zwiększonej linii akcyzowej;

2) albo m. Kraków przeprowadzi z Dyrekcyą galicyjskiego funduszu propinacyjnego i z dzisiejszymi dzierżawcami i poddzierżawcami prawa propinacyi układy, mające na celu wykupno prawa propinacyi w gminach, objętych projektem przyłączenia, wykupno połączone z ofiarami materyalnemi, których wysokość da się oznaczyć później, t. j. po przeprowadzeniu tych rokowań — poczem dopiero zaprowadzić będzie można w rozszerzonym rejonie akcyzowym pobór opłat komunalnych krakowskich.

Łatwiej i korzystniej przedstawia się ta rzecz w m. Podgórzu, które posiada i wykonuje własne prawo propinacyi i pobiera już obok tego opłaty komunalne od trunków propinacyjnych, nie wiele mniejsze od takichże opłat, obowiązujących w Krakowie.

Podgórze wcielić można będzie do rejonu akcyzowego bez względu na istniejące tam prawo propinacyi, które bez przeszkody do końca roku 1910 mimo wcielenia tegoż miasta do obrębu akcyzowego miejskiego, dalej istniećby mogło; co najwyżej trzebaby było tylko wyrównać rzecz z własnym dzierżawcą propinacyi ze względu na to, że opłaty komunalne od trunków propinacyjnych, zaprowadzone według skali krakowskiej, byłyby wyższe od takichże opłat, w Podgórzu obecnie pobieranych, i to tylko o tyle, o ile, co nie jest wiadomem, obowiązujący kontrakt z dzierżawcą propinacyi w Podgórzu nie czyniłby tego zbyt cennym.

W końcu wspomnieć jeszcze należy, że m. Podgórze otrzyma po r. 1910 około 350.000 K kapitału tytułem wykupna prawa propinacyi. Kapitał ten obliczono według stanu z końca r. 1901, w którym to czasie kapitał ten wynosił 149.551 K. Uwzględniając 4%, składany do końca r. 1910 i przeciętny roczny dochód do funduszu propinacyjnego m. Podgórza, oznaczony przez Wydział krajowy z przecięcia lat trzech, od r. 1899—1901, na 11.447·05 K, wyniósłby ten fundusz w 1910 r. 334.001·70 K, lecz sumę tę można podnieść w przybliżeniu do 350.000 K, a to ze względu na możliwy przed r. 1910, zwłaszcza wobec zamierzonej budowy portu, wyższy od dotychczasowego dochód do funduszu propinacyjnego m. Podgórza.

Jakby się przedstawiać mogły zwiększone wydatki i dochody Wielkiego Krakowa ze względu na rozszerzenie obrębu akcyzowego miejskiego na terytorya odnośnych gmin sąsiednich, wykaże się szczegółowo w ostatniej części tego sprawozdania.

Rozumie się samo przez się, że celem wcielenia gmin sąsiednich do rejonu akcyzowego zamkniętego miasta obok rokowań, które z odnośnymi czynnikami — ze względu na prawo propinacyi — podjąć będzie należało, wypadnie przeprowadzić także rokowania z c. k. Rządem ze względu na podatki konsumcyjne państwowe, a w tym kierunku ważną będzie rzeczą, aby koszta ubezpieczenia nowej linii akcyzowej wziął na siebie c. k. Rząd, jako właściciel podatku akcyzowego.

Nadmienia się, że dezyderat ten nie powinien natrafić na trudności, gdyż i w Wiedniu przy rozszerzeniu tamtejszego obrębu akcyzowego, wydatki dotyczące pokryte zostały ze Skarbu Państwa, a tylko na podstawie ugody, zawartej między Rządem a gminą wiedeńską, o przyznanie gminie miasta Wiednia spornego pierwaj prawa własności dawnych wałów akcyzowych, gmina miasta Wiednia zobowiązała się przyczynić stosowną kwotą do kosztów ubezpieczenia linii akcyzowej wielkiego miasta.

CZEŚĆ III.

Projekt budżetu wydatków i dochodów Wielkiego Krakowa, oraz wykaz koniecznych inwestycji ze względu na przyłączenie gmin sąsiednich *).

Przystępując do opracowania projektu budżetu dochodów i wydatków Wielkiego Krakowa, oraz wykazu inwestycji, koniecznych ze względu na przyłączenie gmin sąsiednich, oprzeć się należy dla jednostajności całego operatu, również jak i w poprzednich jego częściach, na budżetach gminnych za rok 1902. Poza tem opiera się cały projekt na bardzo szczegółowych obliczeniach, dostarczonych przez poszczególne wydziały Magistratu, względnie samodzielnie wykonanych.

Opisany poniżej projekt budżetu Wielkiego Krakowa, oparty jest na stosunkach gmin sąsiednich w pierwszym roku po ich przyłączeniu, a więc przed zaprowadzeniem w nich inwestycji, w poszczególnych działach budżetu dla tychże gmin projektowanych, (które się jednak odrazu zaprowadzać zaczną), z drugiej zaś strony opiera się projekt ten na zasadzie bezzwłocznego objęcia gmin sąsiednich administracją miejską krakowską i na zaprowadzeniu w gminach tych opodatkowania, w Krakowie istniejącego.

Następnie zaznaczyć należy z góry, iż w budżecie tym przedstawione będą: 1) tylko dochody i wydatki zwyczajne a nie nadzwyczajne — a to z powodu przypadkowego charakteru tych ostatnich — tudzież po 2), że pomimo nader obszernych i dokładnych obliczeń w dotyczących referatach podane zostaną tylko wyniki ogólne, szczegółowe bowiem obliczenia obciążąłyby niezmiernie treść referatu i utrudniłyby jego przegląd.

Do obliczeń przyjęto ludność Krakowa i gmin sąsiednich z r. 1902, w którym ludność projektowanego Wielkiego Krakowa wynosiła 149.471 m. Z liczby tej przypada na Kraków 95.267 — a na gminy sąsiednie 54.204 (w tem na Podgórze 19.157) mieszkańców.

Jeśli się uważać będzie powyżej podaną liczbę ludności Krakowa za 100, to ludność gmin sąsiednich stanowić będzie 56·9% ludności Krakowa, a z tej cyfry na ludność Podgórze przypada 20·1%, a na ludność innych gmin sąsiednich 36·8%.

Opracowanie niniejszego projektu budżetu wychodzi z założenia:

1. Że majątek gmin sąsiednich łączy się w zupełności z majątkiem gminy miasta Krakowa, która też i długi gmin sąsiednich przejmuje;

* Projekt budżetu wodociągowego przedstawionym jest w osobnym dodatku przy końcu tego elaboratu.

2) że w gminach sąsiednich zaprowadzone zostanie odrazu opodatkowanie, obowiązujące w Krakowie. Jedynie pod względem podatku domowo-czynszowego — z powodu przeniesienia Krakowa od 1 stycznia 1906 do II. kl. podatku czynszowego — pozostaną mieszkańcy gmin sąsiednich przy ich dotychczasowym wymiarze.

Dołączona do tej części referatu tabl. XXXI. przedstawia projekt budżetu Wielkiego Krakowa, zestawiony według działów budżetu m. Krakowa. W tablicy tej odrębne rubryki wykazują tak dochody jak i wydatki Krakowa, a odrębne Podgórze, innych gmin sąsiednich, wszystkich gmin sąsiednich razem i Wielkiego Krakowa. Projektowane wydatki inwestycyjne jednorazowe przedstawia powyższa tablica również w osobnej rubryce.

Dział I. Zarząd główny.

1. Dochody.

Nieznaczne dochody tego działu płyną z egzekutnego i z odsetek funduszu emerytalnego.

Dla gmin przyłączonych należy obliczyć egzekutne według stosunku, jaki zachodzi pomiędzy sumą wszelkich podatków i dodatków, tudzież samodzielnych opłat gminnych, ściąganych drogą egzekucyi administracyjnej tak w Krakowie, jak i w gminach sąsiednich. Otóż suma powyższa dla gmin sąsiednich, objętych projektem przyłączenia (449.883 K), wynosi okragło 10% takiejże sumy, przypadającej na miasto Kraków (4,095.503 K); 10% więc egzekutnego, preliminowanego według budżetu z r. 1902 na Kraków (26.700 K), t. j. suma 2.670 K, przypaść powinna na gminy sąsiednie, a z tego przyjąć należy na Podgórze prawie połowę, na miasto to bowiem przypada z wykazanej powyżej sumy podatków bezpośr., dodatków i opłat, uiszczanych przez gminy sąsiednie, 200.541 K. Odsetki z funduszu emerytalnego wzmożą się po przyłączeniu gmin sąsiednich w miarę podwyższenia wydatków na zarząd główny, spowodowanego przejściem na etat gminny urzędników gmin sąsiednich i pomnożeniem sił urzędniczych w Krakowie. Według powyższych zasad obliczone dochody Działu I. budżetu Wielkiego Krakowa następujące przedstawiają kwoty:

	z egzekutnego	z odsetek fund. emer.	razem
dla Krakowa	26.700 K	13.917 K	= 40.617
„ Podgórze	1.189 „	2.070 „	= 3.259
„ innych gmin sąsiedn.	1.481 „	1.265 „	= 2.746
Ogółem	29.370 K	17.252 K	= 46.622

2. Wydatki.

Kraków	606.966 K
Podgórze	90.516 „
Inne gminy sąsiedn.	55.159 „
	<u>752.641 K</u>

Wydatki zwyczajne Działu I. budżetu obejmują wszelkie pobory i emerytury Reprezentacyi miasta, urzędników i sług miejskich, o ile te mieszczą się w Dziale I. budżetu miasta Krakowa, oraz wydatki rzeczowe Magistratu na potrzeby kancelaryjne itp., tudzież wydatki Archiwum akt dawnych i Biura statystycznego.

Tu należałoby przedstawić wzrost ilości urzędników każdego departamentu, względnie urzędu Magistratu, co jednak obecnie byłoby tylko problematycznym, gdyż trudno dziś z góry przewidzieć rozmiary wzrostu agend urzędowych z powodu przyłączenia gmin. W tem miejscu wypada jedynie zaznaczyć, iż dla gmin sąsiednich będzie należało zaprowadzić 5 nowych komisaryatów, a z tych 1 dla Podgórze.

Wobec tego przyjęto w dziale tym wydatków za zasadę, że w stosunku do obliczonej w Krakowie na głowę mieszkańca, sumy wydatków (w r. 1902) tego działu = 6.3 K — zwiększą się wydatki na zarząd główny ze względu na przyłączenie Podgórze o sumę ilości ludności Podgórze, (19.157 m.) pomnożoną przez 75% sumy wydatków tego działu, przypadającej w Krakowie na głowę mieszkańca, tj. przez 4.725 K — a więc o sumę 90.516 K.

Ze względu na przyłączenie dalszych gmin sąsiednich przyjęto zwiększenie się wydatków Krakowa o sumę, jaką da cyfra ludności tych gmin (31.800 m.), pomnożona przez 25% sumy wydatków, przypadającej na zarząd główny w Krakowie na głowę mieszkańca, tj. przez 1.577 K, a takie obliczenie da sumę wzrostu wydatków na zarząd główny w wysokości 55.159 K. Kwota w ten sposób obliczona na zwiększone wydatki działu I, z powodu przyłączenia gmin sąsiednich, nie licząc Podgórze, powinna być wystarczającą na zarząd tychże z ramienia Magistratu krakowskiego, przy scentralizowaniu bowiem zarządu dadzą się zaprowadzić oszczędności i siły urzędnicze intensywniej mogą być wyzyskane.

Razem więc ze względu na przyłączenie gmin sąsiednich wydatki Krakowa na zarząd główny (606.966 K) wzrosną o 145.675 K, czyli wyniosą w Wielkim Krakowie sumę 752.641 K.

Podgórze wydaje dziś na zarząd główny według budżetu za r. 1902 sumę 89.975 K, w czem jednak mieszczą się także wydatki na służbę zdrowia, policję bezpieczeństwa i straż ogniową, które osobno w budżecie W. Krakowa przy odpowiednich działach uwzględnione będą. Wobec tego chociaż agendy Magistratu w Podgórze (który tam ze względu na zaludnienie i ruch interesów miasta będzie jako filia musiał zapewne być utrzymany) po przyłączeniu go do Krakowa wzrosną, bo przybędą mu sprawy z zakresu władzy politycznej I. instancyi, przyjęta wyżej suma wydatków na zarząd główny w Podgórze, połączonym z Krakowem (90.516 K), wydaje się być zupełnie dostateczną.

3. Wydatki jednorazowe.

W dziale tym wstawić należy na wydatki jednorazowe, przyłączeniem gmin sąsiednich spowodowane, kwotę 25.000 K na kosztta urządzeń biurowych dla powiększonej liczby urzędników Magistratu, tudzież 300.000 K na dalsze przebudowanie Magistratu.

Dział I. tego budżetu kończy się niedoborem w wysokości 706.019 K.

Dział II. Zarząd majątku miejskiego.

1. Dochody.

Faktyczne dochody tego działu wyniosły według dochodów z r. 1902:

dla Krakowa	=	376.098 K
„ Podgórze	=	167.830 „
„ innych gmin sąsiedn.	=	16.892 „
		<hr/>
Razem		560.820 K

Dochód ten faktyczny z majątku gmin sąsiednich i m. Krakowa przyjmuje się w zasadzie bez zmiany do projektu budżetu Wielkiego Krakowa.

Jedynie dochód majątku gmin sąsiednich, wyjąwszy Podgórze, podnieść będzie należało o 20% tj. o kwotę 3.378 K, a to dla zaznaczenia wpływu, jaki przyłączenie gmin sąsiednich wywrze na stosunki tychże gmin, zwłaszcza zaś na ogólne podniesienie się wartości domów i gruntów, czynszów mieszkalnych i dzierżawnych, a dalej ze względu na wzmożony przez przyłączenie gmin ruch budowlany, tudzież wzmożony ruch przemysłowy wogóle, przez ewentualne, częściowe zniesienie rejonu fortecznego, a temsamem i zniesienie rewersów demolacyjnych, budowę kanałów wodnych i portu, a następnie i porządkowanie dróg, chodników, budowę kanałów, wodociągu, instalacje oświetlenia gazowego itp.

Równocześnie doliczyć należy do spodziewanego dochodu działu II. z gmin sąsiednich okrągłą kwotę 10.000 K, równającą się, w miarę istniejących już obecnie instalacji gazowego oświetlenia w gminach sąsiednich, stosunkowo powiększonemu zwrotowi zysku na oświetleniu z gazowni miejskiej. Z kwoty tej przypada na Podgórze 3.864 K.

Według powyższych zasad obliczone dochody działu II. budżetu Wielkiego Krakowa dają następujące rezultaty:

dla Krakowa	=	376.098 K
„ Podgórze	=	171.694 „
„ innych gmin sąsied.	=	26.406 „
		<hr/>
Razem		574.198 K

Po zaprowadzeniu, projektowanego w dziale V. tego budżetu, oświetlenia gazowego w gminach sąsiednich (414 latarń) powinien się znacznie zwiększyć, wykazany w tym dziale, zwrot zysku na oświetleniu.

2. Wydatki.

Wydatki zwyczajne na zarząd majątku miejskiego wynosiły w r. 1902:

dla Krakowa	=	77.541 K
„ Podgórze	=	37.410 „
„ innych gmin sąsiedn.	=	8.235 „
		<hr/>
Razem		123.186 K

Wydatki na zarząd majątku w budżecie Wielkiego Krakowa przyjmuje się te same, które objęte były budżetami z roku 1902, potrzeba bowiem pomnożenia personelu, używanego do zarządu majątkiem przez gminę m. Krakowa, pokrytą zostanie przyjęciem na etat gminy m. Krakowa osób, w tym dziale administracji w gminach sąsiednich zatrudnionych, a doliczenie do wydatków tego działu wydatków na zarząd majątku, ponoszonych przez gminy sąsiednie, wystarczyć powinno i na koszt zarządu tym majątkiem po przyłączeniu gmin sąsiednich.

Dochodów i wydatków nadzwyczajnych w dziale tym się nie uwzględnia, trudno bowiem przewidzieć, co się z majątku Wielkiego Krakowa sprzeda, lub do niego dokupi, względnie jakie naprawy przedsięwziąć będzie należało.

Dział II. budżetu Wielkiego Krakowa kończy się zwykłą dochodów nad wydatkami w ilości 451.012 K.

Dział III. Opodatkowanie i opłaty gminne.

Za zasadę opodatkowania gmin sąsiednich przyjmuje się: że w gminach tych zaprowadzone zostaną bezzwłocznie dodatki do podatków bezpośrednich i samodzielne podatki gminne, w Krakowie obowiązujące, tudzież akcyza zamkniętego miasta. Gminy sąsiednie jednak pozostaną przy swoim dotychczasowym wymiarze podatku domowo-czynszowego, do którego Kraków od r. 1906 zaczął przechodzić stopniowo.

Obecnie dla pełnego zrozumienia wpływu na gminy sąsiednie opodatkowania, w Krakowie obowiązującego, porównać należy obciążenie podatkowe i pod względem opłat gmin sąsiednich przed i po przyłączeniu ich do Krakowa, przy czem za podstawę przyjmuje się przypis za rok 1901.

Wyniki tego porównawczego obciążenia przedstawia tablica XXXII. na str. 150.

Z przeglądu cyfr obciążenia podatkami i opłatami gmin sąsiednich przed i po ich przyłączeniu do Krakowa okazuje się, że:

1. Gminy sąsiednie będą po przyłączeniu ich do Krakowa płaciły podatki bezpośrednie takiesame, jak i przed przyłączeniem — a następnie
2. że nie będą wcale płaciły dodatków powiatowych.
3. Że dodatki krajowe do podatków bezpośrednich będą opłacały tak jak dziś Podgórze i Kraków od podatku 5% domowego, a nie od idealnego, przez co znacznie mniej będą obciążone.

Następnie stwierdzić należy, że gminy sąsiednie płacić będą po przyłączeniu bez porównania mniejsze dodatki do podatków bezpośrednich, niż przedtem, co udowadnia zestawienie w tabl. XXXII., według której gminy sąsiednie po przyłączeniu ich do Krakowa ze względu na dodatki do podatków bezpośrednich o 150.931 K mniej będą obciążone.

4. Podatki pośrednie i dodatki do nich, oraz pokrewne opłaty nakładały w r. 1902 na gminy sąsiednie ciężar 316.151 K, przy czem zauważyć należy, iż czynsz dzierżawny z rządowego podatku od mięsa i wina, tudzież czynsz dzierżawny z prawa propinacyi obliczono sposobem podanym w Części II. C. tego elaboratu; opłaty zaś szynkarskie do funduszu propinacyjnego obliczono według taks ustawą odnośną przewidzianych, tudzież według ilości szynków, restauracyi, kawiarni itp. ustalonej przy spisie przedsiębiorstw z r. 1902.

Obciążenie gmin sąsiednich akcyzą po ich przyłączeniu obliczyła administracja akcyzy na brutto 512.000 K, z czego na Podgórze przypada 230.000 K, a 282.000 K na inne gminy sąsiednie. Obliczenie powyższe uwzględnia dla każdej gminy z osobna ubytki w opłatach akcyzowych od przedmiotów, w gminach sąsiednich produkowanych, a które przez wprowadzenie ich do Krakowa akcyzę opłacały. W ten sposób przeprowadzone obliczenie doszło do rezultatu, że spodziewany dochód brutto z akcyzy równa się dla Podgórza stosunkowi ludności tego miasta do ludności Krakowa i dochodu brutto z akcyzy w Krakowie, mniej w przybliżeniu o 25% ze względu na konsumpcję tejże ludności, dokonywaną w Krakowie, dalej ze względu na uboższą ludność tego miasta, tudzież ze względu na stratę opłat akcyzowych od przedmiotów na miejscu produkowanych. Dochód z akcyzy z innych gmin sąsiednich równa się według ostatecznego rezultatu stosunkowemu do ilości ludności tychże gmin dochodowi brutto z akcyzy w Krakowie, pomniejszonemu prawie o 50%, z powodów powyżej przy Podgórzu podanych. Obciążenie akcyzowe ludności gmin przyłączonych przewyższałoby więc o 195.849 K obciążenie podat-

Porównawczy przegląd obciążenia podatkami, dodatkami i opłatami

(Zestawione według

A. Przed przyłączeniem do Krakowa		
Dział podatku, dodatku lub opłaty	Rodzaje podatków, dodatków lub opłat	Ogólna kwota obciążenia
		K o r o n
Podatki bezpośrednie	Podatek domowo-czynszowy	95.506
	Podatek domowy 5%	18.460
	Podatek domowo-klasowy	1.969
	„ gruntowy	16.950
	„ powszechno-zarobk. kontyng.	27.633
	„ niekontyngentowy	9.332
	„ od przedsięb. wędrownych	93
	„ od przedś. obow. do publ. skł. rach.	13.662
	„ rentowy	1.494
	„ pensyjny	1.269
	Razem	186.368
	Podatek osobisto-dochodowy	50.266
		236.634
Dodatki do podatków bezpośrednich	Dodatki krajowe	125.254
	Na płace nauczycieli	21.756
	Powiatowe	76.871
	Gminne	33.630
	Gminne na cele szkolne	28.541
	Ekwiwalent na prestacje drog. (Podgórze)	10.115
		296.167
Samodzielne bezpośrednio podatki i opłaty gminne	Podatek od.psów w Podgórzu	800
		800
Podatki i dodatki pośrednie	Obliczony czynsz dzierżawny z rządowego podatku od mięsa i wina	66.158
	Gminne dodatki do pod. od mięsa i wina	24.906
	Gminne opłaty od trunków propinacyjnych w Podgórzu	53.228
	Czynsz dzierżawny z prawa propinacji (w tem 70.971 w Podgórzu)	162.626
	Obliczone opłaty szynk. do fund. propin.	3.473
	Taksy konsensowe	5.760
Oплаты do funduszu propinacyjnego		316.151
Taksy konsensowe		
	Razem	849.752
Inne obciążenia mieszkańców gmin sąsiedn.	Oплаты mytnicze, ciążące na mieszkańcach gmin przyległych	48.440
	Przypuszczalny zysk dzierżawców (15%) propinacji i podatku od mięsa i wina 34.315 K, okrągło	35.000
		83.440
	Ogółem	933.192

gmin sąsiednich przed i po przyłączeniu ich do Krakowa.

przypisów na r. 1901).

B. Po przyłączeniu do Krakowa			UWAGI
Dział podatku, dodatku lub opłaty	Rodzaje podatków, dodatków lub opłat	Ogólna kwota obciążenia	
	K o r o n a		
Podatki bezpośrednie	Jak obok przed przyłączeniem	236.634	<p>Dotatki krajowe, po przyłączeniu gmin, obliczono według stopy krakowskiej t. j. 49% od pod. realnych a 55% od pod. personalnych — tudzież od 5% domowego, a nie od idealnego. Dodatki szkolne i gminne obliczono od pod. idealnego, a nie 5%. W obliczeniu obciążenia porównawczego opuszczone:</p> <p>1) Dodatki krajowe do podatków pośrednich, których sposób poboru w Krakowie uległ od r. 1903 zmianie.</p> <p>2) Dodatki na cele parafialne, jako nie powszechne i nie wywołujące stałego obciążenia.</p> <p>3) Dodatki na Izbę handlową, jako specjalne i niezmiennie po przyłączeniu.</p> <p>4) Opłatę wodociagową, o której dopiero może być mowa po zaprowadzeniu w gminach sąsiednich wodociągu.</p> <p>Obliczenie dochodu akcyzowego, tudzież ubytku na mycie, przedstawiono według opracowania Administracji akcyzy, po uwzględnieniu ubytku podatku akcyzowego od przedmiotów w gminach wyrabianych.</p>
Dotatki do podatków bezpośrednich	49 ⁹ / ₅₅ % dodatki krajowe 92.055 12 ⁰ / ₀ dod. na płace nauczycieli 29.007 10% dodatki na cele gminne 24.174	145.236	
Samodzielne bezpośr. podatki i opłaty gminne	2 ¹ / ₂ podatek od sumy czynszu 33.816 Podatek od psów 3.697 Taksy za przyj. do zw. przynal. 370 Taksy za odpis akt. dawn. 1	37.884	
Podatki i dodatki pośrednie (Akeyza)	Dochód brutto z akeyzy 512.000 Taksy konsensowe 30.500	542.500	
Taksy konsensowe			
	Razem	962.254	
Inne obciążenia	—	—	
	Ogółem	962.254	

kami i dodatkami pośrednimi, tudzież opłatami pokrewnymi obciążenie tejże ludności przed inkorporacją gmin sąsiednich do Krakowa.

5. Natomiast mieszkańcy gmin sąsiednich wolni będą po przyłączeniu od opłaty myta rogatkowego, które według obliczenia administracji akcyzy spadało na nich ciężarem 48.440 K, tudzież uwolnieni zostaną od ciężarów, jakie na nich nakłada zysk dzierżawców prawa propinacji, tudzież dzierżawców podatku rządowego od wina i mięsa. Zysk ten, wynoszący według obliczenia administracji akcyzy 15% od sumy dzierżawnej, tworzy sumę 34.315 K, okrągło przyjętą na 35.000 K.

Ogólne więc, według powyższych zasad przeprowadzone obliczenie wykazuje, że obciążenie gmin sąsiednich podatkami, dodatkami i opłatami przed ich przyłączeniem wynosiło 933.192 K, po ich przyłączeniu zaś do Krakowa wynosić będzie 962.254 K, czyli że będzie tylko o 29.062 K wyższe, aniżeli przed przyłączeniem.

Zasadnicze te obliczenia, opierające się na możliwie dokładnym uwzględnieniu wszystkich stosunków, okazują, że najważniejsza kwestya opodatkowania, nie może być przez gminy sąsiednie uważana za argument, przemawiający przeciw przyłączeniu ich do Krakowa, gdyż ciężar podatkowy większy o 29.000 K, jaki na gminy sąsiednie po przyłączeniu spadnie, jest bez znaczenia wobec korzyści, jakie im z powodu przyłączenia w udziale przypadną.

Tu jeszcze zauważyć potrzeba, że zaprowadzenie akcyzy w gminach sąsiednich wymagać będzie, według obliczenia administracji akcyzy miejskiej, założenia 20 nowych rogatek, a z tych 12 ekspedycyjnych, a 8 nieekspedycyjnych (z tego 2 rogatki w Płaszowie, 4 w Podgórzu razem z Ludwinowem, a dalej po 2 rogatki w Zakrzówku i w Dębnikach, a po 1 w Zwierzyńcu, Półwsiu, Czarnej Wsi, Nowej Wsi razem z Łobzowem, w Krowodrzy i w Częściach Prądnika Białego i Czerwonego, oraz w Olszy, Piaskach *ad* Grzegórzki i w Dąbiu). Koszta wybudowania (730.900 K) i urządzenia tych rogatek (11.100 K) obliczone zostały na 742.000 K. Kwotę tę, o ile z pożyczki ogólnej, z powodu przyłączenia gmin sąsiednich zaciągnąć się mającej, powziętą zostanie, amortyzować będzie fundusz akcyzowy. Oprócz tego zajdzie potrzeba pomnożenia personelu akcyzowego o 2 podinspektorów, 9 poborców, 9 kontrolorów, 41 nadstrażników, 116 strażników, 1 weterynarza, 2 stróżów, co wraz z kwotą 3.950 K na wydatki rzeczowe kancelaryjne pociągnie za sobą zwiększenie wydatków rocznych o 176.910 K. Doliczając do tego ratę amortyzacyjną w wysokości 37.100 K, od kapitału, potrzebnego na wybudowanie rogatek, okaże się, iż z powodu przyłączenia gmin sąsiednich przyrośnie administracji akcyzy wydatków rocznych w wysokości 214.010 K. Nie przesądzając obecnie czem i w jaki sposób przyczyni się c. k. Rząd do kosztów powiększenia rejonu akcyzowego i zostawiając c. k. Rządowi jego dotychczasowy dochód z gmin sąsiednich, pobierany z dzierżawy podatku od mięsa i wina tj. 66.158 K — okazuje się, że z obliczonej sumy dochodu brutto 512.000 K z akcyzy, zaprowadzonej w gminach sąsiednich, pozostanie gminie czysty dochód w wysokości 231.832 K, a więc tylko o 81.793 K większy, niż go dziś z tychsamyh źródeł Podgórze posiada (70.971 K z dzierżawy prawa propinacji, 74.428 K z opłaty od trunków propin. i z dodatków do podatków od mięsa i wina, oraz 4.640 K z opłat konsensowych — razem otrzymuje Podgórze z tych źródeł 150.039 K). Wobec tego tylko przyszły intensywny rozwój Wielkiego Krakowa opłacić może w wydatniejszej mierze zaprowadzenie akcyzy, tem więcej, że usiłowania obecne, aby przedmioty codziennej konsumpcji i surowce uwolnić od opłat akcyzowych, niewątpliwie wkrótce osiągną pomyślny rezultat.

Po przedstawieniu powyższych przesłanek przejść należy do zestawienia dochodów i wydatków działu III. tego budżetu

1. Dochody.

Tabl. XXVIII.

PODATKI i OPŁATY		Kraków	Podgórze	Inne gminy sąsiednie	Razem
I. Podatki bezpośrednie	10% dodatku do podatków bezpośrednich .	280.000	11.238	12.935	304.173
	2½% podatek od sumy czynszów na cele gminne	200.000	15.785	18.031	233.816
	Podatek od psów . . .	6.500	1.306	2.391	10.197
	Razem . . .	486.500	28.329	33.357	548.186
II. Podatki pośrednie	Konsumcyjne	710.000	104.144	127.688	941.832
	Od wyrobu piwa . . .	62.334	—	—	62.334
	Od wyrobu miodu . . .	7.000	—	—	7.000
	Razem . . .	779.334	104.144	127.688	1,011.166
III. Opłaty	Myto rogatkowe	160.000	—	—	160.000
	Taksy za konsensa . . .	50.000	10.774	19.726	80.500
	Taksy za przyjęcie do związku przynal. . . .	650	130	240	1.020
	Taksy za odpisy akt dawnych	2	1	—	3
	Razem . . .	210.652	10.905	19.966	241.523
Ogółem	1,476.486	143.378	181.011	1,800.875	

Odnosnie do powyższej tablicy następujące należy dodać objaśnienie:

1) 10% dodatki do podatków bezpośrednich na cele gminne, tudzież 2½% podatek od sumy czynszów obliczono od kwot przypisu podatkowego w gminach sąsiednich, podanych w Części II. C tego elaboratu w tablicy XXI.

2) Podatek od psów obliczono w stosunku do podatku pobieranego w Krakowie i ilości ludności w gminach sąsiednich. Przy obliczeniu tem nie brano w rachubę stosunku ilości domów w Krakowie i w gminach sąsiednich, coby z tego źródła większy dochód wykazało, psy bowiem łańcuchowe, używane do pilnowania gospodarstwa, są w Krakowie wolne od opłaty.

3) Czysty dochód z akcyzy, jak i wogóle z przedsiębiorstw gminnych, który się według systemu, przyjętego w budżecie m. Krakowa, do działów jego bez

uwzględnienia dochodu brutto wstawia, rozłożono na Podgórze i inne gminy według dochodu brutto z akcyzy, jaki gminy te wydają.

4) Taksy konsensowe z gmin sąsiednich obliczono według ilości odnośnych przedsiębiorstw w tychże gminach i według taks w Krakowie obowiązujących, taksy zaś za przyjęcie do związku przynależności obliczono w stosunku do przyrostu ludności i wydatków Krakowa.

5) Dochód z myta preliminowano dla Krakowa w tej samej wysokości, jaką podaje budżet m. Krakowa na rok 1902. Jakkolwiek bowiem po wcieleniu gmin sąsiednich do miejskiego okręgu mytniczego Kraków straci dochód z myta, od fur z tychże gmin przy wjeździe do miasta opłacanego, a wynoszący według obliczenia Administracyi akcyzy 48.440 K, to jednak ubytek ten pokryć powinien nowy dochód z opłat mytniczych, które po przesunięciu rogatek na granice Wielkiego Krakowa, uiszczać będą zaprzęgi i bydło, obecnie tylko do terytoriów przyłączonych wprowadzane, od których miasto obecnie myta nie pobiera.

Z powyższego wynika, że przyłączenie gmin sąsiednich przyniesie dla gmin przyłączonych ze względu na myto znaczne ulgi materialne, a nie spowoduje uszczerbku dla dochodów gminy W. Krakowa.

Zatrzymując dla W. Krakowa niezmienny dochód z myta rogatkowego, liczone także na zwiększenie się ruchu budowlanego i przemysłowego z powodu zamierzonych inwestycyi c. k. rządu i inwestycyi miejskich, co wszystko wywoła większy przyjazd furmanek etc. z gmin dalszych, a temsamem i wyrównanie możliwego w normalnych warunkach ubytku dochodów z myta.

2. Wydatki.

Wydatki tego działu na opodatkowanie psów i na zestawienie rejestru biórczego dla gminnych podatków czynszowych preliminuje się w podwójnej wysokości takichże wydatków krakowskich tj. w kwocie 1200 K.

3. Wydatki jednorazowe inwestycyjne.

Tu wymienię należy już powyżej wspomnianą kwotę na wybudowanie nowych rogatek dla rozszerzonego rejonu akcyzowego, w wysokości 742.000 K.

Dział III. niniejszego budżetu kończy się nadwyżką dochodów w kwocie 1.806.100 K.

Dział IV. Zarząd długu miejskiego.

W dziale tym na wstępie podaje się, iż wydatki jednorazowe (nie licząc wydatków na ewentualne rozszerzenie wodociągu), wywołane przyłączeniem gmin sąsiednich do Krakowa, wymagają zaciągnięcia pożyczki, której wysokość proponuje się na 4.000.000 K. Z kwoty tej przypada na różne inwestycje, w poszczególnych działach budżetu przedstawione, które się bezzwłocznie po przyłączeniu gmin sąsiednich zaprowadzać zaczną i które amortyzować będzie fundusz obrotowy, 2.584.670 K; na inwestycje akcyzy przypada 742.000 K, których amortyzację przeprowadzi fundusz akcyzy; na wydatki zaś jednorazowe, połączone z koniecznym zaprowadzeniem w gminach sąsiednich oświetlenia gazowego, oblicza gazownia miejska potrzebę kapitału w wysokości 142.500 K, który amortyzować będzie fundusz gazowni. Oprócz tego pozostaje jeszcze z pożyczki 4.000.000 K kwota 530.830 K, jako rezerwa na wydatki nieprzewidziane, które przyłączenie gmin sąsiednich wywołać może, a których amortyzacja również spadnie ciężarem na fundusz obrotowy. Razem więc przypadnie z pożyczki powyższej funduszowi obrotowemu do zamortyzowania kwota 3.115.500 K. Od kwoty tej, pożyczonej na 5% *) i na 50 lat

*) Wraz z amortyzacją.

wypada stosunkowo obliczona roczna rata amortyzacyjna na 155.775 K, także rata amortyzacyjna, spadająca na fundusz akcyzy, wyniesie 37.100 K, a na fundusz gazowni 7.350 K.

Obecnie przedstawić wypada dochody i wydatki tego działu.

1. Dochody.

Dochody tego działu przyjmuje się w wysokości faktycznej według budżetów z r. 1902. Na Kraków wypadało wtedy 17.949 K dochodów, a na inne gminy sąsiednie (tylko w Zakrzówku) 323 K — razem 18.272 K.

2. Wydatki.

Przy obliczeniu wydatków tego działu przyjmuje się faktyczne obciążenie według stanu z r. 1902, w którym na Kraków wypadało 415.807 K, na Podgórze 81.274 K, na inne gminy 22.288 K. Oprócz tego dodaje się do tych kwot odpowiednie sumy z raty amortyzacyjnej 155.775 K, przypadającej od pożyczki na cele inwestycyjne, z powodu przyłączenia gmin sąsiednich zaciągniętej, z której 3.115.500 K przypadnie do zamortyzowania funduszowi obrotowemu. Powyższą ratę amortyzacyjną przy idealnym rozdzieleniu jej ciężaru na Kraków, Podgórze i inne gminy sąsiednie, rozłoży się w stosunku do siły podatkowej tychże gmin, objawiającej się w obliczeniu dochodu podatkowego w dziale III. tego budżetu. Według takiego rozkładu przypada na Kraków z raty amortyzacyjnej 127.717 K, na Podgórze 12.402 K, na inne gminy 15.656 K. Systemu powyższego, w którym i Kraków idealnie partycypuje w amortyzacji pożyczki, z powodu przyłączenia gmin sąsiednich zaciągniętej, użyto ze względu w słuszności, chociaż bowiem inwestycje jednorazowe, które niniejszy projekt wykazuje, wyłącznie gminom sąsiednim w udziale przypadną, to jednak niewłaściwym byłoby w budżecie wyłącznie na te gminy zepchnąć cały ciężar odnośnej amortyzacji. Kraków bowiem rozszerzając swoje granice przez przyłączenie gmin sąsiednich, odnosi także korzyści i to tak kulturalne, jak materialne, a ostatnie przez uzyskanie swobody w dalszym swym rozwoju, z powodu czego stosunkowy udział wziąć powinien w amortyzacji powyżej opisanej pożyczki inwestycyjnej.

Ogółem spadają w dziale tym wydatki:

na Kraków	kwotą 543.524 K
„ Podgórze	„ 93.676 „
„ inne gminy sąsiedn.	„ 37.944 „
	Razem 675.144 K

Dodany do tabl. XXXI. drugi bilans dochodów i wydatków budżetu Wielkiego Krakowa, zestawiony w sposób, nakładający ciężar amortyzacji powyżej opisanej pożyczki inwestycyjnej w wysokości 4.000.000 K wyłącznie na gminy sąsiednie, ma na celu jedynie dokładniejsze przedstawienie wpływu powiększenia się wydatków z powodu zaciągnięcia tejże pożyczki i rozkładu ciężarów, jakie ta pożyczka powoduje.

Dział IV. kończy się niedoborem w wysokości 656.870 K.

Dział V. Bezpieczeństwo publiczne.

1. Dochody.

Dochody tego działu przedstawia zestawienie (niżej zamieszczone), sporządzone według pozycji budżetu m. Krakowa z r. 1902. W zestawieniu tem obliczono dochody dla miasta Podgórze i dla innych gmin przyłączonych w stosunku do cyfr dochodu Krakowa i ludności gmin powyższych.

Razem 77.500 K

Tabl. XXXIV.

Zródło dochodów	Kraków	Podgórze	Inne gminy sąsiednie	Razem dochody
a) Dotacja Tow. Ubezp. na straż pożarną ochotniczą	1.000	200	360	1.560
b) Dotacja Tow. Ubezp. na straż pożarną miejską . .	2.000	400	720	3.120
c) Za roboty wykonywane przez straż pożarną . . .	10	2	3	15
Razem	3.010	602	1.083	4.695
a) Z zaprzęgów miejskich za nawóz	2.700	543	994	4.237
b) Za roboty	5	1	2	8
Razem	2.705	544	996	4.245
Areszta miejskie, zwroty za utrzymanie szupaśników .	1.500	302	552	2.354
Ogółem	7.215	1.448	2.631	11.294

Co do wydatków tego działu rzecz przedstawia się, jak następuje:

2. Wydatki *).

Tabl. XXXV.

Cel wydatków	Kraków	Podgórze	Inne gminy sąsiednie	Razem wydatki	UWAGA
Straż pożarna . .	64.127	12.118	27.916	104.161	Wydatek faktyczny w Podgórzu 8.784 K.
		34.034			
Zaprzęgi miejskie .	30.335	14.584	17.710	62.629	W Podgórzu podano stan faktyczny.
Stróże nocni	17.114	4.750	14.250	36.114	Na Podgórzu przypada 10, na inne gminy 30 stróżów noc., w Krakowie 36.
Areszta miejskie .	16.191	3.254	5.958	25.403	
Policja	33.800	6.793	27.007	67.600	
Utrzymanie strażnicy polic. w ratuszu	58	12	30	100	
		42			
Stacja ratunkowa na Wiśle	1.400	700	400	2.500	Na Podgórzu przypada 2, na inne gminy 1 strażnik.
Oświetlenie (miasta)	118.455	12.200	22.029	152.684	
Razem . .	281.480	54.411	115.300	451.191	

*) Sposób obliczenia wydatków podany niżej w opisie.

Przechodząc poszczególne pozycje powyższego zestawienia, spotykamy przede wszystkim wydatki na straż pożarną. — Na pytanie:

- 1) jakby należało zorganizować straż poż. w razie przyłączenia gmin sąsiednich;
- 2) jakieby stąd powstały wydatki jednorazowe i jakie stałe roczne —

Odpowiedzi 3 naczelników straży pożarnej pp. Eminowicza, Fiedlera i Nowotnego są mniej więcej zgodne. Wszyscy oświadczyli się za utworzeniem filii i to:

- 1) w Podgórzu: dla dzielnic, po prawej stronie Wisły leżących;
- 2) w Półwsiu: dla Półwsia, Zwierzyńca i Dębniak.
- 3) przy końcu ulicy Długiej: dla Czarnej wsi, Nowej Wsi, Łobzowa i Krowodrzy oraz dla Części Prądnika Białego i Czerwonego;
- 4) w Grzegórkach: dla Olszy, Grzegórek i Dąbia.

Projekt p. Nowotnego tworzy 5 filii t. j. oprócz pierwszych dwóch, 3-cią przy rogatce Łobzowskiej dla Czarnej i Nowej Wsi, oraz Łobzowa, 4-tą przy rogatce Krowoderskiej, dla Krowodrzy, Części Prądnika Białego i Czerwonego, a piątą w Grzegórkach, jak poprzedni projekt. Filie powyższe mają być umieszczone w budynkach rogatek miejskich, które z powodu rozszerzenia rejonu akcyjowego i zbudowania nowych rogatek mają być opuszczone.

Oprócz urządzenia filii oświadczają się projekta powyższe za utworzeniem w gminach sąsiednich straży ochotniczych i za subwencyonowaniem ich z funduszków gminnych kwotami od 300 do 700 K rocznie. Koszta jednorazowe i stałe roczne z powodu przyłączenia gmin są we wszystkich 3 projektach prawie identyczne i dlatego przytacza się tylko daty, przez p. Nowotnego podane.

Koszta jednorazowe na urządzenie straży pożarnej wraz przyłączenia gmin sąsiednich są następujące:

Na urządz. budynków, pozost. po rogatkach, dla filii straży poż.	20.000 K
3 wozy rekwizytowe à 3.500 K.	10.500 „
2 wozy osobowe	1.000 „
10 par koni	14.000 „
15 drabinek hakowych (gašiorów)	450 „
5 drabin wysuwanych	1.000 „
Aparaty telegr. automaty	10.000 „
Wozy i rekwizyta dla koni	3.500 „
Węże 5.000 K, sprzęty dom. 3.000 K, 5 płócien do skakania 1.500 K	9.500 „
Razem	69.950 K

Wydatki stałe roczne na projektowane filie byłyby następujące:

Subwencye na straże ochotnicze	6.000 K
1 brandmistrz	2.400 „
5 strażaków po 1120 K	5.600 „
6 nadpompierów po 840 K.	5.040 „
35 pompierów	21.000 „
15 fernali po 720 K	10.800 „
Umundurowanie	7.500 „
Opał, oświetlenie	3.000 „
Pasza dla koni	10.250 „
Kucie koni, naprawa uprzęży	1.000 „
Utrzymanie przyrządów	3.000 „
Inne wydatki	2.000 „
Razem	77.590 K

Projektom powyższym przeciwstawia się jednak stan faktyczny.

a) Na utrzymanie bowiem straży w Krakowie preliminowano w r. 1902 64.127 K, a w Podgórzu 8.784 K, razem tedy kosztowało utrzymanie straży (oprócz straży ochotniczych w gminach sąsiednich) w Krakowie i w Podgórzu 72.911 K. Jeśli utrzymanie straży ochotniczych w gminach sąsiednich nie pociągało za sobą żadnych zwyczajnych wydatków rocznych, to projekt naczelnictwa straży, wykazujący wzrost wydatków z powodu przyłączenia gmin sąsiednich na 77.890 K, czyli przeszło o 100% dzisiejszych wydatków Krakowa, wydaje się być wygórowany, tem więcej, że straż terażniejsza w Krakowie już dziś gminom sąsiednim pomocy swej dostarcza.

Stąd i założenie odrębnych filii, wyjąwszy w Podgórzu, wydaje się być na razie przynajmniej zbytecznym, a utworzenie straży pożarnych ochotniczych w gminach sąsiednich i ich subwencyonowanie, oraz utrzymanie obecnej straży pożarnej w Podgórzu i pomnożenie personelu, względnie i rekwizytów straży pożarnej w Krakowie, zdaje się być dla potrzeb gmin przyłączonych na razie wystarczającym.

Wobec tego wstawiono w budżet Wielkiego Krakowa na wydatki jednorazowe całą sumę podaną przez straż pożarną w okągłej kwocie 70.000 K, — na stałe zaś zwiększone wydatki roczne przyjęto sumę 34.034 K, w tem 6.000 K na subwencye dla straży ochotniczych. Suma 34.034 K, stanowiąca prawie połowę sumy, wykazanej przez Zarząd straży pożarnej, tytułem zwiększenia się wydatków rocznych z powodu przyłączenia gmin, jest 50% z sumy, odpowiadającej zwykle wydatków na straż pożarną, obliczonej według przybytku domów w Wielkim Krakowie z powodu przyłączenia gmin (+2228 domów, w Krakowie 2.099 domów) i w stosunku do wydatków Krakowa na straż pożarną.

b) Wydatki na zaprzęgi przyjęto w Podgórzu według faktycznego stanu z r. 1902, a dla innych gmin przyłączonych obliczono je stosunkowo do ilości domów w tychże gminach i do wydatków Krakowa.

c) Wydatki na stróżów nocnych obliczono w stosunku do wydatków Krakowa i to dla Podgórza według ilości domów, dla innych gmin zaś — licząc na każdą po dwóch stróżów nocnych na zmianę.

W ten sposób ilość stróżów nocnych Krakowa (36) pomnoży się o 10 dla Podgórza i o 30 dla dalszych gmin sąsiednich.

d) Wydatki na areszta obliczono dla gmin sąsiednich w stosunku do ilości ludności i wydatków Krakowa.

e) Wydatki na straż policyjną przyjęto dla gmin sąsiednich w wysokości 100% obecnych wydatków krakowskich, przyczem już uwzględniono zamierzone pomnożenie straży policyjnej w Krakowie. W stosunku do ludności wypadaloby z powodu przyłączenia gmin sąsiednich podnieść obecny wydatek Krakowa tylko o 56%. Podgórze wydaje na straż policyjną, którą samo utrzymuje, rocznie sumę 16.715 K, w razie zaś przyłączenia, gdy sąsiednie gminy otrzymają straż wojskową, przypadnie na Podgórze w stosunku do ilości ludności i do wydatków Krakowa tylko 6.793 K, na inne gminy zaś 27.007 K wydatków na straż policyjną.

Pomijając wydatki nieznaczne na straż ratunkową na Wiśle, co do której interesowane są tylko gminy nad Wisłą położone, obecnie przedstawić należy: Wydatki jednorazowe na inwestycyę, rodzaj inwestycyi, tudzież zwyczajne wydatki roczne na oświetlenie gmin sąsiednich, a to według referatu Gazowni miejskiej.

Otóż na pierwsze zaprowadzenie oświetlenia w gminach sąsiednich proponuje Gazownia miejska urządzenie dla nich 522 latarni, z tego 108 naftowych dla dróg polnych i łączących gminy, a 414 latarni gazowych dla zamieszkałych części tychże gmin.

Z ogólnej ilości latarni przypada na Płaszów 43, na Podgórze (o ileby tam nie zostało utrzymane obecne oświetlenie elektryczne) przypada 240 latarni, na Ludwinów i Zakrzówek 50, na Dębniki 28, Zwierzyniec 15, Półwsie 20, Czarną Wieś 9, Nową Wieś 14, Łobzów 20, Krowodrzę 17, Część Prądnika Czerwonego 12, Olszę 15, Grzegórzki 21 i Dąbie 18.

Koszt wystawienia latarni gazowych wynosi 142.500 K, a naftowych 4.320 K. Wydatki roczne na oświetlenie gmin sąsiednich wynoszą 34.229 K.

Oprócz tego preliniuje się na jednorazowe wydatki inwestycyjne, dla straży pożarnej, które już powyżej szczegółowo wymieniono — kwotę 70.000 K.

Ogółem zamyka się Dział V. niedoborem 439.887 K.

Dział VI. Budowy i roboty publiczne.

Budżet dochodów i wydatków zwyczajnych tego działu przedstawia się jak następuje:

1. Dochody.

Kraków	a) Tow. kolei elektr. na konserwacje bruków	6.000 K
	b) Opłaty za składanie materiałów budowlanych	1.000 „
	c) Placowe od cyrków etc.	1.000 „
	d) „ „ doróżkarzy	1.400 „
	e) Zwroty za naprawę bruków.	1.000 „
	f) Gazownia za naprawę bruków	57.000 „
	Razem	67.400 K *)

Spodziewane przyróżki z powodu przyłączenia gmin sąsiednich:

1) Przypuszczalny dochód za składanie materiałów i z placowego	3.400 K **)
2) Gazownia za bruki	5.100 „ ***)
	Ogółem 75.900 K

2. Wydatki.

Wykazane poniżej, wedle pozycji budżetu krakowskiego wydatki zwyczajne tego działu, podane są dla gmin sąsiednich na podstawie referatu Budownictwa miejskiego.

U w a g a. *) W dochodach zwyczajnych tego działu wstawiono dochody Krakowa — jak zawsze według budżetu z r. 1902.

**) Dochód ten przyjęto w wysokości 100% faktycznego dochodu Krakowa z odnośnych źródeł.

***) Kraków w d. 31/12 1901 miał 57.760 m. rur gazowych, Podgórze zaś 4.741, a Dębniki 428 — stąd gazownia za naprawę bruków powinna w pierwszym roku po przyłączeniu gmin sąsiednich płaćć stosunkowo więcej o 5.100 K. Po zupełnem zaprowadzeniu oświetlenia gazowego w gminach sąsiednich kwota ta odpowiedniej winna doznać podwyżki.

Tabl. XXXVI.

CEL WYDATKÓW	Kraków	Podgórze	Inne gminy sąsiednie	RAZEM
a) Wydatki na utrzymanie dróg	58.100	40.000	62.100	160.200
b) Na administrację dróg . . .	8.027	2.000	6.260	16.287
Razem . . .	66.127	42.000	68.360 ¹⁾	176.487
Utrzymanie bruków i chodników	45.000	10.000	—	55.000
Utrzymanie mostów.	2.000	—	1.000 ²⁾	3.000
Utrzymanie brzegów Wisły, Rudawy, Wilgi i Białuchy .	1.500	—	750 ²⁾	2.250
Ogółem	114.627	52.000	70.110	236.737

Wstawione do wydatków zwyczajnych roczne koszty utrzymania dróg, mostów, poręczy etc., tudzież na administrację dróg, podało Budownictwo miejskie w stosunku do obszaru i znaczenia dróg, przy czem w Podgórzu wzięto za podstawę 75% wydatku, jaki przypada na 1 km. dróg w Krakowie, w innych zaś gminach tylko 50% tego wydatku.

3. Wydatki jednorazowe inwestycyjne.

Na pierwsze uporządkowanie dróg i chodników w gminach sąsiednich wstawia się do budżetu Wielkiego Krakowa jednorazowy wydatek dla tychże gmin, wyjąwszy Podgórze, w wysokości 300.000 K, a dla Podgórze 200.000 K. Razem więc wstawiono do budżetu W. Krakowa na cel powyższy kwotę 500.000 K.

Zupełne uporządkowanie dróg, bruków i chodników w gminach sąsiednich dociągnęłoby za sobą według obliczenia Budownictwa miejskiego wydatek 3,110.000 K.

Koszta robót jednorazowych, które gmina ze względów bezpieczeństwa publicznego w gminach sąsiednich wykonaćby musiała zaraz po ich przyłączeniu, a które wyżej do wykazu wydatków jednorazowych wstawiono, obliczyło Budownictwo miejskie procentowo w stosunku do obszaru dróg, ich stanu i wydatków Krakowa.

Dział VI. według obliczeń podanych zamyka się niedoborem 160.837 K.

¹⁾ Kwota ta obejmuje także wydatki na utrzymanie bruków i chodników.

²⁾ Wstawiono 50% wydatków Krakowa.

Dział VII. Upiększenie miasta.

W dziale tym tak dochody jak i wydatki przyjęto według stanu faktycznego z r. 1902. Oprócz więc krakowskich dochodów (4.111 K) i wydatków (40.799 K) znajdujemy tylko wydatki w Podgórzu w wysokości 3.600 K na ogrody publiczne, a w gminach sąsiednich 100 K na sadzenie drzewek. Nie ulega wątpliwości, że w krótkim czasie zwrócić będzie trzeba uwagę na obsadzenie drzewkami ulic w gminach sąsiednich i na założenie dla nich ogrodów publicznych, sprawy te jednak przyjąć mogą pod obrady później, a nie zaraz w pierwszym roku po przyłączeniu gmin sąsiednich. Niedobór tego działu wynosi 40.388 K.

Dział VIII. Zarząd targowy.

1) Dochody zwyczajne w dziale tym przyjęto dla Podgórza i innych gmin przyłączonych według stosunków faktycznych. Dochody te, ułożone według pozycji budżetu Krakowa, podaje się poniżej.

Tabl. XXXVII.

Źródło dochodów	Kraków	Podgórze	Inne gminy sąsiednie	Razem
Kramy i place targowe . . .	16.130	8.500 ¹⁾	978	25.608
Jatki poddominikańskie . . .	14.442	11.400 ²⁾	1.567	27.409
Targowisko końskie na Grobl.	2.100	—	—	2.100
Waga miejska	300	—	—	300
Targowica bydła	—	14.000	—	14.000
Razem	32.972	33.900	2.545	69.417

Nie mogąc przewidzieć, jak się w W. Krakowie ukształtują stosunki dochodu z targowicy bydła w Podgórzu, wstawiono je do budżetu W. Krakowa według stanu z r. 1903 (14.000 K), chociaż prawdopodobnym jest stałe obniżanie się tegoż dochodu wobec nowej krakowskiej targowicy, założonej w r. 1903, z której do budżetu niniejszego, dla jednostajności systemu, dochodów ani wydatków się nie wstawia.

2. Wydatki.

Tak samo i wydatki wykazuje się poniżej według pozycji budżetu krakowskiego, tudzież według stosunków faktycznych w gminach sąsiednich.

¹⁾ Od fur i mleczarek, oraz targowe i jarmarczne.

²⁾ Z hali targowej.

Tabl. XXXVIII.

Cel wydatków	Kraków	Podgórze	Inne gminy sąsiednie	Razem
Dozór targowy	3.080	—	—	3.080
Wydatki targowe	210	—	—	210
Jatki poddominikańskie . .	940	600	300	1.840
Kramy i place targowe . . .	1.184	—	—	1.184
Targowisko końskie na Grobl.	654	—	—	654
Jarmarki pod Kapucynami .	665	—	—	665
Targowica bydła przy rzeźni	—	1.000	—	1.000
Razem	6.733	1.600	300	8.633

Tu wypada zauważyć, że po przyłączeniu gmin sąsiednich do Krakowa będzie trzeba poczynić pewne jednorazowe wkłady na urządzenia targowe dla terytoriów przyłączonych, jak również, że wskutek przyłączenia podniosą się w pewnym stopniu wydatki na personal administracyjny targowy. Mimo to wstawiono powyżej do budżetu Wielkiego Krakowa w dziale targowym tak dochody jak i wydatki roczne według obecnego faktycznego stanu tychże w Krakowie i w gminach sąsiednich, wydatków zaś jednorazowych nie uwzględniono żadnych, a to dlatego, że obecnie trudno przewidzieć, jak się ułożą stosunki targowe w Wielkim Krakowie i jakie to za sobą pociągnie wydatki. W każdym razie zwiększone w tym dziale wydatki Wielkiego Krakowa znajdują pokrycie w zwiększonych przez pomnożenie placów targowych dochodach tegoż działu.

Dział VIII. wykazuje nadwyżkę dochodów w wysokości 60.784 K.

Dział IX. Zdrowotność miasta.

Jak powyżej, tak i w tym dziale podaje się znów dochody, tudzież wydatki, ułożone według pozycji budżetu m. Krakowa, uwagi zaś pod zestawieniami podają przyjęte systemy obliczeń.

1. Dochody.

Dochody tego działu zestawiono w zamieszczonej niżej tabelce XXXIX.

Do cyfr, w powyższej tabelce podanych, wypada dodać następujące wyjaśnienia:

1) Jak widać z powyższej tabelki wstawiono w budżet dochodów dochód z ementarza w Podgórzu i w Zwierzyńcu, chociaż ementarze te są dotąd parafialnymi. Postąpiono zaś tak dlatego, ponieważ po wcieleniu powyższych gmin do Krakowa wypadnie ementarze te zamienić na ementarze miejskie, raz ze względu

Tabl. XXXIX.

Źródło dochodów	Kraków	Podgórze	Inne gminy sąsiednie	Razem
1. Cmentarz	25.850	4.743 ¹⁾	2.032 ¹⁾ Zwierzyniec	32.625
2. Laboratorium chemiczne	200	40 ²⁾	74 ²⁾	314
3. Aparat desinfekcyjny . .	250	50 ²⁾	93 ²⁾	393
4. Czyszczenie dołów kloaczn.	24.740	17.670 ³⁾	30.305 ³⁾	72.715
5. Za czyszczenie dołów i śluz	200	—	—	200
6. Z rzeźni miejskiej . . .	103.766	22.555 ⁵⁾	13.840 ⁴⁾⁵⁾	140.161
Razem . .	155.006	45.058	46.344	246.408

na to, aby gminie zapewnić potrzebny wpływ na urządzenie i administrację tych cmentarzy, a powtóre, że w myśl ustawy sanitarnej z dnia 30/4 1870 L. 60 Dz. pr. p. obowiązek utrzymywania cmentarzy ciąży na gminach administracyjnych.

2) Co do dochodu z rzeźni miejskiej, wstawionego dla innych gmin sąsiednich (oprócz Podgórza), wypada nadmienić, że przez dochód ten rozumiano wzrost dochodu z rzeźni krakowskiej, albowiem po przyłączeniu gmin, zdaniem Administracji akcyzy, które wydaje się być słusznem, należałoby znieść istniejące rzeźnie w Półwsiu, w Krowodrzy i w Piaskach, a utrzymać tylko rzeźnię w Podgórzu, która jest większą i odpowiednio urządzoną. Zdaniem Administracji akcyzy rzeźnia miejska krakowska, po przeprowadzeniu projektowanego jej rozszerzenia, podobałaby zadaniu, choćby bicia bydła z powyższych podmiejskich rzeźni w niej scentralizowano. Co najwyżej podnieśćby należało obsługę rzeźni miejskiej o kilku ludzi, co nie przeniosłoby wydatku 3000 K rocznie.

Za takim scentralizowaniem bicia bydła w rzeźni krakowskiej przemawia najprzód ta okoliczność, że rzeźnia ta, jako wzorowo urządzona, odpowiada znacznie lepiej przeznaczeniu pod względem sanitarnym, niż rzeźnie gmin sąsiednich, a powtóre, że prowadzenie w osobnej administracji takich zakładów w gminach sąsiednich nie byłoby ekonomiczne.

W dziale tym, jak widać z wykazu wydatków i dochodów inwestycyjnych, zamieszczonego w tablicy budżetu Wielkiego Krakowa, znajduje się jako jedyny do-

¹⁾ Według przeciętnej rocznej ilości zmarłych z ostatnich 3 lat i dochodu w Krakowie.

²⁾ Według ilości ludności w r. 1902 i w stosunku do wydatków Krakowa.

³⁾ Według obliczenia Budownictwa miejskiego. Szczegóły obliczenia podane są na końcu tablicy XLI. na str. 166.

⁴⁾ Ilość bydła bitego w Prądniku Czerwonym, a przypadającego na część Prądnika Czerwonego po Białołękę z Olszą, obliczona w stosunku do ludności.

⁵⁾ Liczby te podane są według ilości bydła bitego w poszczególnych rzeźniach, przy zastosowaniu opłat rzeźni krakowskiej.

chód jednorazowy z gmin sąsiednich kwota 81.125 K, a to za prawo połączenia kanałów prywatnych z publicznymi. Suma ta, obliczona przez Budownictwo miejskie, wpłynie jednak dopiero w miarę budowy kanałów w gminach sąsiednich i łączenia się z nimi realności prywatnych. Rozkład tej sumy na pojedyncze gminy uwidocznił w tabelicy XLI. na str. 166.

Tabl. XL.

2. Wydatki.

Cel wydatków	Kraków	Podgórze	Inne gminy sąsiednie	Razem
1. Służba zdrowia	23.955	8.158	16.448	48.561
2. Utrzymanie szpitala epid.	6.000	1.000 ¹⁾	2.000 ¹⁾	9.000
3. Na utrzymanie stacji ratunkowej	1.000	500 ²⁾	500 ²⁾	2.000
4. Utrzymanie cmentarza .	10.071	1.848 ³⁾	792 ³⁾	12.711
5. Utrzymanie chem. laboratorium	5.105	1.026 ⁴⁾	1.873 ⁴⁾	8.004
6. Utrzymanie aparatu desinfekcyjnego	1.600	320 ⁴⁾	592 ⁴⁾	2.512
7. Utrzymanie kanałów .	10.000	1.700 ⁵⁾	1.700 ⁵⁾	13.400
8. Czyszczenie kanałów i śluz	17.766	} 12.369 }	} 15.633 }	17.766
9. Czyszczenie dołów kloacznych	70.335			98.337
10. Czyszczenie miasta . .	90.052	13.722	18.336	122.110
11. Utrzymywanie studzien publicznych	200	500 ryczałtowo	500	1.200
12. Utrzymanie rzeźni miejskiej	20.038 ⁶⁾	1.938 ⁶⁾	3.000 ⁷⁾	24.976
13. Utrzymanie wychodków publicznych	1.471	500	1.000	2.971
Razem	257.593	43.581	62.374	363.548

Odnośnie do cyfr, powyższą tabelką wydatków objętych, wypada jeszcze, dodatkowo do uwag pod nią zamieszczonych, nadmienić co następuje: Wydatki na

¹⁾ Dla gmin sąsiednich przyjęto 50% wyd. Krakowa.

²⁾ Podwyższenie o 100% wyd. Krakowa.

³⁾ Obliczone stosunkowo do ilości zmarłych, grzebanych na cmentarzu i wydatków Krakowa.

⁴⁾ Obliczone stosunkowo do ludności i wydatków Krakowa.

⁵⁾ Obliczone w stosunku do ilości metrów kanałów w gminach sąsiednich i w Krakowie. Ze względu, że Podgórze miałyby 10.170 m., a gminy inne 12.050 m. kanałów, rozłożono koszt napraw po połowie, przyjmując za podstawę ceny jednostkowe krakowskie.

⁶⁾ Tu podano wydatki faktyczne.

⁷⁾ Zwiększony wydatek na służbę w rzeźni krakowskiej z powodu centralizacji.

służbę zdrowia po przyłączeniu gmin powiększy konieczność ustanowienia dla gmin sąsiednich lekarzy miejskich, weterynarzy, akuszerki i zwiększone wydatki na oprawcę, obdukcję, krowiankę, środki desinfekcyjne i latarnie przed mieszkaniami lekarzy miejskich. Ilość nowych lekarzy miejskich przyjęto na 5, według 5 ewentualnie nowo utworzyć się mających komisaryatów dla gmin sąsiednich, ilość zaś weterynarzy pomnaża się o 2, t. j. jednego dla Podgórze, a drugiego dla potrzeb z powodu przyłączenia innych gmin sąsiednich; ilość wreszcie akuszerki miejskich zwiększa się o 3, a z tego o 1 dla Podgórze, a o 2 dla innych gmin sąsiednich.

Zwyżki wydatków na personal sanitarny, oraz na pomnożoną ilość tego personalu z powodu przyłączenia gmin sąsiednich, wykazuje się szczegółowo poniżej.

Pensye dla lekarzy, weterynarzy i akuszerki miejskich przyjęto według wymiaru krakowskiego, licząc odnośnie do lekarzy dla jednego (w Podgórze) wyższy wymiar pensyi t. j. 3500 K (obecnie pobiera lekarz w Podgórze 3120 K), dla innych zaś lekarzy i dla weterynarzy niższy wymiar obecnych poborów tych funkcyjnaruszów w Krakowie.

Przy tem jednak dla 1 weterynarza (w Podgórze) wstawiono płacę w sumie 2800 K, a to według obecnych poborów weterynarza w Podgórze, gdyż w Krakowie pobory weterynarza młodszego wynoszą według budżetu za r. 1902 tylko 2000 K.

Dla oprawcy tutejszego, który po rozszerzeniu Krakowa obsługiwaćby musiał i przyłączone gminy, na lewym brzegu Wisły leżące, podwyższono wydatki o 800 K, a to na pomoc, z powodu wzrostu czynności potrzebną, oprawcę zaś podgórskiego zatrzymano dla Podgórze i gmin sąsiednich z prawego brzegu Wisły, przydając mu również ze względu na wzrost czynności do obecnej jego faktycznej płacy (600 K) 400 K na pomoconika.

Wydatki na obdukcję, krowiankę, środki desinfekcyjne, latarnie przed lekarzami etc. przyjęto dla gmin sąsiednich w stosunku do liczby ludności i do faktycznych wydatków Krakowa. Obliczone w ten sposób wydatki Wielkiego Krakowa na służbę zdrowia ze względu na przyłączone gminy, przedstawiałyby się więc w następującej wysokości:

a) dla Podgórze:

Lekarz	3.500 K
Weterynarz	2.800 „
Akuszerka	400 „
Na obdukcję, krowiankę, środki desinf. itp.	458 K
Oprawca	1.000 „
Razem	8.158 K

b) dla innych gmin sąsiednich:

4 lekarzy m. à 3.000 K (w 4 nowo utworzonych komisaryatach dla gmin sąsiednich po 1 lekarzu)	12.000 K
1 weterynarz	2.000 „
2 akuszerki à 400 K	800 „
Na obdukcję, krowiankę, środki desinfekcyjne, latarnie przed lekarzami etc.	848 „
Dodatek dla oprawcy krak. (z powodu czynności w gminach sąsiednich)	800 „
Razem	16.448 K

Wykaz wydatków i dochodów rocznych oraz jednorazowych z działu kanałów podaje następująca tabelka, zestawiona według referatu Budownictwa miejskiego, w której zamieszczono także wydatki jednorazowe na inwestycje kanałowe w gminach przyłączonych.

Tabl. XLI.

GMINA	Kanały konieczne potrzebne		Koszta budowy kanałów	Wydatki roczne stałe na czyszczenie kanał. i dołów kloaczn.	DOCHODY	
	betonowe	rurowe			jednorazowe za prawo połączenia z kanałami miejskimi	roczne stałe za wywożenie nieczystości z dołów kloaczn.
	metrów				w k o r o n a c h	
Płaszów	—	100	1.500	705	—	1.410
Podgórze	4.900 ¹⁾	600 ¹⁾	117.000	12.369	37.500	17.670
Ludwinów	—	400	6.000	1.050	2.000	2.110
Zakrzówek	—	500	7.500	765	—	1.530
Dębniki	800	100	15.900	1.365	2.000	2.730
Zwierzyniec	1.200	—	21.600	1.245	6.000	2.490
Półwsie zwierzynieckie	950	—	17.100	1.350	4.750	2.700
Czarna Wieś	800	200	19.200	2.100	1.250	3.000
Nowa Wieś	550	—	9.900	1.150	1.375	2.300
Łobzów	500	—	9.000	500	1.250	1.000
Krowodrza	2.000	500	43.500	2.500	12.500	5.000
Część Prądnika Białego	—	—	—	—	—	—
Część Prądnika Czerw.	—	650	9.750	720	2.500	1.441
Olsza	—	—	—	112	—	224
Grzegórzki Piaski . . .	2.000 ²⁾	—	62.400	1.650	8.000	3.300
Dąbie	—	800	12.000	421	2.000	1.070
Razem	13.700	3.850	352.350	28.002	81.125	47.975

¹⁾ Na uzupełnienie sieci kanałowej. ²⁾ W tem 1.200 m. betonowego kolektora, dla Dz. VI. m. Krakowa prowadzić się mającego. Wydatek jednorazowy tego działu w kwocie 352.350 K, przypada na inwestycje kanałowe, jakie dla gmin sąsiednich poczynić będzie należało i które ściśle są związane z uporządkowaniem

Wydatki na czyszczenie miasta wypośrodkowano dla każdej gminy osobno według obszaru dróg i ulic, tudzież według ilości robotników, potrzebnej do jednorazowego zamiecenia dróg i ulic w gminach sąsiednich, względnie według ilości furmanek, potrzebnych do wywiezienia jednorazowo zgarniętego śmiecia i błota. Przytem przyjęto za zasadę: a) że jeden robotnik przez 10 godzin dziennie zamiała 2.500 m² powierzchni ulic lub placów, 1 furmanka zaś powinna w ciągu 10 godzin wywieść śmieci i błoto, zmiecione przez 10 robotników; b) że czyszczenie ulic i placów odbywać się będzie w Podgórzu według dotychczasowej normy; w gminach, bliżej miasta położonych, jak Dębniki, Półwsie, Grzegórzki-Piaski, Czarna Wieś, Nowa Wieś Narodowa, Krowodrza raz na tydzień, czyli 52 razy w roku; w gminach zaś nieco odleglejszych co 2 tygodnie.

Na utrzymanie rzeźni wstawiono w wydatkach dla Krakowa i Podgórza obecne wydatki faktyczne tychże gmin. Ze względu na przyłączenie innych gmin przyjęto tylko wydatek roczny 3000 K, który, jak to już wyżej przy dochodzie z rzeźni wspomniano, potrzebny byłby na powiększenie służby w rzeźni miejskiej krakowskiej, spowodowane zniesieniem rzeźni w Półwsiu i w Krowodrzy, tudzież w Piaskach.

Na utrzymanie wychodków publicznych, na który to cel przewiduje budżet m. Krakowa z r. 1902 1.471 K, wstawiono ryczałtem dla Podgórza 500, a dla innych gmin sąsiednich 1000 K. Wydatek ten będzie nieunikniony z uwagi na to, że po przyłączeniu gmin wypadnie ze względów porządkowych w nowych terytoryach miasta wybudować pewną ilość wychodków publicznych, których obecnie gminy sąsiednie zupełnie nie mają. Na cele budowy tych wychodków wstawiono w wykaz jednorazowych wydatków inwestycyjnych sumę 30.000 K.

Dział IV. zamyka się niedoborem 117.140 K.

Dział X. Dobroczynność.

1. Dochody.

Za podstawę obliczeń dochodów Wielkiego Krakowa w tym dziale przyjęto zasady, zawarte w sprawozdaniu Wydziału VI. Magtu. t. j. obliczono je dla gmin, objętych projektem przyłączenia, w stosunku do ludności i faktycznych dochodów Krakowa za rok 1902, doliczając oprócz tego do tak uzyskanego dochodu procent od funduszu ubogich w Podgórzu, wynoszącego 29.599 K, obliczony na 1.354 K, a dla innych gmin od funduszy ubogich, wynoszących 15.148 K, obliczony na 693 K. W ten sposób otrzymano z tego działu następujące dochody:

Dla Krakowa (według budżetu z r. 1902)	54.059 K
Dla Podgórza	12.848 „
Dla innych gmin. sąsiednich	27.721 „
	<hr/>
Razem	94.628 K

Budżety gmin z r. 1902 wykazywały w dziale tym tylko 1742 K dochodu.

dróg, z powodu czego równocześnie z drogami wykonać je wypadnie. Wobec jednorazowego dochodu 81.125 K, za prawo połączenia kanałów prywatnych z publicznymi, faktyczny wydatek na inwestycje kanałowe wyniesie 271.255 K.

Wydatki stałe roczne, na czyszczenie gmin sąsiednich w budżecie podane, przyjęto według obliczenia p. Eminowicza, b. naczelnika straży ogniowej. Do obliczenia tego obecny naczelnik p. Nowotny w zupełności przystępuje, a wynosi ono dla wszystkich gmin sąsiednich razem kwotę 32.056 K, w tem 13.722 K dla Podgórza.

2. Wydatki.

Wydatki tego działu wstawiono dla Podgórze i gmin sąsiednich w kwotach, jakie wynikają z pomnożenia przyrostu w W. Krakowie ilości ubogich z tychże gmin, podanego poniżej na podstawie referatu Wydziału VI. Magistratu, tudzież sumy wydatków, przypadającej w Krakowie przeciętnie rocznie na 1 ubogiego w opiece wolnej t. j. 31·61 K i na 1 ubogiego w opiece przytułkowej t. j. 225·50 K.

Wydatki, w ten sposób obliczone, wynoszą:

W Krakowie	117.298 K
W Podgórzu	14.444 „
W innych gminach sąsiednich	25.213 „
	<hr/>
Razem	156.955 K

Z przyłączenia gmin Wydział VI. Magistratu nie przewiduje nowego wzrostu ciężarów, stosunkowo bowiem do wzrostu wydatków wzrosną także i dochody z tychże gmin, niedobór zaś, jaki się okazuje z zestawienia dochodów i wydatków Wielkiego Krakowa, jest prawie taki sam, jaki był w r. 1902 w Krakowie.

Fundusze ubogich gmin sąsiednich, w wysokości 44.744 K, stanowiąc będą podstawę do założenia gminnego funduszu ubogich w Wielkim Krakowie.

Z powodu przyłączenia gmin przewiduje Wydział VI. nadto zwiększenie się wydatków na personal biura, tudzież na wydatki rzeczowe o 8.000 K; wydatki te jednak są już objęte projektowanym podwyższeniem wydatków na Zarząd główny.

Zwiększenie się ilości ubogich w Wielkim Krakowie, obliczone na rok 1902 stosunkowo do przyrostu ludności przez przyłączenie gmin sąsiednich, wyniesie — po strąceniu ilości około 300 ubogich, przynależnych do Krakowa, a w gminach sąsiednich mieszkających — 843 osób, z czego na Podgórzu przypada 299 ubogich (w tem 26 w opiece zakładowej), a na inne gminy 544 ubogich (w tem 42 w opiece zakładowej).

Tu wreszcie zauważyć wypada, że po przyłączeniu gmin ureguje się także opieka nad ubogimi, mieszkającymi w gminach sąsiednich, co tylko dodatnio oddziaływać może na ludność ubogą tamże zamieszkałą, jak i na poprawę odnośnych stosunków w mieście Krakowie. Szczegół ostatni uważany być musi za korzyść, wynikającą z przyłączenia gmin, tak dla tych ostatnich, jak i dla m. Krakowa.

Dział X. budżetu Wielkiego Krakowa zamyka się niedoborem 62.327 K.

Dział XI. Sztuka i zabytki historyczne.

Wydatki i dochody tego działu dotyczą teatru, Muzeum narodowego, tudzież subwencji na restaurację kościołów, budowę pomników i. t. p.

Wydatki te są tego rodzaju, że ze względu na przyłączone terytoria nie koniecznie zwiększyć się muszą, a względnie, że zwiększenie się ich w Wielkim Krakowie zależy zupełnie od woli i przyszłych uchwał Rady miejskiej. Nadto ani potrzeby, ani wysokości tych wydatków dziś przewidzieć nie można.

Wobec tego też dochody i wydatki w tym dziale wstawiono w wysokości faktycznych wydatków m. Krakowa za r. 1902 t. j. w dochodach 37.300 K, a w wydatkach 55.139 K.

Dział ten zamyka się niedoborem 17.839 K.

Dział XII. Oświata.

Przy opracowaniu dochodów i wydatków tego działu wyszło się z zasady, że w gminach sąsiednich pobierać się będzie odrazu 12-procentowy, w Krakowie obowiązujący, dodatek do podatków bezpośrednich na płace nauczycieli — tudzież, że się w gminach sąsiednich przemieni zaraz po ich przyłączeniu szkoły mieszane na szkoły osobne dla chłopców, a osobne dla dziewcząt, wreszcie, że dla celów powyższych ustali się odrazu potrzebny etat nauczycieli, a szkoły nowo utworzone pomieści się, aż do wybudowania nowych budynków szkolnych, w wynajętych odpowiednich lokalach. Nowe budynki szkolne zaczną się budować bezzwłocznie.

Koszta wynajmu lokali na pomieszczenie tymczasowe szkół nowo utworzonych pokryje się, o ile zwyczajne źródła tego działu odpowiednich dochodów nie dadzą, z pożyczki na cele inwestycyjne, dla gmin sąsiednich zaciągniętej.

1. Dochody.

Dochody na oświatę płyną w Krakowie:

a) z subwencji krajowych	19.691 K
b) z subwencji państwowych	15.291 „
c) z wpisowego i opłat	14.837 „
d) z % od kapitałów	608 „
	<u>Razem 50.427 K</u>

Po przyłączeniu gmin sąsiednich spodziewałyby się należało podwyższenia dochodu z subwencji państwowych i krajowych, tudzież z wpisowego i opłat, a przyjąwszy podwyższenie to stosunkowo do ilości ludności w gminach podmiejskich i do wydatków Krakowa, przypadałoby z tego źródła na:

Podgórze	10.086 K,
Inne gminy	18.657 „ do dochodu
Razem	<u>28.743 K</u>

Obliczone w ten sposób dochody tego działu dałyby razem z dochodem Krakowa sumę 79.170 K.

2. Wydatki.

A. Chcąc uzasadnić obliczenie wydatków zwyczajnych Wielkiego Krakowa na dział oświaty, które to obliczenie oparto w zasadzie na opinii Wydziału IV. Magistratu, wypada nadmienić, że obecne faktyczne wydatki m. Krakowa według budżetu na rok 1902 na powyższy dział, dzielą się:

- na wydatki na szkoły ludowe;
- na wydatki na szkoły przemysłowe i handlowe;
- na wydatki na inne szkoły (szkoła wydziałowa żeńska, kursa żeńskie Baranieckiego, dotacya na szkołę realną i wreszcie na utrzymanie budynku Akademii sztuk pięknych);
- na wydatki na zakłady naukowe (w czem figurują wydatki na Muzeum techniczno-przemysłowe, tudzież subwencye i dotacye dla prywatnych szkół i zakładów naukowych).

Wszystkie te pod a) b) c) d) wymienione wydatki preliminowane są w budżecie m. Krakowa z r. 1902 na łączną sumę 380.376 K.

B. Gminy sąsiednie, względnie ich fundusze szkolne miejscowe, ponoszą obecnie tylko wydatki na szkoły ludowe (utrzymanie budynków, sprzęty, obsługa,

opał, mieszkanie dla kierowników, o ile ich niema w budynkach szkolnych). Nadto wykazuje budżet miasta Podgórze za rok 1902:

- 1) wydatek na szkołę przemysłową 1.200 K;
- 2) wydatek na płace nauczycieli 7.100 K (który to wydatek ponosi Podgórze w myśl art. 16 ustęp 3 ustawy z 24/4 1894 Nr. 49 Dz. u. kr., jako miasto posiadające majątek zakładowy, przynoszący dochód po odtrąceniu kwot, opłacanych na oprocentowanie zaciągniętych długów);
- 3) wydatek 400 K tytułem dotacyi na gimnazyum;
- 4) wydatek 1.000 K tytułem dotacyi na szkołę ceramiczną w Podgórzu;
- 5) dotację 1.200 K na szkołę wydziałową, płaconą w myśl zobowiązania się gminy wobec Rady szkolnej krajowej, który to wydatek należy liczyć do wydatków na szkoły ludowe.

Wydatki Krakowa dzisiejszego, wyżej pod A. wyszczególnione, przez przyłączenie gmin sąsiednich nie doznają zmiany, dlatego wstawiono je do budżetu Wielkiego Krakowa w ich faktycznej sumie t. j. w kwocie 380.376 K. Natomiast do wydatków w dziale oświaty Wielkiego Krakowa, które będą potrzebne ze względu na przyłączone gminy, zaliczono tylko wydatki na szkoły ludowe, o ile one ciążą w myśl ustawy na gminach, względnie na funduszach szkolnych miejscowych, do czego doliczono i wydatek Podgórze na szkołę wydziałową, a nadto, odnośnie do Podgórze, wydatki obecne tej gminy wyżej pod B. 1) do 4) wyszczególnione, — które to ostatnie wydatki podobnie, jak i wydatek pod B. 5) podany, Wielki Kraków, ze względu na ich charakter także ponosić będzie musiał.

W ten sposób obliczone wydatki zwyczajne Wielkiego Krakowa na dział oświaty przedstawiają się w cyfrach, ujętych tabelką niżej zamieszczoną, jak następuje:

Tabl. XLII.

Cel wydatków	Kraków	Podgórze	Inne gminy	Razem
Szkoły ludowe	199.267	26.500	24.320	250.087
Szkoły handl. i przemysłowe	72.698	(szkoła ceramicz. i przemysłowa) 2.200	—	74.808
Inne szkoły	53.528	400 (gimnazyum)	—	53.928
Zakłady naukowe	54.883	—	—	54.883
Razem	380.376	29.100	24.320	433.796

Tu wypada jeszcze nadmienić, że przy zestawieniu wydatków na szkoły ludowe w gminach sąsiednich, w tabelce wyżej zamieszczonej podanych, przyjęto za zasadę:

a) że w Podgórzu, gdzie obok szkoły wydziałowej żeńskiej, połączonej z 4-klasową pospolitą, dotąd nie było takiejże szkoły męskiej — istniejąca tam 6-klasowa szkoła męska zostanie zamienioną na szkołę wydziałową męską w połączeniu z 4-klasową pospolitą (co, od r. 1903/4 począwszy, według powziętej wia-

*) W skład tej kwoty wchodzi suma 121.500 K, jako wartość czynszowa lokali szkolnych, umieszczonych we własnych budynkach gminy. Odpowiednia pozycja rachunkowa wykazana jest w dochodach działu II. tego budżetu.

**) Kwoty podane nie obejmują wartości czynszowej lokali szkolnych, pomieszczonych we własnych budynkach gminy, gdyż budżety gmin sąsiednich sum tych nie wykazują.

domości miano już dokonać) — i że inne tam obecnie istniejące szkoły pozostaną nadal (3 szkoły 4-klasowe pospolite męskie i także 3 szkoły żeńskie);

b) że po przyłączeniu gmin sąsiednich wypadnie w Krakowie utrzymywać dla dzieci tychże gmin (oprócz 2 szkół wydziałowych w Podgórzu) dwie szkoły wydziałowe wraz z 4-klasowymi pospolitemi;

c) że wobec powyższych zasad i przy uwzględnieniu położenia poszczególnych gmin sąsiednich, tudzież liczby dzieci, do nauki szkolnej obowiązanych, gmina W. Krakowa będzie musiała utrzymywać obok 4 szkół wydziałowych, połączonych z 4-klasowymi szkołami pospolitemi, (2 w Podgórzu, 2 w Krakowie dla dzieci z innych gmin) — 25 szkół pospolitych 4-klasowych, a w tem 2 t. j. męską i żeńską dla Ludwinowa, gdzie powstała od 1/9 1903 osobna nowa szkoła (w wynajętym lokalu pomieszczone) z frekwencją około 300 dzieci; dalej 6 szkół ludowych dla Podgórza; po dwie t. j. jedną męską i jedną żeńską dla Zakrzówka i Dębnik razem, a następnie również po 2 szkoły dla Zwierzyńca, Półwsia, Czarnej Wsi, Krowodrzy, Nowej Wsi i Łobzowa razem, oraz dla Grzegórzek z Piaskami, a w końcu 1 szkołę 4-klasową pospolitą dla przyłączonej części Prądnika Czerwonego i Olszy*), oraz 2 szkoły pospolite 4-klasowe, jedną dla Dąbia, a drugą dla Płaszowa, które ze względu na oddalenie gmin tych od Krakowa jedynie się powiększy, zatrzymując na razie dla nich charakter szkół mieszanych.

Stale wreszcie roczne wydatki wyniosą na 1 szkołę wydziałową w Krakowie po 1.710 K rocznie (w czem obsługa 660 K, opał 550 K, utrzymanie porządku 200 K, utrzymanie budynku i sprzętów 300 K), a na 1 szkołę pospolitą w gminach sąsiednich, z wyjątkiem Podgórza, po 1.100 K (t. j. obsługa 480 K, opał 300 K, utrzymanie porządku i czystości po 120 K, utrzymanie budynku i sprzęty 200 K). Wydatki na szkoły ludowe w Podgórzu pozostaną takie, jak one są dziś faktycznie (28.000 K. według budżetu z r. 1902) i powiększą się tylko o 500 K ze względu na reorganizację 1 szkoły pospolitej na wydziałową.

Na mieszkania dla kierowników liczone tylko, nie przedstawiony w budżecie m. Podgórza, wydatek 600 K dla kierownika 1 szkoły wydziałowej w Podgórzu, umieszczonej w budynku gminnym, nie posiadającym mieszkania, bo wszystkie inne istniejące w gminach sąsiednich budynki szkolne, które się i w Wielkim Krakowie na szkoły użyje, mają mieszkania dla kierowników, a dla szkół gmin sąsiednich, na które braknie pomieszczenia w istniejących tam budynkach gminnych, proponuje się niżej przy wydatkach jednorazowych na szkoły po przyłączeniu gmin budowę gmachów gminnych z mieszkaniami dla kierowników.

W ten sposób obliczone wydatki Wielkiego Krakowa na cele oświaty wyniosą, jak wykazuje zamieszczona wyżej tabelka, ze względu na Podgórze sumę łączną 29.100 K, ze względu na inne gminy sąsiednie 24.320 K, wszystkie zaś wydatki Wielkiego Krakowa w tym dziale dałyby sumę 433.796 K. Wobec czego stały roczny wydatek Krakowa na cele oświaty wzrosłyby z powodu przyłączenia gmin o 53.420 K.

*) U w a g a. W części Prądnika Czerwonego po Białuchę i w Olszy wynosi obliczona stosunkowo ilość dzieci szkolnych, jak to wykazano w części II. tego elaboratu, tylko 87. Dla tej liczby dzieci nie można zakładać dwóch szkół 4-klasowych i muszą one uczęszczać do szkół pobliskich w Krakowie.

Z powodu przyłączenia rzeczonych terytoriów zajdzie potrzeba utrzymywania w Krakowie 1 szkoły 4-klasowej więcej.

3) Wydatki jednorazowe inwestycyjne.

Co do wydatków jednorazowych na szkoły, których zestawienie oparto również w zasadzie na opinii Wydziału szkolnego Magistratu, to w tym dziale czekają Wielki Kraków najznaczniejsze ciężary.

Mianowicie w tym kierunku przyjęto za zasadę, że gmina Wielkiego Krakowa umieści wszystkie szkoły dla gmin przyłączonych we własnych budynkach, i że w tym celu wybuduje nowe budynki szkolne, o ile gminy sąsiednie budynków takich już nie mają, lub o ile istniejące tam budynki (w Łobzowie) są na cele szkolne nieodpowiednie. Za takim rozwiązaniem rzeczy przemawiają nie tylko względy sanitarne, gdyż budynki miejskie będą stawiane z uwzględnieniem wymogów higieny szkolnej, lecz także względy praktyczne t. j. najprzód trudności w znalezieniu stosownych lokali w gminach sąsiednich, gdyby je chciano na szkoły wynajmować, o potem ta okoliczność, że czynszami najmu, które zwykle są wysokie, można będzie prawie zamortyzować kosztą nowych budynków gminnych.

Z inwestycji w zakresie nowych szkół wypadnie z powodu przyłączenia gmin sąsiednich wybudować:

- 1) dla Płaszowa 1 budynek dla szkoły ludowej 4-klasowej;
- 2) dla Podgórza 4 budynki dla szkół ludowych kosztem 320.000 K;
- 3) dla Ludwinowa 2 budynki dla szkół ludowych;
- 4) dla Zakrzówka i Dębnik 1 budynek;
- 5) po jednym budynku na szkoły pospolite, dla gmin: Zwierzyniec, Półwieś, Czarna Wieś, Nowa Wieś łącznie z Łobzowem, Krowodrza, Grzegórzki;
- 6) budynki dla 2 szkół wydziałowych i jednej ludowej 4-klasowej w Krakowie. W Dąbiu dobuduje się tylko do istniejącego budynku 4 sale szkolne.

Z planu powyżej rozwiniętego wynika, że wypadnie budować 17 budynków szkolnych (murowanych) dla gmin podmiejskich, a to dwóch dla szkół wydziałowych i 15 budynków dla szkół pospolitych 4-klasowych, a nadto, jak to już powyżej podano, trzeba będzie dobudować w Dąbiu do istniejącej tam obecnie szkoły, pomieszczenie dla 2 klas mieszanej szkoły pospolitej.

Wydatek ogólny na budowę szkół powyższych wyniesie według obliczenia Wydziału IV., polegającego na stosunkach krakowskich, 1.270.000 K, a spowodowany on będzie głównie przez potrzebę zrównania gmin sąsiednich co do typu szkół z Krakowem.

Dział XII. wydatków i dochodów zwyczajnych zamyka się niedoborem w wysokości 354.426 K.

Dział XIII. Sprawy wojskowe.

W dziale tym wstawiono w budżet Wielkiego Krakowa dochody i wydatki faktyczne Krakowa i gmin sąsiednich, zwiększone bowiem z powodu poboru wydatki Wielkiego Krakowa znajdują pokrycie, tak jak wydatki na pomnożenie personalu w Wydziale V. Magistratu, w zwiększonych wydatkach na Zarząd główny (Dz. I.), a na kwaterunek przyłączenie gmin nie zwiększy zupełnie, lub tylko bardzo nieznacznie obecne wydatki Krakowa, gdyż jak to już w części II. B. tego elaboratu wspomniano, gmina Kraków i dziś ponosi przeważnie ciężary powyższe za te gminy.

Wobec tego Dział XIII. budżetu W. Krakowa przedstawia się jak następuje:

1. Dochody.

Kraków	51.810 K
Podgórze	600 „
Razem	52.410 K

2. Wydatki.

Kraków	74.585 K
Podgórze	600 „
Inne gminy sąs.	1.149 „
Razem	76.334 K

Dział ten zamyka się niedoborem 23.924 K.

Dział XIV. Różne.

1. Dochody.

Tu dochody z tabliczek orientacyjnych przyjęto w gminach sąsiednich w stosunku do ilości domów i do dochodów Krakowa, resztę dochodów obliczono w stosunku do przyrostu ludności. Obliczone w ten sposób dochody dają następujące cyfry:

Kraków	1.800 K.
Podgórze	400 „
Inne gminy sąsiednie	800 „
Razem	3.000 K

2. Wydatki.

Wydatki tego działu obliczono dla gmin sąsiednich również stosunkowo, a mianowicie w stosunku do ilości ludności i do wydatków Krakowa, tudzież dodano do nich na rzecz Podgórza 936 K, a dla innych gmin (na rzecz Dębnik 4 K, Płaszowa 70 K, a Zakrzówka 3 K) 77 K, jako 2-gą z 20 rat, roczną ratę konkurencyjną, przypadającą na wykazane gminy z tytułu własności gminnej na cele budowy nowego kościoła w Podgórzu.

Tak obliczone wydatki są następujące:

Kraków	14.270 K
Podgórze	3.084 „
Inne gminy sąsiednie	5.338 „
Razem	22.692 K

3. Wydatki jednorazowe.

W tym dziale policzyć należy, jako wydatek jednorazowy z powodu przyłączenia gmin, koszt spisu ludności, który dla osiągnięcia koniecznej w celach administracyjnych poprawnej i ścisłej ewidencji ludności i przynależnych do gminy Wielkiego Krakowa zaraz po dokonaniu przyłączenia przeprowadzićby należało.

Wydatek na ten cel wraz z wydatkiem na założenie katastru przynależnych, oblicza Biuro statystyczne miejskie na 33.000 K (w czym 8.000 K na sporządzenie katastru przynależnych, a 25.000 K. na spis i księgi spisów ludności).

Niedobór tego działu na wydatki zwyczajne wynosi 19.692 K.

Ogólny pogląd na wyniki projektu budżetu dochodów i wydatków Wielkiego Krakowa, tudzież koniecznych z powodu przyłączenia gmin sąsiednich jednorazowych wydatków inwestycyjnych.

Przystępując do zestawienia niniejszego projektu budżetu, zmierzano przede wszystkim do wypracowania szczegółów w tym kierunku, aby sobie zdać sprawę z tego:

- 1) co nam gminy sąsiednie przyniosą w dochodach i wydatkach;
- 2) co dla gmin tych uczynić będzie należało, aby je zrównać z Krakowem i usunąć o ile można dzisiejszą różnicę, jaka zachodzi pomiędzy dużym miastem, a pomiędzy jego gminami podmiejskimi. Opracowane poszczególne działy budżetu usiłują dać odpowiedź na te pytania.

Z opracowania tego wynika, że zaraz po przyłączeniu gmin sąsiednich:

- 1) Przynależni obywatele tychże gmin staną się przynależnymi do miasta Krakowa;
- 2) zaprowadzić będzie należało w gminach sąsiednich administrację krakowską, urzędników zaś gmin sąsiednich wcieli się do etatu Magistratu tegoż miasta;
- 3) że gmina miasta Krakowa przejmie majątek i zobowiązania gmin sąsiednich;
- 4) że w gminach tych zaprowadzi się opodatkowanie w Krakowie obowiązujące;
- 5) że gminom przyłączonym udzieli się opieki ze strony policji, straży pożarnej i służby sanitarnej w tejsamej mierze, co w Krakowie, a następnie, że ubodzy przynależni do gmin sąsiednich zaopatrywani będą według zasad opieki publicznej w Krakowie wykonywanej;
- 6) że stosunki pod względem dróg, bruków i budowli w gminach sąsiednich, tudzież oświetlanie ulic będą traktowane w tensam sposób, jak w Krakowie —
- 7) i że w końcu doznają gminy sąsiednie zaraz zupełnego zrównania swoich stosunków szkolnictwa ze stosunkami w Krakowie istniejącymi.

Poza tymi bezwłocznymi skutkami przyłączenia gmin sąsiednich i nie licząc inwestycji, które w samym Krakowie z powodu przyłączenia gmin sąsiednich wykonać będzie należało, na zatarcie różnic pomiędzy gminami sąsiednimi a miastem Krakowem następujące będzie trzeba uczynić wkłady dla tychże gmin, a mianowicie: 500.000 K na uporządkowanie dróg i chodników, 146.820 K na cele oświetlenia, 352.350 K na budowę kanałów, 30.000 K na budowę publicznych wychodków i 1.270.000 K na budowę szkół publicznych.

Dalsze inwestycje dla gmin sąsiednich będą już dzieliły losy Krakowa samego, inwestycje te bowiem obejmować już będą wspólnie gminy sąsiednie i miasto Kraków, czyli cały projektowany Wielki Kraków.

Zestawiony wyżej projekt budżetu dochodów i wydatków Wielkiego Krakowa wykazuje ogółem w dochodach 3,113.755, a w rozechodach 3,401.695 K. Niedobór więc w tym budżecie wynosi kwotę 287.940 K, a po odjęciu z niego kwoty niedoboru 70.364 K, jaką się w r. 1902 faktycznie zamyka budżet zwyczajnych dochodów i wydatków Krakowa, pozostaje jako właściwy niedobór w Wielkim Krakowie kwota 217.576 K.

Stojąc na stanowisku, podanem przy opisie działu IV. niniejszego projektu budżetu i przedstawionem w I. bilansie na tabl. XXXI, który ułożono w ten sposób, że Kraków bierze udział w amortyzacji długu inwestycyjnego, jaki z powodu przyłączenia gmin sąsiednich zaciągnąć będzie należało — okazuje się, że wykazany

powyżej niedobór budżetowy Wielkiego Krakowa w wysokości 287.940 K, rozkłada się niedoborem na Kraków w kwocie 198.081 K (a w tem faktyczny niedobór budżetowy m. Krakowa w r. 1902 = 70.364 K i 127.717 K, jako udział w amortyzacji długu 4.000.000 K, jaki na inwestycje dla gmin sąsiednich zaciągnąć należy); na Podgórze zamyka się niniejszy budżet nadwyżką w kwocie 1.457 K, a na dalsze gminy sąsiednie niedoborem w kwocie 91.316 K.

Wynik ten okazuje: 1) że tylko Podgórze nie przysporzy Krakowowi ciężarów w razie przyłączenia; a po 2), że dla wszystkich innych gmin sąsiednich będzie zrazu trzeba ponosić ofiary, albowiem dochody z nich nie dorównają wydatkom, jakie na te gminyłożyć będzie należało.

Uważając sumę dochodów i rozchodów w budżecie Wielkiego Krakowa za 100, dochody i rozchody, przypadające według I. bilansu (Tabl. XXXI.) na Kraków, Podgórze i inne gminy sąsiednie następujące przedstawiają cyfry:

	Dochody	Wydatki
Kraków	= 76·23	75·60
Podgórze	= 13·67	12·47
Inne gminy sąsiednie	= 10·10	11·93
Gminy sąsiednie razem	= 20·77	24·40
Wielki Kraków . . .	= 100	100

Dochody zaś i wydatki w Wielkim Krakowie, rozłożone na poszczególne działy budżetu, następujące wykazują cyfry względne:

Dział	I. Zarząd główny	Dochody	Wydatki
"	II. Zarząd majątku	18·44	3·62
"	III. Podatki i opłaty	57·84	0·04
"	IV. Zarząd długu	0·59	19·85
"	V. Bezpieczeństwo publ.	0·36	13·26
"	VI. Budowy i roboty publ.	2·44	6·96
"	VII. Upiększenie miasta	0·13	1·31
"	VIII. Zarząd targowy	2·23	0·25
"	IX. Zdrowotność miasta	7·91	10·69
"	X. Dobroczynność	3·04	4·61
"	XI. Sztuka i zabytki histor.	1·20	1·62
"	XII. Oświata	2·55	12·75
"	XIII. Sprawy wojskowe	1·68	2·24
"	XIV. Różne	0·09	0·67
	Ogółem	100	100

Podane powyżej cyfry stosunkowe omawiano już wyczerpująco w treści poprzedniej, stąd się obecnie opisanie tychże pomija, poprzestając na przytoczeniu tych cyfr dla zyskania lepszego poglądu na układ budżetu Wielkiego Krakowa.

Ponieważ spodziewane dochody z gmin, przyłączyć się mających, nie pokryją wydatków, przez fakt przyłączenia wywołanych, przeto i udział, jakiby na Kraków przypadł w amortyzacji długu inwestycyjnego, który z powodu przyłączenia gmin sąsiednich zaciągnąć będzie potrzeba, w przedstawionym projekcie budżetu nie znajduje pokrycia, albowiem dochody Krakowa bezpośrednio po przyłączeniu gmin sąsiednich z powodu ich przyłączenia się nie podniosą, a temsamem o ileby w późniejszych latach dochody Krakowa przez przyłączenie gmin sąsie-

dnich się nie wzmogły, o tyleby na zarząd miasta spadła troska o wyszukanie nowych źródeł dochodu. Obawa taka jednak nie zachodzi! W przyszłości bowiem podnieść się może: 1) wydajność majątku gmin sąsiednich; 2) wydajność podatków bezpośrednich z gmin sąsiednich z powodu ich pewnego i szybkiego zabudowywania się; 3) dalej większych dochodów oczekiwać można z zysków na oświetleniu (dział II. budżetu), następnie z dotacyi ze strony gazowni na naprawę dróg i bruków. 4) W przedstawionym projekcie budżetu (jako opartym na budżetach z r. 1902), nie są jeszcze brane w rachubę dochody z krakowskiej centralnej targowicy na bydło, tudzież zaznaczyć należy w końcu, że 5) zysków większych spodziewać się można z zamierzonych w Krakowie inwestycyi przy rzeźni miejskiej (chłodnia) a dalej z inwestycyi targowych itp.

Jeśli się zważy, że dochody z majątku w mieście Krakowie, wstawione do budżetu z r. 1902 w kwocie 376.098 K, wzrosły w r. 1906 do kwoty 699.497 K i gdy się uwzględni, że w kwocie tej, nie licząc 298.080 K wartości czynszowej lokali, na szkoły, muzea itp. w budynkach gminnych pomieszczonych, wzrost rzeczywistej wydajności majątku gminy W. Krakowa podniósł się od r. 1902 o 164.899 K, to uzasadnioną żywić można nadzieję: 1) że i w gminach sąsiednich, połączonych z Krakowem, wykazana powyżej nadzieja większych dochodów z majątku i podatków bezpośrednich spełnić się może; tudzież 2), że nie krępowany w swym rozwoju W. Kraków ze swoich dochodów pokrywać będzie w stanie ciężar, jaki amortyzacya długu inwestycyjnego z powodu przyłączenia gmin sąsiednich na niego nałoży.

Jak to już kilkakrotnie w treści poprzedniej, a zwłaszcza przy opisie działu IV. niniejszego projektu wspomniano, będzie trzeba na pierwsze inwestycye dla gmin sąsiednich zaciągnąć pożyczkę w wysokości 4.000.000 K. Powyżej również wspomniano, jakie inwestycye będzie potrzeba poczynić dla gmin sąsiednich, aby ich stosunki zrównać ze stosunkami miejskimi. Tu jedynie wspomnieć jeszcze wypada, że w Krakowie będzie trzeba z powodu przyłączenia gmin sąsiednich, powiększyć etat urzędników, przebudować z powodu zwiększonej administracyi dalsze skrzydła Magistratu, tudzież sporządzić nowy spis ludności, nowe księgi ludności i ewidencję przynależnych dla całego Wielkiego Krakowa.

Ogólna suma inwestycyi, które z powodu przyłączenia gmin sąsiednich poczynić będzie należało, licząc i inwestycye akcyzy miejskiej (742.000 K na nowe roгатki), wyniosą kwotę 3.409.170 K, z pożyczki więc inwestycyjnej, której wysokość projektowano na 4.000.000 K zostanie jeszcze na nieprzewidziane wydatki do dyspozycyi kwota 530.830 K. W końcu dodać należy, że z powodu tego, iż proponowane dla gmin sąsiednich w razie ich przyłączenia inwestycye są nagłe i domagają się rychłego wykonania, niebrano w rachubę możności stopniowego podejmowania kwoty pożyczki, a temsamem i możliwych z początku oszczędności na procencie, o czem jedynie stosunki faktyczne zdecydować mogą.

Przechodząc do przedstawienia osobno zestawionego projektu zaprowadzenia w gminach sąsiednich wodociągu, zakończyć należy pracę niniejszą podniesieniem raz jeszcze zasadniczej doniosłości faktu przyłączenia gmin sąsiednich do miasta Krakowa, tudzież podniesieniem nadzwyczajnej kulturalnej potrzeby tego aktu, niezbędnej dla rozwoju każdego wielkiego miasta według nowoczesnych zasad administracyi i wymogów higieny, tudzież nieodzownej dla rozwoju odpowiedniego

dzisiejszym potrzebom socyalnym. Kraków, którego w akcyi przyłączenia gmin przyległych, pokrewne miasta jak Poznań, Rzeszów, Nowy Sącz już wyprzedziły, nie może dalej zwlekać ze sprawą tą, która, jak to poprzednio w poszczególnych częściach tego referatu obszernie uzasadniono, leży w najżywotniejszym interesie tak tego miasta, jak również i gmin do niego przyległych.

Wywiązując się poruczonego zadania, dokonywanego wśród trudnych nieraz warunków, należy przy końcu tej pracy dać wyraz nadziei, iż bezstronne przedstawienie stosunków gmin sąsiednich w porównaniu ze stosunkami Krakowa, a następnie wyjaśnienie powodów, przemawiających za przyłączeniem tychże gmin do miasta Krakowa, oraz wykazanie wszechstronnych stąd wypływających korzyści, przyczyni się do uzyskania właściwego poglądu na akcyę, powyżej przedstawioną i ułatwi dokonanie połączonemi siłami i na podstawie wspólnego porozumienia dzieła, które dla dobra następców naszych trwać ma na wieki, a przez wytworzenie wielkiego ogniska polskiego życia narodowego zapewni twórcom wdzięczną pamięć u potomności.

Projekt budżetu wodociągowego i wykaz kosztów rozszerzenia wodociągu krakowskiego na Podgórze i dalsze gminy sąsiednie.

Koszta jednorazowe zaprowadzenia wodociągu w tychże gminach, oraz dochody i wydatki stałe roczne z zaprowadzeniem wodociągu połączone.

Ze sprawozdania miejskiego Biura wodociągowego, złożonego w sprawie zaprowadzenia wodociągu w gminach sąsiednich, przyłączyć się mających, wynika co następuje:

1. Dzisiejszy wodociąg krakowski mógłby obecnie dostarczyć bez powiększenia go wody dla gmin: Grzegórzki, Półwieś, Nowa Wieś, Czarna Wieś i Krowdrza. Ponieważ jednak dla Krakowa samego w krótkim już stosunkowo czasie wodociąg będzie trzeba powiększać, przeto w gminach powyższych nie należałoby zaprowadzać wodociągu przed powiększeniem ujęcia wodociągowego.

2. Jeśli się ma zaprowadzić wodociąg w Podgórzu, należy bezwarunkowo powiększyć urządzenia wodociągowe w Bielanych, co jednak wystarczałoby już odrazu do zaprowadzenia wodociągu w dalszych przyłączonych gminach sąsiednich.

3. Koszt powiększenia wodociągu krakowskiego, t. j. urządzeń wodociągowych w Bielanych (nie licząc kosztów rozprowadzenia rurociągów w gminach) i to powiększenia takiego, aby wodociąg wystarczył dla zaopatrzenia w wodę Podgórza i wszystkich innych gmin sąsiednich, wyniósłby sumę 1,064.000 K.

Jeśli wodociąg ma być rozszerzony jedynie ze względu na Podgórze (czego dokonanie uważać należy w pierwszej linii za potrzebne), bez brania w rachubę innych gmin sąsiednich, koszt powyższy zmniejszyłby się tylko o koszt wybudowania 6 studzień z urządzeniami, wynoszące 81.000 K, czyli wyniósłby ogółem 983.000 K.

Wodociąg, rozszerzony ze względu na wszystkie gminy sąsiednie, dostarczałby dziennie wody 19.200 m³, z czego by przypadło na Kraków 12.800 m³, na Podgórze 3.260 m³, a na resztę gmin przyłączonych 3.140 m³.

4. Koszta rozprowadzenia rur wodociągowych w samych gminach sąsiednich rozpadają się na następujące pozycje:

- a) na koszt doprowadzenia rurociągów w Krakowie do granic gmin sąsiednich,
- b) na koszt zaprowadzenia rurociągów na terytoryach gmin przyłączonych.

Koszta te wraz z obliczeniem rocznych dochodów i wydatków, jakieby połączone były z zaprowadzeniem wodociągu w gminach sąsiednich, podaje nastę-

pująca tablica, zestawiona na podstawie szczegółowych obliczeń miejskiego Biura wodociągowego:

Tabl. XLIII.

Gminy sąsiednie	Koszta założenia rurociągów		Razem	Dochody roczne	Wydatki roczne (na 6% amortyzację kosztów budowy, na kosztą pompowania wody i na kosztą adm.)	Niedobór roczny
	do granic Krakowa	w gminie sąsiedniej				
	K o r o n					
Płaszów	6.964	21.600	28.564	380	4.675	4.795
Podgórze	200.063	606.000	806.063	56.132	80.838	24.706
Ludwinów	4.652	21.100	25.752	1.230	3.275	2.045
Zakrzówek	6.476	40.300	46.776	925	6.486	5.561
Dębniki	6.297	28.200	34.497	3.274	3.915	641
Zwierzyniec	6.168	49.100	55.268	2.560	7.028	4.468
Półwieś Zwierzyn.	6.297	55.670	61.967	4.865	6.214	1.349
Czarna Wieś z Kawiorami	6.990	25.720	32.710	1.245	2.828	1.583
Nowa Wieś Narodowa	5.602	85.240	90.842	1.994	9.227	7.233
Łobzów	2.287	47.240	49.527	3.668	5.656	1.988
Krowodrza	10.434	118.500	128.934	6.864	15.544	8.680
Część Prądnika Białego	—	—	—	—	—	—
Część Prądnika Czerwonego	8.096 ¹⁾	45.341 ²⁾	53.437	4.042 ²⁾	6.818 ²⁾	2.776
Olsza	1.567	16.900	18.467	208	2.334	2.126
Grzegórzki	7.504	48.280	55.784	6.316	5.706	(dochód 610)
Piaski	4.651	36.165	40.816	5.316	11.715	6.399
Dąbie	2.570	45.000	47.570	2.330	5.852	3.522
Razem	286.618	1,290.356	1,576.974	101.349	178.111	76.762

U w a g a: ¹⁾ Suma obliczona przez Biuro wodociągowe z uwzględnieniem całego Prądnika Czerwonego, lecz z natury rzeczy nie zmieni się i przy zaprowadzeniu wodociągu tylko w przyłączonej części.

²⁾ Połowa sum obliczonych przez Biuro wodociągowe na cały Prądnik Czerwony.

Z tabelki tej jest widoczne, że, nie licząc na razie części Prądnika Białego, koszt zaprowadzenia rur wodociągowych w gminach przyłączyć się mających, oblicza Biuro wodociągowe na 1.576.974 K, niedobór zaś roczny w budżecie wodociągowym (na administrację, amortyzację i pompowanie wody dla gmin sąsiednich) wynosiłby 76.762 K.

To też zdaniem Biura wodociągowego zaprowadzenie wodociągu we wszystkich gminach sąsiednich, zaraz po ich przyłączeniu, nie jest wskazane.

Natomiast Biuro wodociągowe jest zdania, iż zaprowadzenie wodociągu mogłoby się opłacić na razie w gminach: Podgórze, Ludwinów, Dębniki, Półwie Zwierzynieckie, Zwierzyniec, Czarna Wieś, Nowa Wieś, Krowodrza i Grzegórzki (bez Piasków), gdyż, chociaż gminy te wykazują w budżecie wodociągowym dość znaczne niedobory, to należy uwzględnić, że za podstawę do obrachowania dochodów wzięto pod uwagę stan teraźniejszy gmin powyższych.

Obecnie (pominąwszy Podgórze) słabo stosunkowo rozwinięty przemysł, rzadkie zabudowanie i małe zaludnienie w tych gminach powoduje niską wartość czynszową realności, a tem samem niską sumę 4% podatku. Brak w tychże gminach wszelkiej regulacji ulic, i kanalizacji, tudzież zła komunikacja, wpływa niekorzystnie na ilość zużywanej wody, lecz spodziewane po przyłączeniu gmin gęstsze zaludnienie, wzrost przemysłu, regulacja ulic, poprawa komunikacji, kanalizacja i t. p. pozwalają przypuszczać powiększenie się w tych gminach wartości czynszowej realności, co pociągnie tem samem za sobą w razie zaprowadzenia przymusu wodociągowego i większy dochód z zaprowadzonego wodociągu.

Również i w Podgórzu liczyć można zdaniem Biura wodociągowego, wskutek zmiany konjunktur — po wybudowaniu kanału i portu — na taki wzrost wartości czynszowej i na takie wzmoczenie się konsumpcji wody, że wodociąg w tem mieście nie tylko nie będzie dawał niedoboru, owszem nawet pewne dochody zapewnić byłby w stanie.

Biuro wodociągowe, obliczając koszt zaprowadzenia wodociągu, wzięło pod uwagę cały Prądnik Czerwony — i dlatego zapewne wyraziło opinię, że gmina ta nie nadaje się ze względów finansowych do zaprowadzenia w niej wodociągu; takie samo zdanie objawiło biuro wodociągowe także co do Olszy.

Zdaniem jednak naszym część Prądnika Czerwonego po Białękę, a nawet i Olsza, mimo, że, jak wynika z zamieszczonej wyżej tabeli, terytorya te dają pod względem wodociągu obecnie niedobory, uważać można za kwalifikujące się do zaprowadzenia wodociągu, gdyż niedobory powyższe, obliczone według obecnej wartości czynszowej domów, już dziś nie są zbyt wysokie (2.776 względnie 2.126 K), a znikną bez wątpienia, gdy się te terytorya przyłączy do Krakowa. Spodziewać się bowiem należy, że stan części Prądnika Czerwonego, w pobliżu Krakowa dziś już silnie zabudowanej i zaludnionej (Morgensternówka), pod względem budowlanym i zaludnienia w Wielkim Krakowie również się podniesie, a w Olszy, gdzie pomieszczona ma być część załogi z Wawelu, gmina i tak ma zaprowadzać urządzenie wodociągowe dla użytku wojskowego.

Wobec tego za możliwe przyjąby należało zaprowadzenie wodociągu w gminach: Podgórze, Ludwinów, Dębniki, Półwie Zwierzynieckie, Czarna Wieś z Kawiorami, Nowa Wieś Narodowa, Krowodrza, część Prądnika Czerwonego, Olsza i Grzegórzki (bez Piasków).

Zestawienie kosztów wykonania wodociągu i rocznych dochodów, tudzież wydatków z wodociągu, względnie na wodociąg w tychże gminach, przy obliczeniu dokonaniem z uwzględnieniem obecnych stosunków, przedstawia się jak następuje:

Tabl. XLIV.

GMINA	Koszta założenia rurociągu		Razem	Dochody	Wydatki (6% amortyzac. kosztów budowy, koszt roczny pom-powania wody administracyja)	Niedobór	Dochód
	do granic Krakowa	w gminie sąsiedniej					
	K o r o n						
Podgórze . .	200.063	606.000	806.063	56.132	80.838	24.706	—
Ludwinów .	4.652	21.100	25.752	1.230	3.275	2.045	—
Dębniaki . .	6.297	28.200	34.497	3.274	3.915	641	—
Półwsie Zwierzynieckie .	6.297	55.670	61.967	4.865	6.214	1.349	—
Czarna Wieś z Kawiorami	6.990	25.720	32.710	1.245	2.828	1.583	—
Nowa Wieś Narodowa .	5.602	85.240	90.842	1.994	9.227	7.233	—
Krowodrza .	10.434	118.500	128.934	6.864	15.544	8.680	—
Część Prądnika Czerw. .	8.096	45.341	53.437	4.042	6.818	2.776	—
Olsza	1.567	16.900	18.467	208	2.334	2.126	—
Grzegórzki (bez Piasków)	7.504	48.280	55.784	6.316	5.706	—	610
Razem .	257.502	1,050.951	1,308.453	86.170	136.699	51.139	610

Gminy te zatem, razem wzięwszy, z wyjątkiem Grzegórzek (z których wykazano już teraz czysty dochód 610 K) według powyższego obliczenia dawałyby roczny niedobór wodociągowy 51.139 K, którego jednak z powodów wyżej przytoczonych obawiaćby się nie należało.

Koszta jednorazowe rozszerzenia urządzeń wodociągowych w Bielanych, które obliczone są na 1,064.000 — wyniosłyby wraz z kosztami, połączonymi z rozproszaniem w gminach sąsiednich rurociągów (obliczonymi na 1,308.453 K) razem kwotę 2,372.453 K, amortyzacyja zaś tychże kosztów, wraz z kosztami administracji i utrzymania wodociągu, powinna znaleźć pokrycie w 4% opłacie wodociągowej od czynszów z mieszkań, pobieranych w gminach sąsiednich.

B. Ważniejsze działy zakresu działania gmin sąsiednich.

1. Zarząd główny	67
2. Urządzenia w zakresie bezpieczeństwa publicznego	69
3. Drogi, ulice, bruki i chodniki, zakłady wodne	73
4. Urządzenia targowe	79
5. Zdrowotność gminy	80
6. Opieka nad ubogimi	84
7. Szkoły	86
8. Sprawy kościelne i cmentarze	91
9. Sprawy wojskowe	93

C. Stosunki finansowe gmin sąsiednich.

1. Majątek i długi gmin sąsiednich:	
a) Majątek	96
b) Długi	109
c) Bilans majątku gmin sąsiednich	110
d) Fundusze obce	113
2. Dochody i wydatki gmin sąsiednich:	
a) Dochody	113
b) Wydatki	118
3. Podatki bezpośrednie	120
4. Dodatki do podatków bezpośrednich na cele krajowe, powiatowe i gminne	128
5. Rządowe podatki konsumpcyjne	131
6. Dodatki gminne do podatków konsumpcyjnych i gminne opłaty konsumpcyjne	133
7. Konsumpcja piwa, wina, wódki i mięsa	136
8. Propinacja	141

CZĘŚĆ III.**Projekt budżetu wydatków i dochodów Wielkiego Krakowa, oraz wykaz koniecznych inwestycji ze względu na przyłączenie gmin sąsiednich 145****DZIAŁ I. Zarząd główny:**

1. Dochody	146
2. Wydatki	146
3. Wydatki jednorazowe inwestycyjne	147

DZIAŁ II. Zarząd majątku miejskiego:

1. Dochody	147
2. Wydatki	148

DZIAŁ III. Opodatkowanie i opłaty gminne:

1. Dochody	153
2. Wydatki	154
3. Wydatki jednorazowe inwestycyjne	154

DZIAŁ IV. Zarząd długu miejskiego:

1. Dochody	155
2. Wydatki	155

DZIAŁ V. Bezpieczeństwo publiczne:

1. Dochody	155
2. Wydatki	156

DZIAŁ VI. Budowy i roboty publiczne:	
1. Dochody	159
2. Wydatki	159
3. Wydatki jednorazowe inwestycyjne	160
DZIAŁ VII. Upiększenie miasta	161
DZIAŁ VIII. Zarząd targowy:	
1. Dochody	161
2. Wydatki	161
DZIAŁ IX. Zdrowotność miasta:	
1. Dochody	162
2. Wydatki zwyczajne i inwestycyjne	164
DZIAŁ X. Dobroczynność:	
1. Dochody	167
2. Wydatki	168
DZIAŁ XI. Sztuka i zabytki historyczne	168
DZIAŁ XII. Oświata:	
1. Dochody	169
2. Wydatki	169
3. Wydatki jednorazowe inwestycyjne	171
DZIAŁ XIII. Sprawy wojskowe	172
DZIAŁ XIV. Różne	173
—————	
Ogólny pogląd na wyniki projektu budżetu dochodów i wydatków Wielkiego Krakowa, tudzież koniecznych z powodu przyłączenia gmin sąsiednich jednorazowych wy- datków inwestycyjnych	174
—————	
Projekt budżetu wodociągowego i wykaz kosztów rozszerzenia wodociągu krakowskiego na Podgórze i dalsze gminy sąsiednie	178